

TAMPEREEN YLIOPISTO

Henrik Mattjus

MILLAISEKSI RAKENTAISIN TALONI?

Modernismi ja modernisaatio maaseudun rakennussuunnittelussa 1920- ja 1930-luvuilla

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MATTJUS HENRIK: Millaiseksi rakentaisin taloni? Modernismi ja modernisaatio maaseudun rakennussuunnittelussa 1920- ja 1930-luvuilla

Pro gradu -tutkielma 147 s.

Historia

Toukokuu 2014

Funktionalismi nousi Suomessa arkkitehtien tietoisuuteen viimeistään 1920-luvun lopulta alkaen. Aate saapui Ruotsin ja Keski-Euroopan kautta erilaisten kulttuurivaihdon väylien välityksellä. Ohjelmallisesti funktionalismi alkoi saada sijaa arkkitehtuurin ylimpänä ohjenuorana 1930-luvun kuluessa, mutta voimakkaimmin se vaikutti suomalaiseen kaupunkirakentamiseen sotien jälkeisellä jälleenrakennuskaudella 1940- ja 1950-luvuilla. Ilmiötä on tutkittu paljon myös historian tutkimuksessa, mutta pääosin kaupunkien näkökulmista. Tässä tutkielmassa aihetta on selvitetty tarkastelemalla modernismin ja modernisaation ilmentymistä maaseudun rakennussuunnittelussa 1920- ja 1930-luvuilla. Erityisenä tarkastelukohteena ovat olleet pientilat. Tutkielman yleisenä tavoitteena on ollut luoda laaja kuva maaseudun rakennussuunnittelusta valitulla ajanjaksolla sekä saattaa maaseutuarkkitehtuuri osaksi historian-, arkkitehtuurin- ja tilantutkimuksen julkista keskustelua. Tutkielman aineistona on käytetty maaseudulle tarkoitettuja rakennusoppaita ja -piirustuksia sekä aikakauden lehdistöä Arkkitehti- ja Kotiliesi-lehtien muodossa. Käytetyt rakennusoppaat sekä -piirustukset ovat rakennusmestari Heikki Siikosen tuotantoa. Häntä on pidetty yhtenä aikansa merkittävimmistä maaseuturakentamisen vaikuttajista.

Tutkielman tavoitteena on ollut tutkimuskysymyksen selvittämisen lisäksi rakentaa teoreettinen ja metodologinen pohja maaseututilan tutkimiseen. Menetelmää varten on yhdistelty ranskalaisten sosiologi Henri Lefebvren sekä filosofi Gaston Bachelardin ajattelua ja tapoja tarkastella tilaa. Tutkielmassa on pyritty yhdistämään tilan tuottamisen tarkastelu tilan fenomenologiseen ja psykologiseen tarkasteluun. Keskiössä ovat olleet tilan rakentuminen ja kokeminen sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena. Rakennusten suunnittelijat ja niiden käyttäjät muodostivat uudenlaisen vuorovaikutussuhteen modernien rakennusoppien ja muuttuneiden roolien myötä. Koska oli rakennettava taloudellisesti ja todellisten tarpeiden pohjalta, tuli suunnittelutyössä kuulla myös rakennusten tilaajia. Tilaa ei kuitenkaan nähty pelkästään taloudellis-rationaalisena tuotteena vaan siihen liitettiin myös monia tilan erilaisia merkityksiä korostavia adjektiiveja kuten kodikkuus, turvallisuus ja kauneus.

Modernismin ja modernisaation vaikutus maaseudun rakennussuunnitteluun on ollut ilmeinen. Rakennusalan asiantuntijat omaksuivat uudet ihanteet nopeasti ja myös maaseudun tiloista pyrittiin saamaan taloudellisia, tarkoituksenmukaisia ja terveellisiä. Funktionalismia ei kuitenkaan tarjottu maaseudulle esimerkiksi julkisivujen arkkitehtuurityylinä. Sen sijaan asuintalojen tilaohjelmia ja varustelua pyrittiin muuttamaan. Käytännössä rakentamisen tavat muuttuivat hitaasti ja uudistukset veivät maaseudulla pitkän ajan. Tutkielman tulokset näyttävät osan niistä pidemmistä ja lyhemmistä kehityskuluista, jotka vaikuttivat maaseudun rakennussuunnitteluun 1920- ja 1930-luvuilla. Samalla se tarjoaa metodologisen vaihtoehdon maaseututilan tutkimiselle sekä pohjan jatkotutkimukselle sopivien aineistojen parissa. Modernit suunnitteluperiaatteet näkyivät paitsi ammattilaisten välisessä julkisessa keskustelussa, myös pientilallisille ohjeiksi laadituissa oppaissa. Samalla ne yhdistettiin talonpoikaiseen rakennusperinteeseen, mikä osaltaan mahdollisti funktionalismin läpilyönnin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
1.1. Aiempi tutkimus ja tutkielman sijoittuminen tutkimuskentälle.....	6
1.2. Modernismi ja modernisaatio tutkielman käsitteinä.....	12
1.3. Aineisto.....	19
2. Fenomenologia ja sosiaalinen tilan tuottaminen tutkimuksen metodina ja teoriana.....	22
2.1. Fenomenologiaa ja sen käsitteistöä.....	25
2.2. Lefebvre ja moderni projekti.....	28
2.3. Talo, asumus, kotoisuus ja uneksinta.....	30
2.4. Sosiaalisesti tuotettavan tilan luonne ja analysointi.....	31
2.5. Tilan tuottaminen.....	34
2.6. Fenomenologinen tila historiantutkimuksessa ja topoanalyysi historiantutkimuksen välineenä.....	36
2.7. Pientilan sosiaalinen tuottaminen ja topoanalyysi.....	41
3. Rakentamisen ja rakennussuunnittelun kehitys.....	43
3.1. Kodasta kaksfooninkiseen – talonpoikainen rakentaminen ennen 1900-lukua.....	45
3.2. Kaavamaiset kaupungit ja maaseudun vapaa kehitys.....	47
3.3. Funktionalismin rantautuminen Suomeen sotien välisessä aikalaiskontekstissa.....	49
3.4. Kotitaloustoimialan liittäminen rakennussuunnitteluun 1920-luvulta alkaen.....	56
4. Maaseudun rakennussuunnittelun modernisaatio.....	58
4.1. Rakennussuunnittelun kolme teemaa 1920- ja 1930-luvuilla.....	60
4.2. Talonpoikainen ihanne ja maaseudun rakennussuunnittelu.....	67
4.3. Standardisointi talous- ja sosiaalipoliittisena välineenä.....	97
4.4. Kodin kuvat ja talon muisti sekä merkitykset maaseudulla.....	106
4.5. Tyyppitalot, omakotirakentaminen ja rakennussuunnittelu.....	113
4.6. Rakentamisen tekninen kehittyminen.....	119
4.7. Keittiö irrotetaan tuvasta.....	123
4.8. Pihapiiri ja rakennusten sijoittaminen.....	130
5. Funktionalismi kasvaa talonpoikaisen rakentamisen perinteeseen.....	134
5.1. Moniarvoista keskustelua.....	137
5.2. Tutkielman haasteet ja jatkotutkimus.....	139
6. Lähteet ja kirjallisuus.....	140

1. Johdanto

Puhuttaessa arkkitehtuurista ovat ensimmäiset ajatuksiin tulevat mielikuvat yleensä julkisia ja tunnettuja rakennuksia kuten kirkot, valtionhallinnon rakennukset ja muut vastaavat monumentaalirakennukset. Arkkitehtuuri yhdistetään vain harvoin julkisessa keskustelussa maaseutuun ja tällöinkin yleensä vain lyhyin maininnoin. Kartanot, linnat ja kirkot liittyvät kaikki maaseutuun, mutta ne eivät edusta koko kuvaa maaseudun rakentamisesta. Kulttuuriympäristö, rakennusperintö ja rakennussuojelu ovat nousseet tärkeiksi yhteiskunnallisen keskustelun osatekijöiksi viime vuosikymmenien kuluessa. Tämä keskustelu on keskittynyt etenkin kaupunkiympäristöihin johtuen muun muassa yhteiskuntien keskittymisestä johtuvista rakentamispaineista. Samalla talonpoikainen rakennusperintö on jäänyt vähemmälle huomiolle. Maaseudulla ja etenkin maataloilla rakennusten käyttö määrää niiden pääasiallisen arvon. Tyhjillään olevan rakennuksen ylläpito on aina rasite sen omistajalle. Teknologian, asumisvaatimusten ja lainsäädännön muuttuminen aiheuttavat myös oman paineensa maaseudun rakennusperinnölle. Tämän tutkielman tavoitteena on nostaa maaseudun rakennusperintö keskustelussa muun arkkitehtuurin rinnalle. Koska arkkitehtuuri rinnastetaan voimakkaasti paitsi aikakauteensa ja yhteiskunnan kehittymiseen myös suunnittelijaansa, on maaseutuarkkitehtuuria lähestytty tutkielmassa rakennussuunnittelun kautta.

Historian kulku on ajallisesti ja tilallisesti täynnä nopeita, hitaita, suuria ja pieniä prosesseja. Yleensä nämä eri kehityskulut risteävät ja vaikuttavat toisiinsa tavalla tai toisella. Aika ja tila muodostavat kerrostumia, jotka toimivat nykypäivän tutkijoiden lähdeaineistoina. Näiden kerrostumien avulla voidaan luoda sekä ajallisesti ja tilallisesti pidempiä kehityskulkuja että ottaa tarkasteluun yksittäisiä ja lyhyempiä kehityskulkuja. Tässä tutkielmassa on tarkoitus tuoda esiin joitakin näistä kehityskuluista ja ilmiöistä. Maaseutuarkkitehtuuria tutkimalla voidaan tuoda näkyväksi niitä kerrostumia ja arvoja, joita sille on historian kuluessa kertynyt. Samalla ne voivat toimia pohjana sille arvioinnille, joka kohdistuu nykypäivänä maaseudun rakennusperintöön. Tutkielman kysymykset ja esitys on pyritty rakentamaan siten, että se voisi herättää lukijassaan ajatuksia ja pohdintoja historian tutkimuksesta, arkkitehtuurista ja maaseudusta.

Pro gradun tutkimuskysymys on: Miten modernismi ilmentyi maaseudun rakennussuunnittelussa 1920- ja 1930-luvuilla? Kysymyksen kautta tutkielman tavoitteena on nostaa esiin suhteellisen vähän tutkittu näkökulma maaseudun arkkitehtuurin historian tutkimuksessa sekä rakentaa tilan tutkimukseen pohjautuva metodologinen ja teoreettinen tapa tutkia rakennussuunnittelua. Tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan seuraavien apukysymysten avulla: Miten suunnittelijat sovelsivat modernismia maaseudun rakennussuunnittelussa? Miten rakennusten tilaohjelma muuttui? Näkyikö modernismi tyylillisesti maaseuturakentamisessa? Miten esimerkiksi modernismin ajatukset terveydestä sekä taloudellisesti kannattavasta ja tarkoituksenmukaisesta rakennustoiminnasta toteutuivat maaseudun rakennussuunnittelussa? Miten rakennussuunnittelijat kokivat modernismin ilmentyvän työssään ja ympäröivässä yhteiskunnassa? Miten rakennussuunnittelijoiden ja rakennusten käyttäjien kuvat ja näkökulmat yhdistyivät aikakauden rakennussuunnittelussa? Tutkielman päähuomio on rakennussuunnittelussa, mutta aineiston ja teorian pohjalta valotetaan myös hieman tilojen käyttäjien näkökulmaa.

Modernismi ja erityisesti funktionalismi on aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa liitetty erityisen vahvasti kaupunkeihin, urbaaneihin tiloihin sekä sotien jälkeiseen jälleenrakennuskauteen.¹ Erityisesti maaseudun osalta tutkimus on vähäistä myös kansainvälisesti.² Tähän on monia syitä, joista suurimmat lienevät maaseudun arkkitehtuurin ja elämäntavan hitaat muutokset sekä suurien ja iäkkäiden rakennusmassojen puute. Toisaalta myös historiantutkimuksen yleisenä haittana oleva puutteellinen kirjallinen lähdeaineisto tarjoaa vain hyvin niukasti tietoa vanhempien aikojen talonpoikaisesta rakentamisesta. Tosin runsaammasta lähdeaineistosta huolimatta myös lähihistorian maaseudun rakennushistoria on suhteellisen tutkimaton aihealue. Kaupunkitilan nopeammat muutokset ja helpommin näkyvillä oleva tutkimusaineisto on suunnannut tutkijoiden mielenkiinnon urbaaneihin ilmiöihin. Kuitenkin laajemmalla tasolla maaseudun modernisaatiota on käsitelty myös tuoreemmissa tutkimuksissa.³ Suurin osa Suomen rakennuskannasta on rakennettu 1920-luvulta eteenpäin.⁴ Tästäkin rakennuskannasta iso osa on jälleenrakennuskaudelta alkaen rakennettua ja erityisesti kaupunkien puutaloalueet ovat laajalti hävinneet. Suhteellisen voimakas itsenäistymisen jälkeinen

1 Tilojen tutkimuksesta esim. Saarikangas, Kirsi, *Asunnon muodonmuutoksia, Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki, 2002.

2 Murphy, Kate, *Fears and fantasies : modernity, gender, and the rural-urban divide*, New York, 2010, s.2.

3 Maaseudun modernisaatiosta esim. Helsti et al., *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki, 2006.

4 Nikula, Riitta, *Rakennettu maisema, Suomen arkkitehtuurin vuosisadat*, Keuruu, 1993.

rakennustoiminta, rakentamisen puutalovaltaisuus sekä Suomen väestön painottuminen maaseudulle vielä pitkälle toisen maailmansodan jälkeenkin tekevät 1920- ja 1930-lukujen rakentamisen tutkimisesta mielekästä.

Tutkielman rakenne

Tutkielma etenee johdannon, tutkimuskysymyksen määrittelyn jälkeen aiemman tutkimuksen esittelyyn sekä tutkielman aseman määrittelyyn tässä tutkimuskentässä. Tämän jälkeen edetään keskeisten käsitteiden määrittelyyn, jota seuraa aineiston esittely. Luvussa 2 käsitellään tutkielman olennaisinta käsitettä tilaa sekä teoreettista ja metodologista lähestymistapaa, jolla aineistoa on tutkittu. Metodien esittelyn jälkeen luvussa 3 taustoitetaan rakentamisen kehittymistä historian kuluessa sekä esitellään 1920-luvulta alkaen merkitystään nostanutta kotitaloustoimialaa. Luku 4 keskittyy aineiston käsittelyyn keskusteluttamalla aikalaislähteitä toistensa kanssa. Luvun alkuun on sijoitettu lyhyet tiivistelmät käsitellyistä teemoista. Teemoja avataan tarkemmin myöhemmin luvussa. Aineiston käsittelyllä pyritään tuomaan esiin perustelut tutkimuskysymysten vastauksille. Metodiikkaa esittelevä luku sekä aineiston keskittyvä luku muodostavat tutkielman merkittävimmät ja suurimmat kokonaisuudet. Viimeisessä kappaleessa 5 nidotaan yhteen edellisten lukujen päätelmät ja pyritään tuottamaan vastaus päätutkimuskysymykseen. Samalla pohditaan lyhyesti tutkielman haasteita sekä jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

1.1. Aiempi tutkimus ja tutkielman sijoittuminen tutkimuskentälle

Tämän tutkielman metodologisena perustana ovat Henri Lefebvren⁵ ja Gaston Bachelardin⁶ luomat ajatusrakennelmat tilasta. Erityisesti Lefebvre on ollut viime vuosikymmenien tilan tutkimuksen taustalla. Hänen työnsä pohjalta tehdään edelleen tuoretta tutkimusta ja hänen ajatuksiaan kommentoidaan aktiivisesti. Lukasz Stanek⁷ selvittää työssään muun muassa Lefebvren

⁵ Lefebvre, Henri, *The Production of Space*. Oxford, 2013.

⁶ Bachelard, Gaston, *The Poetics of Space*. Boston, 1994.

⁷ Stanek, Lukasz, *Henri Lefebvre on space: architecture, urban research, and the production of theory*. Minneapolis, 2011.

teoreettisen ajattelun pohjaa ja Chris Butler⁸ puolestaan tutkii Lefebvren tilatutkimusten merkitystä lain, valtion ja politiikan tutkimuksen kannalta. Maaseudun ja periferian osalta modernismin sekä maaseudun historiallisia yhteyksiä Australiassa on selvittänyt Kate Murphy.⁹ Murphy käsittelee työssään maaseudun ja kaupungin välistä, osin keinotekoisia, jakoa erityisesti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Hän tutkii kaupunkien ja erityisesti maaseudun ideoiden, ajatusten ja käytäntöjen tuottamia vastauksia uudelle maailmalle ja modernille. Erityisesti hän tarkastelee sitä, miten fantasiat maalle paluusta tai maaseutuelämän elvyttämisestä ovat määrittäneet länsimaista modernia. Murphy pitää 1900-luvun alkua hedelmällisenä tutkimuskohteena siinä mielessä, että tähän ajanjaksoon voidaan tiivistää modernin määritelmä tunteena, joka aikalaisilla oli heidän omasta moderniudesta. Toisin sanoen tämä tunne oli tietoisuus katkoksesta suhteessa menneisyyteen ja innostunut, mutta pelokas, tunne uuden tuntemattoman tulevaisuuden määrittämisestä. Murphyn mukaan jako maaseutuun ja kaupunkiin periytyy jo varhaisesta historiasta, mutta modernismin 1900-luvun alussa se sai uusia symbolisia merkityksiä. Menneisyys nähtiin ensisijaisesti maaseututilana ja nykyisyys sekä tulevaisuus selvästi urbaanina tilana.¹⁰

Murphy nostaa esiin akateemisen tutkimuksen vähäisyyden koskien maaseudun ja kaupunkien leikkauskohtia. Osaltaan tätä selittää hänen mukaansa maatalouden merkityksen väheneminen läntisessä maailmassa sekä maaseutuväestön määrän jatkuva lasku. Tutkimusaiheet ovat korreloineet tämän kehityksen kanssa. Vain muutamissa tutkimuksissa on hänen mukaansa pidetty maaseutua ja maalaisuutta yhtä kriittisinä modernille kuin urbaania. Akateemisen kiinnostuksen vähyys on Murphyn mukaan hämärtänyt sen, että maalaiselämän nostalgisointi on ollut modernin tilan kriittinen aspekti.¹¹ Vain harvat tutkijat ovat Murphyn mukaan suhtautuneet maaseutuun ja maalaisuuteen modernin suhteen yhtä merkittävänä tekijänä kuin urbaaniin. Hän esittää laajemman näkökulman omaksumista, jotta tutkittavaa aikakautta voitaisiin ymmärtää paremmin.¹²

Murphy suuntaa huomionsa tilan sukupuolikysymyksiin ja pitää viime vuosikymmenien modernin tilan tutkimusta keskittyneenä erityisesti kaupunkilaisnaisiin. Hänen mukaansa sekä maaseudun

8 Butler, Chris, *Henri Lefebvre: spatial politics, everyday life and the right to the city*. Abingdon, 2012.

9 Murphy, Kate, *Fears and fantasies : modernity, gender, and the rural-urban divide*. New York , 2010.

10 emt., s.1-2.

11 emt., s.2.

12 emt., s.185.

naisten rooli että modernin miehen roolit on lähestulkoon sivuutettu tässä tutkimusperinteessä.¹³ Murphy tekee case-study -tyyppisen tutkimuksen Australian osalta käyttäen aineistonaan tutkittavan aikakauden tuottamia virallisia dokumentteja, jotka kuvaavat erityisesti eliitin ja poliittisen vallan harjoittamaa diskurssia maaseudun ja kaupungin merkityksistä. Hänen mukaansa aikana, jolloin kaupungit ja niiden elämäntyylit kasvoivat kovaa vauhtia, olivat keskusteluun osallistuneet eliittiä edustaneet kommentoijat erityisen viehättyneitä maalaisuudesta.¹⁴ Murphyn esittää, että maalaisnaisen rooli ja hänen toimintansa muokkasivat ajattelua maaseudun tilasta. Hän päätyy esittämään, että myös maalaismiehen rooli muuttui ja maalaismies asettui nyt naiseuden hallitsemaan tilaan. Hänen mukaansa nämä roolien muutokset olivat sekä sivutuotetta että perustavia elementtejä eliitin reaktioissa modernille.¹⁵ Myös Suomessa virinnyt asutuspolitiikka ja ihanne pienviljelijästä edustavat samantyyppistä maalaisuuden ihannointia. Modernin puolesta liputettiin, mutta rakennustoiminta, sosiaali- ja asutuspolitiikka näyttäisivät silti toimineen käytännössä modernia vastaan. Tosiasiassa tilanne ei ollut näin mustavalkoinen, sillä modernin ideat kelpasivat kyllä maaseudunkin rakennussuunnittelun lähtökohdiksi.¹⁶ Australian tapauksessa maalaisnaisen rooli muuttui ideologian myötä naiselliseksi ja konservatiiviseksi hahmoksi. Lisäksi naisten panosta maataloustöihin ei juuri huomioitu. Maalaisnaisen ja hänen tekemänsä työn aliarvostus on Murphyn mukaan ollut tyypillistä Australian historialle.¹⁷ Samantyyppisiä merkkejä voidaan havaita suomalaisesta aikalaikirjoittelusta esimerkiksi Kotilieden sivuilla. Maalaisnaisten tekemän maataloustyön merkitystä ja arvoa pyrittiin nostamaan lehdessä lukuisin puheenvuoroin. Murphy esittää loppuajatuksenaan, että maaseutu oli olennainen osa 1900-luvun alun ihmisten ymmärrystä maailmasta. Tämän vuoksi eliitin tukema maalaiselämä oli paradoksaalisesti olennainen osa modernia olemusta. Lisäksi jako kaupunkiin ja maaseutuun muodosti merkittävän ristiriidan 1900-luvun alun ihmisille.¹⁸ Keith Hoggart et. al.¹⁹ ovat puolestaan selvittäneet kaupunkien ja niitä ympäröivän maaseudun, toisin sanoen keskuksen ja periferian, välisiä suhteita sekä näiden muutosta aluesuunnittelun näkökulmista.

---

13 Murphy 2010, s.3.

14 emt., s.185.

15 emt., s.190.

16 Palomäki, Antti, *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen*, Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere, 2011, s.62. Teos keskittyy toisen maailmansodan jälkeiseen jälleenrakennuskauteen, mutta Palomäki tuo esiin myös sotien välisen kehityksen viitaten Eino Jutikkalan ja Viljo Rasilan talonpoikia, torppareita ja yhteiskunnan kehittymistä koskeviin tutkimuksiin.

17 Murphy 2010, s.191.

18 emt., s.192.

19 Hoggart, Keith et. al., *City's Hinterland: Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*. Abingdon, 2005.

Tietokirjallisia yleisesityksiä löytyy niin rakentamista kuin modernismia koskien useita. Laajasti modernismia käsittelevän esityksen tarjoaa esimerkiksi Richard Weston.²⁰ Suomen osalta arkkitehtuurin modernismia on käsitellyt laajemmin esimerkiksi Timo Koho.²¹ Tutkimusaikakauteen liittyy osin myös Ritva Wäreän arkkitehtuurin nationalismiin keskittyvä väitöskirja.²² Wäre selvittää erityisesti kansallisromantiikan näkymistä 1900-luvun alun arkkitehtuurissa.

Arkkitehtuurin teoriaa koskevia tutkimuksia ja kirjoituksia on myös viljalti. Suomalaisista erityisesti Juhani Pallasmaa on pohtinut fenomenologiaa arkkitehtuurin tutkimuksen metodina.²³ Pallasmaa käsittelee töissään laajalti myös funktionalismia ja esimerkiksi Alvar Aaltoa. Hän on suuntautunut fenomenologiassaan arkkitehtuurin moniaistilliseen kokemiseen ja ymmärtämiseen. Pallasmaan fenomenologiaa onkin kutsuttu '*herkkyyden fenomenologiaksi*'.²⁴ Arkkitehtuurin teoriaa töissään käsitellyt Pallasmaa määrittelee arkkitehtuurin sekä fyysisessä ja luonnollisessa maailmassa että henkisessä ja kulttuurisessa maailmassa läsnä olevaksi. Mentaalisena ilmiönä arkkitehtuuri tarjoaa keinoja kokea ja ymmärtää maailmaa sekä itseämme. Tukeutuen Edward T. Halliin Pallasmaa sanoo, että geografisilla ja ilmastollisilla olosuhteilla on kahtalainen vaikutus ihmisen elämään. Yhtäältä ne vaikuttavat kulttuuriin ja käyttäytymiseen ja toisaalta arkkitehtuuriin, joka sopeutuu ympäristöoloihin.²⁵ Arkkitehtuuri toimii Pallasmaan mukaan perinteen ja innovaation, tavanomaisen ja uniikin, käytännöllisyyden ja uskomusten, yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden sekä menneen ja tulevan leikkauskohdissa.²⁶ Pallasmaan mukaan moderni arkkitehtuuria ohjasi 1900-luvulla Pohjoismaissa erityisesti osa sosiaalinen tehtävä. Rakentamista käytettiin vahvistamaan, yhdistämään ja luomaan solidaarisuutta sen sijasta, että sillä olisi tavoiteltu sosiaalista erottelua. Pallasmaan mukaan arkkitehtuuri ja ihmisten asuinpaikat ovat materialisoitunutta kulttuuria, jotka sisältävät enemmän viestejä kuin on sanoin mahdollista kertoa. Hän sanookin, että esimerkiksi ruotsalaisen, norjalaisen ja suomalaisen arkkitehtuurin eroja voi olla hankalaa sanallistaa, mutta ne ovat nähtävissä ja aistittavissa intuitiivisesti ja tiedostamattomasti. Kulttuuri kokoaa hänen

20 Weston, Richard, *Modernism*. China, 1996.

21 Koho, Timo, *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900–1960*, Rakennustieto, Tampere, 2000.

22 Wäre, Ritva, *Rakennettu suomalaisuus, Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Julkaisusarjassa Edgren, Torsten (toim.), *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* 95, Vammala, 1991.

23 Pallasmaa, Juhani, *The eyes of the skin: architecture and the senses*, Chichester, Wiley, 2012. Myös Pallasmaa, Juhani, *The thinking hand: existential and embodied wisdom in architecture*, Chichester, Wiley, 2009.

24 Shirazi, Reza, *The Fragile Phenomenology of Juhani Pallasmaa*, s.245–246. Teoksessa Embree, Lester, Barber, Michael, Nenon, Thomas (ed.), *Phenomenology 2010, Volume 5: Selected Essays from North America, Part 2: Phenomenology beyond Philosophy*, Zeta Books, Bucharest, 2010.

25 Pallasmaa, Juhani 2010, *The Northern Dimension: Between Universality and Locality*. Teoksessa Decker, Julie (ed.), *Modern north : architecture on the frozen edge*, New York, s.27.

26 emt., s.28.

mukaansa yhteen loputtomasti fyysisiä olosuhteita, tiedostettuja ja tiedostamattomia käyttäytymismalleja, yhteisöllisiä reaktiota, arvoja, uskomuksia ja kuvia, jotka materialisoituvat fyysisessä ympäristössämme.²⁷ Pallasmaa siteeraa käyttäytymistieteilijä Amos Rapaportia esittäessään, että pelkkä fyysinen determinismi ei riitä selittämään erilaisia rakennusmuotoja vaan ne selittyvät perustaltaan sosiokulttuuristen ja mentaalisten näkökulmien pohjalta.²⁸

Pallasmaa tekee hyvän huomion selvittäessään modernismin tuloa Pohjolaan. Hän sanoo, että Euroopasta Suomeenkin rantautunut modernismi suurine lasipintoineen, tasaisine kattoineen ja haavoittuvaisine materiaaleineen näytti olevan erityisen etäällä pohjoisesta ympäristöstä. Hän havainnollistaa ajatustaan mainitsemalla modernistien laatimista havainnekuvista, joissa rakennuksia ympäröivät lähes poikkeuksetta runsaat lehtipuut pohjoisten havupuiden sijaan. Lisäksi moderni ajatusmaailma rakennuksesta vastakohtana maisemalle ja perinteelle vahvisti tätä jakoa entisestään. Silti, kuten Pallasmaa osuvasti huomauttaa, juuri pohjoismaista modernismia on pidetty leimallisesti nimenomaan fyysiseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä hyvin istuvana. Pallasmaan mukaan pohjoismaisessa modernismissa on myös havaittavissa jatkuvuus aiemmista arkkitehtuurisuunnista sen ideologiassaan korostamaan jyrkän katkoksen sijaan.²⁹

Suomalaisesta uudemmasta tilan tutkimuksesta ovat erityisesti Kirsi Saarikankaan pääosin toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan liittyvät tutkimukset huomattavia.³⁰ Saarikankaan tutkimukset keskittyvät kuitenkin pääosin kaupunkeihin, erityisesti lähiöihin. Hän kuitenkin sivuaa esimerkiksi kysymyksiä kotitaloustyön rationalisoinnista. Samoin uudempaa tilantutkimusta edustava Taina Syrjämaan ja Janne Tunturin toimittama *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002 keskittyy suurelta osin kaupunkiympäristöön. Syrjämaa ja Tunturi esittävät Edward Sojan ajattelun pohjalta, että tilallisuus, ajallisuus ja yhteiskunnallisuus ovat samanaikaisia, erottamattomia sekä jatkuvassa vuorovaikutuksessa.³¹ Myös tässä tutkielmassa pyritään tuomaan esiin tilan, ajan ja yhteiskunnan yhteydet ja vuorovaikutus sekä tutkielman metodin että aineiston muun käsittelyn kautta. Syrjämaan ja Tunturin mukaan historian tutkimuksella on kaksi erityistä haastetta tilan tutkimuksessa. Ensinnä tutkittava tila on kadonnut, vaikka se voidaankin jossain määrin

27 Pallasmaa 2010, s.28.

28 emt., s.29. Stanek 2011 puolestaan selostaa Rapaportin vaikutuksesta Lefebvreen, s.89–90.

29 Pallasmaa 2010, s.30.

30 Saarikangas, Kirsi, *Asunnon muodonmuutoksia, Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*, SKS, Helsinki, 2002 sekä *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*, Helsinki: SKS, 2006.

31 Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002, s.9.

rekonstruoida lähteiden avulla. Toiseksi tilan merkitykset ovat aina käytöstä eivätkä vain sen alkuperäisestä suunnitelmasta riippuvia.³² Näihin haasteisiin on tässä tutkielmassa pyritty vastaamaan erityisesti aineiston valinnan kautta. Tutkielma yhdistää sekä suunnittelijoiden että käyttäjien näkökulmia maaseudun tilaan. Historiantutkimuksessa samanlaista näkökulmaa on käyttänyt esimerkiksi John Brewer teoksessaan *The Pleasures of Imagination, English Culture in the Eighteenth Century, London, 1997.*³³ Maaseudun osalta modernisaatiota laajemmalla aikavälillä on puolestaan kartoitettu teoksessa Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 2006.* Teos esittelee modernisaatiota erityisesti tavallisten ihmisten ja arjen kokemusten näkökulmista. Tekijät pyrkivät kyseenalaistamaan kyseenalaistamaan näkemyksen modernisaation rationaalisuudesta, yhtenäisyydestä ja suoraviivaisesta etenemisestä esittäen ja tulkiten kansan kokemuksia. Kehityksen ohella sijaa oli myös perinteisiin tapoihin ja ajattelumalleihin tukeutumisella sekä uudistusten vastustamisella.³⁴ Kansatieteilijöiden ja historioitsijoiden yhteistyössä tehty teos ei kuitenkaan keskity tilan probleemeihin. Tämä tutkielma pyrkii täydentämään osaltaan kuvaa modernisaation monitahoisesta suhteesta muuhun yhteiskuntaan.

Maaseudun osalta erilaisia yleisesityksiä löytyy runsaasti, joissa tutkielman aikakautta ja aihetta sivutaan erilaisin painotuksin. Kattavin yleisesitys lienee kolmiosainen *Suomen maatalouden historia*, joista osa 2 käsittelee tämän tutkielman aikakautta.³⁵ Maaseutua koskevaa tutkimusta löytyy suhteellisen runsaasti eri aloilta aina viime vuosiin saakka. Erityyppiset yhteiskunta- ja taloustieteiden aloihin kuuluvat tutkimukset kuvaavat erilaisia kehityskulkuja maaseudulla ja sen yhteisöissä. Esimerkiksi Seppo Knuuttilan ja Pertti Rannikon toimittama *Kylän paikka – Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. SKS, Helsinki, 2008.* kokoaa yhteen monitieteisenä ja pitkäkestoisena toteutetun seurantatutkimuksen tulokset ja tulkinnat. Maaseutuarkkitehtuurista 1920- ja 1930-luvuilla löytyy lyhyt yleisesitys teoksesta *Ars Suomen Taide 5, Otava, Keuruu, 1990.*³⁶ Heikki Siikosen henkilöhistoriaan ja maaseudun rakennusneuvonnan kehittymiseen 1920- ja 1930-luvuilla lyhyen katsauksen tarjoavat Marja Terttu Knapas ja Marja Ivars.³⁷

32 emt., s.15.

33 emt., s.20–21.

34 Helsti, Hilikka, Stark, Laura, Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*, SKS, Helsinki, 2006, s.7.

35 Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia 2 – Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki, 2004.

36 Nikula Riitta, *Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku*. Teoksessa *Ars Suomen Taide 5*, Otava, Keuruu, 1990, s.86–157. Maaseuturakentamista käsitellään sivuilla 147–149.

37 Knapas, Marja Terttu & Ivars, Marja, ”Yksinkertainen on parempi kuin huonosti ruusattu” Heikki Siikonen ja

Tämä tutkielma sijoittuu vahvasti viime vuosikymmenten tilan tutkimuksen kenttään. Samalla se kuitenkin yhdistää näkökulmiensa kautta tähän arkkitehtuurin tutkimusta sekä maaseutututkimusta. Tällä tavoin tutkielma pyrkii tarjoamaan tuoreen ja suhteellisen vähän huomioidun tutkimusnäkökulman tilan tutkimukseen. Erityisesti maaseudun ja arkkitehtuurin sitominen yhteen tilatutkimuksen puitteissa näyttäisi olevan melko vähän tutkittu alue. Vaikka aihetta sivutaan monessa tutkimuksessa, on se vain harvoin lähtökohtainen näkökulma tutkimukseen. Ottaen huomioon tutkielman aikarajauksen ja vallinneen suomalaisen agraariyhteiskunnan on näkökulma perusteltu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että maaseutua tulisi tarkastella omana eristäytyneenä kokonaisuutena. Linkit muualle yhteiskunnan tasoille sekä ilmiöihin ovat luonnollisia ja tässä ne pyritään tuomaan esiin modernismin aatehistoriallisen tarkastelutavan avulla.

1.2. Modernismi ja modernisaatio tutkielman käsitteinä

Tutkielman keskiössä on modernismi ja sen tuottamat ilmentymät rakennussuunnittelussa. Arkkitehtuurissa modernismi on tullut tunnetuksi termillä funktionalismi, joka kuvaa osuvammin käytössä olleita suunnitteluperiaatteita. On kuitenkin syytä tehdä ero modernismin ja modernisaation tai modernisoitumisen välille. Vaikka käsitteet ovat läheisessä suhteessa toisiinsa, on niillä kuitenkin perustavia eroja. Modernismia ja funktionalismia voidaan pitää ideologisina käsitteinä kun taas modernisaatio on yleiskäsite niille prosesseille ja käytännön ratkaisuille, joita yhteiskunnan muuttuminen tai toisin sanoen modernisoituminen tuotti. Hieman kehäpäätelmämäisesti lausuttuna modernismi pyrki vastaamaan niihin ongelmiin, joita yhteiskunnan modernisoituminen sai aikaan. Toisin sanoen nämä käsitteet ovat saman ilmiön eri osapuolia, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Modernismi = funktionalismi

Viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä syntyi eurooppalaisissa ja yhdysvaltalaisissa taide- sekä

---

maatalousrakentaminen 1920- ja 1930-luvulla. Teoksessa Knapas, Marja Terttu, Simpanen, Marjo-Riitta (toim.), *Taidehistoriallisia tutkimuksia 12*, Taidehistorian seura, Helsinki, 1991, s.117–132.

tiedeyhteisöissä käsite modernismi. Tämä ajatus ilmeni monilla eri elämänalueilla ja monin eri tavoin. Modernistinen ajattelu oli muun muassa osa teollista suunnittelua, taiteita ja arkkitehtuuria. Ajattelun lyötyä läpi viimeistään 1930-luvulla siihen suhtauduttiin vaihtelevin tavoin. Esimerkiksi Mussolinin hallitsema Italia hyödynsi avoimesti modernismia, kun taas fasismissa Saksassa modernismia pidettiin äärimmäisen vahingollisena yhteiskunnalle. Moni saksalainen modernisti pakenikin Yhdysvaltoihin, josta he löysivät henkisen kodin.³⁸ Arkkitehtuurissa se sai puhtaimman muotonsa funktionalistisessa suunnittelussa. Modernismille tyypillisiä ajatuksia olivat tehokkuus, rationalismi, ”koneajattelu” ja positivismi. Yhteiskunnallisten muutosten kuten teollistumisen, tasa-arvoistumisen ja rationalisoitumisen myötä oppineet alkoivat tulkita silloista nykyhetkeä ja tulevaisuutta uuden ihmisen ja koneen voittokulkuna. Uusi ihminen ei silti eronnut vanhasta siinä että myös hän tarvitsi kodin tai ainakin paikan asumiselle. Teollistumisen aiheuttamasta maaltamuutosta ja uusista filosofisista ajatuksista ammentanut funktionalismi pyrki ratkaisemaan modernin ihmisen asumisongelman. Pääperiaatteena sillä oli: funktio määrää muodon³⁹. Arkkitehtuurin modernismi oli sosiaalis-esteettinen ajatusrakennelma, joka pyrki yhtenäiseen, tasa-arvoiseen ja taloudellisesti järkevään asutosuunnitteluun. Esimerkiksi rakentamisen standardisoinnilla pyrittiin saavuttamaan tasalaatuiset ja funktionalististen tilaratkaisujen mukaiset asunnot. Modernismi toisaalta ammensi aikakautensa yhteiskunnasta korostamalla taloudellisen rakentamisen ja suunnittelun merkitystä, mutta voidaan myös ajatella, että talouden asettamat reunaehdot vaikuttivat modernistisen arkkitehtuurin määrittelyyn. Joka tapauksessa kaikista arkkitehtuurin tyyli-suunnista juuri funktionalismi sopeutui vallinneisiin olosuhteisiin parhaiten. Suomessa tyyppiesimerkki modernistisesta julkisesta rakennussuunnittelusta on Alvar Aallon 1929–1933 suunnittelema tuberkuloosiparantola Paimioon. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistutettava, että funktionalismi ei ollut ainoastaan esteettinen tyyli-suunta, vaan kokonainen suunnittelufilosofia. Seikka, jonka puolesta myös aikalaiset ottivat kantaa.⁴⁰

Modernismin ensi merkit olivat näkyvissä Yhdysvalloissa jo 1800-luvun lopulla, jolloin muun muassa Frank Lloyd Wright ja Louis Sullivan suunnittelivat massiivisia modernistisia rakennuksia, jotka hyödynsivät muun muassa teräsrakenteita.⁴¹ Euroopassakin hyödynnettiin teräsrakentamista

38 Weston, Richard, *Modernism*. China, 1996.

39 Käännös on kirjoittajan itse laatima. Alunperin: Form follows function. Katso esim. Koho, Timo, *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900 – 1960*. Tampere, 2000, s.13.

40 P.E., Blomstedt, 'Keskustelua - Arkkitehtoonista verenvähyyttä', *Arkkitehti*, 2/1928, s.26.

41 Katso Pevsner, Nikolaus, *Euroopan arkkitehtuurin historia*. Helsinki, 1963.

jo tuolloin, mutta rakenteiden suunnittelijoina toimivat tällöin insinöörit⁴². Vuosisadan vaihduttua modernistiset ajatukset alkoivat saada yhä enemmän sijaa arkkitehtien ajattelussa. Aina ensimmäiseen maailmansotaan asti suunnittelijat pyrkivät irtautumaan vanhasta ja luomaan uutta tieteellisen suunnittelun, rationaalisuuden ja kustannustehokkuuden keinoin. Modernismi julisti olevansa oman aikakautensa ilmentymä, jota ei voi verrata mihinkään aiemmin vallinneeseen suuntaukseen. Se edusti uutta ihmistä ja uutta yhteiskuntaa. Modernistinen kaupunkisuunnittelu korosti kaupunkitilan merkitystä, valoa, puhtautta ja terveyttä. Erityisesti tilan merkityksiin paneuduttiin huolellisesti. Aiemmin suunnittelua ohjanneet ajatukset muun muassa suurpihakortteleista käännettiin pääalelleen, jolloin rakennukset haluttiin sijoittaa tontin keskelle ja piha niiden ympärille eikä päinvastoin, kuten aiemmin oli ollut tapana⁴³. Tässä kaupunkisuunnittelun käännteessä voidaan siis havaita tietynlaisia kaikuja keskiajan kaupunkisuunnittelusta, jolloin asuinrakennukset saattoivat sijaita myös tontin keskellä. Toisaalta keskiajan ahtaitten kaupunkirakenteiden vertaaminen moderniin ja väljään kaupunkirakenteeseen ei voi olla liian suoraviivaista. Yhtäältä kaupunkiasunnoista haluttiin valoisia ja toisaalta liikenteen ja liikkumisen muuttuminen vaati aivan toisenlaiset kaupunkitilat kuin aiemmin. Rakennussuunnittelussa taas pyrittiin eroon koristeellisuudesta, keskittyen muotoon⁴⁴.

Ensimmäinen maailmansota toi kuitenkin esteitä vallinneelle edistysuskolle. Sodan aiheuttamat henkiset ja aineelliset vauriot horjuttivat myös uskoa modernistisiin oppeihin. Sotaa seurannut talouden laskusuhdanne, vaikka kääntyikin melko nopeasti kaksikymmenluvun alussa nousuksi, vaikutti myös rakentamiseen monin tavoin. Talouskehitys toi kuitenkin modernismin pian takaisin ja jo kaksikymmenluvun kuluessa se alkoi saada yhä enemmän tukea arkkitehtuuripiireissä. Suomen arkkitehtuuri seurasi tässä pohjoismaista suuntausta, joka oli saanut vaikutteita Saksasta ja Itävallasta. Kansallisromantiikan tilalle tullut pohjoinen klassismi olikin arkkitehtuurin valtavirtaa aina 1910-luvulta 1930-luvun alkuun.⁴⁵ Modernismin tilaus oli kuitenkin ilmiselvä, eikä sodan aiheuttama katkos voinut pysyvästi estää tämän aatteen leviämistä.

Modernismin taustalla olivat yhteiskuntien suuret kehityssuunnat. Teollistuminen sekä tuotannon ja pääomien kasvu johtivat kasvavaan työvoimatarpeeseen kaupungeissa joihin tehtaat ja

42 Esimerkiksi lukuisat rautatiesillat ja Eiffelin torni.

43 Nikula 1993, s.122.

44 Katso esim. Watkin, David, *A History of Western Architecture*. Italy, 2000.

45 Katso Pevsner 1963 ja Watkin 2000.

tuotantolaitokset keskittyivät. Maaltamuutto sai aikaan kaupungeissa asuntopulan. Samaan aikaan yhteiskunta tasa-arvoistui ja entiset luokkarajat alkoivat hitaasti hämärtyä. Myös naisten asema nousi huomion kohteeksi ja sitä alettiin vähitellen parantaa. Teollistunut, tasa-arvoistunut ja kaupungistunut yhteiskunta tarvitsi uudenlaista ajattelua ja suunnittelua asumisen suhteen. Vähitellen johtoajatukseksi nousivat tasa-arvoisuus, tehokkuus ja puhtaus. Arkkitehtuurissa modernismi nosti päätään ensimmäisen kerran heti 1900-luvun alussa. Tällöin käsite ei kuitenkaan onnistunut vielä vakiinnuttamaan asemaansa arkkitehtien ajattelussa. Modernismi nähtiin tuolloin lähinnä esteettisenä ilmiönä.⁴⁶ Toisen tulemisensa aikana 1930-luvulta alkaen modernismi, nyt funktionalismiksi jalostettuna, pystyi valtaamaan ansaitsemansa aseman. Eurooppalaisesta kehityksestä hieman poiketen on kuitenkin sanottava, että vasta 1960-luvulta alkaen modernismi tuli osaksi massojen rakentamista Suomessa.⁴⁷

Moderni arkkitehtuuri erosi ratkaisevalla tavalla aiemmista tyyliuunnista. Modernistit sanoutuivat tietoisesti irti menneiden aikojen rakentamisesta sekä tilaohjelmillaan että esteettisillä painotuksillaan. Koristeellisuus ja historismi olivat lähes kiro sanoja modernisteille. Tämä tarkoitti rakennusten ulkomuodon osalta selkeyttä, sulavia linjoja ja kaiken ylimääräisen koristelun karsimista julkisivuista. Uusi ideologia synnytti myös uuden ammattimiehen ja arkkitehdin rooli alkoi muuttua rakennuksen esteettisestä suunnittelijasta yhä kokonaisvaltaisemmaksi sosiaalis-taloudelliseksi arkkitehdiksi ja tämä näkyi selvästi myös ammattikunnan sisällä käydyissä keskusteluissa.⁴⁸ Funktionalismin suhteen käytiin suomalaisissa arkkitehtuuripiireissä ajoin kiivastakin keskustelua.⁴⁹ Suomalaisen yhteiskunnan rakenne ei kuitenkaan mahdollistanut modernististen periaatteiden täysipainoista hyödyntämistä. Suomi oli pitkälle sotien jälkeiseen aikaan hyvin maatalousvaltainen maa. On esitetty, että 1920-luvulla hieman yli 20 prosenttia väestöstä asui kaupungeissa⁵⁰. Myöskään suomalainen rakennusteollisuus ei mahdollistanut modernismin täysimittaista läpilyöntiä. Puutteet osaamisessa sekä ennen kaikkea rakennusmateriaalien tuotantotavoissa pitivät suomalaisen rakentamisen hyvin käsityöläisvaltaisena vielä pitkään. Näin ollen esimerkiksi rakentamisen standardisointi osoittautui hyvin haasteelliseksi. Toisaalta 1930-luvun kuluessa ja myöhemmin suomalaiset modernistiset

---

46 Koho 2000, s.20.

47 Katso Saarikangas 2002 ja Nikula 2005.

48 Ole Gripenberg., 'Arkkitehdin vaikutus rakennustoimintaan', *Arkkitehti*, 12/1931, s.185–187.

49 Esimerkiksi 'Apropos', *Arkkitehti*, 8/1929, s.18–19. Tekstissä arvostellaan kovin sanoin Tukholmaan seuraavaksi kesäksi suunnitteilla ollutta ohjelmallisesti täysin funktionalistista asunonäyttelyä. Funktionalismia kuvattiin muun muassa höyrylaiva-arkkitehtuuriksi.

50 Nikula 1993, s.115.

arkkitehdit sanoutuivat osin irti näistä periaatteista.⁵¹

Suomalainen modernismi saikin hyvin omintakeisen ja myöhemmin myös kansainvälisesti tunnustetun muodon.⁵² Suomalaisessa modernistisessa arkkitehtuurissa korostuivat paikallisuus, yhteys luontoon sekä arkkitehti itsessään. Oikeastaan nämä kaikki seikat olivat modernismin alkuperäisiä periaatteita vastaan. Ideologiset seikat ovatkin avainasemassa määriteltäessä modernistista arkkitehtuuria. On myös mahdollista argumentoida, ettei modernismi synny pelkästä ideologiasta vaan vaatii myös oman estetiikkansa. Maaseuturakentamista arvioitaessa on kuitenkin syytä keskittyä modernismin ideologisiin piirteisiin, sillä niiden avulla voidaan tehdä tulkintoja maaseudun rakentamisen erityispiirteistä. Esteettiset seikat olivat monesti tässä suhteessa toisarvoisia, sillä saatavilla ollut osaaminen ja tekniikka ei vielä sallinut modernismin estetiikan hyödyntämistä massojen rakentamisessa. Toisaalta puuta oli niin helposti saatavilla, ettei esimerkiksi rapattujen betonirakenteiden teko maaseudulla ollut taloudellisesti järkevää. Taloudelliset ja muut käytännön vaatimukset ajoivat näin modernistisen estetiikan ylitse.

Tässä tutkielmassa modernismi toimii yläkäsitteenä, joka pitää sisällään arkkitehtuurin lisäksi niin taiteet kuin monet teollisuuden alat. Kuitenkin, koska tutkielman aiheena on rakennussuunnittelu, selvyyden vuoksi ja tutkimuskysymyksen ohjaamana tutkielmassa pyritään käyttämään käsitettä funktionalismi, joka siis lyhykäisyydessään tarkoitti tarkoituksenmukaista, käytännöllistä ja rakennukseen tai huoneeseen ajatellun toiminnan mukaista suunnittelua. Lähdeaineiston tuottamana paikoitellen käytetään myös funktionalismin kanssa samaa tarkoittavaa käsitettä uusasiallisuus.

Modernisaatio

Modernisaatio voidaan nähdä jatkuvasti käynnissä olevaksi prosessiksi, joka uusintaa yhteiskuntaa. Historiantutkimukselle se on tarjonnut laajan yläkäsitteen, jolla on määritelty esimerkiksi tuotantotapojen muutosta viimeisinä vuosisatoina.⁵³ Terminä sen mielletään kuvaavan eteenpäin

⁵¹ Katso esim. Koho 2000.

⁵² Lyhyen kuvauksen tästä tekee esim. Pallasmaa, Juhani, *The Northern Dimension: Between Universality and Locality*. Teoksessa Decker, Julie (ed.), *Modern north: architecture on the frozen edge*, Princeton Architectural Press, New York, 2010.

⁵³ Siddle, David, *Migration, Mobility, and Modernization*, Liverpool University Press, Liverpool, 1998, s.1. Siddle tutkii modernisaatiota muuttoliikkeiden ja ihmisten liikkuvuuden kannalta.

menemistä ja käsite onkin luonnoltaan tulevaisuuteen suuntautunut. Käsitteen voidaan nähdä tarkoittavan uusia ratkaisumalleja kulloinkin ajankohtaisiin ongelmiin. Tutkimusaiheeseen liittyvänä esimerkkinä voidaan mainita rakennusteknisten ratkaisujen kehittyminen 1900-luvun alkupuolella.⁵⁴ Amy Slaton avaa työssään tuotannon ja tieteen välisiä suhteita lyhyesti ja ei pidä ongelma-ratkaisu -tyyppistä suhdetta näiden välillä täysin kattavana kuvauksena tilanteesta.⁵⁵ Uudet eristemateriaalit, ensopahvi, insuliitti sekä muut vastaavat materiaalit mahdollistivat kevyempien seinärakenteiden tekemisen ja siis uudistivat vanhaa hirsisalvostekniikkaan perustuvaa rakennustapaa. Samalla tapaa uudet liikennevälineet muuttivat kaupunkirakennetta ja esimerkiksi sähkö- ja vesihuollon kehittyminen vaikutti kotien sisustamiseen. Esimerkeistä voidaan huomata myös modernisaation yhteys sen taustalla ja rinnalla vaikuttaneisiin ajatusrakennelmiin. On tietysti tarkastelijasta kiinni, pitääkö näitä prosesseja irrallisina, mutta vuorovaikutteisina, vai lukeeko ne kuuluvaksi yhteen. Tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin mielekästä tehdä ero modernisaation ja modernismin välille ja käsitellä niitä toisiinsa vahvasti liittyvinä, mutta erillisinä käsitteinä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa modernisaatio eteni pienten kokeilujen, arkipäiväisten selviytymisstrategioiden muuttamisen sekä toimintaympäristöjen uudelleentulkinnan avulla.⁵⁶ Suomalainen yhteiskunta oli leimallisen agraarinen vielä 1900-luvun alussa. Lähes kaksi kolmasosaa maaseudun väestöstä oli vielä 1910 tilattomia, eli torppareita, loisia ja palvelijoita. Samaan aikaan talouskasvu oli kuitenkin alkanut luoda uusia kulutustavoitteita myös kaikkein köyhimpien keskuuteen. On esitetty, että tärkeimmät suomalaisen yhteiskunnan modernisaation katalyytit, kuten kansansivistystyö ja kirjoitetun sanan leviäminen, alkoivat vaikuttaa arkielämään ennen kuin voimakas muuttoliike maalta kaupunkiin alkoi. Myös talouden, liikenteen ja tiedonvälityksen infrastruktuuria koskeneet merkittävimmät muutokset tapahtuivat maaseudulla.⁵⁷ Modernisaatio kiihtyi nopeasti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Yhtenäisemmän kansakunnan luomiseen pyrittiin lainsäädännön ja poliittisten uudistusten avulla erityisesti 1920- ja 1930-luvuilla. Uudistukset koskivat niin maataloutta, koulutusta kuin sosiaalihuoltoakin. Näitä vuosikymmeniä on kutsuttu maaseudun kulta-ajaksi, jolloin maanviljelijöiden tulot kasvoivat suhteessa muita väestöryhmiä nopeammin. Tässä on kuitenkin otettava huomioon

54 Slaton, Amy E., *Reinforced Concrete and the Modernization of American Building, 1900–1930*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001, s.168–187. Slaton tutkii yhtä tällaista rakentamiseen liittyvää konkreettista modernisaatioprosessia raudoitettua betonin kautta.

55 emt., s.191.

56 Helsti, Stark, Tuomaala 2006, s.7.

57 Helsti, Stark, Tuomaala 2006, s.10–11.

maanviljelijäväestön tulojen erittäin alhainen lähtötaso.⁵⁸ Maatila oli kuitenkin muutoksessa. Esiteollisena aikana se oli toiminut tuotannon, kulutuksen, suvunjatkamisen ja kasvatuksen keskuksena. Teollistumisen ja talouskasvun myötä maatila kuitenkin menetti asemansa ensisijaisena tuotannon ja kulutuksen yksikkönä. Samalla ihmisten riippuvaisuus maatiloista väheni.⁵⁹ Huolimatta sääty-yhteiskunnan vähittäisestä murtumisesta, näki maaseudun rahvas vielä pitkään unelmansa vanhan säätyläisyyden läpi. Maaseudun köyhien suurin toive oli omistaa maatila ja sen kautta pyrkiä nostamaan arvostustaan muiden silmissä.⁶⁰ Maaseudun köyhälistö on ollut aina suhteellisen liikkuvaa. Useimmiten syynä olivat lähtöalueiden väestöpaineet tai heikot olot maanviljelykselle. Lähestyttäessä 1900-lukua alkoivat liikkuvaa väestöä houkutella myös uudet tilaisuudet elintason nostamiseen. Teollistuminen loi työpaikkoja kaupunkeihin ja vuosien 1850 sekä 1920 välillä kaupunkien työväenluokka kasvoi 40 000:sta 400 000 henkeen. Kaupunkilaistuminen ja työväenluokkaistuminen ei kuitenkaan automaattisesti taannut hyvää elintasoa. Esimerkiksi 1920- ja 1930-luvuilla köyhimmillä työläisillä ei ollut kunnolla varaa edes ruokaan.⁶¹ Modernisaation myötä kansalaisten tuli muuttua rationaalisiksi ja tuottaviksi päätöksentekijöiksi. Tämä tarkoitti sitä, että yksilöiden terveydestä ja hyvinvoinnista tuli koko yhteiskunnan terveydelle ja hyvinvoinnille ohittamaton tavoite.⁶² Tämä tavoite näkyi aivan ilmeisenä asunto-olojen kehittämisen tavoitteissa. Puhdas ilma, riittävä valo sekä lukuisat tekniset uudistukset tähtäsivät asuinolojen terveydelliseen ja siis yksilöiden terveyden parantamiseen. Uudet käsitykset ja aatteet levisivät kansan keskuuteen esimerkiksi erilaisten seurojen iltamien, kokouksissa pidettyjen puheiden sekä maallisten kirjoitusten kautta.⁶³ Maaseudun asunto-olojen kehittäminen nähtiin myös osaratkaisuna kaupunkien sosiaalisten ongelmien helpottamiseen. Maaseudun työväestön ja entisten torppareiden asutoksymys oli ajankohtainen ja kiinnostava aikalaissuunnittelijoiden keskuudessa.⁶⁴ Tässä tutkielmassa on keskitytty erityisesti kirjoitusten tutkimiseen aineistona olleiden lehtien kautta.

1.3. Aineisto

---

58 emt., s.12–13.

59 emt., s.16.

60 emt., s.26–27.

61 emt., s.28–29.

62 emt., s.33.

63 emt., s.34.

64 Nikula, Riitta, *Suomen arkkitehtuurin ääriiviivat*, Keuruu, 2005.

Tutkielman aineistona on käytetty 1920- ja 1930-luvuilla julkaistuja erityisesti pienviljelijöille tarkoitettuja rakennusoppaita sekä tutkimusajanjaksolla ilmestyneitä aikakaus- ja ammattilehtiä *Arkkitehti* ja *Kotiliesi*. Maaseudulle suunnattuja rakennusoppaita oli ilmestynyt vain muutamia ennen 1920-lukua. Vuonna 1891 ensimmäisen kerran ilmestynyt, Kuopion lääninagronomi Alfred W. Sjöströmin laatima *Landtmanna-byggnader. Handledning i landtbruks-byggnadskonsten hufvudsakligen avsedd för mindre jordbruk med 70 planscher och 290 i texten tryckta figurer af Alfred Sjöström läneagronom. Kuopio 1891* lienee ollut ensimmäisiä tavalliselle kansalle valistukseksi suunnattuja rakennusoppaita. Teoksen 1905 ilmestynyt toinen painos oli suomenkielinen *Maatalous-rakennuksia - ohjeita maanviljelys-rakennusten tekemiseen etenkin vähemmällä maatiloilla*. Vuonna 1915 ilmestyi Oskari Suomelan *Käytännöllinen rakennusopas* ja arkkitehti Elias Paalanen julkaisi yksitoista taloa käsittäneen piirustuskokoelman 1922, jota laajennettiin 1924 ja uusittiin vielä 1935. Paalasan sosiaalishallinnon alaisena julkaisemaa kokoelmaa pidetään ensimmäisenä Suomessa levitettynä omakotitaloja käsittäneenä piirustuskokoelmana.⁶⁵

Maatalousseurojen keskusliitto oli julkaissut 1920 maatalousrakennuksia käsittäneen piirustuskokoelman lahjoitusvaroin. Kokoelma käsitti myös pienviljelijöille suunnattuja piirustuksia.⁶⁶ Maaseudulle suuntautunut valistustoiminta sai jatkoa 1920-luvun kuluessa, kun vuonna 1924 Pienviljelijöiden keskusliitto sekä Maatalousseurojen keskusliitto, riitaisista väleistään huolimatta, tilasivat mallipiirustuskokoelman maaseudun rakentamisen tarpeisiin. Työn tekijäksi valittiin rakennusmestari Heikki Siikonen ja ensimmäinen painos kokoelmasta valmistui vuonna 1926. Vuoteen 1932 mennessä näitä piirustuksia oli kaikkiaan levinnyt yli 10 000 kappaletta. Piirustuskokoelmaa haluttiin uudistaa ja laajentaa 1929 alkaen hallituksen erikseen myöntämän määrärahan turvin. Kokoelma toteutettiin Maatalousseurojen keskusliiton, Pienviljelijäin keskusliiton, Pienviljelijäin liiton sekä Svenska lantbrukssällskapens i Finland förbundin yhteistyönä. Piirustuksia saattoi ostaa edellä mainituilta liitoilta ja koko kokoelman hinta oli 400 markkaa käsittäen 63 piirustuslehteä, jotka sisälsivät 32 yhdistettyä karjarakennusta, 22 asuinrakennusta, 14 muuta rakennusta sekä 11 erikoispiirustusta sisustuksista.⁶⁷ Osa asuinrakennuksista oli toisilleen

⁶⁵ Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittelyt verkossa [<http://www.mfa.fi/arkkitehdit>], vierailtu 28.3.2014 sekä Standertskjöld, Elina, *The Dream of the New World – American Influence on Finnish Architecture from the Turn of the 20th Century to the Second World War*, Museum of Finnish Architecture, Helsinki, 2010, s.61.

⁶⁶ Siikonen, Heikki, *Pientilojen rakennuspiirustuksia, valintaopas*, Helsinki, 1932, s.3.

⁶⁷ Siikonen 1932, s.3–4 ja 6. Katso myös Ivars, Knapas 1991, s.118–122.

vaihtoehtoisia ja esitettiin samalla piirustuslehdellä. Lisäksi mukana oli yksi ladon yhteyteen rakennettava asunto sekä väliaikaiseksi rakennukseksi suunniteltu ”kämpä”. Näitä asuinrakennuksia koskeneet piirustukset saivat numeroinnin 101:sta 116:een. Tässä tutkielmassa on käsitelty piirustuksia 101–114, jotka käsittävät varsinaiset asuinrakennukset. Näihin neljääntoista piirustukseen oli kaikkiin rakennuksiin piirretty tupa. Suunnitelmista kahdeksaan oli sijoitettu keitto-osasto tai keittiö. Keitto-osastolla varustettuja piirustuksia oli 7 ja keittiöllä 2, joista toinen oli vaihtoehtoinen pohjapiirustus keitto-osastolla varustetulle rakennukselle. Yleisin ratkaisu oli siis joko pelkkä tupa, jossa tapahtui myös keittäminen tai tuvan yhteyteen sijoitettu keitto-osasto. Keittiöllä varustetut suunnitelmat jäivät vähäisimmiksi. Sen sijaan vessoja tai pesuhuoneita suunnitelmissa ei ollut. Rakennukset oli myös poikkeuksetta suunniteltu uunilämmitteisiksi.⁶⁸

Siikosen piirustuksissa maatalan arkkitehtoniseksi perusmuodoksi tuli aukio, jota ympäröi yleensä kolme tai neljä rakennusta. Tästä muodosta syntyi ”maatalon kauneus”. Maaseudun rakentamisen osalta suunnittelu ja toteutus olivat pitkälti muiden kuin arkkitehtien käsissä. Ensimmäinen maatalousrakennusmestarin toimi Suomeen perustettiin vuonna 1904 Joensuuhun. Vuonna 1927 tällaisia rakennusmestareita oli jo 31, mutta ensimmäinen keskustoimisto perustettiin vasta 1940-luvulla. Maatalousrakentamiseen ei järjestetty erikoisopetusta, joten erityisesti sen arkkitehtoninen puoli jäi vähälle huomiolle. Tämä johtui myös arkkitehtien suhteellisesti vähäisestä määrästä suomalaisen maaseuturakentamisen parissa. Esimerkiksi muissa pohjoismaissa arkkitehtien vilkkaampi osallistuminen maaseudun rakentamiseen näkyi myös näiden maiden maaseutuarkkitehtuurin kehittämisessä. Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa myös mallipiirustukset vanhenivat nopeasti. Tanskassa oli laadittu ensimmäinen kokoelma maatilojen piirustuksista jo 1920. Tämä ja muut sittemmin julkaistut kokoelmat olivat hyvin esillä myös Suomessa. Täällä tarve tällaisille mallipiirustuksille alkoi kasvaa viimeistään 1920-luvulla. Tähän johtivat yhteiskunnan muutokset, kuten maanomistuksen uudelleenjärjestäminen, teollistuminen ja teknistyminen sekä kehityskulut maanviljelyksessä ja asumisessa.⁶⁹ Rakennusoppaat on tutkittu lukemalla ne huolellisesti läpi sekä etsimällä tekstistä ja piirustuksista merkkejä modernin rakennussuunnittelun periaatteista, kuten huonetilojen jaottelusta, tarkoituksenmukaisesta suunnittelutavasta ja erityisesti terveyteen vaikuttaneista teknisistä uudistuksista. Aineistosta on

⁶⁸ Siikonen 1932, s.89–110 sekä Siikonen, *Pientilojen rakennuspiirustuksia*, piirustukset numero 101–116.

⁶⁹ Ivars, Knapas 1991, s.118–122.

siis pyritty etsimään vihjeitä valittujen näkökulmien pohjalta.⁷⁰

Lehdistöstä on käyty järjestelmällisesti läpi Arkkitehdin vuosikerrat 1921–1939 sekä Kotilieden vuosikerrat 1923–1939. Arkkitehti oli aiemmin ilmestynyt ruotsinkielisenä, mutta lehden ilmestymisessä oli ollut muutaman vuoden tauko ennen kuin se alkoi ilmestyä uudelleen 1921 myös suomenkielisenä. Aluksi vuosittain julkaistiin kuusi numeroa, pian jo kahdeksan ja nopeasti tämän jälkeen lehti ilmestyi 12 kertaa vuodessa. Kotilieden ilmestyminen oli alkanut 1922 Joulunumerolla, jota ei ole otettu mukaan tähän tutkielmaan. Vuoden 1923 alusta lehti alkoi ilmestyä kaksi kertaa kuukaudessa eli yhteensä 24 kertaa vuodessa. Viimeisen vuoden 1939 osalta aineistoa oli saatavilla vain 18 numeroa. Lehdistä on etsitty tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset artikkelit, kuvat, yleisökirjoitukset, mainokset ja muut tekstit. Erityistä huomiota on kiinnitetty artikkeleihin sekä teksteihin, jotka viittaavat sekä maaseutuun että modernismiin. Mukaan on otettu myös pelkkään modernismiin viittavia tekstejä sekä kontekstoinnin vuoksi kaupunkeja koskevia artikkeleita sekä tilastotietoa. Ensisijaisesti tutkielmassa on keskitytty asuinrakennuksen käsittelyyn, mutta maatalon tilallisen luonteen vuoksi mukaan on otettu myös jonkin verran pihapiirin käsittelyä.

Kotilieden toimitus pyrki suuntaamaan lehtensä ensisijaisesti kotitalousammattilaisille eli kaupunkilais- ja maalaiskotien emännille ja lehden toimittajakunnan tavoitteena oli kohottaa kotitalous muiden yhteiskunnan taloudenhaarojen veroiseen asemaan.⁷¹ Arkkitehti oli puolestaan nimensä mukaisesti arkkitehtien oma keskustelufoorumi. Ammattilehtinä Arkkitehti ja Kotiliesi käsittelevät erilaisia aiheita varsin kattavasti. Aineistoa tutkittaessa on kuitenkin huomioitava se, että artikkelien tekstit ovat aina suunniteltuja ja tietyistä näkökulmista sekä tiettyjen motiivien pohjalta kirjoitettuja puheenvuoroja. Niiden perusteella ei voida muodostaa kokonaiskuvaa vallinneesta todellisuudesta, mutta sen sijaan artikkelien, mainosten, kirjaesittelyjen ja muiden lehdissä esiintyneiden tekstien perusteella voidaan tutkia tutkimusaiheen käsittelyä näissä

⁷⁰ Alasuutari, Pertti, *Laadullinen tutkimus*, Jyväskylä, 1994, s.8–18.

⁷¹ Esimerkiksi lukuisat Kotilieden toimituskuntaan 1920- ja 1930-luvuilla kuuluneiden Laura Harmajan ja Hedvig Gebhardin tekstit käsittelevät kotitaloutta kansantalouden ja/tai teollisuuden yhtenä osa-alueena. Laura Maria Harmaja os. Genetz (1881–1954) oli taloustieteilijä ja kirjailija, joka toimi Kotilieden toimituskunnassa 1922–1954. Hän toimi opettajana muun muassa Helsingin kasvatusopillisessa talouskoulussa (myöhemmin Kotitalousopettajaopisto) 1915–1951. Lisäksi hän hoiti esimerkiksi Helsingin yliopiston kodin taloustieteen professuurin opetustehtäviä 1947–1950. Hedvig Gebhard o.s. Silén (1867–1961) oli kansanedustaja 1907–1909, 1919–1922 sekä 1924–1929 ja 1937 lähtien talousneuvos. Hän toimi muun muassa Pellervo-lehden toimittajana 1900–1926 sekä Kotilieden toimituskunnassa vuodesta 1923 kuolemaansa saakka.

lehdissä. On myös kokonaan toinen kysymys mihin nämä tekstit johtivat käytännössä tai miten ylipäättään lehdissä esitetyt ajatukset levisivät esimerkiksi maaseudun ihmisten keskuuteen. Kotiliesi kuitenkin tarjoaa viitteen tästä, sillä vaikka lehteä toimittivat koulutetut kaupunkilaisnaiset, oli suuri osa lehden teksteistä suunnattu pienviljelijätalojen emännille.⁷²

2. Fenomenologia ja sosiaalinen tilan tuottaminen tutkimuksen metodina ja teoriana

Tutkielman teoreettinen pohja on ranskalaisen sosiologin Henri Lefebvren ajattelussa tilasta ja sen tuottamisesta sekä hänen maanmiehensä filosofi Gaston Bachelardin poeettisen tilan tutkimuksessa. Erityisenä huomion kohteena tutkielman metodologiassa ja teoriassa on talon ja asumuksen käsittely Lefebvren sekä Bachelardin ajattelussa, mutta heidän työnsä laajuuden vuoksi myös muita käsitteitä ja ajatuskulttuuria sivutaan. Arkkitehtuuri itsessään liittyy muihin esimerkiksi sosiaalisiin ja poliittisiin kokonaisuuksiin sekä suurempaan tilan tuottamisen problematiikkaan, kuten Lefebvre työssään osoittaa.⁷³ Lefebvren ajatuksista nousevat suurina teemoina esiin eritoten tilan sosiaalinen luonne ja sen sosiaalinen tuottaminen sekä kokonaisvaltainen teoreettinen ja metodologinen viitekehys, jossa hän tilaa tarkastelee. Teoksessaan Lefebvre pyrkii rakentamaan argumenteiltaan kestävän ja laajan kuvauksen tilasta ja sen tuottamisesta. Hän pyrki yhdistämään tilan fyysisen todellisuuden sekä sen henkiset elementit.⁷⁴

Lefebvre jakaa tilakäsityksensä kolmeen osa-alueeseen⁷⁵:

1. Tilalliset käytännöt

Tilalliset käytännöt edustavat Lefebvren ajattelussa tilan tuottamisen käytännöllisimpiä puolia. Hänen mukaansa yhteisöjen tilalliset käytännöt piilottavat yhteisön tilan, mutta dialektisessa vuorovaikutuksessa myös esittävät ja edellyttävät sen olemassaoloa. Ne siis tuottavat, hallitsevat ja omivat yhteisön tilaa. Lefebvren mukaan yhteisön tilalliset käytännöt ovat jossain määrin yhteen

⁷² Kotiliesi 9/1933 Kotilieden ja Kansan lehden mainos, jossa esitetään molempien lehtien levikki. Kotilieden levikiksi mainitaan 80 835.

⁷³ Lefebvre 2013, s.410–415. Työnsä johtopäätösosuudessa Lefebvre tuo esiin tilan nousevan merkityksen ihmisten ajattelussa.

⁷⁴ Butler, Chris 2012, *Henri Lefebvre: spatial politics, everyday life and the right to the city*, Routledge, Abingdon. s.39.

⁷⁵ Lefebvre 2013, s.38–39. Katso myös Butler 2012, s.40–41.

liittyviä, mutta eivät täysin yhdenmukaisia. Analyttisessä tarkastelussa yhteisöjen tilallisia käytäntöjä voidaan tarkastella tulkitsemalla niiden tilaa. Tilalliset käytännöt sisältävät muun muassa erilaiset päivittäiset rutiinit, verkostot ja yhteydet, jotka tuottavat sosiaalista elämää. Käytännöt ovat sekä yksilöiden että yhteisöjen sosiaalisia rytmejä ja kollektiivisia liikkumisen malleja asutussa tilassa.

2. *Tilan representaatiot*

Tilan representaatiot ovat konseptoitua; ajateltua tilaa. Tämä ulottuvuus kuuluu Lefebvren ajattelussa tyypillisesti tieteilijöille, suunnittelijoille ja kaikille niille, joiden ajattelussa yhdistyvät eletty, havaittu ja kuviteltu/suunniteltu tila. Lefebvren mukaan tämä tilan ulottuvuus on kaikissa yhteisöissä hallitseva ja tässä hän rinnastaa yhteisön tuotannon tapoihin. Tällainen tilan käsitteellistäminen pyrkii muuttamaan sen sanallisiksi merkeiksi. Tilan representaatiot pyrkivät hallitsemaan tilaa sekä rakentamaan matemaattisia malleja ja kvantitatiivisia esityksiä sosiaalisista ilmiöistä. Tilan representaatioilla on taipumus olla läheisessä yhteydessä rationaalis-positivistiseen tieteeseen.

3. *Representaation tilat*

Representaation tilat ovat Lefebvren ajattelussa hallittu ja passiivisesti koettu tilan ulottuvuus. Tämä tarkoittaa pääosin tilassa olijoiden ja sen käyttäjien kokemaa ja elämää tilaa siihen liittyvien (mieli)kuvien ja symbolien kautta. Representaation tilat rakentavat kerrostumia tilaan käyttäen siinä olevia objekteja symbolisesti. Lefebvren mukaan nämä tilat pyrkivät rakentamaan yhdenmukaisia ja ei-kielellisiä järjestelmiä. Representaation tilat ovat vastarinnan ja kamppailun tiloja, jotka pyrkivät vaihtoehtoisin tilanjärjestämisen muotoihin. Ne ovat joko jääneet hallinnolta huomiotta tai muodostaneet suoran vastavoiman auktoriteettien tilamäärittelyille

Lefebvren ajattelu pohjautui pitkälti Karl Marxin ajatuksiin tuotannosta, tuotantovälineistä ja työvoimasta.⁷⁶ Hän tuo myös esiin marxilaisuuteen voimakkaasti vaikuttaneen Georg Wilhelm Hegelin ajatuksia. Lefebvren tilan tuottamisen voidaan nähdä olevan ideologisesti suoraa jatkumoa marxilaisuudelle, joka käsitteli muun muassa tuottavan työvoiman, tuotantovoimien, tuotannon muotoja sekä näiden välisiä suhteita. Lefebvren mukaan Marxin ajattelu tarjosi vasta-

---

⁷⁶ Butler 2012, s.42–45.

argumentteja monille eri tahoille.⁷⁷ Hän osoittaa perustaen argumenttinsa Marxiin, että tila pyrkii tulemaan absoluuttiseksi. Jokainen tila edellyttää, sisältää ja pyrkii piilottamaan sosiaalisia suhteita vaikka tila itsessään muodostuu objektien ja tuotteiden välisistä suhteista. Esine tai asia pyrkii muodostumaan Lefebvren mukaan absoluuttiseksi vaihdantaprosessien kautta, jolloin se saavuttaa aseman hyödykkeenä. Hän kuitenkin esittää, että absoluuttista olemassaolon pistettä ei koskaan saavuteta, vaan asia pysyy aina kytköksissä toimintoihin, tarpeisiin ja 'sosiaaliseen olemiseen'.⁷⁸ Vaikka Lefebvren tilateoria kehittyi leimallisesti kaupunkia ja urbaania ympäristöä koskevaksi, olivat hänen tutkimukselliset lähtökohtansa maaseudulla. Lukasz Stanek sanoo Lefebvren maalaisväestöä koskevien selvitysten Pyreneillä olleen ensimmäinen selvästi hänen tilateoriaansa vaikuttanut empiirinen tutkimus.⁷⁹ Lisäksi Stanek esittää, että Lefebvren havaitun, suunnitellun ja eletyn tilan kolmijako kääntyy tilallisin termein ilmaistuna tilallisiksi käytännöiksi, tilan representaatioiksi ja representaation tiloiksi. Stanekin mukaan Marxin asettamassa teoreettisessa viitekehyksessä Lefebvre yhdistää näin urbaanin semiotiikan sekä urbaanin elämän fenomenologisen kuvailun.⁸⁰

Esimerkkinä Lefebvre käyttää maissipeltoa, jossa esimerkiksi aidat, kyntövaot ja kylvömallit määrittävät tuotannon ja omaisuuden suhteita. Hänen mukaansa mitä lähempänä tila on luontoa, sen vähemmän se on osana tuotannon sosiaalisissa suhteissa. Hän myös esittää, että tällaiset 'luonnontilat' ovat koko ajan vähenemässä.⁸¹ Maatalosta Lefebvre esittää sen sisältävän tiettyjä sosiaalisia suhteita: se tarjoaa suojan tietylle perheelle, tietyllä alueella, tietyllä maaperällä ja tietyssä maassa. Se on hänen mukaansa tietyn paikan ja maalaismaiseman rakenneosa. Lefebvre jatkaa maalaistalon olevan yhtä paljon tuote kuin teos. Se on aina jollain tasolla osa luontoa. Maalaistalo on välittävä objekti tuotteen ja teoksen, luonnon ja työvoiman sekä symbolien ja merkkien välillä. Lefebvren mukaan maalaistalo synnyttää tilaa. Tämä tila on sekä luonnollista että kulttuurista, välitöntä ja välillistä sekä (valmiina) annettua ja keinotekoista. Tämä monimerkityksisyys johtuu vertausten yksinkertaisuudesta sillä todellisuudessa asioiden, kuten luonto ja kulttuuri tai teos ja tuote, välillä on monimutkaisemmat suhteet.⁸²

77 Lefebvre 2013, s.82. Tässä Lefebvre esittelee esimerkinomaisesti Marxin ajattelun tarjoamia vaihtoehtoja erilaisille hänen aikanaan vallinneille ajatusrakennelmille.

78 emt., s.82–83.

79 Stanek, Lukasz 2011, *Henri Lefebvre on space: architecture, urban research, and the production of theory*, Minneapolis [Minn.]. s.5. Stanek avaa Lefebvren ruraalia sosiologiaa hieman lisää s. 159–161.

80 emt., s.128–129. Stanek tarjoaa myös pikaisen kuvauksen Lefebvren tilan kahtalaisen kolmijaon käsittelystä akateemisissa nykykirjallisuudessa. Edistyneimpänä teoksena tässä keskustelussa hän pitää *Christian Schmidin* kirjaa *Stadt, Raum und Gesellschaft: Henri Lefebvre und die Theorie der Produktion des Raumes*. Stuttgart: Steiner, 2005.

81 Lefebvre 2013, s.83.

82 emt., s.83–84.

Bachelard määrittelee työssään fenomenologista tutkimusmetodiaan ja pyrkii tutkimaan poeettista tilaa. Hän peilaa ajatteluaan vahvasti erityisesti psykologiaan ja psykoanalyysiin ja etsii aineistostaan uneksinnan ja kotoisuuden merkkejä. Bachelardin metodissa tila on jotain hyvin henkilökohtaisesti koettua ja ainutkertaista. Silti hän pyrkii saamaan aikaan aiheestaan yleisesityksen. Lineu Castello, siteeraten David Seamonia, toteaa fenomenologian olevan asioihin tai ihmisten kokemuksiin liittyvien ilmiöiden tutkimista ja määrittelyä. Castello näkee fenomenologian olleen hyödyllinen tutkimusmetodi erityisesti arkkitehtuurissa ja kaupunkitutkimuksessa tehdyn paikantutkimuksen kannalta.⁸³

2.1. Fenomenologiaa ja sen käsitteistöä

Bachelardin mukaan poeettinen kuva ei ole vain menneisyyden kaiku vaan menneisyys kaikuu ja värähtelee kuvan kautta. Poeettisella kuvalla on tuoreudessaan oma olomuotonsa ja dynamiikkansa. Bachelard sanoo tämän olevan verrattavissa ontologiaan ja tätä ontologiaa hän työssään tutkii.⁸⁴ Hän esittää, että poeettista kuvaa ei voida tulkita kausaalisuuden avulla. Siksi hän pitää psykologien ja psykoanalytikkojen tulkintoja niistä riittämättöminä, sillä he eivät voi selittää kokonaisuudessaan kuvan odottamatonta luonnetta tai sen viehätysvoimaa kuvan luomisprosessista etäällä olleelle. Runoilija ei selitä kuvansa menneisyyttä yleisölleen, mutta silti se tarttuu ja juurtuu yleisöön. Bachelard pitääkin kuvan viestittävyyttä ontologisesti erittäin merkittävänä seikkana.⁸⁵ Hänelle todellinen kuva tarkoittaa *kaiverrusta*, jonka mielikuviutus on kaivertanut *muistoihin*. Kuvat syventävät koettuja muistoja ja ottavat niiden paikan, jolloin niistä tulee kuviteltuja muistoja. Bachelard ottaa esimerkiksi muutamia harvinaisia, mutta voimallisia mielikuvia, jotka hänen mukaansa herättävät useimmissa (saman)⁸⁶ reaktion. Suurilla kuvilla on hänen mukaansa historia ja esihistoria. Ne ovat aina sekoitus muistoja ja legendoja, minkä vuoksi kuvaa ei koskaan voi kokea suoraan. Jokaisella suurella kuvalla on kiistämätön unenomainen syvyytensä, johon henkilökohtainen menneisyys tuo oman sävynsä.⁸⁷

---

83 Castello, Lineu, *Rethinking the Meaning of Place: Conceiving Place in Architecture-Urbanism*, Ashgate Publishing Group, Farnham, 2010, s.3.

84 Bachelard 1994, s. xvi.

85 Bachelard 1994, s. xvii.

86 [sic]

87 Bachelard 1994, s.32–33.

Selvittääkseen poeettisen kuvan filosofista ongelmaa Bachelard turvautuu mielikuvituksen fenomenologiseen tutkimukseen. Tällä hän tarkoittaa poeettisen kuvan tutkimista ilmiönä, kun se syntyy ihmisen tietoisuuteen sydämen, sielun ja ihmisenä olemisen suorana tuotteena sekä tarkasteltuna oman olemassaolonsa todellisuudessa.⁸⁸ Bachelardin mukaan tavanomaisemmat tieteenfilosofian keinot eivät sopineet kuvien tutkimiseen, sillä niiden avulla ei voinut tavoittaa kuvan välitöntä dynamiikkaa. Hän piti fenomenologiaa ainoana sopivana välineenä tutkimaan kuvan lähtökohtia yksilöllisessä tietoisuudessa. Vain fenomenologian avulla tutkija saattoi palauttaa kuvien subjektiivisuuden ja mitata niiden kokonaisuutta, voimaa ja transsubjektiivisuutta. Subjektiivisuutta ja transsubjektiivisuutta ei voinut määritellä yhdellä kertaa, sillä Bachelardin ajattelussa poeettinen kuva oli ensisijaisesti muuttuva ja ei niinkään käsitteen tavoin perustavaa laatua oleva.⁸⁹

Bachelardin näkemyksen mukaan poeettinen kuva aiheuttaa lukijassa värehdintää ja menee täten pidemmälle kuin psykologia ja psykoanalyysi. Poeettinen kuva tuottaa ensimmäisenä naiivin reaktion, kun se koskettaa lukijan syvää sisintä. Tästä sisimmän koskettamisesta syntyvät jälkivaikutukset ja resonointi pintakerroksissa. Tämä kuvan sisältä tuottama värehdintä tuo lukijan mieleen menneisyyden muistot ja samalla värehdintä juurruttaa kuvan lukijaan. Poeettisesta kuvasta tulee tällöin lukijan oma. Toisin sanoen lukija ajattelee, että hän olisi voinut tehdä tämän kuvan. Tällä tavoin kuva on yhtälailla ilmaisun syntyminen ja olemisen syntyminen. Tässä ilmaisu synnyttää olemista.⁹⁰ Bachelardille poeettisen tilan tutkimus on tavanomaista pidemmälle menevää psykoanalyysia. Menetelmäänsä hän kutsuu topoanalyysiksi ja määrittelee sen seuraavasti:⁹¹

”Topoanalyysi siis olisi elämämme yksityisten paikkojen systemaattista psykologista tutkimista.”

Bachelard esittää, että poeettisen kuvan objektiivinen tarkastelu tukahduttaa sen värähtelyn ja hylkää heti kättelyssä tämä poeettisen ilmiön syvyyden. Psykologi voi Bachelardin mielestä vain kuvailla tunteitaan ja psykoanalyytikko älyllistää kuvan. Psykoanalyytikko ymmärtää kuvan ja hänen

---

88 emt., s. xviii.

89 emt., s. xviii–xix.

90 Bachelard 1994, s. xxiii.

91 emt., s.8.

ajattelussaan se asettuu aina johonkin kontekstiin. Tämä tulkinta ei kuitenkaan tee oikeutta poeettisen kuvan *logokselle*.⁹² Bachelard tarkentaa fenomenologista metodologiaan vielä siten, että hän keskittyy aineistonsa puitteissa vain suoraan puhtaasta mielikuvituksesta nousevaan poeettiseen kuvaan. Hän ei siis käsittele runoja niiden lukuisia eri kuvia käsittävän rakenteen kautta vaan toteaa, että tällainen kokonaisvaltainen tutkimus ei välttämättä tekisi oikeutta yksinkertaisimmille fenomenologisille havainnoille. Todellisen fenomenologin tulee Bachelardin mukaan pitäytyä vaatimattomuudessa.⁹³ Castello, tukeutuen Edward Casey'n ajatteluun, toteaa topoanalyyysiin olevan tarpeellinen väline juuri topofiilisen luonteensa vuoksi. Se keskittyy nimenomaan esimerkiksi talon kuvien *paikallisiin* ominaisuuksiin.⁹⁴ Castello jatkaa Caseyä seuraten topoanalyyysin johtavan ajatukseen talosta maailmana, joka on täynnä paikkoja. Topoanalyyysi tutkii fenomenologisesti tätä taloa huone huoneelta eli paikka paikalta tehden yksityiskohtaisen tutkimuksen yksilöllisistä paikan kokemuksista.⁹⁵

Bachelard tekee mielenkiintoisen havainnon akateemisesta psykologiasta, joka ensinnä tutkii vain harvoin poeettista kuvaa ja toiseksi tulkitsee sitä yleensä virheellisesti metaforana. Yleisesti psykologien työssä sana kuva tarkoittaa lähes kaikkea muuta kuin mielikuvituksen tuotetta. Kuvia nähdään, niitä jäljennetään ja niitä säilytetään muistoissa. Bachelard ottaa esimerkikseen Henri Bergsonin tavan käsitellä mielikuvitusta, kun hän teoksessaan *Matière et Mémoire* viittaa vain yhdellä sivulla tuottavaan mielikuvitukseen, vaikka teos käsittelee kuvaa muutoin hyvin laajasti. Bachelard päätyykin esittämään päinvastaisesti mielikuvitusta ihmisluonnon yhdeksi merkittävimmäksi voimaksi. Mielikuvitus on kuvien tuottamista ja kuvia ei tule verrata muistoihin.⁹⁶ Psykologiassa määritellyn todellisuuden funktion rinnalle Bachelard nostaa epätodellisuuden funktion yhtä merkittävänä tekijänä. Hänen mukaansa häiriö sen toiminnassa rajoittaa tuottavan psyyken toimintaa. Ilman mielikuvitusta emme pysty ennakoimaan asioita.⁹⁷

2.2. Lefebvre ja moderni projekti

92 emt., s. xxiii–xxiv. Bachelardin mukaan poeettinen kuva syntyy *logoksesta*, joka on tässä ihmisyyden keskus. Hän esittää, että tutkittaessa poeettisen kuvan intersubjektiivisuutta, se välttelee kausaalisuutta.

93 emt., s. xxiv–xxv.

94 Castello 2010, s. 77–78. Paikan merkitystä painotetaan vahvasti topoanalyyysin määrittelyssä. Castellon siteeraama Casey käyttää englanninkielistä termiä *placial*, jota Castello vertaa termiin *placeness*.

95 emt., s. 78.

96 Bachelard 1994, s. xxxiv.

97 emt., s. xxxiv.

Lefebvre lähestyy modernin tilan tarkastelua sen historiallisella kehittymisellä. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen erityisesti Bauhaus-liikkeen toimesta kehitettiin uusi globaali tilan konsepti. Yhteys teollistumisen ja kaupungistumisen, työpaikkojen ja asuinpaikkojen välillä oli jo käytännön tasolla ollut jossain määrin olemassa, mutta sen järjellinen esitystapa oli puuttunut. Lefebvren mukaan tämä yhteys löydettiin 1920-luvulta alkaen myös järjellisellä tasolla ja se muuttui hyvin nopeasti projektiksi ja ohjelmaksi. Lefebvren mukaan ohjelma, joka aikanaan nähtiin rationaalisena ja vallankumouksellisena, oli todellisuudessa kuin räätälöity valtiolle.⁹⁸ Lefebvren mukaan ohjelmallinen modernismi kiteytti tilan tuottamisen. Bauhaus-koulukunta tajusi, että tilassa olevia asioita (esimerkiksi huonekaluja tai rakennuksia) ei voida luoda irrallisena toisistaan ottamatta huomioon niiden välisiä suhteita sekä asioiden suhteita kokonaisuuteen. Näin ollen muotoja, funktioita ja rakenteita ei voitu enää esittää irrallisina vaan globaalia tilaa voitiin hallita muotojen, funktioiden ja rakenteiden yhtenäisellä käsityksellä. Bauhaus-koulukunnan perustajan Walter Gropiuksen ajattelussa tilalliset kokonaisuudet vastasivat tiettyjen tuotantovoimien kykyjä ja näin ollen tiettyä rationaalisuutta. Gropius oli Lefebvren mukaan havainnoinut sosiaalisten käytäntöjen olleen muutoksessa, mikä loi pohjan hänen uudentulaiselle tila-ajattelulleen.⁹⁹

Modernin projektin taiteilijat sekä Bauhaus-ryhmä ymmärsivät, että sosiaalisen tilan objekteja, kuten esimerkiksi taloja, julkisia rakennuksia ja palatseja, voitiin tarkastella mistä kulmasta hyvänsä rajoittumatta tiettyyn yhteen katsantokantaan. Näin tila avautui havainnoimiselle, käsitteellistämiseksi ja käytännön toiminnalle. Taiteilija ja toimija siirtyivät tilan objekteista tilan käsitteeseen. Lefebvren mukaan tällä seikalla oli useita seurauksia¹⁰⁰:

1. *Uusi tietoisuus tilasta* syntyi, jossa tilaa voitiin tarkastella yhtäältä pelkistämällä se kaavaksi tai toisaalta vastakohtaisesti hajottaa tasot osiin ja käännellä niitä muodostaen tilan syvyyden uudelleen kuvatasolla. Tämä johti ennen muuta uudenlaisen tilan dialektiikan kehittymiseen.
2. *Julkisivu*, kasvoina tarkkailijan suuntaan ja etuoikeutettuna taideluomana hävisi.
3. *Globaali tila* vakiinnutti olemassaolonsa abstraktina tyhjiönä odottaen sisältöä ja työkaluna

⁹⁸ Lefebvre 2013, s.124. Tässä Lefebvre tarkoittaa sekä kapitalistista että sosialistista valtiota.

⁹⁹ emt., s.124.

¹⁰⁰ Lefebvre 2013, s.125.

odottaen hyödyntämistään. Lefebvren mukaan myöhemmin globaali tila täyttyi kapitalismin sosiaalisten käytäntöjen kautta, kaupallisten merkkien, kuvien ja objektien kautta.

Lefebvren mukaan 1920-luvulla tilan tutkimus keskittyi, lukuun ottamatta matematiikka ja fysiikkaa, täysin sosiaalisiin käytäntöihin. Vanhat filosofiset ajatusrakennelmat eivät olleet tuolloin ajankohtaisia. Tila oli siis käytännössä teollisten käytäntöjen, arkkitehtuurin ja kaupunkitutkimuksen tarkkailun alaisena. Bauhaus ja muut ajan toimijat uskoivat olevansa vallankumouksellisia, mutta myöhempi tarkastelu on osoittanut, että asia ei ollut aivan näin. Lefebvren mukaan Bauhaus oli enemmänkin oire sosiaalisten käytäntöjen muuttumisesta, kuin itsessään liikkeelle paneva voima. Silti Bauhaus ja muut onnistuivat tuottamaan maailmanlaajuista ja homogeenista (valtion)¹⁰¹ arkkitehtuuria. Lefebvren mukaan Bauhaus ja muut onnistuivat määrittelemään tämän uuden ja uuteen aikaan sidoksissa olleen tilan. Lefebvre ei kuitenkaan suhtaudu aivan varauksettomasti tilan historian olemassaoloon, jossa tila määrittyy historiallisten aikakausien, yhteisöjen ja tuotannon muotojen kautta. Olettaen kuitenkin tällaisen historian olemassaolon, moderni kapitalistinen tila oli olemassa, joka siis pitkälti määrittyi Bauhaus-ryhmän ja muiden työn kautta. Uuden ideologian myötä myös arkkitehtuurin ja tilan historia tuli uuden tarkastelun alle ja tilan historiasta pyrittiin rakentamaan uusia kokonaisvaltaisia esityksiä.¹⁰²

2.3. Talo, asumus, kotoisuus ja uneksinta

Bachelard lähtee fenomenologisen metodinsa avulla etsimään talon ydintä. Hän ei tyydy vain kuvailemaan talon ominaisuuksia vaan pyrkii löytämään talon perimmäiset hyveet, jotka paljastavat alkuperäisen kiintymyksen taloon. Tätä kiintymystä Bachelard pitää asumisen päällimmäisenä funktiona.¹⁰³ Kiintymys tiettyyn paikkaan ja siihen liittyvät hienovaraiset vivahteet luovat kuitenkin joukon ongelmia tutkijalle. Bachelardin mukaan nämä vivahteet tarjoavat fenomenologille psykologisen ilmiön ensimmäiset raat ääriä. Hän esittää, että tapamme asuttaa elävää ja elintärkeää tilaamme yhdessä päivittäisen dialektiikkamme kanssa tulisi sanoa julki. Bachelardille tämä tila, *”elämämme nurkkaus”*, on talo:¹⁰⁴

101 [sic] Sulut ovat kirjoittajan lisäämät.

102 Lefebvre 2013, s.126–127. Lefebvre nostaa esimerkiksi Siegfried Giedeonin.

103 Bachelard 1994, s.3–4.

104 emt., s.4. Käännöksessä on käytetty termiä *”corner of the world”*. Lainattu teksti on käännetty vapaasti englanninkielisestä käännöksestä.

"Kuten usein on sanottu, se on ensimmäinen maailmankaikkeutemme, todellinen kosmos, sanan jokaisessa merkityksessä."

Bachelard tekee huomion kauneutta sisältävistä vaatimattomista kodeista, joita yleensä kuvaillaan vain pintapuolisesti, alkukantaisuuden jääden tällöin kokematta. Tämä kodin alkukantaisuus kuuluu kaikille, sekä köyhille että rikkaille, jos he ovat halukkaita uneksimaan.¹⁰⁵ Bachelard sanoo, että aikuisuuteen tultaessa antropokosmiset siteemme tähän kodin alkukantaisuuteen ovat löystyneet siten, ettemme enää tunne olevamme liitoksissa talon universumiin. Tässä universumissa ei ole pulaa tai abstraktia. "Maailmatietoiset" filosofit, jotka löytävät maailmankaikkeuden minän ja ei-minän dialektiikasta, tuntevat universumin ennen taloa eli kaukaisen horisontin ennen lepopaikkaa. Fenomenologisesti tutkitut kuvien alkujuuret puolestaan antavat konkreettista todistusaineistoa asutun tilan arvoista, eli ei-minästä joka suojelee minää.¹⁰⁶

Bachelardin ajattelussa uneksinta syvenee pisteeseen, jossa ikimuistoinen maailma avautuu kokijalle hänen oman varhaisimman muistonsa tuolla puolen. Ikimuistoinen ja oman muistin rajalla, kaukaisuudessa, muisti ja mielikuvitus liittyvät toisiinsa ja syventäen toisiaan. Ne luovat muiston ja kuvan yhteisyyden, joka lopulta antaa lapsuuden muistojen palata mieleen uudessa asumuksessa. Lapsuuden muistot ovat Bachelardille ikimuistoisia ja liikkumattomia. Muistot suojasta ja suojeluksesta lohduttavat ja niitä pyritään elämään uudelleen. Muistojen tulee olla suljettuja, jotta ne voivat säilyttää alkuperäisen arvonsa kuvina ja muistot ulkomaailmasta eivät koskaan saavuta samaa tonaalisuutta kuin muistot kodista.¹⁰⁷ Edellisestä johtuen Bachelard tekee päätelmän, että talon suurin hyöty on siinä, että se suojaaa uneksintaa ja uneksijaa. Talo antaa uneksia rauhassa. Ajatus ja kokemus eivät ole siis ainoat hyväksyttävät inhimilliset arvot. Uneksintaan kuuluvat arvot merkitsevät syvintä inhimillisyyttä. Uneksinta johtaa mielihyvää omasta olemassaolostaan. Tästä johtuen paikat, joissa on koettu uneksintaa muodostuvat uudelleen uusissa uneksinnan hetkissä. Siksi myös muistot aikaisemmista asuinpaikoista, jotka eletään uudelleen uneksinnassa, pitävät nämä asuinpaikat aina mielessä.¹⁰⁸ Bachelard nostaa synnyinkodin muita merkityksellisemmäksi,

¹⁰⁵ emt., s.4.

¹⁰⁶ emt., s.4–5.

¹⁰⁷ Bachelard 1994, s.6. Tonaalisuus on ensisijaisesti musiikkiin liittyvä termi. Tässä se kuvaa muiston sävyrakennetta.

¹⁰⁸ emt., s.6. *Uneksinta* voi terminä vaikuttaa hieman epämääräiseltä, mutta sitä on käytetty kirjan suomenkielisessä versiossa, joten tässä on pitäydytty samassa kirjoitusasussa. Englanninkielisen teoksen terminä on käytetty sanaa *daydreaming*. Joka tapauksessa termin tarkoitus on kuvata tilaa, jossa ihmisen tietoinen ja tiedostamaton, muistot, ajatukset ja mielikuvitus sekoittuvat.

sillä se muokkaa ja määrittää elämisen tapoja läpi elämän. Esimerkiksi tavat kulkea portaita, avata ovia tai katsoa ikkunoista ulos ovat määrittyneet syntymäkodissa ja myöhemmin arkipäiväistyneet muihin asumuksiimme.¹⁰⁹

2.4. Sosiaalisesti tuotettavan tilan luonne ja analysointi

Lefebvrelle maaseudun talo näyttäytyi eräänlaisena vastapoolina kaupunkien suurille kiinteistöhankeille. Kaupunkien tila oli ensisijaisesti hallittua tilaa ja maaseudun sekä esikaupunkien tila omaksi otettua tilaa. Hallitussa tilassa asukkaiden ei ollut mahdollista muokata sitä. Hallittu tila oli kankeaa ja joustamatonta, jota oli hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta muovata. Usein se oli suorastaan kiellettyä. Omaksi otettu tila puolestaan salli helpommin itsensä muovaamisen inhimillisten vaatimusten, halujen ja toiveiden mukaan. Maaseudun tila siis mukautui siten, että se salli 'poeettisen asustelun'. Näin maaseudun tila oli hyvin lähellä yksilöllistä taideluomaa ja kokonaisuutta kulttuurisen sekä sosiaalisen todellisuuden sisällä.¹¹⁰

Lefebvrelle tilan luettavuus tulee aina vasta tilan luomisen ja olemassa olevaksi tulemisen jälkeen, vaikka hän myöntää tilan luettavuuden olevan joskus ensisijaista tiedon näkökulmasta.¹¹¹ Tila määrää kokonaisuuksia sääten ja kieltäen eleitä, reittejä ja etäisyyksiä. Tämä on tilan tuottamisen syy ja tilan olemassaolon tarkoitus. Tila on aina tuotettu ennen kuin sitä voidaan lukea ja tilaa ei ole tuotettu luettavaksi vaan eletäväksi, joitakin lähtökohtaisesti luettavaksi tuotettuja tiloja lukuun ottamatta.¹¹² Tässä yhteydessä Lefebvre käsittelee arkkitehtuuria ajatuksen: *muoto ilmaisee funktiota*, kautta. Hänen mukaansa siis arkkitehdin on luotava merkityksellinen tila, jossa muoto on funktiolle yhtä kuin merkityksen antaja sille mikä on merkityksellistetty. Toisin sanoen muoto ilmaisee funktiota. Tällä tavoin tila tulee luettavaksi.¹¹³ Asiaa voidaan ajatella esimerkiksi funktionalistisen arkkitehtuurin kautta, joka toteutti muodon ja funktion yhteyttä lähes dogmaattisesti. Funktionalistinen muoto tekee tilan luettavaksi siinä mielessä, että katsoja voi sen muodon perusteella päätellä talon funktioista ja sisällöstä asioita. Tuntiessaan funktionalismin sosiaalisen tilan ja sen kielen tarkkailija voi kohtuullisella varmuudella olettaa funktionalistisen

¹⁰⁹ emt., s.14–15.

¹¹⁰ Lefebvre 2013, s.165–166 sekä Stanek 2011, s.88–89.

¹¹¹ Lefebvre 2013, s.143.

¹¹² emt., s.143.

¹¹³ emt., s.144.

muodon omaavan rakennuksen sisältävän tiettyjen periaatteiden mukaan suunniteltuja ja rakennettuja tiloja. Asia ei kuitenkaan aina ole näin yksiselitteinen, sillä tilan funktiot ja sisältö voivat olla myös jossain määrin riippumattomia tilan muodosta. Ainakin siinä mielessä, että tarkkailija ei voi tehdä muodosta liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä tilan funktioista. Tällainen tapaus voi olla esimerkiksi funktionalistisen tilaohjelman ja rakenteiden mukaan suunniteltu tila, joka kuitenkin muodoltaan on vaikkapa klassistinen. Taitava 'lukija' tosin saattaa pystyä muodostakin päättelemään oikein tilan funktioita, mutta usein tällöin muodon tulkintaan täytyy liittää myös esimerkiksi rakennusmateriaalien ja -tapojen tuntemusta.

Sosiaalinen tila voidaan liittää metodologisesti ja teoreettisesti kolmeen käsitteeseen: muotoon, rakenteeseen ja funktioon. Sosiaalista tilaa voidaan siis tarkastella analyttisesti näiden käsitteiden kautta.¹¹⁴ Lefebvre kuitenkin huomauttaa näiden käsitteiden olevan moniselitteisiä, esimerkiksi muoto voidaan ymmärtää esteettisenä, plastisena, abstraktina ja niin edelleen. Yleisesti muodon voidaan katsoa käsittävän ääriviivat, rajalinjat alueet ja tilavuudet. Lefebvren mukaan tilan analyysi tukeutuu tähän muodon yleiseen ymmärrystapaan, vaikkei pystykään ratkaisemaan kaikkia sen tuomia ongelmia. Muodon kuvaus ja analyysi saattavat sisältää ideologisia tavoitteita. Tällaiset tavoitteet johtavat formalismiin. Lefebvre lisää, että kaikki tilat voidaan pelkistää sen muodollisiin osatekijöihin: suoriin ja käyriin viivoihin, sisäisen ja ulkoisen – tai massan ja alueen vastakohtaisuuksiin. Esimerkkinä tällaisista formalismin luomista järjestelmistä Lefebvre mainitsee arkkitehtuurin vanhat pylväsjärjestelmät.¹¹⁵ Lefebvre esittää, että muoto, rakenne ja funktio ovat kokonaisuudessa sidoksissa toisiinsa, eivätkä voi olla olemassa erillään toisistaan. Tässä yhteydessä Lefebvre huomauttaa, että tuotettu objekti pyrkii hämärtämään muodon, rakenteen ja funktion eroavaisuuksia ja esittää, että tällainen oli tyypillistä etenkin teollista vallankumousta edeltäville tavoille tuottaa taidetta, taloja ja palatseja.

Modernismi sen sijaan asetti edellä mainitulle sekoittumiselle rajan ja materiaalisuus antoi tilaa avoimuudelle ja 'luettavuudelle'. Muodosta tuli vain merkki funktiosta ja näiden kahden välinen suhde synnytti rakenteen, jota Lefebvren mukaan oli helppo tuottaa ja toistaa.¹¹⁶ Jatkaessaan Lefebvre myös huomauttaa, että sosiaalisia 'todellisuuksia' käsiteltäessä muodon, rakenteen ja

---

114 emt., s.147.

115 Lefebvre 2013, s.148. Plastinen tarkoittaa aineen (ja siis sen muodon) muovattavuutta ja abstraktilla Lefebvre tarkoittaa tässä matemaattis-loogista muotoa.

116 emt., s.148.

funktion suhde on käytännössä päinvastainen: ne pyrkivät mahdollisimman kauas toisistaan. Niiden keskinäiset suhteet hämärtyvät ja 'piilotettu' valtaa 'luettavuuden' paikan verrattuna konkreettisempien objektien maailmaan. Esimerkkinä Lefebvre käytti valtiollisia ja poliittisia koneistoja.¹¹⁷ Kuten edellä mainittiin, voimme olettaa rakennuksille tietyn rakenteen ja funktion nähdessämme sen funktionalistisen ulkomuodon. Tässä mielessä Lefebvre on hyvin oikeassa argumentissaan. Hän myös esittää, että tästä säännöstä esiintyy lukuisia poikkeuksia joissa suunnittelija ja valmistaja, itseään viihdyttääkseen, antavat asialle muodon, joka ei ole yhteydessä sen funktioon. Esimerkkeinä Lefebvre käyttää esimerkiksi kaapiksi naamioitua sänkyä ja kirjahyllyltä näyttävää jääkappia.¹¹⁸ Argumentti on sinänsä oikea, mutta ilmiölle lienee muitakin selityksiä kuin suunnittelijoiden ja muiden tahojen itsensä viihdyttäminen. Jos ajattelemme maaseudun rakentamista, on modernien muotojen tuottaminen ollut vähintäänkin hyvin vaikeaa. Rakennusmateriaalina toiminut puu ei 1900-luvun alkupuolen tuotantotekniikoilla taipunut vielä moderneihin muotoihin. Sen sijaan siitä voitiin rakentaa modernin rakenteita sekä ennen kaikkea sillä voitiin toteuttaa modernin funktioita.

Butler päätyy tulkitsemaan Lefebvren tilaa siis sosiaalisesti tuotettuna, mutta myös edellytyksenä sosiaalisten suhteiden tuottamiselle. Tila ei ole siis pelkästään astia konkreettisille asioille ja objekteille eikä pelkkä loputon diskursiivinen kenttä.¹¹⁹ Uudemmassa tilan tutkimuksessa tila merkityksineen onkin nähty vuorovaikutteisena kokonaisuutena. Tila on merkitysten kerrostuma, jossa kokemukset ja merkitykset ovat samaan aikaan sekä henkilökohtaisia että kulttuurisesti määrittäviä eli yhteisöllisiä. Tilassa kohtaavat menneisyys ja nykyisyys.¹²⁰

2.5. Tilan tuottaminen

Lefebvren mallissa tilan eri tasot seikoittuvat keskenään. Hänen ajattelussaan globaalit, yksityiset ja niin kutsutut välitilat¹²¹ sisältävät kaikki toisensa seuraavasti¹²²:

117 emt., s.149. Lefebvren mukaan modernissa yhteiskunnan objektien tila ja instituutioiden tila ovat hyvin eriytyneitä toisistaan.

118 emt., s.148–149.

119 Butler 2012, s.42.

120 Syrjämää, Tunturi 2002, s.25 sekä Saarikangas, Kirsi, 'Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena.', teoksessa Syrjämää, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002, s.48–49.

121 Välitilalla Lefebvre tarkoittaa esimerkiksi siirtymisen ja liiketoiminnan paikkoja.

122 Lefebvre 2013, s.155.

Globaali tila { globaali tila, välitila, yksityinen tila

Välitila { globaali tila, välitila, yksityinen tila

Yksityinen tila { globaali tila, välitila, yksityinen tila

Malli on selkeä, mutta se sisältää tiettyä epämääräisyyttä. Jos tarkastelemme ympärillämme olevaa tilaa, voimme kuitenkin yhtyä Lefebvren näkemykseen. Vaikka esimerkiksi kotimme voidaan ajatella sijoittuvan yksityiseen tilaan, emme voi erottaa sitä kahdesta muusta sillä yksityinen tila eli kotimme sijaitsee globaalissa tilassa vaikkakaan se ei edusta sitä.¹²³ Kotimme on tyypillisesti suoraan yhteydessä välitiloihin kuten aukioihin, katuihin ja niin edelleen. Näiden välitilojen kautta yksityinen tila on myös yhteydessä globaaleihin tiloihin. Epämääräiseksi asian tekee se, että joskus näiden tilan tasojen rajojen määrittely voi olla haasteellista. Onko esimerkiksi kotimme piha enää täysin yksityinen vai sisältääkö se myös välitilan ominaisuuksia? Entä ovatko hallintorakennusten edustoilla usein sijaitsevat paraatiaukiot vain välitiloja vai onko niillä globaalin tilan elementtejä? Tarkka rajanveto ei edes välttämättä ole tarpeen, kunhan tilan analyysiä tehdessämme vain tiedostamme näiden eri tilojen sekoittuvan toisiinsa. Myöhemmin työssään Lefebvre osoittaa kuinka tila kehittyi historiallis-materialistisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Hänen mukaansa vähitellen paikat moninaistuivat siten, että lopulta ne saattoivat olla toisilleen vastakkaisia, täydentäviä tai toisiaan muistuttavia. Tällaiset paikat siis voidaan luokitella hallittuihin ja omittuihin tiloihin.¹²⁴ Stanekin mukaan Lefebvren ajatus omaksi ottamisesta (appropriatiosta) tarkoittaa annettujen mallien muokkaamista yksilöllisen ja kollektiivisen kokonaisteoksen tuottamisen yhteydessä.¹²⁵ Toisin sanoen Stanek esittää, että Lefebvren käsitys pientalon omaksi ottamisesta, jossa 'yksilöllinen tila sosiaalistuu ja sosiaalinen tila yksilöllistyy' on hyvin lähellä Amos Rapoportin ajattelua. Rapoport mielsi yksityisen tilan tuottamisen sosiaalisesti perittyjen mallien yksilölliseksi muokkaamiseksi ja samanaikaisesti sosiaalisten merkitysten antamiseksi näille tuotetuille tiloille.¹²⁶ Kirsi Saarikankaan mukaan tilan merkitykset ja tila itsessään muotoutuvat rakennetun, sosiaalisen ja eletyn vuorovaikutuksessa. Rakennettu tila on siis yhtäältä ymmärrettävissä käytäntöjen ja merkitysten lähtökohtana sekä toisaalta niiden tuottamana.¹²⁷

123 emt., s.155. Lefebvren ajattelussa globaalia tilaa edustavat esimerkiksi julkiset tilat kuten temppelet ja hallintorakennukset.

124 Lefebvre 2013, s.163–164. Käännöksessä esiintyvä sana *appropriation* kääntyy hieman huonosti suomeksi, mutta sillä tarkoitetaan tässä tietyn tilan tekemistä jonkin ryhmän/yksilön tai muun vastaavan omaksi.

125 Stanek 2011, s.90. Englanninkielisen termin *oeuvre* määritelmä viittaa suoraan taideteokseen ja taiteen tuotantoon.

126 emt., s.90.

127 Saarikangas 2002b, s.55.

Lefebvren mukaan maalaistalot kertovat rakentajistaan sekä asujistaan jossain määrin mumisevasti ja epämääräisesti. Asumus-tila voi olla ryhmän (esimerkkinä Lefebvre käyttää suurta perhettä) tai yhteisön (joka jakautuu luokkiin) tilaa. Yksilöllinen tila on erillistä julkisesta, mutta aina yhteydessä tähän. Lefebvren mukaan paras tilanne on se, jossa ulkopuolinen tila on hallittua, mutta perhe-elämän sisäpuolinen tila on ryhmän omaa. Hän esittää, että tällaisella yksityisellä tilalla, joka on lähellä taideluomaa, on suuri kyky viehättää ihmisiä. Hän myös lisää, että tilan ottaminen omaksi liittyy kiinteästi ajalliseen ulottuvuuteen, elämän ja ajan rytmeihin.¹²⁸ Siteeraten Christian Schmidtiä Stanek sanoo, että Lefebvren teoreettisen mallin yleinen luonne tekee sen tuottavaksi kaupunkitutkimuksen kannalta. Lefebvren teoreettinen malli sallii tilan ja kaupungin kategorioiden yhdistämisen vallitseviin sosiaalisiin teorioihin sekä mahdollistaa tilallisten käytäntöjen ja ilmiöiden tutkimisen yksityiseltä tasolta yleiselle tasolle.¹²⁹ Lefebvren teorian suoma vapautta on pyritty hyödyntämään myös tässä tutkielmassa.

2.6. Fenomenologinen tila historiantutkimuksessa ja topoanalyysi historiantutkimuksen välineenä

Nykypäivän historiantutkimuksessa voidaan ajatella erityisesti muistitietotutkimuksen pohjautuvan fenomenologisiin lähtökohtiin. Muistoihin on aina sekoittunut osa siitä ensimmäisestä kuvasta, jonka olemme esimerkiksi tilasta kokeneet. Toisaalta muisto ei ole pelkästään ensimmäisen kuvan muisto vaan muisti ja muistot ammentavat myös muualta, joten puhtaasti fenomenologisesta tutkimuksesta ei voida puhua. Bachelard kysyy aiheellisesti mikä on tosiseikkojen arvo muistoissamme.¹³⁰ Epäilemättä muistomme ovat tosiasioita, ainakin itsellemme, mutta se miksi muistamme tietyt asiat saattaa liittyä tunnetiloihin. Näitä tunnetiloja etsiessään tutkija tulee väistämättä sivunneeksi Bachelardin kuvan fenomenologiaa. On myös esitetty, että koko moderni tilatutkimus sai alkunsa 1900-luvun alkupuolen fenomenologiien keskuudessa. Tilaa ei vain havainnoitu vaan se koettiin kaikilla aisteilla ja ruumiilla. Ilmiö oli kaksisuuntainen, jossa ympäröivä tila vasta mahdollisti ihmisenä olemisen. Tähän olemiseen kuului suuntautuminen ympärillä olevaan aistien, liikkuen ja havaintoja tehden.¹³¹

¹²⁸ Lefebvre 2013, s.165–166.

¹²⁹ Stanek 2011, s.130.

¹³⁰ Bachelard 2003, s.166.

¹³¹ Syrjämaa, Tunturi 2002, s.16–17. Tässä Syrjämaa ja Tunturi viittaavat Maurice Merleau-Pontyn ajatteluun.

Koti, talo ja tila määrittyvät paitsi niiden ulkoisten ja geometrinen seikkojen kautta myös käyttäjiensä ja suunnittelijoidensa, eli ihmisten, kautta. Ihmiset luovat ja muovaavat tilaa, he määrittelevät sitä yhä uudestaan, mutta ennen kaikkea he kuvittelevat ja, Gaston Bachelardin termin, uneksivat tilaa. Ei kuitenkaan ole luultavaa, että suunnittelija ja käyttäjä kuvittelevat ja uneksivat samaa tilaa samoin tavoin. Itse asiassa suunnittelija ei välttämättä edes kuvittele tilaa ylipäättään sen syvällisemmin, kunhan vain antaa sille ääriiivoin alustavan merkityksen. Tilan todellinen ja epätodellinen rakentuminen tapahtuu sen käyttäjien kautta.¹³² Suunnittelija keskittyy työssään tilan todellisuuteen, mittoihin ja rakenteisiin, joiden perusteella hänen kuvansa tilasta muodostuu todeksi suunnittelutyön valmistuttua. Tilan käyttäjä, kodin asuja, taas muodostaa kuvansa paitsi todellisuuteen, tapahtumiin, muistoihin ja tilan pysyvyyteen sekä muutoksiin perustuen myös uneksinnasta tai kuvitelmista kumpuaviin epätodellisempiin elementteihin. Suunnittelija ja käyttäjä ovat kuin kaksi runoilijaa, joiden muodostamat ainutlaatuiset kuvat tilasta kohtaavat sen sisällä ja vahvistavat toisiaan. Näistä kahdesta kuvasta tutkija saa hedelmällisen vertailulähtökohdan.¹³³ Vertaamalla tiloja, niiden suunnittelua ja käyttäjien kokemuksia keskenään voimme saavuttaa pienen osan näistä kuvista, uneksinnasta ja tilan poetiikasta.

Uneksittu tila kertoo paitsi tilasta myös aina uneksijasta itsestään. Millaisena näemme esimerkiksi portaait, kellarit, ullakot tai ladot? Kuljemmeko mielessäme portaita ylös vai alas. Ne pienet hetket ennen ajattelun ja käsitteiden tarttumista tajuntamme kuviin kertovat uneksintamme perusluonteesta. Jonkun mielestä esimerkiksi kellari voi herättää innostuneen uteliaisuuden kuvan, kun taas toisen mielestä kellari on tilana luotaantyöntävä tai pelottava. Joku laskeutuu uneksintansa kuvissa portaita ja toinen taas nousee.¹³⁴ Yhtä hyvin voimme tarkastella sitä, muistammeko tilan kun astumme sen ovesta sisään vai siitä ulos. Fenomenologinen tilan tutkimus voi nähdä kodin yhtä hyvin turvallisuuden ja kiinnittymisen paikkana kuin epävarmuuden, pelon ja jopa väkivallan paikkana. On myös huomattava, että nämä tilan piirteet eivät välttämättä sulje pois toisiaan vaan voivat esiintyä samassa tilassa yhtä aikaa. Lisäksi sama tila voi näyttäytyä aivan eri tavoin eri ihmisille.¹³⁵ Fenomenologia Bachelardin esittämänä laajennettuna psykologisena

132 Bachelard 2003, s.164–167. Käyttäjien ja tilan vuorovaikutuksesta sekä tilan merkityksistä kirjoittaa myös Saarikangas 2002b, s.55–56. Hän tuo esiin Merleau-Pontyn ja Lefebvren samankaltaiset johtopäätökset merkityksellisestä, eletystä tilasta. Useampi ajattelija on päätenyt samantyyppisiin johtopäätöksiin tilan luonteesta, vaikkakin lähestyen asiaa hieman eri näkökulmista.

133 Bachelard 2003, s.167.

134 Bachelard 1994, s.17–29.

135 David, Seamon, 'Gaston Bachelard's Topoanalysis in the 21st Century: The Lived Reciprocity between Houses and

tutkimustapana, topoanalyysinä, pystyy havainnoimaan tilaa ja se kokijoita sekä löytämään tilan erilaiset merkityskerrostumat.

Vaikka Bachelard itse suhtautuu lähtökohtaisen negatiivisesti rakennuspiirustusten fenomenologiseen tutkimiseen, voidaan tällainen tutkimus kuitenkin nähdä mahdollisena.¹³⁶ Erityisesti tämä tulee mahdolliseksi tutkittaessa rakennusoppaita, jotka sisältävät piirustusten lisäksi niiden selitykset. Myös muu piirustuksia selittävä aineisto antaa aineksia tilojen fenomenologiseen tutkimukseen. Yhtäältä voimme myös ajatella, että mitä enemmän sisältöä rakennuspiirustuksessa on, sen enemmän se kertoo tilan fenomenologiasta. Tutkija voi tällöin kysyä lähteiltään esimerkiksi mitä piirtäjä on ajatellut sijoittaessaan tietyt huonekalut huoneen tiettyihin osiin tai piirtäessään talon eri toiminnot tiettyihin paikkoihinsa. Aikaansa sidottuihin arvoihin perustuvat suunnittelulähtökohdat eivät poista sitä, että tilan luojan on kuviteltava käyttäjän liikkeitä ja toimet suunniteltavissa tiloissa. Tällöin ollaan fenomenologian tutkimusalueella.

Bachelardin mukaan fenomenologian avulla, jossa kuvan subjektiivinen lähtökohta otetaan huomioon, voidaan tutkia niin kuvan transsubjektiivisuutta, voimaa kuin mieltä.¹³⁷ Hänen ajattelussaan talo saa myös abstraktimman muodon, jossa tylsyyden, yksinäisyyden ja uneksinnan paikat yhdistyvät ja muodostavat unenomaisen talon. Tämä talo on Bachelardin mukaan kestävämpi kuin hajanaiset pelkät muistomme lapsuudesta.¹³⁸ Talo rakentuu kuvista, jotka antavat ihmisille joko todisteet tai illuusion vakaudesta. Talo kuvitellaan jatkuvasti uudelleen ja jotta nämä kuvat voitaisiin erottaa, olisi tarpeen kehittää todellinen talon psykologia. Bachelardin mukaan näitä kuvia voidaan järjestää kahden periaatteen mukaan: 1) *Talo kuvitellaan vertikaalisena olentona. Se nousee ylöspäin ja sen osat erottuvat toisistaan sen vertikaalisuuteen liittyvien käsitteiden avulla. Vertikaalinen tietoisuus tuntee vetovoimaa taloa kohtaan.* 2) *Talo kuvitellaan keskitetyksi olennoksi. Sillä on vetovoimaa keskittyneisyyden tietoisuudelle.* Bachelard valottaa näitä abstrakteja käsitteitään lukuisten esimerkkien avulla.¹³⁹

David Seamon tekee Bachelardin topoanalyysia koskien muutamia kokoavia johtopäätöksiä kodin

---

Inhabitants as Portrayed by American Writer Louis Bromfield', *Phenomenology* 2010, Bucharest, 2010, s.8.

136 Bachelard 2003, s.320.

137 Bachelard 2003, s.36.

138 Bachelard 1994, s.17.

139 emt., s.17–29.

fenomenologisesta luonteesta¹⁴⁰:

- 1) *Kotiin liittyy eletty kokonaisuus, jonka kodin kokonaisvaltainen luonne yhdistää.*
- 2) *Kotiin liittyy eletty dialektiikka, joka perustuu kaksitahoiseen merkitykseen: kodin sisäinen diversiteetti vastaan sen ulkoiset kytkökset.*
- 3) *Kodin sisäisiä ja ulkoisia merkityksiä vahvistavat tai heikentävät tilanteet.* (Taulukko, liite 1)

Bachelardin eletyssä tilassa muistot ja kuvittelu vahvistavat toisiaan. Hänen ajattelussaan eletty tila ei ole vain tiettyä hetkenä koettu asia vaan se sisältää aiemmin eletyt tilat sekä kuvitellut tilat. Eletty tila on siis samalla kertaa sekä ainutkertainen että monimuotoinen.¹⁴¹ Eletty tila sisältää siis kolme pääelementtiä: tämän hetken kokemuksen, menneet eletyt tilat sekä kuvitelmat mahdollisista eletävistä tiloista.¹⁴² Tästä näkökulmasta eletty tila tulee hyvin lähelle nykyisen fysiikan käsityksiä ajasta ja menneisyyden, nykyisyyden sekä tulevaisuuden samanaikaisesta läsnäolosta. Tämä talon kolminaisuus antaa sille dynamismeja, voimia jotka usein sotkeutuvat toisiinsa, joskus vastustavat toisiaan ja toisinaan kannustavat toisiaan. Ihmisen elämässä talo vähentää epävarmuuksia ja se pyrkii alati jatkuvuuteen. Ilman asumusta ihminen olisi Bachelardin mielestä hajanainen olento.¹⁴³ Myös Seamon puhuu ihmisen ja asumuksen suhteesta, jossa asumuksen fyysisten ja rakennettujen elementtien tuomat eletyt kokemukset vahvistavat tai heikentävät ihmisen ja asumuksen suhdetta toisiinsa.¹⁴⁴ Samoin Seamon lähestyy samaa asiaa päivittäisen elämän näkökulmasta, jossa ympäristön fyysiset realiteetit määrittävät päivittäistä elämää niin paljon, että ne määrittävät myös asukasta. Mutta tämä edellyttää asukkaalta ominaisuutta olla vastaanottavainen ympäristölleen. Mikäli asukas ei omaa kykyä ja/tai herkkyyttä vastaanottaa ympäristöään, kohdistuu ympäristöön suuria muutospaineita.¹⁴⁵

Ajoittain olemme tuntevinamme itsemme ajassa, vaikka tosiasiasa tunnemme vain sarjan kiinnittymisiä olemisen tiloihin, kuvaa Bachelard topoanalyysinsä perustelussa. Hän ajattelee, että tilan lukuisat ”keuhkorakkulat” sisältävät tiivistettyä aikaa ja tila on olemassa tätä varten.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Seamon 2010, s.9–10.

¹⁴¹ Bachelard 2003, s.77–78.

¹⁴² Bachelard 1994, s.6.

¹⁴³ emt., s.6–7.

¹⁴⁴ Seamon 2010, s.5. Seamon ottaa esimerkissään esiin muun muassa talon sijainnin, pihan ja pensasaidan.

¹⁴⁵ emt., s.6.

¹⁴⁶ Bachelard 1994, s.8.

Bachelard esittää, että tutkittaessa yksinäisyyden paikkoihin liittyvää uneksintaa on tila yhtä kuin kaikki. Muistissa ei häneen mukaansa voida elää uudelleen tilanteiden kestoja, joten aika menettää merkityksensä suhteessa muistiin. Ajallista kestoja voi vain ajatella abstraktina viivana, joka on riisuttu kaikesta tiheydestään. Pitkän oleskelun jättämät jäänteet voidaan löytää vain tilasta ja sen kautta. Tutkimuksen kannalta intiimisyys tuntemus edellyttää sen paikallistamista tiloihinsa ennemmin kuin pelkkää sen päivämäärien määrittelyä.¹⁴⁷

Lefebvren mukaan 1900-luku ja moderni aika talolla ja asumuksella on pelkkä historiallis-runollinen olemus, jonka juuret ovat kansanperinteessä ja etnologiassa. Tämä talon ominaisuus, jota Lefebvre nimittää *muistoksi*, on laadultaan pakkomielteinen ja pitää kiinni olemassaolostaan taiteissa, runoudessa, teatterissa ja filosofiassa. Tämä *muisto* kaunistaa erityisesti raa'an urbaanin todellisuuden nostalgialla peittäen alleen mahdollisen kritiikin.¹⁴⁸ Lefebvren mukaan Gaston Bachelardin ja Martin Heideggerin kirjoitukset, joita molempia hän pitää tärkeinä, käsittelevät asiaa tunteellisin ja liikuttavin tavoin. Heidän töissään asumus näyttäytyy kaikkialla pyhänä, näennäisuskonnollisena ja lähes absoluuttisena tilana. Bachelard yhdistää tilan poetiikallaan ja topofiliallaan representaation tilat tähän intiimiin ja absoluuttiseen tilaan. Lefebvre nostaa esiin myös sen, että Bachelardin ajattelussa talo on yhtälailla kosminen ja inhimillinen. Bachelard havainnoi talon esineet niiden luonnollisten analogioiden kautta. Lefebvren mukaan Bachelardin talo on kokonaisuutena tiheänään unenomaisuutta ja rationaalisuutta, maallista sekä taivaallista.¹⁴⁹ Stanek esittää, että Bachelardin ja Heideggerin ajatukset olivat Lefebvren argumentoinnin kannalta hankalia. Kuitenkin Stanekin mukaan Lefebvren käsitys asumuksesta linkittyy Bachelardin ja Heideggerin ajatteluun tilan omaksi ottamisen kautta. Modernin tuomat kerrostumat ja tekniset vaatimukset ovat osa uutta asumuksen käsitettä yhdessä sen ominaisuuksien, erilaisuuksien ja tilallis- ajallisen omaksi ottamisen kanssa.¹⁵⁰ Butler avaa Heideggerin ja Bachelardin vaikutuksia Lefebvreen hieman enemmän. Hän toteaa Bachelardin ajattelun vaikuttaneen Lefebvreen enemmän kuin on kenties haluttu nähdä. Bachelardin määrittelemä perinteinen koti toimii antiteesinä Lefebvren ajattelussa modernismin tuottamille suurille asuinkiinteistöille.¹⁵¹ Koti on nähty länsimaisessa ajattelussa pysyvyyden paikkana johon on liitetty muun muassa ajatuksia

---

147 emt., s.9.

148 Lefebvre 2013, s.120–121.

149 emt., s.121.

150 Stanek 2011, s.88. Myös Butler 2012, kommentoi Lefebvren suhdetta Bachelardiin samoin, mutta lyhyesti, s.38–39 viite numero 9. Stanek 2011 jatkaa tilan ja ajan omaksi ottamisesta vielä lyhyen kappaleen verran, s.116–118.

151 Butler 2012, s.121–125.

alkuperästä, mielihyvää ja tyytyväisyydestä. Koti on ollut yhtä aikaa konkreettinen ja abstrakti. Se on nähty voimakkaasti identiteettiä luovana tekijänä.¹⁵² Koti on kuin tilanne, joka muodostuu muistoista, mielikuvista, toiveista ja tunteista sekä menneessä että nykyhetkessä. Kodin merkitykset syntyvät eletyn tilan dialektisten prosessien kautta. Koti muodostuu päättymättömässä prosessissa, jossa ihminen muodostaa suhdettaan ympäröivään maailmaan. Koti siis on osa ihmisen persoonaa ja ihmisen persoona osa kotia.¹⁵³

2.7. Pientilan sosiaalinen tuottaminen ja topoanalyysi

Edellä olevissa kappaleissa on pyritty selvittämään tutkielmassa käytettävän metodiikan taustoja ja argumentointia. Ennen etenemistä varsinaiseen käsittelyosuuteen on kuitenkin syytä vetää yhteen johtopäätöksiä ja täsmentää tutkielmassa käytetty metodi tutkielmaan sopivaksi. Lefebvren esittämästä tilan kolmijaosta: tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat on tässä tutkielmassa keskitytty erityisesti tilan representaatioihin. Tämä johtuu tutkielmassa käytettyjen aineistojen luonteesta. Erityisesti rakennusoppaat ja -piirustukset ovat luonteeltaan leimallisesti tilan representaatioita. Ne hallitsevat ja muokkaavat tilaa sekä tilan käyttäjien kokemusta asettaen rajoja ja määritelmiä. Jossain määrin tutkielma sivuaa myös Lefebvren tarkoittamia tilallisia käytäntöjä. Erityisesti tämä tulee esiin tutkittaessa aineistoina olleita lehtiä. Lehdet tarjosivat erilaisen alustan tilan representaatioiden eli rakennussuunnittelun esittämiseksi, sillä ne mahdollistivat kirjoittajien välisen vuoropuhelun, joka saattoi paljastaa esimerkiksi tiettyjen ryhmien tilallisia käytäntöjä. Lopuksi on selvää, että maatila rakennuksineen oli nimenomaisesti sosiaalisesti tuotettu tila. Tämä paikallinen ja osin yksityinen tila oli mahdollista jakaa pienempiin tiloihin, kuten koti, pihapiiri ja talousrakennukset. Kuitenkin yhteys tilojen välillä oli selvä ja vuorovaikutus näiden tilan alakategorioiden sekä maatalan tilallisten käytäntöjen välillä muokkasi sekä kokonaisuutta että sen yksityiskohtia. Prosessi oli jatkuva, mutta sen alkupisteessä oli rakennussuunnittelu ja rakennussuunnittelija, joka esittämällä tilan representaation pyrki hahmottamaan tätä tilan dialektisen muotoutumisen prosessia. Tästä alkupisteestä päästään tutkielman metodiikan toiseen tärkeään painopisteeseen.

¹⁵² Laitinen, Riitta, 'Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla', teoksessa Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002, s.196.

¹⁵³ El Harouny, Elisa, 'Historiallinen puukaupunki – tulevaisuuden elävää kaupunkiympäristöä?', teoksessa Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002, s.264.

Bachelardin tarjoama fenomenologinen työkalu topoanalyysi on tämän tutkielman toinen tärkeä metodinen elementti. Vaikka on totta, että menetelmänä topoanalyysi soveltuisi paremmin esimerkiksi muistitietoaineiston tutkimiseen, voidaan sitä soveltaa myös tämän tutkielman aiheessa. Yhtä hyvin kuin tilana, voimme määritellä pientilan myös paikkana, *topoksena*. Tilat ja paikat saavat ihmisten mielissä erilaisia merkityksiä ja nämä merkitykset kasautuvat ajan kuluessa. Rakennus- ja tilasuunnittelu on näiden merkityskerrostumien lähtöpiste. Toisin sanoen se itsessään on tilan ensimmäinen merkityskerrostuma, joka muotoutuu joko suunnittelijan mielessä tai suunnittelijan ja käyttäjän välisessä vuorovaikutuksessa. Joka tapauksessa suunnittelijan mieleen, eli hänen alkukäsityksiinsä tai suunnittelufilosofiaansa vaikuttavat paitsi hänen omat kokemuksensa tilasta niin myös suunnitteluhetken julkiset tilaa koskevat arvot ja ideologiat. Topoanalyysi fenomenologisena työkaluna lähestyy tässä tutkielmassa rakennussuunnittelua siis pääasiassa sen ideologisten taustojen ja arvopohjan kautta. Tässä tutkielmassa pientila paikkana merkitsee materiaalisten kappaleiden ryhmää, jotka linkittyvät toisiinsa pihapiirin ja viljelysten kautta. Tässä mielessä paikka lähestyy käsitteenä tilaa, joka muodostuu tilallisten käytäntöjen ja tilan representaatioiden vuorovaikutuksesta.¹⁵⁴

Tutkielman metodissa on pyritty yhdistämään tilan yksityistä ja julkista puolta sekä sen muotoutumista vuorovaikutteisissa prosesseissa. Sosiaalinen tilan tuottaminen korostaa erityisesti juuri vuorovaikutteisuuutta, mutta myös tiettyä julkista ohjelmallisuutta. Topoanalyysi puolestaan tuo metodiin asetelman tilan ainutkertaisuudesta ja sen erilaisista merkityksistä ihmisille. Sen kautta tilaa voidaan lähestyä termien ja käsitteiden, kuten maatila ja koti, kautta. Tietyllä tapaa metodi lähestyy Edward Sojan käsitettä *thirdspace*, jossa tila on sekä konkreettisesti havaittava ja mitattava ilmiö sekä mielikuvituksen ja representaatioiden tuote. Tämä tilan kolmas ulottuvuus ei kuitenkaan ole pelkästään näiden kahden tekijän summa, vaan se on vaihteleva, jossa eri tekijät yhdistyvät aina eri tavoin.¹⁵⁵ Rakennussuunnittelun kannalta oppaat ja piirustukset olivat lähtökohtaisesti konkreettisia ja mitattavia asioita samoin kuin itse rakennusten lopullinen toteutus. Vaikka tietysti myös suunnittelijan mielikuvitus ja hänen omat tilan representaatiot välittyivät suunnitelmiin. Mielikuvat ja representaatiot tulivat mukaan myös paitsi käyttäjiä, kuten

---

154 Kanerva, Liisa, 'Tila renessanssin arkkitehtuurissa', teoksessa Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002, s.100.

155 Syrjämaa, Tunturi 2002, s.10.

emäntiä, osallistavan suunnittelun kautta niin itse tilojen järjestelyn ja käytön kautta. Esimerkiksi pihapiirissä kotitalouden parissa työskennellyt emäntä koki tilan eri tavoin kuin viljelyksillä työskennellyt maanviljelijä. Sama tila siis näyttäytyi eri ihmisille eri tavoin.

3. Rakentamisen ja rakennussuunnittelun kehitys

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisätietoa modernin rakennusperintömme kehityksestä erityisesti maaseudulla. Tutkittavaksi ajanjaksoksi on valittu 1920- ja 1930-luvut, sillä maailmansotien välisen ajan kehitys johti rakentamisen periaatteiden ja edellytysten lähes täydelliseen mullistumiseen verrattuna varhaisempiin aikoihin. Tämä kehitys sai alkunsa jo valistuksen ajalla ja erityisesti voimakas teollistuminen alkoi tuottaa uudenlaisia yhteiskuntarakenteita vastavuoroisissa prosesseissa ihmisten filosofisen ajattelun kehityksen kanssa. Toisaalta on myös kiinnostavaa tarkastella sitä, kuinka modernismin itseriittoisen tietoinen irtautuminen historismista ja perinnäisistä tyyleistä tuotti sekä ristiriitaisia ajatusrakennelmia että lopputuloksia. Nykyinen yhdyskuntajärjestys ja kaupunkisuunnittelu on monella tapaa modernismin peruja. Viime aikoina herännyt keskustelu yhdyskuntarakenteiden tiivistämisestä ja kaupunkien keskustojen rakentamisesta on tehnyt modernismin alkuajoista uudella tapaa kiinnostavia. Modernismin rikkoma tiivis kaupunkirakentamisen tapa näyttäisi hivuttautuvan takaisin yhdyskuntasuunnitteluun. Nykyhetkessä tapahtuva kehitys yhdyskuntasuunnittelun alueella näyttäisi kulkevan siihen suuntaan, että teknologian avulla pyritään ratkaisemaan sotien välisen ajan ja jälleenrakennuskauden kaavoituksen yhdyskunnille luomia ongelmia. Tältä katsantokannalta kehitys on kääntynyt siis päinvastaiseksi, sillä modernismin luomat kaavoitusopit pyrkivät aikanaan ratkaisemaan nopeasti kiihtyneen teollistumisen luomia ongelmia. Tilanne ei tietysti reaalimaailmassa ollut näin mustavalkoinen eikä se ole sitä nytkään. Osa asumisen ongelmista niin kaupungeissa kuin maaseudullakin oli jo paljon vanhempaa perua. Ahtaasti asuminen, huono hygienia ja riittävä valon saanti olivat olleet jo vuosisatoja rakentamisen avainkysymyksiä.¹⁵⁶ Myös modernistit luottivat teknologian voimaan uudistajana, vaikka he

¹⁵⁶ Sarajas-Korte, Salme et. al., *Ars Suomen taide 1*. Keuruu, 1987, s.272–278. Jo Kustaa Vaasa oli kiinnittänyt huomiota Viipurin hygieenisiin oloihin jo 1550-luvulla. Myöhemmin myös Juhana III antoi 1573 ja 1576 määräyksiä katujen leventämisestä Viipurissa.

pyrkivätkin avoimempaan tilan rakenteeseen.

Suomalainen arkkitehtuuri on ollut vuosien saatossa suosittu tutkimusaihe myös historian tieteenalalla. Tieteellistä tutkimusta on harjoitettu ainakin taide-, sosiaali-, ja mikrohistoriallisissa aihepiireissä. Erilaisia julkaisuja ja opinnäytteitä aihepiiristä on runsaasti myös muilta tieteenaloilta. Arkkitehtuuri omana tieteenalanaan on luonnollisesti tarkastellut myös omia historiallisia kysymyksiään. Toisaalta parhaimmillaankin tutkimuskenttä on hajanainen ja käsitteet paikoin epämääräisiä. Käsitteiden määrittely on ollut vaikeaa jo aikalaisillekin, sillä samoja käsitteitä on käytetty sekä tieteiden että taiteiden piirissä ja käsitteille ei ole muodostunut kovin vakiintuneita merkityksiä. Toisaalta yleisemmän tason ilmiöt ja niiden käsitteet, kuten modernismi, ovat saaneet kontekstista riippuen erilaisia tulkintoja. Tutkielman yksi suuri haaste onkin sopivien käsitteiden uskottava ja käyttökelpoinen määrittely. Käsitteiden luonnollinen muuttuminen ja kehittyminen tarjoavat kuitenkin hedelmällisen alustan niiden määrittelylle tutkimuksen kannalta luonnikkaimmalla tavalla.¹⁵⁷

Arkkitehtuurin tutkimus on paljolti keskittynyt kaupunkiarkkitehtuurin ja erilaisten kaupunkeihin liittyvien tutkimuskysymysten ympärille. Tämä ilmiö lienee luonnollista seurausta toisaalta kaupunkien suuresta rakennusmassasta, mutta myös sen vaihtuvuudesta. Kaupunkien suuremmalla väestömäärällä, verrattuna maaseudun pienyhteisöihin, lienee myös vaikutuksensa tutkimuskysymysten mielekkyyden ja mielenkiinnon suhteen.¹⁵⁸ Myös arkkitehdit ja muut oppineet ovat usein keskittyneet kaupunkeihin, jolloin oma ympäristö on muodostunut luonnolliseksi tutkimuskohteeksi. Maaseudun asema periferiana ei ole ollut tutkimuksen kannalta samalla tavalla kiinnostava. Periferian arkkitehtuuri on ollut paitsi vaatimattomampaa myös pysyvämpää. Maaseudun aineiston tietynlainen yksipuolisuus on saattanut vieraannuttaa ainakin perinteisemmistä näkökulmista katsovia tutkijoita, esimerkkinä vaikka puhtaasti taidehistorialliset katsaukset. On esitetty, että lähes 90 prosenttia rakennuskannastamme on rakennettu 1920-luvulla tai myöhemmin¹⁵⁹. Tämä seikka yhdistettynä yhteiskuntamme pitkälle jatkuneeseen

157 Käsitteiden muuttumisesta katso Reinhart, Koselleck, 'The Temporalisation of Concepts', Finnish yearbook 1/1997.

158 Murphy, Kate, *Fears and fantasies : modernity, gender, and the rural-urban divide*, New York., 2010, s.2. Murphy tekee tutkimuksensa johdannossa huomion maaseutua koskevan tutkimuksen vähyydestä. Katso myös Hoggart, Keith (ed.), *City's Hinterland: Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*, Ashgate Publishing Group, Abingdon, 2005, s.1. Hoggart puhuu yleisesti syrjäseutuja koskevan akateemisen huomion puutteesta aluesuunnittelun kontekstissa.

159 Nikula, Riitta, *Rakennettu maisema, Suomen arkkitehtuurin vuosisadat*, Keuruu, 1993.

maaseutuvaltaisuuteen tekee puutteen maaseudun rakennushistoriallisesta tarkastelusta jopa hieman yllättäväksi. Kansatieteessä suomalaista rakentamista on sen sijaan käsitelty suhteellisen laajastikin koskien erityisesti kansanrakentamista, mutta ei niinkään suunniteltua rakennustoimintaa.¹⁶⁰

Postmoderni arkkitehtuuria koskeva tutkimus eri aloilta on keskittynyt erityisesti kaupunkitilan merkityksiin, sukupuolikysymyksiin sekä ympäristön ja ihmisen vuorovaikutukseen erilaisten tiloja, paikkaa ja maisemaa koskevien tutkimusaiheiden kautta. Erityisesti paikan merkitykset ja maisema ovat nousseet esille muun muassa maantieteen piirissä.¹⁶¹ Aikaisemmin vallalla olleet esteettiset ja taidehistorialliset tutkimusaiheet ovat jääneet taustalle. Tämä kehitys on seurausta paitsi tieteen diskurssien ja tutkimusmenetelmien muuttumisesta, mutta myös itse arkkitehtuurin ja yhteiskunnan muuttumisesta. Pelkkä esteettisyys ei arkkitehtuurissakaan ole ollut kantavana arvona enää modernismin synnyn jälkeen. Toisaalta estetiikka on olennainen osa kaikkea arkkitehtuuria, joten sen merkitystä ei sovi myöskään vähätellä tai sivuuttaa kokonaan.

Jotta voisimme paremmin ymmärtää 1920- ja 1930-luvun rakentamista sekä yhtäältä funktionalismin tuomia muutoksia rakentamiseen ja toisaalta sen ideologista kasvualustaa, on tarpeen tarkastella yleistasolla rakentamisen ja kaavoituksen kehittymistä aiempina vuosisatoina. Rakentamisen sääntely sekä toisaalta arkkitehtuuriimme muodostuneet rakennustavat ja -perinteet loivat edellytykset ja raamit myös modernin ajan rakentamiselle. Erityisesti viime vuosisadan ja sen alun teknologian nopea kehittyminen hämärtää usein tajumme historiasta siten, että oletamme vanhempien aikojen jääneen paitsi kehityksestä. Toisaalta myös historiallinen perspektiivi ja lähteiden niukentuminen vanhempia aikoja kohti mentäessä vaikeuttaa asioiden mieltämistä. Olisi väärin olettaa, ettei rakentaminen olisi kehittynyt millään tavoin ennen vaikkapa 1800-lukua. Kehitystä tapahtui, mutta nykypäivän näkökulmasta se oli ehkä hitaampaa ja hienovaraisempaa kuin mihin olemme tottuneet.

160 Jo 1920- ja 1930-luvuilla arkkitehti Yrjö Laine kiinnitti runsaasti huomiota talonpoikaiseen rakennuskulttuuriin lehtikirjoituksissaan. Katso esim. *Arkkitehti*, 2/1936 ja *Arkkitehti*, 1939 sekä *Kotiliesi*, 7/1928. Yrjö Laine (s.1897), vuodesta 1955 Laine-Juva, oli ammatiltaan arkkitehti. Hän toimi uransa aikana muun muassa maataloushallituksen kotiteollisuusosaston päällikkönä, kauppa- ja teollisuusministeriön käsi- ja pienteollisuustoimiston päällikkönä, Helsingin yliopiston rakennus- ja sisustustaiteen opettajana sekä *Kotiteollisuus* -lehden päätoimittajana.

161 Maantieteen tilan ja paikan tutkimuksesta esim. Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille et. al., *Tila, paikka ja maisema*. Tampere, 1997.

3.1. Kodasta kaksfooninkiseen – talonpoikainen rakentaminen ennen 1900-lukua

Koska hallintoviranomaiset ja isoin osa rakennustoiminnasta oli vuosisatojen saatossa luonnollisesti keskittynyt kaupunkeihin, ei maaseudun rakentamiseen kiinnitetty aina kovinkaan paljon huomiota. Olisi kuitenkin väärin olettaa, ettei asiaa käsitelty viranomaisten taholta ollenkaan. Samalla kun kaupunkien rakentamista pyrittiin sääntelemään ja ohjaamaan erilaisten lakien ja määräysten avulla, tuli ainakin osa ohjeistuksesta koskemaan myös maaseutua. Näiden määräysten merkitys ei välttämättä ole ollut maaseudun rakentamisen kannalta kovin suuri. Vaikka olettaisimme, että maaseudulla asunut aatelisto tai muut ylemmät luokat olisivat näitä lakeja noudattaneet, on syytä epäillä, että tavallinen kansa olisi piitannut saati edes tiennyt lakien ja määräysten olemassaolosta. Tämä oletus voidaan tehdä jo pelkästään siltä pohjalta, että minkäänlaista rakennusvalvontaa ei ollut olemassa maaseudulla. Nykyään perinteiseksi mielletyt rakennustavat olivat yhdistelmä paikallisten olojen, taitojen ja keksintöjen sekä muualta maailmasta tulleiden vaikutteiden aikaansaamia ja hyväksi havaittuja periaatteita.

Rakentaminen kehittyi maaseudullamme pitkälti saatavilla olevien materiaalien sekä niihin olemassa olevien sopivien työkalujen pohjalta. Ihminen tarvitsee luonnostaan suojakseen asumuksen, jossa on vähintään katto ja yleensä myös yhdestä neljään seinää. Pohjoisissa oloissamme tämän säänsuojan merkitys on vielä suuremmin korostunut verrattaessa lämpimämpiin maihin. Suomen alueelle kehittyi puuhun perustuva rakennustapa, sillä puuta oli saatavilla paljon ja se on helpommin muokattavaa kuin kivi. Vain kaikkein suurimmat ja ajan oloihin merkittävimmät rakennushankkeet perustuivat kiveen ja tiileen rakennusmateriaaleina. Tällaisia ovat esimerkiksi keskiaikaiset kirkot ja linnat. Tosin kivi- ja tiilirakennuksissakin sisä- ja kattorakenteet valmistettiin poikkeuksetta puusta. Graniitti kivilajikkeena oli vaikeasti työstettävää ja muuraustaito levisi maahamme laajemmin vasta 1000-luvun alkuvuosisatoina. Kivestä oli jo viimeistään 500-luvulta alkaen tehty muureja ja pienrakennusten perustoja nk. laastittomina kylmämuureina.¹⁶² Materiaali saneli myös sen, että rakennuspaikka oli valittava huolella. Koska talon seiniä ei voitu eristää muutoin, kuin tunkemalla sammalta, savea tai muuta saatavilla ollutta materiaalia hirsien väliin, oli tärkeää valita talon paikaksi sopiva tontti. Rakennuksen tuli olla suojassa kylmiltä pohjoistuulilta, tontin tuli saada riittävästi auringonvaloa ja rakennuspaikan piti

¹⁶² Sarajas-Korte, Salme et. al., *Ars Suomen taide I*. Keuruu, 1987, s.29 ja 81.

olla kuiva.¹⁶³

Useimpien julkisten rakennusten sekä lukuisien pienempien kirkkojen lisäksi kaupunkien ja maaseudun asuinrakennukset rakennettiin vuosisatoja puusta. Maaseudulla varhaisin asumustyyppi oli kota, jonka muoto ja rakenne olivat esihistoriallista perua. Kota rakennettiin avonaisen tulisijan ympärille toisiinsa nojaavista ohuista puista. Kodan keskellä oli aukko, josta savu pääsi ulos ja toisaalta valoa saatiin sisään. Asumusten kehittymisen myötä kota eriytyi eräänlaiseksi aputilaksi pihamaalle, joka saattoi toimia kesäisin keittokotana tai pyykkikotana. Asuinrakennuksen muodoksi tuli vähitellen nelikulmainen lamasalvostekniikalla tehty rakennus. Samalla myös rakennuksen kattomuoto vakiintui laakeaksi. Kattojen rakentamistekniikka sai erilaisia muotoja, kuten kourukatot, turvekatot ja malkakatot. Puurakentaminen perustui kokonaisten puunrunkojen käsittelyyn, joista työkalujen avulla voitiin valmistaa tarvittavan mittaisia hirsiiä rakennuksen seiniksi. Venäläis-bysanttilainen nurkkasalvostekniikka oli levinnyt Suomen ja Ruotsin alueille viimeistään 800-luvulla.¹⁶⁴

Rakennusten teknisten yksityiskohtien ja rakenteiden ohella myös niiden pohjamuoto muuttui vuosisatojen kuluessa. Kodasta kehittynyt yhden huoneen savukota jalostui ensin savupirtiksi ja myöhemmin savutuvaksi. Määritelmät juontuivat tulisijan sijainnista, muodosta ja rakenteesta, mutta periaatteellisella tasolla asumus pysyi samanlaisena. Sen muodosti yksi sisäänpäin lämpiävä huone. Savutuvan muotoutumisen taustalla lienee ollut kaskiviljelyn tarpeisiin kehittynyt rakennustapa, jossa enemmän tai vähemmän tilapäisluontoinen rakennus toimi niin asumuksena, saunana kuin riihenäkin. Savutupa oli alkujaan myös kaupunkien yleisin asumustyyppi, mutta maaseudulla sen tyyppisestä asumisesta säilyi jäänteitä pitkälle 1900-luvun puolelle, vaikka ulospäinlämpiävät asuntotyypit ilmaantuivat myös maaseudun asukkaiden tietoisuuteen viimeistään uuden ajan alussa.¹⁶⁵ Asuntotyypit kehittivät myös paikallisesti ja eri puolella Suomea pohjakaavat, rakennusten muoto ja yksityiskohdat saivat erilaisia piirteitä.

163 Kukkonen, Heikki, 'Rakennettu maaseutu'. Teoksessa Luostarinen, Matti & Yli-Viikari, Anja (toim.), *Maaseudun kulttuurimaisemat*. Sulkava, 1997, s.110–113.

164 Sarajas-Korte et. al. 1987, s.81. Yksityiskohtaisempia varhaisen talonpoikaisen rakennustyylin kuvauksia löytyy teoksesta Sarajas-Korte et. al., *Ars Suomen taide 2*. Keuruu, 1988, s.18–31. Aiheesta kirjoittaa myös Yrjö Laine, 'Piirteitä suomalaisten talonpoikaisasumusten pohjamuodon kehityksestä 1700–1800 -lukuilla', *Arkkitehti*, 1939, s.129–133.

165 Sarajas-Korte et. al. 1988, s.21–23. 'Pari talvikuvaa suomalaisista kodeista', *Kotiliesi*, 1/1930, s.7. Kuvassa on savupirtti Janakkalasta asukkaineen.

3.2. Kaavamaiset kaupungit ja maaseudun vapaa kehitys

Ruotsin valtakunnan kaupunkirakentaminen ja kaavoitus ottivat kehitysaskelia viimeistään 1400-luvulta alkaen. Erityisesti Italiassa kehittyi 1400-luvun kuluessa uudenlainen ajattelutapa kaupunkirakentamista kohtaan. Se pyrki uudistamaan keskiaikaiseen tapaan rakentuneita kaupunkeja, joissa kadut olivat kapeita ja rakennukset ryhmiteltynä eri tavoin näiden kujien varsille. Suomessa tällaisia keskiaikaiseen asemakaavaan perustuvia kaupunkirakenteita on jäljellä vain muutama: Porvoo, Rauma sekä Naantali.¹⁶⁶ Uusi ajattelutapa kehitti arkkitehtuuriteorian, joka yhdistyi pian kaupunkiteorian kanssa ja synnytti pian uuden esteettisesti yhtenäisen kaupunkiyhteyden. Keskiajan kaupungeilta puuttui tällainen yhtenäinen ilme ja niiden katujen varrella saattoi sijaita yhtä hyvin asuinrakennus kuin ulkokuusi. Tulipalot ja rakennuskannan luonnollinen uusiutuminen toivat mahdollisuuksia kaupunkisuunnitelmien päivittämiseen ja toisaalta aikojen saatossa muuttuneet asumisen ja rakentamisen vaatimukset sekä edellytykset muokkasivat asemakaavoituksen perusteita. Tietävästi ensimmäinen kirjallinen kaupunkirakentamista koskevat määräykset liittyvät Maunu Eerikinpojan kaupunkilakiin 1365. Varsinaisesti ensimmäinen kirjallinen lähde koskien kaupunkien arkkitehtuurimääräyksiä löytyy nk. Viipurin ordonanssista 1545, jossa määriteltiin muun muassa katujen leveyksiä ja pintamateriaaleja.¹⁶⁷ Kulkeuduttuaan pohjoiseen alkoivat uudet opit muokata myös Ruotsin kaupunkikehitystä 1500-luvun alkupuolelta lähtien. Kehitys osui yhteen valtakunnan muiden uudistushankkeiden ja kruunun vallan lujittumisen kanssa Kustaa Vaasan hallintokaudesta lähtien.

Suomen alueella 1362 voimaan tulleet Ruotsin valtakunnan lait olivat jo 1200-luvulla ottaneet kantaa maanviljelykseen, maanomistukseen sekä erämaiden asuttamiseen. Hieman myöhemmin alettiin myös vaatia valtiovallan lupaa niin kutsuttujen uudistalojen perustamista varten aikaisemmin valtaamattomille maille. Vuonna 1542 Kustaa Vaasa määräsi kaikki sellaiset maat, jotka eivät olleet vielä kenenkään omistuksessa, kruunulle. Merkittävä uudistus myös maaseuturakentamisen suhteen oli vuonna 1734 laaditun lain rakennuskaari. Tätä lakiuudistusta oli valmisteltu yli sata vuotta monissa eri vaiheissa. Maaseudun rakentamista määriteltiin uudelleen

¹⁶⁶ Sarajas-Korte et. al. 1987, s.29. Sarajas-Korte et. al. 1988, s.271–272.

¹⁶⁷ Sarajas-Korte et. al. 1987, s.271–272.

myös isojaon avulla, jota alettiin toteuttaa 1700-luvun lopulla. Tämä maanjako eteni hitaasti ja sen loppuun saattaminen eri vaiheineen kesti noin 150 vuotta. Rakennuskaaren säädöksiä muun muassa kylän asemasta ja talonasemasta uudistettiin 1800-luvun kuluessa ja 1900-luvun alkupuolella. Lain käytännön merkitys ei kuitenkaan ollut maaseudulla kovin ilmeinen, sillä rakennuskaari perustui keskiaikaiselle taloudelliselle järjestelmälle ja sen käytännön soveltaminen uudella ajalla osoittautui hankalaksi. Tämän vuoksi maaseudun rakentaminen saikin kehittyä pääosin omalla painollaan aina 1900-luvun alkupuolelle saakka ja monin paikoin vielä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka. Tosin jo 1876 esitti Hämeen läänin silloinen kuvernööri E.R. von Ammondz rakennusjärjestyksen laatimista maan kaikille kylille. Ajatus oli seurausta ennen kaikkea tiiviin kylärakentamisen aiheuttamasta tulipalovaarasta. Tiiviissä kylissä tuli saattoi syttyä nopeasti ja sen leviämistä oli erittäin hankala estää. Esitystä pidettiin kuitenkin hankalana monessa suhteessa ja senaatti antoikin sen toistaiseksi raueta.¹⁶⁸

3.3. Funktionalismin rantautuminen Suomeen sotien välisessä aikalaiskontekstissa

Arkkitehdin sivuilla esiteltiin säännöllisesti ulkomaista kirjallisuutta ja kirjojen sisältöjä sekä kuvailtiin että kommentoitiin. Eräs kiinnostava kirjaesittely löytyi numerosta 3/1926, jossa esittelyvuorossa oli Bruno Tautin kirjoittama *Die neue wohnung*, joka otti voimakkaasti kantaa orastavan funktionalismin puolesta. Tautia pidettiin radikaalina ajattelijana, joka halusi hylätä täysin rakennustaiteelliset perinnäistavat ja muotokulttuurin. Hän esitti, että asunto oli riisuttava kaikesta ylimääräisestä aina koristeita, verhoja ja pöytäliinoja myöden. Kotien uudistamista vaativat hänen mukaansa ennen kaikkea käytännölliset, ei niinkään kauneudelliset, seikat. Uudistus tähtäsi Tautin mukaan naisten vapauttamiseen ylimääräisistä huolista, joita epäkäytännölliset ja täyteen ahdetut kodit heille aiheuttivat.¹⁶⁹ Funktionalismi kosketi asumista sekä rakentamista yltä ja päältä. Tilaohjelmien, muotokielen ja asemakaavoituksen lisäksi ideologia pyrki vaikuttamaan myös asuntojen sisustukseen. Käytännöllisyys ja rationaalisuus olivat aatteen päällimmäisin ohje. Kirjallisuussarvioissa tuotiin välillä myös esiin ulkomaisen asuntosuunnittelun saavuttamia käytännön tuloksia. Saksalaisia *siedlungeja* esiteltiin esimerkkinä siitä, kuinka korkeista sosiologisista, psykologisista, hygieenisistä, asunto-asiallisista ja rakennustaloudellisen

¹⁶⁸ Kautonen, Heimo, 'Maaseutualueitten kaavoitus – Katsaus maaseudun rakentamista ja kaavoittamista koskevan lainsäädännön kehitykseen vuoteen 1932 asti'. Teoksessa *Maaseutukaavoitus*, Maalaiskuntien liitto, Helsinki, 1962, s.10–16.

¹⁶⁹ 'Uutta rakennustaiteellista kirjallisuutta', *Arkkitehti* 3/1926, s.40.

täydellisyyden vaatimuksista huolimatta oli rakennuskustannuksia pystytty supistamaan 20–25%.¹⁷⁰ Kirsi Saarikankaan mukaan funktionalistisessa asuntosuunnittelussa oli tavoitteen luokaton, kaikille sopiva asunto. Se perustui abstrahoituun keskivertoasukkaaseen sekä suunnittelun yleispätevyyteen. Samalla kansainvälisyyteen painottunut funktionalismi pyrki viimeistään 1930-luvulta lähtien erottautumaan vanhasta rakentamisesta.¹⁷¹ Funktionalismin dynaamisen läpimurron 1920-luvun lopulla on sanottu kiinnittäneen kansainvälisen arkkitehtiyhteisön huomion Suomeen.¹⁷² Kaupunkirakentamisen kohdalla tämä erottautuminen piti varmasti paikkansa ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeisessä lähiöiden rakentamisessa. Maaseudulla katseet olivat kuitenkin suhteellisen tukevasti vanhassa talonpoikaisessa tyyliä, vaikkei esimerkiksi teknistä kehitystä sinällään kavahdettu.

Funktionalismin opin levittäminen jatkui Arkkitehdin sivuilla vilkkaana. Jo numerossa 8/1926 esiteltiin modernin rakennussuunnittelun yhdeksi merkittävimmistä auktoriteeteista myöhemmin kohonneen Le Corbusierin ajatuksia. Tekstin kirjoittanut Marius af Schultén esitteli tätä uuden ranskalaisen suunnittelutyylin merkittävää hahmoa hänen teostensa pohjalta. Schultén rinnasti Le Corbusierin 1900-luvun taitteessa toimineeseen uuden arkkitehtuurin esitaistelijaan Henry van der Veldeen. Schultén käyttää uudesta suunnitteluopista nimeä yksinkertaistuttaminen ja nostaa esiin erityisesti Le Corbusierin näkemyksiä kaupunkisuunnittelusta. Modernistinen kaupunkisuunnittelu tapahtui eritoten liikenteen ja liikkumisen ehdoilla. Kaupunkisuunnitelmissa esiintyi muun muassa kaupunkien keskusta sijoitettuja kaikkia liikennemuotoja palvelleita asemakomplekseja.¹⁷³ Helsingin osalta Arkkitehdissä tuotiin esiin ensimmäiset maininnat liikennelaskennoista numerossa 2/1930, joiden mukaan vilkkaimmilla paikoilla saattoi liikkua vuorokauden aikana yli 13 000 autoa.¹⁷⁴

170 Hilding, Ekelund, 'Kirjallisuutta', *Arkkitehti* 9/1930, s.147–148. Hilding Ekelund (1893–1984) toimi muun muassa Teknillisen korkeakoulun arkkitehtuurin lehtorina 1927–1941 sekä professorina 1950–1958. Ekelund avusti vakituisesti *Arkkitehti*-lehteä 1929–1930 ja oli lehden päätoimittaja 1931–1934. Vuosina 1941–1949 hän toimi Helsingin kaupunginarkkitehtina. Ekelundin päätoimiin kuuluvat muun muassa Helsingin taidehalli yhdessä Jarl Eklundin kanssa sekä Käpylän Olympiakylä yhdessä Martti Välikankaan kanssa.

171 Saarikangas 2002b, s.57.

172 Mikkola, Kirmo, 'Arkkitehtuuri kansakunnan kohtaloissa', teoksessa Vartola, Anni (toim.), *Kuoloon suomalainen arkkitehtuuri – Arkkitehtien kirjoituksia arkkitehtuurista 1960–2000*, Avain, Keuruu, 2007, s.85.

173 Marius, af Schultén, 'Uudenaikaista ranskalaista rakennustaiteellista kirjallisuutta', *Arkkitehti* 8/1926, s.152–153. Marius Max af Schultén (1890–1978) oli arkkitehti ja kuvataiteilija. Hän toimi *Arkkitehti*-lehden vakituisena avustajana 1930-luvun alussa. Schultén teki yhteistyötä lukuisien tunnettujen arkkitehtien, kuten Sigurd Frosteruksen, Lars Sonckin ja Jungin veljesten, kanssa. Schultén puolusti lehtikirjoituksissaan muun muassa kotikaupunkinsa Helsingin uhattuja ja arvokkaita rakennuksia.

174 'Uutisia – Liikenteen suuruus Helsingissä', *Arkkitehti* 2/1930, s.5.

Kotiliedessä termistössä asiallisuus, järkipäisyys ja taloudellisuus sekä muuta vastaavat termit olivat yleisiä jo 1920-luvun alkupuolelta lähtien. Varsinaisesti termiä funktionalismi käytettiin kuitenkin vasta 1929 Turun messuja esitelleen artikkelin huonekaluston kuvauksen yhteydessä.¹⁷⁵ Funktionalismi -termin suomalaisen sovellutuksen sisäistyminen käynee hyvin ilmi Salme Setälän Kotiliedessä 3/1933 julkaistusta tuoleja käsitelleestä artikkelista, jossa hän kiittelee tuolien standardimalleja ja puhuu puisista tuoleista funkistuuoleina. Sen sijaan metalliputkirunkoisia tuoleja hän ei pitänyt meidän oloissamme varsinaisena funkiksena. Ideologian saapumisesta kertoo myös oman osansa Kotilieden joulunumeron 1933 fiktiivisen joulutarinan otsikko: Funkisjoulu.

Arkkitehtuurin mallit tulivat Suomeen ensisijaisesti Ruotsin yhteyksien kautta, sillä arkkitehtien yhteyksien muuhun Eurooppaan nähtiin katkenneen ensimmäisen maailmansodan vuoksi. Ruotsissa ”löydettyä” pohjoismaista tyyliä pidettiin valmiiksi pelkistettynä ja yksinkertaisena sopivana pula-ajan vaatimuksiin. Tyylin nähtiin sopivan erinomaisesti myös Suomeen. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen ruotsalaiset arkkitehdit olivat ensin varovasti ja sittemmin yhä voimallisemmin kallistuneet klassismin suuntaan. Yleinen virtaus oli kääntynyt jo ”*äärimmäisen muotohienoon ja ylikultivoituun pyrkimykseen*”. Suomalaista arkkitehtuuria pidettiin lähinnä vanhojen koti- ja ulkomaisten esikuvien matkimisena. Enää ei pelkkä yksinkertainen ollut kaunista, kuten oli ollut aiemmin pohjoismaisen tyylin aikana. P. E. Blomstedtin mukaan arkkitehtuuriin haluttiin 1920-luvun lopulla yhä enemmän ”*eleganttia ja lystikästä*”. Tässä yhteydessä hän spekuloi nuoren kansakunnan ominaistavalla palvolla degeneraatiota matkien ”hienostunutta”. Le Corbusier nähtiin jo tunnustettuna auktorina, vaikka ”*vielä eilen oli koko funktionalismi meille vain ranskalaisten, saksalaisten ja hollantilaisten tunnetun mauttomuuden ilmaus*”. Blomstedt jatkaa lausettaan: ” - huomenna se vasta on kulttuuria – sillä se on tällä välin hyväksytty Tukholmassakin”. Hän otti voimakkaasti kantaa sen puolesta, ettei funktionalismi tai ”uusratsionalismi” jäisi Suomessa vain tyyliseikkojen ja arkkitehtuurin ulkoisen ilmaisun tasolle. Se pitäisi omaksua kokonaisvaltaisena suunnittelufilosofiana, arkkitehdin koko maailmankatsomuksena ja hänen arkkitehtuurikäsitteensä ytimenä. Blomstedtin mukaan funktionalismi sisältää ”*niin paljon positiivisia ja vuosisadallemme oleellisia ajatuksia*”.¹⁷⁶ Myöhemmät ajattelijat ovat kritisoineet

175 Mary, Ollonqvist, 'Messujen jälkeen', *Kotiliesi* 14/1929, s.570–573. Mary Ollonqvist (1891–1974), vuodesta 1935 Mary Olki, oli Suomen tunnetuimpia käsityökirjailijoita. Hän toimi 1920- ja 1930-luvuilla *Kotiliesi*-lehden toimittajana.

176 P.E., Blomstedt [Pauli Ernesti Blomstedt], 'Keskustelua – Arkkitehtoonista verenvähyyttä', *Arkkitehti* 2/1928, s.26. Arkkitehti P. E. Blomstedt (1900–1935) työskenteli muun muassa Armas Lindgrenin ja Bertel Jungin alaisuudessa. Hänen tärkeimpiä töitään ovat esimerkiksi Liittopankin talo Helsingissä, tuhoutunut hotelli Pohjanhovi Rovaniemellä sekä Helsingin Suomalainen Säästöpankki. Blomstedtin suunnittelemat modernit

funktionalismia siitä, ettei se kyennyt huomioimaan ihmisiä kaikkine puolineen. Funktionalismi tyydytti ihmisten fysiologiset tarpeet, mutta ei ottanut huomioon hänen suhdettaan luontoon, hänen kulttuurisia juuriaan tai ihmistä psykologisena ja sosiaalisena kokonaisuutena.¹⁷⁷

Aatteen rantauttaminen Ruotsista jatkui 1920-luvun lopulla. Sven Markelius toi Arkkitehdin 5/1928 ponnekkaasti esiin funktionalismin hyviä puolia. Asuntopula ja yhteiskunnalliset muutokset olivat edesauttaneet arkkitehtuurin muuttumista ja uuden arkkitehtuurin syntyä. Vanha arkkitehtuuri oli pintapuolista ja keskittyi Markeliuksen mukaan liiaksi edustamiseen ja koristeellisuuteen. Uusi arkkitehtuuri sen sijaan aloitti suunnittelun asumisen tarpeista ja näin rakennus syntyi tarkoituksenmukaisista huoneryhmyksistä, huonetilavuuksista ja valaistustarpeista. Uusi arkkitehtuuri pyrki vastaamaan sosiaalisiin, taloudellisiin ja teknillisiin ongelmiin. Silti Markeliuksen mukaan vanha ja uusi arkkitehtuuri kävivät vielä keskinäistä kamppailua, jossa esimerkiksi uudet ajatukset tarkoituksenmukaisuudesta, hygieniasta ja taloudellisuudesta puserrettiin vanhaan klassillis-symmetriseen tyylikaavaan. Markelius näki koneesta tulleen muotoa luovan tekijän, joka asetti ympäristölle yhä enenevässä määrin teknillistä leimaa. Tämä koneellisuuden vaarana hän näki mahdollisen ajautumisen uudenlaiseen formalismiin, joka saattoi ajaa arkkitehtuurin uudestaan pintapuoliseen lähestymistapaan.¹⁷⁸ Markeliuksen ajatukset olivat saaneet selvästi vaikutteita keskieuropalaisesta modernismista. Erityisesti hänen näkemyksensä koneesta muotoa tuottavana tekijänä viittaavat suoraan Le Corbusierin oppeihin. Toisaalta Markelius myös tunnustaa funktionalismille suunnatun kritiikin varoittamalla suunnittelijoita ajautumasta formalismiin. Esimerkiksi Tukholmaan vuodeksi 1930 rakenteilla ollutta ohjelmallisesti funktionalistista asunto- ja rakennusnäyttelyä kritisoitiin jo etukäteen voimakkaasti sekä arkkitehtien että maallikkojen piirissä. Funktionalismia pidettiin toisesta maasta lainattuna uniformuna, höyrylaiva-arkkitehtuurina joka ei ole ruotsalaista. Koska näytteilleasettajat pakotettiin funktionalismin muottiin, ei aatetta nähty kilpailijana vaan diktaattorina.¹⁷⁹ Näyttelyn tavoitteena oli luoda tyyppiasuntoja vuositulojen avulla määritellyille taloustyypeille. Kaikissa asunnoissa, aivan rikkaimpien koteja lukuun ottamatta, oli myös tyyppikalustus. Pyrkimys oli siihen, että yhteiskunta takaisi kaikille ihmisarvoiset asumisolot juuri kullekin sopivalla hinnalla. Näyttelyn

---

teräsputkihuonekalut ovat nykyään haluttua keräilytavaraa.

177 Stenros, Helmer, 'Suunnittelijan vastuu – Ihminen ja ympäristö', teoksessa Vartola 2007, s.120.

178 Sven, Markelius, 'Ratsionalisointipyrkimykset nykyaikaisessa huonerakennustaiteessa', *Arkkitehti* 5/1928, s. 71.

Markelius (1889–1972) oli ruotsalainen arkkitehti, jota pidetään yhtenä funktionalismin pioneereista Ruotsissa ja Pohjoismaissa. Hän toimi muun muassa Tukholman asemakaava-arkkitehtina 1944–1954. Eräs hänen tunnetuimpia töitään on Helsingborgin konserttitalo.

179 'Apropos', *Arkkitehti* 8/1929, s.18–19.

tarkoitus oli ennen kaikkea herättää kysymyksiä eikä antaa suoria vastauksi. Näyttelyssä käyneen Salme Setälän mukaan kodikkuus ja viihtyisyys rinnastuivat suurimmalta osin mukavuuteen ja käytännöllisyyteen, jos ei oltu sentimentaalisia.¹⁸⁰

Myös Suomessa funktionalismi sai osakseen kritiikkiä. Yrjö Laine kirjoitti *Arkkitehtiin* 12/1929 kotien sisustamisesta vallinneena pulakautena. Laineen mukaan tuskin mikään muu uusi suunta oli saanut niin paljoa puhuttua ja kirjoitettua mainontaa kuin uusasiallisuus. Silti, huolimatta selkeydestään ja terveestä ajatuspohjastaan, se ei ollut onnistunut valloittamaan maailmaa siinä tahdissa kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli ajateltu. Yhteiskunta ei ollut kehittynyt siihen suuntaan, kuin oli alkujaan oletettu. Oli nimittäin sanottu, että maailmansota oli synnyttänyt uuden kansainvälisen ihmisen tekniikan huima kehitys, johtaisi ihmiset välittömään kosketukseen toistensa kanssa. Tämän piti häivyttää kansallisia piirteitä ja luoda uusia vaatimuksia rakentamiselle. Uusi pulakausi oli kuitenkin korostanut kansallisia piirteitä ja paikallisia olosuhteita, jotka Laineen mukaan myös uusasiallisuuden oli otettava huomioon tullakseen uskottavaksi suunnaksi. Jo 1920-luvun lopulla oli tarjolla paljon funktionalistiseksi tai uusasialliseksi kutsuttuja sisustusesineitä, joilla ei ollut oikeasti mitään tekemistä kyseisen tyyliuunnan kanssa. Laineen mukaan tyyppisisustusten käyttö oli kuitenkin onnistunut esimerkiksi myymälöiden, junavaunujen, keittiöiden, laivojen ja autojen osalta. Näissä mahdollisimman suuri osa työstä oli pyritty saattamaan koneella tehtäväksi. Silti kotien sisustuksen osalta samanlainen onnistuminen olisi Laineen mukaan vaatinut kotimaisten mahdollisuuksien ottamista huomioon valinnoissa. Erityisesti tämä koski materiaalivalintoja, sillä ulkomaisten materiaalien nähtiin rasittavan myös kansantaloutta.¹⁸¹ Teollistuminen, kaupungistuminen ja funktionalismin nousu Suomessa muodostivat eräänlaisen rajapyykin rakennussuunnitteluun ja rakentamiseen. Ne muuttivat arkkitehtuurin syntyminen edellytyksiä sillä tavoin, että hallitsevat yhteiskuntaluokat alkoivat rakentaa myös hallittavien puolesta. Ennen tätä murrosta oli arkkitehtuuria syntynyt ainakin kahdella tasolla: kansan ja eliitin parissa.¹⁸²

Tultaessa 1930-luvulle suhtautuminen funktionalismiin oli saanut jo pehmeämpiä sävyjä.

180 Salme, Setälä, 'Asuntopakinaa Tukholmasta', *Kotiliesi* 17/1930, s.728–731. Setälä (1894–1980) valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1917. Hänellä oli sisustustoimisto AC 1925–1928 yhdessä Aili-Salli Ahde-Kjälmanin kanssa. Vuosina 1929–1961 hän toimi yleisten rakennusten ylihallituksessa ensin ylimääräisenä arkkitehtina ja myöhemmin toimistoarkkitehtina laatien muun muassa asemakaavoja. Setälä oli myös tuottoisa kirjailija ja hänen tuotantonsa ulottui sisustusoppaista nuortenkirjoihin ja romaaneihin.

181 Yrjö, Laine, 'Sisustustaiteen problemi nykyisenä pulakautena', *Arkkitehti* 12/1929, s.191.

182 Nevanlinna, Aarne, 'Onko arkkitehtuuri vain arkkitehtien ongelma?', teoksessa Vartola 2007, s.168.

Esimerkiksi Le Corbusierin kirjoja esitelleessä tekstissä *Arkkitehti* 10/1934 sivuilla Hilding Ekelund totesi, ettei hänen tulisieluisia julistuksiaan ole tarkoitettu aivan niin tosissaan otettaviksi kuin osa hänen seuraajistaan oli tehnyt. Ekelundin mukaan edes Corbusierin omat suunnittelutyöt eivät aina seuranneet erityisen orjallisesti hänen omia ohjelmiaan ja teorioitaan. Niillä ei nähty olevan suoranaisesti koulua muodostavaa ”koneita, jossa eletään” -luonnetta. Ekelund näki myös, ettei vanhan ja uuden arkkitehtuurin vastakkainasettelu ollut tšekäläisissä oloissa niin jyrkkä kuin muualla Euroopassa.¹⁸³ Mitä pidemmälle 1930-luku eteni, sen selvemmäksi funktionalismin voimakas rooli myös Suomessa tuli. Samalla kun ilmiön rooli tunnustettiin ja asiallisuus sekä ennakkoluulottomuus nähtiin sen peruskäsitteinä, varoiteltiin myös kvasifunktionalismista, jonka vaaroja pidettiin suurempina kuin historismin. Funktionalismin tulevaisuus nähtiin erityisesti asuntorakennusten standardisoinnissa ja asutokysymyksen järjestelyssä.¹⁸⁴ Uusiasiallisuuden nimellä funktionalismi tuli esiin myös huonekalusuunnittelussa. Erityisesti Alvar ja Aino Aaltoa kiiteltiin uudenlaisten, yksinkertaisten ja standardisoitujen huonesisustusten luomisesta. Toisaalta kaikki arkkitehdit eivät vielä olleet sisäistäneet halpojen standardihuonekalujen tarvetta vaan suunnittelivat yhä kalliita tyylihuonekaluja.¹⁸⁵

Vaikutteita kulki myös toiseen suuntaan. Vuonna 1938 sveitsiläinen arkkitehti Meyer piti esitelmän SAFA:n tilaisuudessa Sveitsin uudemmassa arkkitehtuurista. Meyer piti etenkin puuta yhdysrenkaana vanhempaan rakennustaiteeseen ja vertasi Sveitsin arkkitehtuurin kehittymistä Pohjoismaihin. Hän esitti Suomessa jo 1920-luvulla esiintyneen huomion siitä, että 1800-luvun kuluessa oli väärinymmärretty sekä väärinkäytetty vanhoja esikuvia ja hylätty aineen mukainen rakennustapa koristelujen ja muiden tyyllillisten yksityiskohtien tieltä. Hän piti sveitsiläistä ja pohjoismaalaista puurakennustaidetta historiallisesti arvokkaana ja kertoi, että Sveitsi sai olla Pohjoismaille kiitollinen siitä, että puu oli herännyt rakennusaineena jälleen eloon.¹⁸⁶ Funktionalismin nähtiin kuitenkin muuttaneen perinteistä muotokieltä esimerkiksi ikkunoiden osalta. Kotiliedessä 6/1932 olleen Salme Setälän tekstin mukaan vanha kapea pystyikkuna muuttui funktionalismin myötä leveäksi, kyljelleen kaadetuksi ikkunaksi. Samalla myös ikkunoiden ruutujako muuttui. Kaupunkilaisasuntojen osalta funktionalistinen tilojen eriyttäminen jatkui suhteellisen nopeana. Jo 1930-luvun alkupuolella alettiin esittää vaatimuksia erillisen

183 Hilding, Ekelund, Kirjaesittely kahdesta Le Corbusierin kirjasta, *Arkkitehti* 10/1934, s.156.

184 Nimimerkki A-M I, 'Kirjallisuutta, selostus ruotsalaisesta kirjasta: Funktionalismens framtid', *Arkkitehti* 1/1936, s.3.

185 Salme, Setälä, 'Huonekalumietteitä taideteollisuusnäyttelyn johdosta', *Kotiliesi* 1/1930, s.8–11 ja 29.

186 'Tiivistelmä arkkitehti Meyerin SAFA:n kokouksessa pitämästä esitelmästä', *Arkkitehti* 1938 -liite, s.38–39.

kodinhoitohuoneen järjestämisestä kaupunkilaisasuntojen kodinhoidon töille.¹⁸⁷ Funktionalistista sisustustyyliä pidettiin puolestaan yhtenä mahdollisena vastauksessa Kotilieden lukijakysymykseen sisustustyyleistä numerossa 6/1933. Toisaalta myös funktionalismin vastaisia mielipiteitä esiintyi ja esimerkiksi asunnon kalustamista antiikkisilla tai perinteisiä muotoja noudattavilla huonekaluilla pidettiin hyvänä vaihtoehtona.¹⁸⁸ Samaan aikaan pohdittiin myös sitä, onko maaseudun itse huonekalunsa veistävien ihmisten tarpeellista omaksua uusasiallisuutta. Sitä ei pidetty ehdottoman tarpeellisenä, mutta asiaa kuitenkin suositeltiin. Paikoin esimerkiksi historiallistyyliä tuoleja pidettiin parempina istua kuin huonosti tehtyjä tai virheellisesti suunniteltuja uusasiallisia. Uusasiallisuuden niukkuus muodoissa ja materiaaleissa pakottikin suunnittelijat paneutumaan asiaansa huolellisesti.¹⁸⁹ Myös niukkaa talonpoikaista sisustustyyliä, jossa huonekalut oli sijoitettu huoneen seinien viereen, esitettiin erinomaisena viitteenä nykyajalle, sillä olihan vanhanaikainen maalaistupa tilava.¹⁹⁰

Funktionalismin katsottiin lyöneen ohjelmallisesti ja intomielisesti läpi 1930-luvun alkupuolella. Tukholman näyttelyllä nähtiin olleen erityinen vaikutus tämän suhteen. Keskustelussa alettiin pohtia, mitä tulisi funkiksen jälkeen, kun esimerkiksi huonekalujen muodot olivat niin äärimmilleen yksinkertaistetut että funkissuuntaan eteneminen tuntui mahdottomalta. Asuntojen osalta funktionalismin mukaan 36–40 neliön kokoiseen huoneistoon mahdutettiin kaikki tarpeellinen keittiö, kylpyhuone, kolme huonetta, eteinen ja tarpeelliset säilytyskomerot. Ennen tämä neliömäärä oli vastannut ”hyvänkokoista” huonetta. Jo aivan tulossa nähtiin olevan talot, joista asukas vuokrasi vain määrä-alan ja sitten järjesti siirrettävillä seinillä tilat mielensä mukaan. Tukholmassa oli puolestaan jo rakenteilla yhteisötaloja, joissa kiireisiä ihmisiä varten taloissa olivat omat keskuspesulat, keskuskeittiöt ja lastentarhat. Modernin ihmisen aika kun ei riittänyt suorittamaan kaikkia näitä tehtäviä. Lisäksi asumisen katsottiin tällaisen yhteistoiminnan myötä

187 Aili-Salli, Ahde, 'Kodin työpaikoista kaupunkilaiskodeissa', *Kotiliesi* 21/1932. Ahde (1892–1979), vuodesta 1937 Ahde-Kjälman valmistui arkkitehdiksi 1919 ja työskenteli yhdessä muun muassa Armas Lindgrenin ja Wivi Lönnin kanssa. Vuodesta 1933 eteenpäin hän toimi muotisuunnittelijana. Ahteen päätyönä pidetään 1928 Helsinkiin valmistunutta NNKY:n taloa, jonka hän suunnitteli yhdessä Lönnin kanssa.

188 Gustaf, Strengell, 'Pienen kaupunkihuoneiston sisustaminen', *Kotiliesi* 21/1933, s.696–698. Strengell (1878–1937) oli arkkitehti, kirjailija ja kriitikko, joka tunnettiin erityisesti huviloiden ja sisustusten suunnittelusta. Hän pysyi koko uransa ajan hermolla ja otti nopeasti käyttöön muun muassa uusia rakennustekniikoita. Hän teki yhteistyötä muun muassa Eliel Saarisen, Lars Sonckin ja Sigurd Frosteruksen kanssa. Strengell alkoi puhua funktionalismin puolesta jo varhain 1930-luvun alussa. Hänen tunnettuja kirjallisia töitään ovat muun muassa: *Staden som konstverk* 1922, *Hemmet som konstverk* 1923 ja *Byggnaden som konstverk* 1928.

189 J.S., Sirén [Johan Sigfrid Sirén], 'Vanhoja tyyliä ja uusasiallisuutta – Huonekalut ja kotiteollisuus', *Kotiliesi* 13/1933, s.465–466. Sirén (1889–1961) tunnetaan parhaiten 1920-luvun klassismia edustavan Eduskuntatalon suunnittelijana. Hän toimi muun muassa Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston johtajana 1944–1949 sekä Suomen arkkitehtiliiton puheenjohtajana 1928–1931.

190 Gustaf, Strengell, 'Huonekalujen ryhmittelystä', *Kotiliesi* 18/1934, s.632–633 ja 655.

tulevan edullisemmaksi.¹⁹¹ Myös Lontoossa asuntonäyttelyssä 1934 vierailut Laura Harmaja totesi asuntojen käytännöllisen varustamisen olleen jo niin pitkällä, että mitään uutta ja mullistavaa ei ollut enää nähtävissä.¹⁹² Arthur Brummer puolestaan jätti käyttämättä tekstinsä otsikoksi suunnitteleman Funktionalismi arvellen, ettei tekstiä olisi tällöin lukenut kukaan. Hän esitteli funktionalismin syntyä rakennusarkkitehtuurista muun muassa uusien rakennusaineiden, kuten rautabetoni, synnyttämänä. Hän näki arkkitehdin kuolleen ja tilalle tulleen rakennusinsinöörin tai insinööri-aihteilijan. Brummerin mielestä funktionalismi oli vienyt muodon sulottomuuteen. Vaikkei se ollutkaan pyrkinyt tyyliin, oli se murskaamalla vanhat historialliset tyyliperinteet tehnyt mahdolliseksi uuden, oman ajan kauneustajua vastaavan tyylin syntymisen. Funkis kiinnitti huomiota aineitten yhteenkuuluvaisuuteen sekä värien ilmaisukykyyn pitäen kuitenkin samalla silmällä kokonaisuutta, jotta vaikutelma olisi sopusointuinen ja täyteläinen. Koska funktionalismin taidekeinot olivat rajoitetut, saattoi harkitsemaan yksityiskohta kuitenkin helposti pilata kokonaisuuden.¹⁹³

3.4. Kotitaloustoimialan liittäminen rakennussuunnitteluun 1920-luvulta alkaen

Kotiliesi-lehden kantavana agendana oli kotitalouden kohottaminen muiden taloudellisten toimialojen rinnalle. Kotitalous haluttiin nostaa niin hallinnollisesti kuin muinkin keinoin täysivaltaiseksi tuotannonalaksi. Lehden toimituskunta esitti jopa visioita kotitaloudelle tarkoitettusta ministeriöstä. Kotitalouden alalla teollisuuden ja maatalouden tuotantovälineitä vastaavaksi yksiköksi nähtiin erityisesti asunto varustuksineen. Jo 1920-luvun alussa kuitenkin nähtiin, että kotien suunnitteluun ei ollut juuri panostettu ja tehottomat työvälineet sekä -tavat tuhlasivat eritoten naisten työvoimaa. Samalla kun muilla elinkeinoaloilla pyrittiin säästämään sekä työvoimaa että energiaa tuhlaantui kodeissa polttoainetta ja työtä muun muassa puutteellisten säilytysmahdollisuuksien ja keuhon liesien vuoksi. Järkipäraseen suunnitteluun toivottiin apua

191 Alli, Wiherheimo, 'Mitä tulee funkistyylin jälkeen?', *Kotiliesi* 12/1934, s.428–430 ja 448. Wiherheimo (1895–1978), vuoteen 1906 saakka Grönhagen toimi Kotilieden päätoimittajana 1922–1963. Hän oli koulutukseltaan filosofian maisteri ja sai opetusneuvoksen arvonimen 1963. Wiherheimo toimi muun muassa Suomen Akateemisten Naisten Liiton puheenjohtajana 1938–1945.

192 Laura, Harmaja, 'Ihanne-koti-näyttely Lontoossa', *Kotiliesi* 13/1934, s.464–466.

193 Arttu, Brummer, 'Sisustustaiteen ja arkkitehtuurin uusista kauneusarvoista', *Kotiliesi* 18/1935, s.700–701 ja 715. Karl Artur Brummer-Korvenkontio (1891–1951) oli muotoilija ja eräs taideteollisuuden keskeisiä vaikuttajia. Hän oli Taideteollisuuskoulun ja taideteollisen oppilaitoksen sommittelun opettaja 1919–1951 ja taiteellinen johtaja 1944–1951. Hän oli aktiivinen kirjoittaja ja kriitikko, joka edusti 1930-luvun funktionalismiin nähden konservatiivista vastavoimaa. Hän suunnitteli sisustuskokonaisuuksia muun muassa Eduskuntataloon.

oppilaitosten, yhdistysten ja julkisen sanan valistustoiminnasta.¹⁹⁴ Asunnolla ja kodilla sekä yhteiskunnalla nähtiin myös muita kytköksiä taloudellisten seikkojen lisäksi. Työväen elintaso näytti kohonneen Suomen itsenäistymisen jälkeen, mutta samalla keskiluokan elintaso oli laskenut. Tästä huolimatta ja osittain siitä johtuen eräänlainen katkeruus kyti edelleen yhteiskuntaluokissa. Keinoksi tämän katkeruuden purkamiseen haluttiin jokaiselle perheelle asunto, joka ansaitsisi kodin nimen. Kotia piti hoitaa ammattitaitoisen emännän, jonka osaaminen vertautuisi muiden alojen ammattilaisiin, kuten suutareihin, räätäleihin ja maanviljelijöihin. Kasvattajilta vaadittava ammattitaito takaisi uusien onnellisten sukupolvien kasvun.¹⁹⁵

Kotitaloustyön järkipäistämisen ja tasa-arvoistamisen vaatimuksia esitettiin 1920-luvun kuluessa Kotilieden sivuilla säännöllisesti. Tiedettä ja tekniikkaa toivottiin kotitalousväen avuksi ja kotitaloustyö haluttiin nostaa muiden ammatti- ja taloudenalojen rinnalle. Vaikka kotitaloustyö edelleen nähtiin pääosin naisten työnä, esitettiin sen järkipäistämisen olevan kaikkien asia sukupuoleen katsomatta. Järkipäistetty työ ei rasittaisi liiaksi ja tuottaisi enemmän työn iloa.¹⁹⁶ Käytännöllisiä neuvoja esimerkiksi vesijohdon rakentamisen osalta havainnollistettiin Kotiliedessä 9/1929. Lisäksi 1920-luvun loppua kohti yleistyivät esimerkiksi erilaisten kodinkoneiden mainostaminen. Esimerkiksi Frigidaire-merkkisten jääkappien mainokset ilmestyivät Kotilieteen 1929. Myös sähkövalaistuksen ja hehkulampun merkitys kotitaloustöille tunnustettiin viimeistään 1920-luvun lopulta alkaen. Seuraavalla vuosikymmenellä maalaiskotien sähköistäminen eteni ja asian edistämiseksi rakennusoppaissaakin alettiin antaa käytännöllisiä ohjeita tilan sähköistämiseksi.¹⁹⁷

Kotitaloustuotannon arvoksi laskettiin 1930-luvun vaihteessa 13 miljardia markkaa, kun esimerkiksi maatalouden arvo oli 7 miljardia ja tehdas- sekä käsiteollisuuden yhteenlaskettu arvo 13 miljardia. Kulutus oli kuitenkin jäänyt tutkimuksissa usein ulkopuolelle, sillä ne keskittyivät arvoon, hintaan ja rahaan, jotka olivat pankki- ja vaihdantataloudellisesti tärkeitä asioita. Naisvaltaisena alana kotitalous ei ollut kerännyt huomiota, vaikka esimerkiksi tehdastöissä olleet naiset olivat saaneet huomiota osakseen muun muassa pitkälle kehitetyn työsuojelun muodossa.¹⁹⁸ Vuonna 1931

194 Laura, Harmaja, 'Miksi erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan', *Kotiliesi* 1/1923, s.3–7. Maatalouden ja kotitaloustyön erottamisesta katso myös Laura, Harmaja, 'Onko kotitalous maataloutta?', *Kotiliesi* 4/1933, s.122–123.

195 Nimimerkki Rouva X, 'Helsingin kirje', *Kotiliesi* 4/1923, s.124–125.

196 Hedvig, Gebhard, 'Nykyisen murrosajan kotitalouskysymyksiä', *Kotiliesi* 14/1928, s.472–473.

197 Siikonen 1935, s.202–204.

198 Laura, Harmaja, 'Kotitalous voittaa teollisuuden', *Kotiliesi* 2/1930, s.50–51.

suoritettiin tutkimus emäntien käyttämistä askelmääristä kotitaloustöissä askelmittareilla mitaten. Johtopäätöksenä käytännöllistytymistä pidettiin hyvin tarpeellisena ja eritoten vesi- sekä viemärijohtojen vetäminen taloihin nähtiin tärkeänä. Myös laituria toivottiin sijoitettavaksi lähemmäs asuinrakennuksia.¹⁹⁹

Vuonna 1939 agronomi Annikki Ahola esitti Kotiliedessä huomioita Helsingin yliopiston maanviljelystaloudellisessa laitoksessa tehtyjen tutkimuksien pohjalta. Emäntien tekemää työtä oli tutkittu sillä naisten muuttaminen kaupunkeihin oli aiheuttanut työvoimapulaa maaseudulle. Kotitalouden töihin kului emännän päivittäisestä työajasta kesäisin 68,4 prosenttia sekä keväisin ja syksyisin 71,8 prosenttia. Pientilan emännän keskimääräinen työpäivä oli pituudeltaan 16 tuntia, mutta saattoi nousta jopa 18 tuntiin. Työpäivä sisälsi ruokatauot sekä puolituntisen lepoajan. Ruokatalouteen liittyvät työt veivät päivästä yksinään 5 tuntia. Rakennusten etäisyyksillä toisiinsa oli huomattava vaikutus työmääriin. Jos rakennusten keskinäinen etäisyys oli 120 metriä, otti emäntä noin 12 500 askelparia päivässä. Kun etäisyys kasvoi 300 metriin, nousi askelparien määrä jo 27 000:een. Mikäli askeleen mitaksi oletettiin puoli metriä tuli edellä mainittujen askelparimäärien avulla kilometrimitoiksi 12,5 kilometriä sekä 27 kilometriä.²⁰⁰ Luvut vaikuttavat hieman liioitelluilta, mutta esimerkin kaltainen tilanne lienee ollut mahdollinen joillakin todella hajautetuilla tiloilla. Toisaalta on myös muistettava, ettei emäntä välttämättä itse kulkenut kaikkia kilometrejä vaan hänen apunaan saattoivat olla lapset, perheenjäsenet sekä palkolliset.

4. Maaseudun rakennussuunnittelun modernisaatio

Vaikka Arkkitehti oli ammattilehtenä keskittynyt hyvin vahvasti Helsingin asioihin, oli maaseudun rakentaminen kuitenkin säännöllisesti esillä lehden sivuilla. Maaseudun asuinoloja pidettiin pääosin puutteellisina ja kritiikki kohdistui usein juuri asumisen sosiaalisiin näkökohtiin. Silti muutamia puheenvuoroja esitettiin myös maaseudun arkkitehtonisesti heikosta kuvasta, jota pidettiin ikävänä esimerkiksi ulkomaisten matkailijoiden kannalta. Kotiliesi taas jo lähtökohtaisesti oli enemmän maaseutusuuntautuneempi. Sen esille tuomat asiat ja ilmiöt koskettivat jatkuvasti maaseudun asuinoloja erityisesti naisten näkökulmasta. Kaupunkien naisia ei silti unohdettu, vaan

¹⁹⁹ Maiju, Gebhard, 'Emännän tuhannet askeleet', *Kotiliesi* 20/1931, s.910–913.

²⁰⁰ Annikki, Ahola, 'Mistä pientilan emännän työmäärä karttuu niin suureksi', *Kotiliesi* 2/1939, s.39–41.

esimerkiksi monet kodin sisustuksia käsitelleet jutut olivat ensisijaisesti kaupunkilaisille.²⁰¹ Lehtiartikkelien asiasisältö oli vaihtelevaa, mutta niiden sävy pysyi oikeastaan koko ajan hyvin rationalistisena. On vaikea sanoa liittyikö tekstien sävy sen kummemmin juttujen ideologiseen sisältöön vai oliko kyse enemmän kirjoittajien persoonasta ja sovinnaisista tavoista lehtikirjoittelulle. Ehkä se oli yhdistelmä näitä jälkimmäisiä, sillä voitaneen olettaa että rationalistinen ideologia viehätti persoonaltaan tietyn tyyppisiä ihmisiä. Modernisaation ja paikallisuuden yhteyksiä valottaa esimerkiksi Jussi Loppi Kotilieden 7/1933 artikkelissaan eteläpohjalaisen talotyypin kehittymisestä esittäen, että Pohjanmaalla talotyypit modernisoituivat nopeammin kuin muualla maassa. Artikkelissaan hän kuvailee uudenaikaisia asuinrakennuksia, joissa käytännöllisyydelle on annettu suunnittelussa pääpaino. Loppi kirjoittaa erityisesti sisustuksen modernisoituneen hyvin nopeasti. Toisaalta hän esittää huolensa talonpoikaisten rakennustapojen häviämisestä uusien aatteiden tieltä.

Huolimatta uudistuksista säilyi esimerkiksi ahdas asuminen ongelmana niin kaupungeissa kuin maaseudulla vielä pitkälle 1900-luvulle. Erityisesti kaupungissa ongelma oli suuri ja siihen myös pyrittiin kiinnittämään huomiota. Perusongelma pysyi sekä maaseudulla että kaupungeissa samana: liian moni ihminen asui samassa huoneessa. Kaupungeissa ahtautta oli pahentamassa se, että rakennukset sijaitsivat lähellä toisiaan, jolloin riittävä auringonvalo ja raitis ilma jäivät puuttumaan monista asunnoista. Nopea teollistuminen lisäsi erityisesti kaupunkien ongelmia. Teollisuuden päästöt huononsivat kaupunkien ilmaa ja toisaalta sen tarjoamat hyvät työllistymismahdollisuudet houkuttelivat kaupunkeihin maaltamuuttajia. Kaupunkien väestömäärän kasvu lisäsi hygieniangelmia, sillä työväestön asuinolot olivat parhaimmillaankin hyvin puutteellisia. Esimerkiksi juoksevan veden puuttuminen ja asumusten lämmittäminen puilla tuottivat vakavia ongelmia kaupunkien hygienian kannalta. Aiheesta kirjoitettiin runsaasti ammattilehtien palstoilla eli ongelmat olivat hyvin aikaisten tiedossa.²⁰² Ahtaat asunnot puolestaan pahensivat ennen kaikkea asukkaiden terveydellisiä oloja. Tämä ongelma oli akuutti niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Tosin kesäaika loi hieman helpotusta maaseudun

201 Esimerkiksi 'Nuorten koteja' -kuva/artikkelisarja, joka esitteli nuorten parien kodin sisustuksia vuosikerrasta 1934 alkaen.

202 Arkkitehdin kirjallisuutta esitelleellä vakiopalstalla oli säännöllisesti aihetta käsitelleitä kirjoja. Esim. Hilding Ekelund, 'Kirjallisuutta', *Arkkitehti* 9/1930 s.147–148. Asunto-olojen yhteyttä yhteiskunnalliseen levottomuuteen käsiteltiin jo 1920-luvun alussa. Katso Harald Andersin, 'Pienempien asuntotyyppien standardisoiminen', *Arkkitehti* 2/1921, s.4–11. Andersin (1883–1936) toimi muun muassa yleisten rakennusten ylihallituksessa sekä Oulun lääninarkkitehtinä. Vuosina 1925–1936 hän työskenteli Teknillisen korkeakoulun asemakaavaopin opettajana.

ahtauteen, sillä silloin pystyttiin ottamaan käyttämään kaikki talvisinkin kylmillään olevat tilat ja toisaalta raitista ulkoilmaa oli saatavilla aivan toisella tapaa kuin kaupungeissa.

4.1. Rakennussuunnittelun kolme teemaa 1920- ja 1930-luvuilla

Tutkituissa lehdissä nousee temaattisesti esiin suurimpina kolme aihealuetta: standardisointi, tyyppitalot ja (kotitalous)työn rationalisointi. Standardisointia rakennustyyppien sekä rakennusosien ja materiaalien suhteen käsitellään molemmissa lehdissä, mutta Arkkitehdissä runsaammin lehden ammattiluonteesta johtuen. Työn rationalisointi on erityisen voimakas teema Kotilieden teksteissä, vaikka ei aihe aivan unohdettu ole Arkkitehdinkään sivuilla.²⁰³ Kotiliedessä standardisointikysymykset keskittyivät enemmän kodin sisustamiseen ja pohjakaavan laatimiseen, vaikka rakentaminen muutoin oli lehdessä säännöllisesti esillä. Teemat ovat osin risteäviä sekä päällekkäisiä ja paikoitellen jako kolmeen voi vaikuttaa keinotekoiselta. Tässä tutkielmassa jako on kuitenkin perusteltu, sillä se luo selkeämmät edellytykset tutkimuskysymyksiin vastaamiselle.

Tyyppitalot

Vaikka tyyppitalot esitettiin funktionalistien ratkaisuna erityisesti omakotitalorakentamisen kysymyksiin, on käsite siitä huolimatta paljon vanhempi. Talotyyppejä oli laadittu jo viimeistään 1700-luvulta alkaen, tosin alkujaan tällaiset tyyppipiirustukset oli tarkoitettu vain hallintorakennusten, linnoitusten ja vastaavien rakentamiseen. Varsinaisia asuinrakennuksia koskevia tyyppipiirustuksia alkoi ilmestyä viimeistään 1800-luvun lopulla. Kaupunkien omakotitalojen osalta ensimmäiset tyyppipiirustukset teki Elias Paalanen. Näitä levitettiin ympäri maata ja rakentajilla oli mahdollisuus hankkia piirustuksista kopioita. Ne julkaistiin 1922 yhteensä 11 talotyyppiä sisältävänä kokoelmana: *Pienasuntojen tyyppipiirustuksia*.²⁰⁴ Myöhemmin 1936

203 K.E-d. [Kaj Englund], 'Kirjallisuutta, Lort-Sverige, Ludvig Nordström.' *Arkkitehti*, 1939 -liite, s.7–8. Kaj Gustaf Georg Englund (1905–1976) valmistui arkkitehdiksi 1931. Hän toimi opettajana Taideteollisuuskeskuskoulussa 1930–1936 sekä erityisopettajan Teknillisessä korkeakoulussa 1954–1967. Hän kirjoitti paljon asumiseen liittyvistä kysymyksistä ja rationaalisen asuntotuotannon puolesta. Englund toimi Suomen Arkkitehtiliiton Standardisoimislaitoksen johtajana 1945–1950.

204 Saarikangas, Kirsi, *Omakotitalon synty*. Teoksessa Halme, Anna-Maija, (toim.) *Oma koti – omakotiasuminen Suomessa*. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:10, Forssa, 2004, s.14–24.

Paalanen julkaisi vielä lisää tyyppipiirustuksia Sosiaaliministeriön julkaisusarjassa.²⁰⁵ Ensimmäisenä rakennusalan ammattilaisen tekemänä ja maaseudulle suunnattuna rakennusoppaana voitaneen pitää Heikki Siikosen 1926 julkaisemaa *Pienviljelijän rakennusopasta*. Myöhemmin lisäpainosten tuomien korjausten myötä teoksen nimi muuttui *Pienviljelijän rakennusopiksi*. Siikosen *Millaiseksi rakennan taloni* -niminen opus, vuodelta 1929, sai huomiota Arkkitehdin Kirjallisuutta-palstalla. Teos käsitteli hyvin seikkaperäisesti maaseudun rakennuskysymyksiä ja käytännöllisten neuvojen lisäksi se sisälsi rakennuspiirustuksia, joita rakentajien oli mahdollisuus ostaa kohtuulliseen hintaan. Sitä pidettiin kauan odotettuna sekä erityisen tarpeellisena maaseudun rakentajille. Kirjaa kiitettiin yleistajuisuudesta, monipuolisuudesta sekä kuvituksen runsaudesta.²⁰⁶

Modernin rakentamisen ideologiset periaatteet ovat selvästi nähtävillä Siikosen piirustuksissa ja ohjeissa. Piirustuksia tarkasteltaessa useammasta löytyy jo erillinen keittiö(osasto) pelkän tuvan sijaan. Toisaalta esimerkiksi pesu- tai kylpyhuoneita taloissa ei vielä ole.²⁰⁷ Rakennusten suunnittelussa on kuitenkin selkeästi huomioitu kustannustehokkuus, joka nousee yhdeksi kantavaksi teemaksi Siikosen teoksissa. Pohjapiirustukset ja rakenteet ovat yksinkertaisia niin, että niistä voidaan jättää osia pois lisättäväksi myöhemmin. Toisaalta Siikonen kehotti rakentajia toistuvasti huomioimaan ja laskemaan materiaali- ja työkustannukset. Mikäli ne muodostuisivat liian suuriksi, kehotti hän joko halventamaan materiaaleja tai valitsemaan paremmin kustannuksia säästävän pohjapiirustuksen.²⁰⁸ Pienviljelijöiden asuntojen suunnittelussa pyrittiin huomioimaan kaikki tilojen taloudelliseen tilaan vaikuttavat tekijät. Tilaa tarkasteltiin eräänlaisena yrityksenä, jossa kaikelle työlle, pääomalle ja hankinnoille laskettiin omat kustannuksensa ja muut kulunsa. Tällöin rakennusten suunnitteluperiaatteet lähtivät vahvasti näiden kustannusten säästämisen pohjalta. Suomalaisen yhteiskunnan pääomien enemmistö oli vielä 1920- ja 1930-luvuilla tukevasti maaseudulla. Pientiloilla tästä pääomasta oli rakennuksiin sidottuna jopa 40 prosenttia. Tämä osuus oli paljon suurempi kuin mihinkään muuhun elementtiin sidottu pääoma ja huomattavasti

205 'Kirjallisuutta Omakotirakennusten tyyppipiirustuksia ja rakennusopas, Elias Paalanen, Sosiaaliministeriön julkaisu XXXVIII', *Arkkitehti*, 6/1936, s.24. Paalanen (1884–1967) valmistui arkkitehdiksi 1908. Hänet tunnetaan erityisesti tyyppipiirustuksistaan, joita hän laati niin asuinrakennuksia kuin SOK:n liikerakennuksia varten. Paalanen kehitti puurakennustekniikkaa sekä suunnitteli puurakenteisia pientaloja esimerkiksi Helsingin Käpylään. Hän toimi muun muassa Maatalousseurojen keskusliiton jälleenrakennusvaliokunnan palveluksessa 1942–1945.

206 P.H. [Paavo Hanstén], 'Kirjallisuutta', *Arkkitehti*, 4/1930. s.64. Hanstén, vuodesta 1936 Hanste, toimi urallaan muun muassa Asutushallituksen rakennustoimistossa sekä Helsingin kaupungin rakennustarkastajana. Ivars, Knapas 1991 tulkitsee Siikosen *Millaiseksi rakennan taloni*-kirjaa ”hänen maaseuturakentamisen sosiaalis-estettisenä ohjelmanaan”, s.122–123.

207 Suomen arkkitehtuurimuseon arkisto, Siikonen, Heikki, *Pientilojen rakennuspiirustuksia: Ritningar till småbrukarbostäder*, toimittanut maataloudellisten järjestöjen yhteisvaliokunta.

208 Siikonen 1932, s.15–16.

korkeampi kuin esimerkiksi monissa muissa Euroopan valtioissa.²⁰⁹

Tyyppiasunnot olivat ennen kaikkea modernismin vastaus taloudellisen ja tarkoituksenmukaisen rakentamisen vaatimukseen. Tai tähän ainakin pyrittiin. Tyyppiasuunnitelmien avulla oli tarkoitus tarjota ihmisille riittävän paljon ja riittävän halpoja asuntoja. Näin ne olisivat siis helpottaneet paitsi asuntopulaa, niin myös avittaneet rakentamisen pääomien pienentämisessä etenkin maaseudulla. Tyyppiasunnot koostuivat joko täysin samasta tai hyvin saman tyypisistä tilaohjelmista, joissa asumisen toiminnot pyrittiin eriyttämään omiin huoneisiinsa. Maaseudulla kehitys oli kuitenkin hidasta ja tupa pysyi yhä maalaiskodin sydämenä. Maalaiskotien tilaohjelma kuitenkin muuttui vanhasta pitkänomaisesta tavasta keskitetymmäksi, sillä tilojen eriytyessä myös niiden keskinäiset yhteydet jouduttiin miettimään uudelleen.

Standardisointi

Runsaasti aikalaishuomiota saanut seikka asuntokysymysten ratkaisemisessa oli standardisointi. Aihe oli hyvin tiuhaan esillä sekä Arkkitehdissä että Kotiliedessä ja sitä käsiteltiin monelta eri kannalta. Aihe sai osakseen välillä myös kriittisiä puheenvuoroja. Erityisesti sen vaarana nähtiin yksipuolisen rakennustaiteen ja muotoilun synnyttäminen.²¹⁰ Vastapuoli kuitenkin argumentoi yleensä standardisoinnin päinvastoin synnyttävän uusia ja lukuisia eri yhdistelmiä niin arkkitehtuurin kuin sisustuksen yms. saroilla. Harald Andersin kirjoittaa jo Arkkitehdin 1921 vuosikerrassa pienimpien asuntotyyppien standardisoimisesta. Hänen tekstinsä käsittelee kaupunkien asuntoja, mutta sivuaa tekstissään maaseudun asuinolojen kehittymistä. Andersinin mukaan ihmisten tyypilliset asunnot muotoutuivat ainakin 1800-luvun alkupuolelle saakka asukkaiden tarpeiden ohjaamina. Hänen mukaansa maaseudun tavallisimmassa talotyyppissä oli suuri tupa, jonka vieressä porstua ja kamari. Tästä talon kokoa kasvatettiin tarpeen mukaan tai ahtautta koettaessa huone kerrallaan. Kaupunkiasunto koostui Andersinin mukaan pitkästä ja kapeasta porstuasta tai eteisestä, jonka vieressä olivat arkihuone, ruokahuone ja keittiö. Myös

209 Siikonen, Heikki, *Pienviljelijän rakennusoppi*. Helsinki, 1935. *V.A. Arolan* laatima johdanto-osa *Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta*, s.5 ja 9. Väinö Artturi (Atte) Arola (1893–1964) oli agronomi, joka toimi muun muassa monissa eri luottamustehtävissä. Hän oli esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen toinen pääjohtaja 1944–1945 sekä työskenteli kauppa- ja teollisuusministerinä Kivimäen hallituksessa 1936 ja kansanhuoltoministerinä Rangellin hallituksessa 1941–1942.

210 Keskustelua aiheesta löytyy esimerkiksi seuraavasta artikkelista: A., Willberg, 'Standardisoimisesta rakennusalalla.', *Arkkitehti*, 4/1929, s.49–51. Alfons Willberg (1897–1963) oli ammatiltaan diplomi-insinööri sekä toimi Suomen standardisoimislautakunnan sihteerinä ja Suomen standardisoimisliiton toimitusjohtajana.

kaupunkiasuntoa voitiin varallisuuden mukaan kasvattaa kamareilla tai esimerkiksi salilla. Andersinin mukaan asukkaiden oma persoonallisuus näyttäytyi ennen kaikkea kotien sisustuksessa. Hän esitti, että edellä mainitut talotyypit ja standardimitat olivat muotoutuneet ammattitaitoisten käsityöläisten sekä standardimitoitettua rakennustavaraa kaupanneiden rakennusaineiden hankkijoiden yhteistyönä. Tämä elämän tarpeista luonnollisesti syntynyt rakennustapa oli kirjoittajan mukaan taloudellisesti tehokas eikä kahlehtinut liikaa rakentajan vapauksia. Andersin näkeekin menneisyydessä hyvän esimerkin 1920-luvun pulakauden asuntokysymysten ratkaisemiselle. Hän näki, että suurkaupungeissa standardisointi oli jo pitkälti tapahtunut uuden asemakaavoituksen ja muun muassa yhtenäistettyjen tonttikokojen myötä. Esimerkkeinä Andersin tarjoaa Tampereen Tammelan ja Turun Uittamon kaupunginosia.

Andersinin laatimat tyyppitalosuunnitelmat pyrkivät hygieenisten asuntojen tuottamiseen työväestölle. Suunnitelmissa pyrittiin ottamaan huomioon asuntojen sijoittaminen siten, että kaikki saivat riittävästi auringonvaloa ja että asuntojen läpituuletus oli mahdollista. Piirustuksista voidaan nähdä, että oma erillinen keittiö on suunniteltu neljän perheen ja sitä suurempiin tyyppitaloihin. Pohjakaavojen standardisoinnin lisäksi Andersin esitti myös rakennusosien ja -materiaalien yhdenmukaistamista. Esimerkkinä hän mainitsi ikkunat ja ovet. Hänen mielestään hygieenisten asuntojen rakentaminen ja asutuspulan ratkaisu olivat hyviä keinoja työväen elinolojen parantamiseksi sekä levottomuuksien ja bolševismin ehkäisemiseksi. Ajatuksissa on selvästi nähtävissä asuntotuotannon ja rakennussuunnittelun ohjeeksi nousussa ollut sosiaalinen puoli. Itsenäistyminen, taloudellisesti niukat ajat ja kiihtyvä maaltamuutto pakottivat yhteiskunnan miettimään myös rakennussuunnittelua uudelta pohjalta. Asutustoiminnan ja monen muun tekijän ohella myös rakentamisesta oli tulossa osa sosiaalipolitiikkaa. Vaikkei Andersin ottanut esiin suoranaisesti funktionalismia tai maininnut modernia arkkitehtuuriajattelua, voidaan hänen ajattelussaan silti tulkita olevan jo modernin piirteitä. Tähän antaa viitteitä se, että hän halusi sivuuttaa 1800-luvun lopun rakennusperinteen, jota modernistit pitivät historismin pöyristyttävimpänä esimerkkinä.²¹¹

---

211 Harald, Andersin, 'Pienempien asuntotyyppien standardisointi', *Arkkitehti*, 2/1921, s.4–11. Modernistien kritiikki historismia kohtaan vaikuttaa toisinaan hieman epäuskottavalta, sillä esimerkiksi aatteen voimallisin puolustaja Le Corbusier ihannoii antiikin arkkitehtuuria täysin avoimesti. Katso Le Corbusier, *Kohti uutta arkkitehtuuria*. Helsinki, 2004.

Standardisointi koski paitsi asuntojen pohjapiirustuksia niin myös rakennusosia ja uusia teknisiä ratkaisuja. Ennen kaikkea kysymys oli taloudellinen, mutta esimerkiksi keittiökalustuksen standardisoinnilla pyrittiin keventämään ja järkipäistämään työntekoa. Monet tekniset uudistukset, kuten terveystikkunälaitteet sekä rakennusten ilmanvaihtoon liittyneet ratkaisut pyrkivät parantamaan asumisen terveydellistä laatua. Valo, raitis ilma ja puhtaan veden saanti olivat terveellisen asumisen ja elämän keskeisimmät edellytykset. Standardisoinnilla pyrittiin vastaamaan osaltaan näihin kysymyksiin.

Kotitaloustyön rationalisointi

Kotitaloustyön rationalisointi on luultavasti ollut suurin maaseutujemme koteja ja pihapiirejä 1920- ja 1930-luvuilla muokannut teema. Vaikka aihe nousi esille erityisesti funktionalistisen arkkitehtuurin ja modernismin myötä ja sai ikään kuin sanallisen muodon ja määrittelynsä, on se kuitenkin jossain määrin määrittänyt rakentamista aina. Jos ajattelemme vaikkapa rakennushistoriasta tuttua kotaa, jossa avonaista tulisijaa ympäröivät pyöreät seinät, on selvää että ulkorakenteen muoto seuraa kotitaloustyötä varten rakennettua tulisijaa. Tietysti tulella oli myös tehtävä pitää asumus lämpimänä ja kodin lämmittäminen kuului vielä 1900-luvun alussa, ennen keskuslämmityksen yleistymistä, kotitaloustyön eli naisten työn piiriin. Tässä mielessä voidaan ajatella koko funktionalismin edustavan vain historiallisen rakennusperinteen uudelleen sanallistamista ja käsitelmäärittelyä.

Kotitalouden piiriin luettiin kuuluvaksi oikeastaan kaikki kodissa, sen pihamaalla ja piharakennuksissa tehtävä työ. Pääsääntöisesti tämä tarkoitti naisten tekemää työtä, sillä miehet työskentelivät yleensä pelloilla ja metsissä. Kotitaloustyön osa-alueita olivat ruuanlaiton ohella esimerkiksi leipominen, karjanhoito, pyykkäys sekä siivous ja muu puhtaanapito. Yhden hengen resurssit harvoin riittivät näiden kaikkien töiden tekemiseen, joten apuna olivat yleensä muut naispuoliset perheenjäsenet sekä piit ja muut palkolliset. Tämä tarkoitti kuitenkin sitä, että pientilan emännän piti vähintään valvoa muiden työsuorituksia ja hänen työpäivänsä saattoikin keskimääräisestä 16 tunnista venyä jopa 18 tuntiin.²¹² Kun vertaamme työpäivän pituutta vielä

²¹² Annikki, Ahola, 'Mistä pientilan emännän työtaakka karttuu niin suureksi.', *Kotiliesi*, 2/1939, s.39–41. Työpäivään toki sisältyivät ruokailut sekä mahdollisuuksien mukaa n. puolen tunnin lepoa. Artikkelissa kerrotaan kirjoittajan laatimasta tutkielmasta Yliopiston maanviljelystaloudellisessa laitoksessa. Katsauksen kotitaloustyön merkityksestä

tehtyihin töihin saamme jonkinlaisen käsityksen kotitalouden työmäärästä. Maaseudulla esimerkiksi kaivon ja tunkion etäisyyksillä keittiöstä oli suuri merkitys työtehon kannalta ja oikeastaan pihapiirin kaikkien rakennusten välimatkat olivat merkitseviä kotitaloustyölle. Esimerkiksi vuonna 1939 vain 4,3 prosentilla maalaistaloista oli vesijohto ja asunnoista yli neljännes oli sellaisia, joista vesi jouduttiin hakemaan yli 50 metrin päästä. Edestakaista matkaa tuli siis yli sata metriä.²¹³ Pahimmillaan emäntä saattoi siis päivän aikana kävellä jopa kymmeniä kilometrejä pelkästään pihapiirissä.²¹⁴

Kotitaloustyön merkitys rakennussuunnittelulle nousi 1920- ja 1930-lukujen kuluessa. Modernismin ideologian mukaisesti töiden tarkoituksenmukainen järjestäminen tuli keskeiseksi ajatukseksi. Vaikka asuinrakennuksen tilan sukupuolittuminen tuli esiin monissa muissakin kehityskuluissa, on se ilmeisin juuri kotitaloustyön kohdalla. Kotitaloustyön asemaa pyrittiin korottamaan ja samalla pyrittiin naisten tekemän työn arvostuksen nostamiseen. Asiaa perusteltiin lukuisin eri tavoin niin taloudellisten arvojen kuin henkisempien näkökulmien pohjalta. Tiloja eriyttämällä ja ottamalla emännät mukaan asuntosuunnitteluun myös asumista ja oleskelua pyrittiin saamaan tasa-arvoisemmiksi. Aikalaisten mielessä modernismi näyttäytyi purkautuvan erityisesti kotitaloustyöhön liittyneiden kysymysten kautta.

Arkkitehdin lisäksi Siikosen *"Millaiseksi rakennan taloni"* oli esillä myös Kotiliedessä. Kirjaa mainostettiin kuvaillen sitä seuraavasti: *"Heikki Siikosen kuuluisa teos opettaa rakentamaan taloudellisesti, käytännöllisesti ja kauniisti"*. Kirjaa myytiin hintaan 95 markkaa.²¹⁵ Siikosen kirjan tarkoituksena oli opastaa maanviljelijää erilaisissa rakennuskysymyksissä sekä koettaa levittää rakennuksille asetettavien vaatimusten tuntemusta. Kirja ei kuitenkaan ollut rakennusteknillinen oppikirja, jollaisen ilmestymistä Siikonen pitikin toivottavana. Teos oli tarkoitettu etenkin rakennusten tarkoituksenmukaisuuden ja käytännöllisyyden vaatimuksiin perehtymiseen, harkintaan ja suunnitteluun. Siikonen halusi tähdentää, että rakennuksen tuli *"kasvaa siis sisältä käsin eikä päinvastoin, kuten kovin yleisesti pyrkii olemaan asian laita"*.²¹⁶ Valistuspyrkimys on

---

asuntosuunnitteluun tekee Saarikangas 2002, s.259–278.

213 Laura, Harmaja, 'Onko meillä malka omassa silmässä?', *Kotiliesi*, 8/1939, s.297–299.

214 Annikki, Ahola, 'Mistä pientilan emännän työtaakka karttuu niin suureksi.', *Kotiliesi*, 2/1939, s.39–41. Kirjoittaja esittää myös esimerkkietäisyyksiin perustuvia laskelmia kävelymääristä.

215 Mainos, *Kotiliesi* 14/1930, s.633.

216 Siikonen 1929, s.3.

Siikosen oppaassa aivan ilmeinen. Tekstiä tutkimalla voidaan myös havaita, että modernit asutosuunnittelun periaatteet esiintyivät jo taustalla vaikuttavana aatteena, vaikkei asiaa eksplisiittisesti ilmaistakaan. Käytännöllisyys, asiallisuus ja tarkoituksenmukaisuus ovat tässä tapauksessa funkiksen julkisivu. Aatteen mukaisesti tämä oli tietysti aivan oikein, sillä tällä tavoin ajattelua kuvattiin lähtökohtaisesti sen sisällön kautta. Kirja asettui myös talonpoikaisen rakentamisen perinteeseen ja Siikonen kehotti lukijoita toistuvasti havainnoimaan vanhoissa rakennuksissa ollutta kauneutta ja tarkoituksenmukaisuutta.

Myös toisenlaisia oppaita ilmestyi. Arkkitehdin numerossa 7/1932 Evert von Konowin laatima Maatalouden rakennukset -kirja tyrmättiin täysin. Kirjan sisältöä pidettiin erittäin puutteellisena ja osittain jopa virheellisenä ja kirja nähtiin huonona oppaana maanviljelijöiden rakennustoiminnalle ja maamiesopistojen oppilaille. Von Konow toimi Mustialan Maamiesopiston kotieläinopin lehtorina ja hän oli laatinut kirjansa korvaamaan oppikirjana käytetyn H.R. Helinin laatiman Huonerakenteiden oppikirjan, jota puolestaan pidettiin vielä von Konowin teostakin heikompana kirjana.²¹⁷ Numeron 5/1934 kirjallisuutta esitelleessä osiossa esiteltiin puolestaan Ruotsin arkkitehtiyhdistyksen julkaisema ja valtion varoista avustettu opas maaseudun rakentamista varten: *Att Bygga och Reparera*. Kirjan ohjeita pidettiin sopivina Suomeenkin ja samanlaisen oppaan julkaisua Suomenlahden itäpuolellakin toivottiin.²¹⁸ Samoin vuonna 1939 esiteltiin lehdessä maalaistalojen rakentamisen neuvontaan tarkoitettu Ruotsissa julkaistu *Lantbrukarebostaden*. Teosta kehuttiin monipuoliseksi ja tärkeäksi osaksi sitä työtä, jota Ruotsissa oli tehty maaseudun asuinolojen parantamiseksi. Sitä pidettiin soveltuvana myös suomalaisiin oloihin. Kirja sisälsi helppotajuisia laskelmia, taulukkoja, kaaviomaisia luonnostelmia pohjasovituksista, liikenneväyliä, valaistuksen järjestelyitä sekä erityyppisten toimien suorittamiseen soveltuvat paikat ja kiinteän sisustuksen erikoispiirustuksia. Mukana oli myös noin 40 pohjapiirustusta erilaisista rakennustyypeistä Ruotsin maakunnissa.²¹⁹ Kotiliedessä puolestaan esiteltiin tanskalaisia pienviljelijäkoteja eri aikakausilta jo joulunumerossa vuonna 1926. Mukana oli myös silloinen tanskalainen pienviljelijän mallikoti. Myös Kotilieden numerossa 1/1928 oli mainos mallipiirustuksista maalaiskotia varten. Rakennus käsitti kolme huonetta ja eteisen ja se oli varustettu tupakeittiöllä. Suunnitelman oli laatinut arkkitehti Katri Jahnesson, joka esittelytekstin mukaan asui maalla, oli agronomin vaimo ja oli perehtynyt monipuolisesti maaseudun oloihin.

217 Yrjö, Laine, 'Kirjallisuutta – Evert von Konow: Maatalouden rakennukset', *Arkkitehti* 7/1932.

218 'Kirjoja', *Arkkitehti* 5/1934, s.80.

219 'Kirjallisuutta – Lantbrukarebostaden', *Arkkitehti* 1939 -liite, s.27.

Erityistä huomiota oli kiinnitetty keittiön suunnitteluun.²²⁰ Siikonen harjoitti neuvontatyötään myös Kotilieden sivuilla, jossa julkaistiin 1920-luvun lopulla muun muassa ulkomaalausta ja saunojen rakentamista koskevat artikkelit. Lisäksi Kotiliesi julkaisi vuosittain ilmestyneessä kalenterissaan esimerkiksi arkkitehtien laatimia huonekalupiirustuksia. Vuosikerran 1935 numeroissa 20 ja 21 Siikonen puolestaan julkaisi maalauskotien remontoimista ajanmukaisiksi koskevan tekstin. Artikkelin antoi konkreettisia neuvoja esimerkiksi komeroitten, kellarien ja leivinuunien sijoitteluun sekä rakentamiseen.²²¹

4.2. Talonpoikainen ihanne ja maaseudun rakennussuunnittelu

Jo Arkkitehdin ensimmäisen suomenkielisen vuosikerran 1921 näytenumerossa Elias Paalanen hahmottelee maaseudun rakentamisen tapaa. Kirjoitus esittelee Paalasen yhdessä veljensä Martin kanssa meren rannalle Pernajaan suunnittelemaa maaseutumaista, pientilaa muistuttavaa rakennus- ja pihakokonaisuutta. Tekstissään Paalanen ottaa kantaa myös kaupunkiasumisen epäterveellisyyteen kuvaillen kaupunkia savuiseksi ja pölyiseksi asuinympäristöksi. Maaseudulla toimivan rakennussuunnittelijan kannalta hän pitää tärkeänä erityisesti ilmansuuntien ja rakennuksia ympäröivän luonnon huomioon ottamista. Hänen mukaansa suunnittelijan on luotava rakennuksiin sopusuhtaisuutta ja pihapiiriin selkeyttä. Paalanen sanoo, että suunnittelijan tehtävänä tällaisissa tapauksissa on luoda 1800-luvun puolta väliä edeltäneiden talonpoikaistalojen kaltaista kodikkuutta ja viihtyisyyttä. Funktionalistinen tilasuunnittelu oli kuitenkin jo tuloillaan ja Paalasten suunnitelmissa kohteen päärakennuksessa onkin jo erillinen keittiö. Muonamiehen mökin oli sen sijaan tyytyminen tupaan.²²² Vuonna 1923 Elias Paalanen argumentoi puolestaan Kotilieden sivuilla olohuoneen merkityksestä kodin sydämenä. Paalasen mukaan olohuoneen tuli sijaita keittiön sekä eteisen läheisyydessä, jotta sitä voitiin käyttää monenlaisiin tarkoituksiin kuten ruokailuun ja vieraiden vastaanottamiseen.²²³ Tiettyssä mielessä Paalasten suunnitelmien ja tekstin välillä on pieni ristiriita, joka antaa olettaa kirjoittajan ja kirjoitusajankohdan sijoittuvan laajempaan

220 'Kotilieden osto-osasto', *Kotiliesi* 1/1928, s.16. Osto-osastolta lukijat saattoivat ostaa itselleen siellä tarjolla olleita tavaroita.

221 Heikki, Siikonen, 'Rakentaja pyrkii toteuttamaan maalaisemännän toiveita', *Kotiliesi* 20/1935, s.782–783 ja 793–794 sekä *Kotiliesi* 21/1935, s.824–825.

222 Elias, Paalanen, 'Pikkutila saaristossa', *Arkkitehti* N/1921, s.11–13. Samoin erillinen keittiö, jossa ikkunat on sijoitettu itä- ja pohjoisseinille löytyy Elias Paalasen suunnittelemaasta pienestä kesäasunnosta Elias, Paalanen, 'Pieni kesäasunto', *Kotiliesi* 7/1925, s.178–179.

223 Elias, Paalanen, *Kotiliesi* 4/1923, s.105–107.

historialliseen taitekohtaan. Suunnitelman piirustuksista voidaan tulkita rakennuksen toimintoja eriyttävän tilaohjelman olemassaolo päärakennuksen erillisen keittiön kautta, mutta tekstissä Paalanen tukeutuu eksplisiittisesti historismiin verratessaan suunnittelijan päämääriä vanhempaan talonpoikaisrakentamiseen. Talonpoikainen ihanne sisälsi kuitenkin muutakin kuin pelkän arkkitehtuurin kehityksestä nousseen historismin. Suomalainen yhteiskunta oli sekä elinkeino- että väestörakenteeltaan vielä hyvin maaseutuvaltainen ja lisäksi Suomeen oli itsenäistymisen jälkeen hahmoteltu eräänlaisen sosiaalipoliittisen ohjelman perustaksi pienviljelijävaltaista yhteiskuntaa.

Suomalaisen yhteiskunnan muutos oli 1900-luvun alkupuolella siksi nopeaa, että vanha torpparilaitos alkoi olla tiensä päässä. Teollistumisen ja sen synnyttämän kaupunkeihin suuntautuneen muuttoliikkeen edetessä hitaasti oli maaseudun ongelmaksi muodostunut tilattomien maatyöläisten kasvanut määrä. Vuonna 1920 yli 60 prosenttia suomalaisista sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Yleinen mielipide sekä myös päättäjien kannat olivat kääntyneet siihen suuntaan että maanvuokralakeja uudistamalla tai muuttamalla ei tätä pitkäaikaista sosiaalista ongelmaa voitu ratkaista. Niinpä eduskunnassa alettiin valmistella lakiesitystä, joka mahdollistaisi vuokrattujen maiden lunastamisen omaksi. Tämän uskottiin helpottavan yhteiskunnan sosiaalisia ongelmia, tasaavan kasvaneita tuloeroja, parantavan tuottavuutta sekä ehkäisevän vasemmistoaatteiden kannatuksen nousua. Kansalaissodan hidastettua eduskunnan toimintaa laki vuokra-alueiden lunastamisesta tuli voimaan 15.10.1918 ja sen täytäntöönpano alkoi 1.5.1919.²²⁴ Torppien itsenäistymisen myötä maanomistajien määrä kaksinkertaistui vuodesta 1918 vuoteen 1930. Määrä kohosi 150 000:sta noin 300 000:een.²²⁵

Torpparikysymyksen ratkaiseminen ei kuitenkaan helpottanut vielä maaseudun tilattomien ja vailla omaa asuntoa olleen työväen ongelmia. Asutustoimintaa johtamaan ja suunnittelemaan perustettu Asutushallitus oli perustettu jo 1917, mutta toden teolla sen toiminta alkoi vasta 1920-luvun alkuvuosina. Päättäjien keskuudessa vahvasti isänmaallisuuteen liitetty maanviljelyksen ja

224 Laki tunnettiin myös nimillä Lex Haataja ja torpparilaki valmistelijansa vanhasuomalaisen kansanedustajan Kyösti Haatajan mukaan. Maaseudun maanomistuskysymyksistä itsenäistymisen jälkeen ks. esim. Palomäki 2011, s.53–71. Teos keskittyy toisen maailmansodan jälkeiseen jälleenrakennuskauteen, mutta Palomäki tuo esiin myös sotien välisen kehityksen viitaten Eino Jutikkalan ja Viljo Rasilan talonpoikia, torppareita ja yhteiskunnan kehittymistä koskeviin tutkimuksiin.

225 Hannes, Gebhard, 'Nykyaikaisia suomalaisia pienviljelijäkoteja', Kotiliesi Joulunumero/1930. Pääosin valokuvista koostuneessa artikkelissa kuvattujen talojen pihapiirit olivat kohtuullisen pieniä ja niiden ulkomuodossa ei ollut havaittavissa funktionalistisia piirteitä. Gebhard (1864–1933) oli liikemies, taloushistorian ja taloustieteen professori sekä kansanedustaja. Häntä pidetään suomalaisen osuustoiminnan isänä. Gebhard oli perustamassa kustannusyhtiö Otavaa sekä Pellervo-seuraa.

pienviljelijöiden merkitystä korostanut henki johti 1921 lex Kalliona tunnettuihin lakiesityksiin valtion metsämaiden asuttamisesta sekä maan hankkimisesta asutustarkoituksiin. Sotien välisenä aikana lakien johdosta syntyi valtion asutustarkoitukseen ostetuille maille n. 2500 viljelystilaa sekä n 500 asutustilaa. Lisäksi kruununmaille syntyi n 2300 viljelytilaa ja n 800 asutustilaa.²²⁶ Kaikkiaan valtion ohjaaman asutustoiminnan seurauksena Suomeen syntyi vuoteen 1939 mennessä yli 24 000 viljelystilaa ja yli 13 000 asutustilaa.²²⁷

Palomäki esittää että asutustoiminta ja ”pienviljelijäprojekti” olivat ennen muuta aatteellista toimintaa eikä niinkään asutuspoliittikkaa tai maatalouspolitiikkaa. Maatalouden kannattavuudenkin kustannuksella harjoitettu maanviljelyksen ja pienviljelijöiden suosiminen oli moraalisten hyveiden edistämistä.²²⁸ Asutustoiminnan lisäksi tilojen ositus sekä muut maatalouspoliittiset toimet lisäsivät pienviljelijöiden ja viljellyn maan määrää. Viljellyn maan pinta-ala oli vuonna 1910 ollut 1 873 200 hehtaaria ja vuoteen 1941 mennessä se oli kasvanut 2 354 300 hehtaariin. Samaan aikaan tilojen kokonaispinta-alat pienenivät, tosin tilaluvun kasvusta huolimatta niiden keskimääräinen viljelty pinta-ala pysyi suhteellisen vakaana. Tämä johtikin myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen ongelmiin, sillä pientilat olivat jääneet liian pieniksi, jotta esimerkiksi niiden koneellistaminen olisi ollut taloudellisesti mielekäästä.²²⁹

Vuoden 1937 maaseudun asuntokomitean teettämän selvityksen mukaan 71 prosenttia maaseudun asunnoista oli asunnonhaltija omia ja omalla maalla näistä asunnoista sijaitsi noin kaksi kolmannesta. Vuosisadan alussa omalla maalla sijainneiden asuntojen määrä oli ollut noin yksi neljännes kaikista asunnoista. Tästä huolimatta maaseudun asunnot olivat vielä suhteellisen ahtaita, sillä 1937 tilastojen mukaan yhden huoneen asunnoissa eli vielä 26 prosenttia maaseudun väestöstä ja huoneiden keskimäärä oli kasvanut vuosisadan alun 2,3:sta vain 2,5:een. Samaan aikaan toki henkilömäärä per huone oli laskenut 2,4:sta 1,8:een.²³⁰

Suomalaisen yhteiskunnan pääomien enemmistö oli vielä 1920- ja 1930-luvuilla tukevasti maaseudulla. Pientiloilla tästä pääomasta oli rakennuksiin sidottuna jopa 40–50 prosenttia.

226 Palomäki 2011, s.59. Maalaisliittolainen kansanedustaja Kyösti Kallio oli ollut vahva lakien puolestapuhuja.

227 emt., s. 74–75. Palomäen taulukot perustuvat teokseen Kupiainen H, Laitinen E, *Suomalaisen asutustoiminnan juuret, Rintamalta raiviolle, Sodan jälkeinen asutustoiminta 50 vuotta*, Jyväskylä, 1995.

228 emt., s.62.

229 emt., s.64.

230 Palomäki 2011, s.72.

Rakennuksiin sidotun pääoman suuruus oli suurempi kuin maapääoma ja yli 3 kertaa suurempi kuin kotieläinpääoma. Maataloushallituksen kirjanpito-tiloilla rakennusten pääoma-arvo vaihteli suurimpien tilojen 3 600 markasta pienimpien 7 400 markkaan peltohehtaaria kohden. Lisäksi pientiloilla rakennuspääoman vuotuinen rasitus vei noin neljänneksen tilan kokonaistuotosta.²³¹ Tilojen kokonaisarvoihin verrattuna rakennuspääoma oli Suomessa huomattavasti suurempi kuin monissa muissa maissa. Tämä rakennuspääoma ei kuitenkaan vastaavasti lisännyt tilojen tuottoa.²³²

Eräs juonne maaseudun rakentamista koskevissa Arkkitehdin kirjoituksissa tulee kiinnostavasta näkökulmasta, sillä Harald Andersin liittää kaupunkien pienimpien asuntotyyppien standardisoimista koskevaan kirjoitukseensa katsauksen maaseudun rakentamisen kehittymiseen elämän ja tarpeiden ohjaamina. Hänen mukaansa talonpoikainen rakentaminen kehittyi näin aina 1800-luvun alkupuolelle saakka. Andersin esittää, että tyypillinen maaseudun asuintalo koostui suuresta tuvasta, jonka viereen sijoitettiin porstua ja kamari. Mikäli tilanahtautta syntyi, voitiin rakennuksen pituutta kasvattaa helposti kahdella, neljällä tai kuudella huonepituudella tai tarpeen vaatiessa vaikka vierastuvalla. Kaupungissa Andersinin mukaan tyypillisessä asunnossa pitkän ja kapean porstuan tai eteisen vieressä olivat arkihuone, jonka vieressä ruokahuone ja keittiö. Varallisuuden mukaan taloa voitiin kasvattaa salilla ja kamareilla. Asukkaan luonne tuli näkyviin sisustuksessa. Andersinin mukaan tällaiset talotyyppit ja standardimitat olivat syntyneet ammattitaitoisten käsityöläisten myötä, joiden kanssa yhdessä toimivat rakennusaineiden valmiina standardimitoitettua rakennustavaraa sisältäneet hankkijoiden varastot. Järjestelmä oli Andersinin mukaan luonnollisesti syntynyt elämän tarpeista ja se tarjosi taloudellisesti tehokkaan rakennustavan kahlehtimatta rakentajan vapauksia liiaksi. Andersin näkee menneisyydessä hyvän esimerkin 1920-luvun pulakauden rakennustoiminnan ongelmien ratkaisuun. Hänen mukaansa suurkaupungeissa standardisoituminen oli jo alkanut tapahtua asemakaavoituksen, yhtenäisten tonttikokojen sekä maanarvon nousun myötä. Eritoten hän nosti esiin teollisuusyhteiskunnat. Esimerkkeinä tyyppitaloilla rakennettavista yhdyskunnista hän käytti Turun Uittamoa ja Tampereen Tammela.²³³ Toisaalta etenkin kaupunkien vanhemmat teollisuusyhdyskunnat eivät olleet kovin terveellisiä tai väljiä asuinpaikkoja. Työväenkasarmeissa saattoi asua useampi perhe kaksikerroksisten talojen hellahuoneissa. Talot olivat myös alttiita tulenvaaralle ja asumisolailtaan

²³¹ Siikonen 1935, s.5.

²³² V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.9 sekä Siikonen 1932, s.3.

²³³ Harald, Andersin, 'Pienempien asuntotyyppien standardisoiminen', *Arkkitehti* 2/1921, s.4–11.

muutoinkin epäterveellisiä. Uudemmissa tehdasyhdyskunnissa olikin pyritty kasvattamaan asuntojen huonelukua sekä pienentämään perheiden lukumäärää taloissa. Kaikkiin asuntoihin oli pyritty saamaan oma sisäänkäynti ja turhia käytävätiloja oli koitettu välttää. Myös oma piha oli pyritty saamaan jokaisen asunnon yhteyteen. Tyypillisesti uudemmat työläisasunnot olivat huoneen ja keittiön asuntoja, mutta verrattain yleisiä olivat myös kahden huoneen ja keittiön asunnot. Asuntosuunnittelussa huomio haluttiin ensisijaisesti suunnata terveellisiin asuntoihin, jotka olivat tiiviitä, kuivia, lämpimiä, valoisia sekä hyväkuntoisia. Taloudenpitoa helpottamaan haluttiin riittävästi tarkoituksenmukaista säilytystilaa. Erityisesti maaseudulla rakennettuja työläisasuntoja pidettiin tässä mielessä mallikelpoisina. Uudemmissa asunnoissa myös kalustus oli eriytyneempää ja tarkoituksenmukaisempaa astiakaappeineen sekä pesupöytineen. Kotien sisustuksen puutteellisuuden syynä pidettiin enemmän tietämättömyyttä ja taitamattomuutta kuin varojen puutetta. Toisaalta puutteellisesti varusteltuina sekä liian vähäisenä määrältään pidettiin pesu- ja leivintupia. Niiden asukasmääriin liian vähäinen määrä merkitsi sitä, että esimerkiksi pyykkejä jouduttiin kuivamaan asunnoissa mitä pidettiin haitallisena terveydelle ja talon rakenteille.²³⁴

Vuonna 1922 Arkkitehdin sivuille kirjoittaneen Kauno S. Kallion mukaan rakennussuunnittelu oli jo yhdenmukaistunut rakennuksen sommittelun osalta. Julkisivun ja pohjamuodon suunnittelun pyrkimyksenä oli yksinkertainen ja selkeä rakennuksen tehtävien ratkaisu, pohjanaan vanhat rakennusmallit. Kallion mukaan tällainen tyypillinen suomalaista arkkitehtuuria luova suunnittelusuunta muotoutui taloudellisten seikkojen pakottamana, mutta yhtenäisen suunnittelunäkemyksen pohjalta.²³⁵ Birger Brunila puolestaan esitti, että taloudellisten olosuhteiden lisäksi harventunut työtahti oli pakottanut arkkitehdit itsetutkiskeluun, joka oli johtanut puuarkkitehtuurin yksinkertaistumiseen. Arkkitehdit olivat löytäneet ”vanhan” uudelleen sekä rakennusten muodonannossa että niiden sijoittamisessa paikkaansa. Erityyppiset paikat vaativat erilaista arkkitehtuuria ja rakennusten muoto suhteutui niiden rakennusaineisiin ja

234 Jenny, Markelin-Svensson, 'Työväen asunto-olot maamme tehdaskeskuksissa', *Kotiliesi* 12/1924, s.379–381 sekä Jenny, Markelin-Svensson, 'Työväenasuntojen järjestelystä', *Kotiliesi* 13–14/1924, s.414–416. Markelin-Svensson (1882–1929) oli Suomen ensimmäinen naisinsinööri ja toimi muun muassa ammattientarkastajana valtiolla sekä Helsingin kaupungilla.

235 Kauno S. Kallio, 'Puurakennusten erinäisten osien normalisoimisesta – tärkeä tehtävä eritoten maaseudun rakennustavan parantamiseksi', *Arkkitehti* 4/1922, s.54–56. Kauno Sankari Kallio (1877–1966) valmistui arkkitehdiksi 1900 Polyteknillisestä opistosta. Hän teki paljon yhteistyötä arkkitehtiveljensä Oiva Kallion kanssa. Eräs Kauno S. Kallion tunnetuimpia töitä on Tampereen teatteri. Hän laati myös monia ansiokkaita korjaussuunnitelmia etenkin 1800-luvun puukirkkoihin.

-paikkaan.²³⁶ Elias Paalanen puolestaan otti kantaa sen puolesta, että rakentaminen perustuisi kotoiselle pohjalle ja esi-isien käyttämiin muotoihin.²³⁷ Myös Ruotsissa paluu vanhaan maaseudun ja pikkukaupunkien koruttomaan rakennustyyliin nähtiin hyvänä asiana. Ruotsissa suurten asuintalojen rakentaminen käynnistyi heikosti 1920-luvun alkupuolella ja ratkaisua asuntokysymyksiin alettiin etsiä pienasuntojen tuottamisesta huvilayhdyskuntiin sekä esikaupunkialueille. Samalla alkoi kehittyä ruotsalainen omakotiliike.²³⁸ Suomessa omakotiajatus alkoi myös esiintyä lehtikirjoittelussa viimeistään 1920-luvun jälkipuoliskolla. Tällöin esiteltiin uusi kaupunkilaisasunnon ihanne yhdenperheen talo esikaupungissa. Keskustojen palveluiden ja huvituksien äärellä sijainneita asuntoja alettiin pitää epäterveellisinä asuinpaikkoina ja moni kaupunkilainen muuttikin kesäksi maalle. Muualla maailmassa, kuten Yhdysvalloissa, Englannissa ja muissa Pohjoismaissa yhdenperheentalojen nähtiin jo yleistyneen. Vanhan keskustoihin sijoittuneen kivitalorakentamisen esikuvamaana pidettiin puolestaan Saksaa.²³⁹

Vaikka talonpoikaiset mallit ja ihanteet elivät maaseudun rakentamisessa ja rakennussuunnittelussa, kaikkea vanhaa ei sentään haluttu matkia. Esimerkiksi rakennusten lukumäärää haluttiin pienentää, sillä rakennusten suuri määrä lisäsi myös liikkumisen tarvetta ja siten turhaa työtä. Ongelmana vanhoissa maataloissa pidettiin myös huoneitten välisten ovien sekä riittävien säilytystilojen puuttumista, sillä myös nämä lisäsivät tarpeetonta kulkemista esimerkiksi asuinrakennuksen ja aittojen välillä. Siikosen mukaan kyseisissä oloissa ei kukaan voinut hoitaa kunnollisesti nykyaikaisen maalaisemännän tehtäviä: *”Nämä tehtävät ovat tulleet siksi paljon entistään monipuolisemmiksi, että on ollut välttämätöntä mullistaa koko vanha rakennusjärjestelmä ja ryhmittää talossa tarvittavat huoneet kokonaan uudelleen”*. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että kaikki samaan tarkoitukseen käytetyt huoneet oli käytännöllisintä, tarkoituksenmukaisinta ja halvinta sijoittaa saman katon alle. Näin ollen asuinrakennukseen koottiin kaikki ne huoneet, joita tarvittiin asuinhuoneina ja kotitalouden hoidossa. Tämä tarkoitti

236 Nimimerkki B.B [Birger Brunila], 'Uudempaa suomalaista puu-arkkitehtuuria', *Arkkitehti* 5/1923, s.68–70. Brunila (1882–1979) teki elämäntyönsä Helsingin asemakaava-arkkitehtina. Ensin hän toimi Bertel Jungin apulaisena 1912–1917 ja tästä eteenpäin 1948 saakka Jungin seuraajana. Hän toimi myös Arkkitehti-lehden päätoimittajana 1912–1916 sekä avustajana 1921–1929. Brunilan tunnetuimpiin arkkitehtuuritöihin kuuluvat muun muassa Enson tehtaot.

237 Elias, Paalanen, 'Pieni kesäasunto', *Kotiliesi* 7/1925, s.178–179.

238 Lauri, Kuoppamäki, 'Ruotsin pikkuasunnoista', *Kotiliesi* 10/1926, s.284–286. Kuoppamäki (1877–1935) oli tekstiiliteknikko ja kotiteollisuuden ylitarkastaja. Hän tuki voimakkaasti kotiteollisuuskoulutusta ja toimi muun muassa alan opettajana. Lisäksi Kuoppamäki oli Maalaisliiton kansanedustajana ensimmäisillä valtiopäivillä 1917 ja kuului kotiteollisuutta ja kotitalousopetusta uudelleen järjestelleisiin komiteoihin. Hän oli myös ahkera kirjoittaja ja perusti 1907 Käsateollisuus-lehden sekä toimi sen päätoimittajana 1931 saakka.

239 Akseli, Toivonen, 'Kaupunkilaisasunto uusille urille' *Kotiliesi* 20/1927, s.616–619. Toivonen (1887–1954) valmistui arkkitehdiksi 1911. Hän vaikutti muun muassa Helsingin Puu-Käpylän suunnitteluun ja rakentamiseen, vaikka varsinaisen suunnittelutyön teki Martti Välikangas.

asuinhuoneita, keittiöitä, ruokavarastoja, kellareita sekä säiliöitä, joskus myös leivihuoneita, pesutupia, mankelointi- ja silityshuoneita sekä toisinaan myös saunoja ja kylpyhuoneita. Vastaavilla järjestelyillä myös muiden pihan rakennusten suhteen saatiin pihapiirin rakennusmäärä vähennettyä jopa kolmeen. Tosin puimalaitosta ja viljankuivausriihtä suositeltiin sijoitettavaksi myös pihan läheisyyteen, jotta niitä oli helpompi valvoa.²⁴⁰ Asunnoissa lisähuoneet voitiin järjestää betonista valettuun kellariin. Esimerkiksi leivintupa ja pesutupa sijoitettuna kellariin auttoivat asunnon puhtaanapidossa. Pesutuvassa voitiin vaatteiden pesun lisäksi perata kalat, höyhentää linnut, nylkeä jänikset ja kuoria perunat. Tällöin keittiö oli helpompi pitää puhtaana. Kellariin voitiin rakentaa myös sauna tai kylpyhuone, mikä oli ajanmukaisen terveydenhoidon kannalta suositeltavaa. Asuinrakennuksen kellariin sijoitettuna edellä mainitut huoneet sekä juurikaskellarit, ruokavarastot ja muut vastaavat tilat vähensivät huomattavasti emäntien työpäivän aikana kulkemaa matkaa.²⁴¹

Varsinainen omakotirakentaminen oli lähtenyt Suomessa liikkeelle ensimmäisen maailmansodan jälkeen, sillä rakennusaineiden kalleuden vuoksi oli alettu suosia kevyempiä rakennustapoja. Lisäksi kaupunkikeskustojen kallis tonttimaa ajoi rakentajat etsimään halvempia tontteja kauempaa. Halvat tontit puolestaan mahdollistivat väljemmän rakentamisen. Myös paikalliset rakennustavat olivat jo vanhastaan olleet lähellä puutarhakaupunki-ideologiaa. Puutarhakaupunkia ja omakotijärjestelmää yhdistivät ainakin väljä ja avoin rakennustapa. Omakotilainoja myönnettiin niin kaupunkeihin kuin maaseudulle, mutta niiden ehdoissa oli muutamia eroja. Maaseudulla esimerkiksi lainan ehtona oli rakentajan yhteiskunnallinen asema ja kaupungissa puolestaan taloon sai sijoittaa kaksi huoneistoa. Kaupungeissa ei puolestaan rajoitettu talojen huonelukua vaan pinta-alaa, mutta maaseudulla huoneluku oli määritelty suoraan joko kahdeksi tai kolmeksi huoneeksi ja poikkeustapauksissa yhdeksi huoneeksi. Lisäksi ehtona sekä kaupungeissa että maaseudulla oli, että rakennuttajan tuli asua itse rakennuttamassaan talossa. Omakotirakentamisessa huonoina rakennustapoina pidettiin huvilatyyppisiä sekä liian ahtaita työväenkasarmi-tyyppisiä ”hökkelikyliä”. Rakentajille suositeltiin Sosiaaliministeriön ja Asutushallituksen tuottamia tyyppipiirustuksia sopivan yksinkertaisten ja huokeiden piirustusten valintaan. Näitä pidettiin hyvin käytännöllisesti järjestettyinä. Omakotiliike sai osakseen myös arvostelua, sillä vallinnut asuntopula ja rakentajien tavoite maksimoida vuokratulot olivat paikoin johtaneet esimerkiksi liian monien asuntojen

240 Siikonen, Heikki, *Millaiseksi rakennan taloni*, Wsoy, Porvoo, 1929, s.28–29 sekä Siikonen 1935, s.25.

241 Siikonen 1929, s.55–56 sekä Siikonen 1935, s.38.

rakentamiseen yhteen taloon. Tämän vuoksi valtion myöntämiä lainoja saatettiin jopa periä takaisin. Kriitikot olisivat halunneet saattaa omakotirakentamisen esimerkiksi yleishyödyllisten toimijoiden haltuun, jotta rakentamista olisi voitu kontrolloida paremmin.²⁴² Rakentajilla oli useita erilaisia rahoitusmahdollisuuksia. Parhaana tapana pidettiin säästämistä, mutta erilaiset luotonantajat lienevät olleen yleisin vaihtoehto. Säästöpankit ja osuuskassat saattoivat myöntää rakentajille lainoja kuten myös asutuskassa, mikäli asuntotilaksi hankitulle pienelle maapalalle ei ollut vielä rakennettu asuntoa. Kuntien omakotikassoista saattoi myös hakea lainaa. Yleensä lainojen edellytyksenä oli asianmukaiset rakennuspiirustukset.²⁴³

Eräs tärkeä seikka maaseudun rakentamisen kannalta oli rakennuspaikan valinta. Asia oli laaja-alainen ja siinä tuli saavuttaa paras mahdollinen kompromissi. Tästä huolimatta kävi usein niin, ettei asian kaikkia yksittäisiä kysymyksiä pystytty ratkaisemaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tuulensuoja ja valonsaanti olivat tärkeitä terveydellisiä näkökohtia ja maatyön edellytyksiä. Vedensaanti oli erittäin tärkeää ja rakennuspaikan maalajina tuli olla hiekka, sora tai, mikäli aivan välttämätöntä, kuiva savimaa. Maalaisrakennusryhmää ei tullut sijoittaa aivan maantien varrelle vaan muutama sata metriä siitä sivuun, viljelyksien keskelle. Valistustyöstä huolimatta maaseudun rakennusolot eivät olleet seuranneet sitä kehitystä mikä oli tapahtunut maanviljelyksen ja sitä lähellä olevien sivuelinkeinojen alalla. Maaseudun rakentajat oppivat yleensä erehdysten kautta, mutta tällaiset saattoivat monesti käydä kalliiksi tai jopa tuhoisiksi.²⁴⁴ Siikonen kehotti rakentajia punnitsemaan rakennuspaikalle esitettyjä vaatimuksia huolella. Hänen mukaansa rakennuspaikkaa ei saanut sanella mikään yksittäinen vaatimus, kuten esimerkiksi painoveden saanti, vaan vaatimukset oli tarkasteltava suhteessa toisiinsa ja rakennuspaikan valinnassa toteuttaa niistä tärkeimmät. Rakennuspaikan valinnassa oli myös syytä käyttää asiantuntevaa apua.²⁴⁵ Keskeinen asia maatilan suunnittelussa oli asemapiirustus. Ilman sitä ei kannattanut teettää rakennuspiirustuksia. Asemapiirustuksen pystyi laatimaan myös itse rakentaja, mutta siihen tuli liittää riittävä määrä tietoa, jotta rakennuspiirustusten laatijalla oli mahdollisuus tehdä työnsä

242 Einar, Böök, 'Omakotiliike', *Kotiliesi* 16/1928, s.538–539 sekä 'Millainen omankodin tulee olla ja mistä saada rakentamiseen varat – Omakotiliike II', *Kotiliesi* 17/1928, s.568–570. Emil Einar Böök (1874–1957) oli 1920- ja 1930-luvuilla keskeisimpiä sosiaalipolitiikan uudistajia Suomessa. Hän toimi muun muassa sosiaaliministerinä 1924, sosiaaliministeriön osastopäällikkönä 1923–1942 sekä Yhteiskunnallisen korkeakoulun opettajana 1942–1946.

243 Onni, Wiherheimo, 'Mistä oman kodin rakentaja maalla saa rahaa?', *Kotiliesi* 20/1929, s.834–835. Alli ja Toivo Wiherheimon veli Onni toimi myös yhteiskunnallisena vaikuttajana ja kirjoitti muun muassa lukuisia kirjoja.

244 Antti, Rantanen, 'Maalaistalon rakennuspaikasta ja perustustöistä', *Kotiliesi* 7/1932, s.272–273 ja 286–287. Katso myös Siikonen 1929, s.11 sekä Siikonen 1935, s.23–25.

245 Siikonen 1929, s.7–9 sekä 14–16. Painovedellä tarkoitettiin rakennuspaikkaa korkeammalla olevasta hyvästä lähteestä putken avulla painovoimaisesti liikkuvaa vettä.

hyvin. Asemapiirustukseen tuli laittaa muun muassa rakennusten paikat, tiet, maanlaatu, korkeuserot, ilmansuunnat sekä suuret puut. Mitä enemmän tietoja piirustukseen oli kirjattu, sen parempi. Itse rakennukset tuli puolestaan toteuttaa poikkeuksetta tarkkojen suunnitelmien ja piirustusten pohjalta. Piirustuksen lisäksi tarvittiin työselitys ja urakkasopimus.²⁴⁶

Ensimmäisenä konkreettisena vaatimuksena Siikonen nosti esiin rakennuspaikan sijoittumisen viljelyksiin nähden. Hän kirjoitti tässä yhteydessä nykyaikaisesta työn säästön periaatteesta. Paikan valinnassa tuli ottaa huomioon olemassa olevien viljelysten lisäksi myös mahdolliset tulevat laajennukset. Rakennuspaikka tuli sijoittaa niin, että kuljetut matkat esimerkiksi puintien ja lannoitusten yhteydessä olisivat tulleet mahdollisimman lyhyiksi. Samalla oli kuitenkin otettava huomioon myös mahdolliset tiet sekä laidunten sijainti. Liian pitkät etäisyydet tuhlasivat työaikaa sekä saattoivat edellyttää esimerkiksi ylimääräisten hevosten pitämistä.²⁴⁷ Tontin tuli myös olla hieman ympäristöään korkeammalla, sillä tämä takasi sen kuivuuden ja terveellisemmät asuinolot. Tällöin myös viljelyksien, kasvimaiden ja laidunten tarkkailu onnistui helpommin. Tontin tuli kuitenkin olla tarpeeksi laaja, jotta sille saatiin mahtumaan myös pihamaa. Ylävä maa oli useimmiten maanladultaan vettäläpäisevää hiekka- tai soramaata, jossa ei ollut savea tai multaa. Tällöin rakennusten perustukset pystyttiin tekemään mataliksi ja kevyiksi, mikä säästi kustannuksia. Korkea sijainti helpotti useimmiten myös kellarien kaivamista sekä viemärien vetoa esimerkiksi läheisiin ojiin, sillä riittävä kaltevuus oli helpompi saavuttaa.²⁴⁸ Vedensaannin osalta ruokavedeksi tuli saada lähde- tai pohjavettä. Painovesi oli erityisen hyvä ratkaisu, mutta sitä ei ollut hyvä toteuttaa rakennuspaikan kustannuksella. Pesu-, kastelu- ja eläinten juottovedeksi kävi mainiosti järvi- tai jokivesi. Tontin läheinen järvi tai joki myös kaunisti rakennuspaikkaa. Lisäksi auringonvalon saanti niin asuin- kuin karjarakennuksiin oli tärkeää. Tämän kustannuksella paikalta ei kuitenkaan olisi saanut kaataa koko puustoa vaan *”kauniit puut ovat kuin luonnon hellä käsi, joka korjaa ja peittää rakentajan mahdollisesti tekemiä virheitä ja erehdyksiä”*. Mikäli sopivia tontteja oli useampia, kehotti Siikonen valitsemaan sen, mistä oli parhaat näköalat. Näköala hyvin hoidetuille pelloille ja naapuritaloille oli suuri nautinto ja sellaisella rakennuspaikalla vaatimattomatkin talon rakennukset saattoivat näyttää miellyttäviltä tai jopa arvokkailta.²⁴⁹ Siikosen suunnitteluperiaatteissa näytävät yhdistyvän tilan tuottaminen taloudellisena ja rationaalisena

²⁴⁶ emt., s.146–147.

²⁴⁷ emt., s.9–11.

²⁴⁸ Siikonen 1929, s.11–12 sekä Siikonen, 1935, s.23–24.

²⁴⁹ Siikonen 1929, s.13–14 sekä Siikonen 1935, s.24–25 ja 27–28.

kokonaisuutena sekä bachelardilaiseen topoanalyysiin viittaavat asukasta muokkaavat tekijät kuten ympäristö ja näköala. Mikäli taloudelliset ja rationaaliset seikat olivat kahden eri paikan välillä tasaväkiset, nousi ratkaisevaan asemaan siis tilan psykologinen tuottaminen.

Rakennusten sijoittamisessa tontille tuli ottaa huomioon niin käytännölliset kuin kauneudelliset seikat. Kauniit ja rakennustaiteellisesti onnistuneet rakennukset saattoivat näyttää irrallisista ja tylyiltä, mikäli pihapiirin kokonaiskuvaa ei ollut mietitty. Rakennusten kauneudellinen kokonaisvaikutus sekä niiden keskinäinen käytännöllinen yhteys tuli ottaa lähes tasaveroisina huomioon pihapiiriä suunniteltaessa.²⁵⁰ Mikäli kuitenkin valintatilanteeseen jouduttaisiin, oli käytännön vaatimuksille annettava suurin huomio.²⁵¹ Asuinrakennuksen huoneet oli myös rakennettava käytännön vaatimusten mukaan. Missään tapauksessa ei tullut rakentaa sellaisia huoneita, joita ei aiottu pitää lämpiminä ympäri vuoden. Aikaisemmin oli ollut tapana rakentaa vierashuoneita tai jopa vieraspytinkejä, jotka sitten kyläilyä lukuun ottamatta oli pidetty kylmillään. Enää 1920-luvulla ei tällaiseen tilojen tuhlaamiseen ollut varaa, sillä tyhjillään olevat rakennukset ja huoneet sekä vanhojen talonpoikaisihanteiden mukaan rakennetut isot asuinrakennukset vaikuttivat tilan kannattavaisuuteen heikentävästi. Lisäksi maanviljelijäperhe asui yleensä ahtaasti vain muutamassa huoneessa, vaikka tiloja väljempään asumiseen olisi ollutkin. Rakentaminen oli ennen 1920-luvun lopulla alkanutta lamaa sortunut liian kalliisiin ja upeisiin ratkaisuihin, jotka pula-ajan koittaessa olivat tehneet ison jäljen tilojen kannattavaisuuteen.²⁵² Isompiin maataloihin voitiin kuitenkin tarpeen vaatiessa rakentaa vierashuone, sali ja jopa isäntäväelle oman ruokailuhuone. Ruokailuhuone voitiin myös järjestää isäntäväen asuinpuolen keskeisimmäksi huoneeksi. Tällöin sen tuli olla asunnon suurin huone ja ottaa ikään kuin tuvan rooli isäntäväen toimissa. Tästä johtuen myös varsinainen tupa voitiin tehdä pienemmäksi muun väen ruokailu- ja oleskeluhuoneeksi. Isäntäväen ruokailuhuoneessa toivottiin säilyvän hitunen maalaistuvan koruttomuudesta ja kodikkuudesta. Huoneen muodoissa, tulisijassa, seinien käsittelyssä ja huonekaluissa tuli näkyä rehtiys tai toisin sanoen arkipäiväisyys.²⁵³

Maaseudun rakentamistapoja ja -ohjeita kehitettiin Arkkitehdin sivuilla toistuvasti. Vuonna 1922 Andersin kirjoitti jälleen maatalojen ja maalaisyhdyskuntien rakentamisesta. Hänen mukaansa kireä

---

²⁵⁰ Siikonen 1929, s.17.

²⁵¹ emt., s.21.

²⁵² V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.6.

Tarpeettomien huoneiden rakentamisesta varoitteli myös Siikonen 1935, s31.

²⁵³ Siikonen 1929, s.44–45

taloustilanne oli vaikuttanut erityisesti maaseudun rakennustoimintaan, sillä vaikka kulutus kasvoi ja innosti yrittämään niin rahan puute näkyi muun muassa vaikeutena palkata työvoimaa. Työn ja tavaroiden hinta kallistui nopeammin kuin ihmisten tulot nousivat. Tästä johtuen rakennussuunnittelun johtavia teemoja tulisi Andersinin mukaan olemaan työvoiman tarvetta vähentävien koneiden ja muiden vastaavien seikkojen järjestäminen. Hänen mukaansa uudisrakentamisessa maatilan rakennukset oli sijoitettava mahdollisimman lähelle toisiaan ja ne olisi tullut rakentaa tulenkestävistä materiaaleista. Viljelystiloilla tärkeää oli myös tilan sijoittaminen viljelysten keskelle ja helposti käytettävissä oleva mekaaninen voima, esimerkiksi vesivoima. Tiivistä rakennustapaa Andersin piti hyvänä myös tiheästi asutuille yhdyskunnille, jotta sammutusapu oli tarpeen tullen nopeasti saatavilla. Sen sijaan esimerkiksi maitotiloilla hän ei pitänyt rakennusten tiivistä sijoittelua välttämättömänä seikkana.²⁵⁴ Tulen vaara oli ollut perinteisesti merkittävästi tilojen ja yhdyskuntien rakennus- ja tilasuunnitteluun vaikuttanut seikka. Tonttien väliin jätettävien kujien lisäksi palojen leviämistä pyrittiin ehkäisemään muun muassa sijoittamalla lehtipuita rakennusten väliin. Andersinin mukaan rakennukset tuli sijoittaa siten, että kaikkiin riitti tasaisesti valoa ja karpäsistä ei koitunut liiaksi vaivaa. Päärakennuksesta tuli voida valvoa talouspihan töitä ja erityisesti pientiloilla karjarakennukset tuli sijoittaa yhteisen lantalan ympärille.²⁵⁵ Yrjö Sadeniemi puolestaan esitteli Tampereen yleisessä maatalousnäyttelyssä 1922 esiteltyä pienviljelijän mallikotia. Sadeniemen mukaan vanhempi edelleen käytössä ollut mallikoti oli esitelty jo Kuopion näyttelyssä 1906. Alkujaan Tampereen mallikodista oli suunniteltu hieman isompaa ja erillisellä keittiöllä varustettua. Näyttelystä määrännyt taho oli kuitenkin esittänyt keittiön liittämistä tupaan ja talon pienentämistä. Tupakeittiötä pidettiin sillä tavoin hyvänä ratkaisuna, että emäntä pystyi valvomaan helposti tupaa sekä pienen varaoven kautta myös kamaria. Haittapuolena ja emännän työtä hankaloittavina asioina nähtiin veden ja muiden tarvikkeiden kantaminen tuvan läpi. Tuvan keittiöalueen läheisyydessä oli lisäksi erillinen ruuansäilytysosasto ja vaatesäilö.²⁵⁶

Kotiliedessä järjestettiin 1924 kiertokysely maalais- ja kaupunkilaiskotien sisustuksen järjestämisestä. Kyselyssä tuli laatia suunnitelma yhden- tai kahden huoneen ja keittiön kotien

254 Harald, Andersin, 'Pientilojen rakennuksista', *Arkkitehti* 4/1922, s. 61–63. Katso myös V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s. 14–22.

255 Harald, Andersin, 'Pientilojen rakennuksista', *Arkkitehti* 4/1922, s. 61–63.

256 Y., Sadeniemi [Yrjö Sadeniemi], 'Pienviljelijän koti Yleisessä maatalousnäyttelyssä Tampereella v. 1922', *Kotiliesi* 13–14/1923, s. 407–410. Sadeniemi (1869–1951), vuoteen 1906 saakka Sadenius, oli arkkitehti ja toimi muun muassa Yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtajana. Hän on suunnitellut muun muassa lukuisia kirkkoja ja koulurakennuksia.

sisustuksesta huonekaluineen ja pohjapiirustuksineen.²⁵⁷ Myös lehden lukijoita kiinnosti saada oppia kotiensa sisustamiseen. Esimerkiksi numerossa 15–16/1924 lehden lukijapalstalla kysyttiin neuvoja neljän huoneen kaksikerroksisen talon sisustamisesta.²⁵⁸ Saman vuoden numerossa 17 puolestaan esitettiin kysymys huvilapiirustuksien hankkimisesta ja toimituksen neuvo oli perehtyä Oskari Suomelan Käytännölliseen rakennusoppaaseen.²⁵⁹ Kotilieden neljäs kiertokysely ei kuitenkaan tuottanut tulosta ja vastausten määrä jäi vähäiseksi. Kyselyn tuloksia kerranneessa tekstissä haluttiin kuitenkin tähdentää, ettei rakennuttajiin ja huonekalupiirtäjiin tulisi suhtautua kuin sallimukseen.²⁶⁰ Huolimatta laihoista tuloksista, numerossa 20/1924 esiteltiin muutamia kiertokyselyyn tulleita vastauksia. Ehdotukset olivat pääosin kahden huoneen ja keittiön asuntoja sekä sisustuksiltaan hyvin samantyyppisiä. Keittiöiden suunnittelussa ei kuitenkaan ollut ajateltu paljoa lehden toimituksen peräänkuuluttamaa töiden ryhmittämistä. Toimitus totesikin, että harrastus kotien sisustamiseen oli vasta heräämässä ja alalla oli vielä paljon tehtävää.²⁶¹ Valistuksen jakamiseksi Kotilieden vuosikerran 1926 sivuilla ilmestyi käytännöllisiä vinkkejä kotien pintapuoliseen remontointiin tarjonnut artikkelisarja '*Vaativattomien huoneistojen viimeistelytyöt*'. Kontrastina maalaisrakennusten toisinaan liian suurelle koolle niiden sisustus olikin usein hyvin vaatimatonta. Maanviljelijöiden asuntojen toivottiinkin tarjoavan viihtyisyyttä ja mukavuuksiakin, jotta hänellä olisi ollut ammattinsa harjoittamiseen parhaat mahdolliset edellytykset.²⁶²

Maalaiskotien kotitaloustöiden osalta ilmeisimpänä puutteena pidettiin töiden keskittämisen puuttumista. Paitsi talojen sisäiset järjestelyt niin myös pihapiirin järjestelyt olivat usein niin hajallaan, että ne suorastaan vaikeuttivat emäntien työtä. Maalaisemännän töihin katsottiin kuuluvan ainakin perheenjäsenten ja palkollisten ravitseminen sekä hyvinvointi, edellä mainittujen vaatetus, paikkojen puhtaanapito, lasten kasvatus, kouluopetuksen seuraaminen ja kotieläinten huolto sekä niistä saatujen tuotteiden jalostaminen ja säilöminen. Maatalouden kirjanpitotilojen tuotoista kaksi kolmasosaa tuli karjataloudesta ja maatalouden rahatuloista 76 prosenttia saatiin karjasta ja sen tuotteista. Karja oli yleensä emäntien vastuulla ja tämän vuoksi heidän ammattiosaamisensa ja ammattiolojen kehittäminen nähtiin ensiarvoisen tärkeänä.²⁶³ Kun uudet

257 'Miten sisustan uuden kotini?', *Kotiliesi* 11/1924, s.364.

258 'Kysymyksiä ja vastauksia', *Kotiliesi* 15–16/1924, s.495.

259 'Kysymyksiä ja vastauksia', *Kotiliesi* 17/1924, s.531.

260 'Kotilieden neljäs kiertokysely', *Kotiliesi* 18/1924, s.559.

261 'Miten sisustan uuden kotini?', *Kotiliesi* 20/1924, s.616–618.

262 V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.6.

263 J.E., Sunila [Johan Emil Sunila], 'Talonemännän merkitys maataloudessa-ammattivalmistuksen tärkeys', *Kotiliesi*

rakennusaineet 1920-luvulla olivat mahdollistaneet jopa saunojen ja pesutupien sijoittamisen asuintaloihin, toivottiin mallipiirustuskokoelmaa pienille- ja keskikokoisille maataloille. Keittiötä ja kunnollista liettä pidettiin välttämättömänä emännän töiden kannalta. Pahana puutteena maaseutukotien kotitaloustöiden osalta pidettiin myös vesi- ja viemärijohtojen puuttumista.²⁶⁴ Maalla keittiö ei useinkaan ollut erillinen huone vaan se oli tuvan yhteydessä. Tämän lisäksi saattoi olla leivintupia, miesten tupia tai muita vastaavia huoneita. Huonejärjestys riippui paljolti paikallisista rakennustavoista. Töiden keskittäminen tähtäsi turhien askeleiden vähentämiseen eli työn tehostamiseen. Vesijohto ja viemäröinti nähtiin tässä oleellisena semminkin kun vesijohto ei ollut harvinaisuus navetoissa ja saunastakaan ei yleensä kannettu likavesiä pois. Myös asuintaloihin haluttiin vastaavat järjestelyt. Lisäksi myös lämpöä talteen ottavat hellat, riittävät säilytyslaatikot ja hukkatilojen käyttöönotto nähtiin töitä tehostavina toimenpiteinä. Lieden lämpö meni vanhoissa taloissa usein hukkaan, sillä sitä ei kierrätetty muurien hormoneissa tai erillisissä pattereissa. Olipa 1920-luvulla saatavissa jo pieniin taloihin tarkoitettuja vesikattiloitakin, jotka liedon yhteydessä toimivat hieman keskuslämmityksen tapaan. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan ollut kovin tavallinen.²⁶⁵ Mikäli taloon tuli vesijohto, voitiin keittolieden yhteyteen rakentaa suurempi kuparinen kuuman veden säiliö, josta kuuma vesi voitiin sitten johtaa painovoimaisesti tarpeellisiin paikkoihin talossa.²⁶⁶ Vaikka vesijohtoa ja viemäröintiä pidettiin suunnittelijoiden mielissä erittäin tarpeellisena maalaiskeittiöiden varustuksena, oli harva rakentaja vielä oivaltanut niiden merkitystä. Tällöin keittiökaluston tuli mahdollisuuksien mukaan korvata näiden puuttuminen. Tämä tarkoitti muun muassa vesi- ja likavesiastioiden oikeanlaista suunnittelua. Puhtaanapidon ja hygienian kannalta oli tärkeää huomioida myös kaappien ilmankierto. Esimerkiksi uuninmuurauksen yhteydessä voitiin vetää ilmajohto kaapeista savupiipun kautta katolle. Savupiippuun tuli tehdä myös höyrytorvi ja seiniin räppänät keittiön ilmanvaihtoa varten. Lisäksi ikkunoiden yläosiin voitiin asentaa terveysikkunalaite.²⁶⁷

19/1926, s.536–538. Sunila toimi maatalousministerinä kolmessa eri hallituksessa vuosien 1922 ja 1926 välillä sekä Maataloushallituksen ylijohtajana 1923–1926. Emäntien työtaakan helpottamisen merkityksestä pientilojen osalta kirjoittaa myös V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.6.

264 Jussi, Paatela, 'Kotitaloustöiden keskittämisestä maalaistaloissa', *Kotiliesi* 5/1926 Omakoti -numero, s.122–125. Katso myös V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.6–7. Jussi Edvard Paatela, entinen Pavén, (1886–1962) valmistui arkkitehdiksi 1911. Vuonna 1918 hänet palkattiin Maataloushallituksen arkkitehdiksi. Paatela teki tiivistä yhteistyötä veljensä Toivon kanssa ja heidän tunnetuimpia töitään ovat muun muassa Tampereen kirjastotalo sekä Atlaspankin rakennus. Paatela omaksui funktionalistisen suunnittelutavan vähitellen 1930-luvun kuluessa. Hän toimi myös monissa opetustehtävissä, kuten rakennusopin professorina Teknillisessä korkeakoulussa 1930–1949 sekä samaisen oppilaitoksen rehtorina 1943–1946.

265 Katri, Jahnsson, 'Näkökohtia maalaiskeittiöiden sisustamisesta', *Kotiliesi* 5/1926 Omakoti -numero, s.135–137. Jahnsson oli suomalainen naisarkkitehti.

266 Siikonen 1929, s.58.

267 emt., s.37–38.

Kotiliedessä valistustyö maalaiskotien sisustamisen osalta oli jatkuvaa. Esimerkiksi vuosina 1926–1927 lehden sivuilla julkaistiin Katri Jahnssonin kirjoittama juttusarja aiheesta. Jahnsson antoi käytännöllisiä vinkkejä maalaiskeittiöiden sisustamiseen kuten esimerkiksi kaappien ja keittiön eri pöytien järjestämiseen sekä sijoitteluun. Uutuutena jutuissa tuotiin esiin astianpesupöytä ja sen erilaiset variaatiot.²⁶⁸ Myös asuntojen ilmanlaadun parantamiseen esimerkiksi terveysikkunoiden ja tuulettamisen avulla jaettiin käytännöllisiä neuvoja Kotilieden 18/1927 sivuilla. Jahnsson jatkoi maatalouskotien parissa ja julkaisi 1930 uuni- ja keskuslämmityksen eroja pohtineen artikkelin. Hänen mukaansa keskuslämmitys oli huomattavasti taloudellisempaa, sillä kattiloita ei tarvinnut täyttää yhtä usein kuin uuneja, huoneita ei tarvinnut sijoittaa piipun ympärille, talo tuli toimeen yhdellä piipulla sekä lämpö jakautui tasaisemmin ja huoneet eivät olleet täten liian kylmiä tai kuumia. Jutun ohessa esitellyissä maaseudulle tarkoitetuissa mallipiirustuksissa oli kaikissa mukana erillinen keittiö.²⁶⁹ Uunilämmitys oli monesti tehotonta ja polttoainetta tuhlaavaa. Hyvin suunniteltuna ja toteutettuna uuni oli suhteellisen edullinen lämmityslaitte, joskin sen lämmönanto oli epätasaista. Uunit myös veivät huoneista tilaa ja vaikeutti niiden kalustuksen tarkoituksenmukaista järjestelyä. Uunit oli koottava mieluiten mahdollisimman harvan piipun ympärille, jolloin huoneiden sijoittaminen oli pitkälti riippuvaista uunien paikoista. Palomuurien rakentaminen oli myös rakenteellinen haaste erityisesti väliseinien kestävyysnäkökulmasta. Eräs etu uunilämmityksellä kuitenkin oli keskuslämmitykseen nähden. Se takasi huoneen ilman vaihtumisen ainakin kerran päivässä. Keskuslämmityksen kanssa näin ei välttämättä käynyt, mikäli ilmatorvia ei pidetty säännöllisesti auki.²⁷⁰ Keskuslämmityslaitteistot olivat yleistymässä myös maataloilla 1930-luvulle tultaessa. Tällaisissa kodeissa asuinhuoneiden tyypillinen järjestely oli tasaisen lämmön antanut vesilämmitys. Sen sijaan rakennukset, jotka saattoivat olla osan ajasta kylmillään, saatettiin varustaa höyrykeskuslämmityksellä. Keskuslämmitys ei tullut välttämättä polttoaineenkulutuksen ja rakennuskustannuksien kannalta halvemmaksi kuin uuneilla lämmittäminen, mutta se säästi merkittävän määrän työvoimaa. Tällöin täytettävänä oli vain yksi tulipesä johon halot sopivat kokonaisina ilman pilkkomista. Keskuslämmityksellä voitiin myös eliminoida huoneista kiertävät ilmavirrat eli veto, sijoittamalla lämpöelementit ikkunoiden alle. Vaihtoehtona keskuslämmitykselle esitettiin halvempaa kerroslämmityslaitosta, jossa sijoittamalla lämmityskattila asuinkerrokseen voitiin lämmittää samassa kerroksessa jopa 10 tavallista huonetta. Ratkaisua suositeltiin

268 Katri, Jahnsson, 'Maalaiskeittiöiden sisustamisesta', *Kotiliesi* 21/1926, s.604–605 sekä *Kotiliesi* 3/1927.

269 Katri, Jahnsson, 'Uuni- vai keskuslämmitys maaseudun pieniin taloihin', *Kotiliesi* 6/1930, s.225–227.

270 Siikonen 1929, s.57 sekä Siikonen 1935, s.204–205.

keskikokoisille maaseudun asuinrakennuksille. Aivan pienimpiin, 3 – 4 huonetta käsittäviin taloihin voitiin sen sijaan asettaa vastaavalla periaatteella toiminut liesilämmityslaitteisto, jossa kattila oli sovitettu keittiön liedon yhteyteen. Keskuslämmityslaitteiston avulla voitiin järjestää myös talon käyttöveden kuumentaminen. Keskuslämmityksen rakentaminen edellytti raitisilmaräppänöiden ja poistoilmatorvien rakentamista jokaiseen huoneeseen. Asuinhuoneen ilman tuli vaihtua kerran tunnissa ja keittiön kolme kertaa tunnissa. Ilmanvaihdon osalta asuinhuoneiden läpituulettaminen avaamalla vastakkaisten seinien ikkunat oli edelleen tavallisin tapa hoitaa tuoretta ilmaa huoneistoon. Lämmittämisen yhteydessä voitiin myös avata ikkunaruutu ilman vaihtamiseksi.²⁷¹

Arkkitehdit ottivat toistuvasti kantaa maaseudun rakentamiseen ja erityisesti sen laadun parantamista pidettiin tärkeänä tehtävänä. Tämän tehtävän toteuttamiseksi laadittiin edellä esitellyn tapaisia yksityiskohtaisia suunnitelmia. Arkkitehdin 2/1926 sivuilla on lyhyt selostus Suomen Arkkitehtiliiton²⁷² toiminnasta vuodelta 1925. Tällöin liitto oli käsitellyt keskuudessaan maaseutukaupunkien ja asutuskeskusten arkkitehtuurin tason parantamista. Liitto oli nähnyt maaseudun arkkitehtuurin tilan surkeana ja piti sen kohottamista yhtenä tärkeimmistä kulttuuritehtävistään.²⁷³ Kannanotto on siinä suhteessa mielenkiintoinen, että maaseudun arkkitehtuuria ei nähty vain sosiaali- ja talouspoliittisena kysymyksenä vaan sen kulttuurinen merkitys oli vahvana osatekijänä läsnä. Carolus Lindberg otti 1926 myös lyhyesti kantaa maaseudun rakennuskulttuuriin. Hänen mukaansa talonpoikaisen rakentamisen käytännöllinen ja taiteellinen epätäydellisyys oli juuri niiden tenhovoiman tae. Talonpoikainen rakennustaide ei parhaimmillaan jäljitellyt muita tyylejä vaan kulki omia polkujaan. Toisaalta Lindberg näki kaupungeista lainattujen muotojen ja perinteiden hylkäämisen muuttaneen talonpoikaista rakentamista ja hävittäneen sen eheyttä.²⁷⁴ Lindberg jatkoi talonpoikaisen rakentamisen puolustamistaan Kotilieden sivuilla 1927. Hän piti huonoina sellaisia maaseudun rakentamispyrkimyksiä, jotka ottivat mallinsa teollisuus- tai rautatietaajamista ja jotka eivät tukeutuneet paikallisiin yksinkertaisiin ja koruttomiin rakennustapoihin. Lindberg ei asettunut edistystä vastaan vaan piti kehitystä tervetulleena, kunhan vain vanhat rakentamistavat, traditiot ja rakennuskulttuuri säilyisivät talonpoikaisessa rakentamisessa. Lindbergin mukaan maaseudun

271 Siikonen 1929, s.59–62 sekä Siikonen 1935, s.205–206.

272 Myöhemmin tekstissä käytetään myös lyhennettä SAFA.

273 Akseli, Toivonen, 'Selostus', *Arkkitehti* 2/1926, s.24–25.

274 Carolus, Lindberg, 'Vanhempaa rakennustaidetta Suomessa – talonpoikaiset rakennukset', *Arkkitehti* 6/1926, s.102. Lindberg (1889–1955) toimi Arkkitehti-lehden päätoimittajana 1921–1927. Hän väitteli ensimmäisenä arkkitehtina tekniikan tohtoriksi 1919. Tämän jälkeen hän toimi Teknillisessä korkeakoulussa asemakaavaopin lehtorina vuoteen 1924 saakka ja vuodesta 1925 Suomen ja Pohjoismaiden rakennustaiteen ja ornamenttiikan professorina.

herääminen niin poliittisen kuin taloudellisen elämän tärkeäksi tekijäksi oli nostattanut itsetietoisuutta, joka osaltaan oli johtanut asunto-olojen asialliseen ja muodolliseen parantamiseen. Hän kuitenkin piti viimeisintä vaihetta maalaisrakentamisen kehityksessä ulkoa tuotuna niin rakenteellisesti kuin tyyllisesti. Toisin sanoen se ei ollut noussut maalaiselta kamaralta, tarpeen pohjalta. Lindbergin mukaan vanhoja rakennuksia voitiin käyttää esimerkkeinä, mutta niiden epäkäytännölliset pohjaratkaisut voitiin uudistaa nykyajan tarpeita vastaaviksi. Käytännöllisyys ja halpuus olivat ennenkin sanelleet rakennustoiminnan ehdot.²⁷⁵ Asumisen taso maaseudulla oli kuitenkin hyvin kirjavaa. Samaan aikaan uusien ajatusten ja uusien tekniikoiden kanssa maaseudulla asuttiin niin savupirteissä kuin viisitoista erilaista rakennusta käsittäneissä pienissä pihapiireissä.²⁷⁶ Löytyypä 1930-luvun lopulta maininta vielä Kiteellä asuinkäytössä olevasta maakuopasta.²⁷⁷ Jussi Loppi esitti Kotilieden 7/1933 artikkelissaan eteläpohjalaisen talotyyppin kehittymisestä, että maaseudun rakentamisen modernisaatio oli edennyt vauhdikkaimmin Pohjanmaalla etenkin talojen sisustusten osalta. Uudenaikaisissa rakennuksissa käytännöllisyydelle oli annettu pääpaino. Toisaalta hänkin näki, että modernisoinnin myötä vanhat talonpoikaiset rakennustavat olivat vaarassa kadota.

Laajakestoisen katsauksen maaseudun arkkitehtuurin oli tehnyt arkkitehti Yrjö Laine, jonka alkujaan Maatalous-lehdessä ilmestynyttä tekstiä esiteltiin Arkkitehdin 1/1931 sivuilla. Laine oli tarkastellut maaseudun rakennustoimintaa edellisen 20 vuoden ajalta ja tullut siihen tulokseen, että se oli ollut ala-arvoista. Laineen mukaan maaseudun rakentamisessa oli käytetty sopimattomia sekä liian kalliita raaka-aineita. Milloin rakennusaineena oli käytetty puuta, oli sitä käytetty tuhlaten ja omilta mailta kaadetuille puille ei ollut laskettu käypää arvoa. Rakennusten suunnitelmat olivat teknillisesti ja taloudellisesti ala-arvoisia ja erityisesti taloudellisesti hyvinä aikoina oli rakennustoiminta ollut tuhmailevaa. Laineen mukaan näin rakennuksiin sijoitettuja miljoonia markkoja oli mahdotonta kuolettaa saati saada sijoituksille korkoa. Tulevaisuus näytti kuitenkin hieman valoisammalta, sillä puujätteistä valmistettavat uudet kevyet rakennusaineet kuten ensoliitti ja insuliitti sekä maaseudun rakentamisen standardisointi ja tyyppittäminen tulisivat laskemaan rakennuskustannuksia. Maatalous-lehden sama numero oli käsitellyt myös maaseudun rakennusneuvonnan tehostamista ja rakentamisen saattamista kestäväälle taloudelliselle pohjalle.

²⁷⁵ Carolus, Lindberg, 'Maalainen rakennustyyli oikeuksiinsa', *Kotiliesi* 7/1927 Omakoti -numero, s.199–202.

²⁷⁶ 'Pari talvikuvaa suomalaisista kodeista', *Kotiliesi* 1/1930, s.7. Kuvissa oli savupirtti ja siinä asunut perhe Janakkalasta sekä Viipurissa sijainnut viisitoista rakennusta käsittänyt pieni pihapiiri.

²⁷⁷ Laura, Harmaja, 'Maaseudun asuntokurjuutta pengotaan Ruotsissa', *Kotiliesi* 4/1939, s.112–113 ja 130.

Maaseudulle suunnatuissa lehdissä käsiteltiin 1930-luvun alussa myös ahtaan ajan asettamia vaatimuksia maaseudun rakentamiselle.²⁷⁸ Laine toi myös erityisesti vuosien 1931 ja 1932 aikana muutamissa kirjoituksissaan Arkkitehdin sivuilla esiin maaseudun rakentamiselle ongelmia aiheuttaneen seikan. Hänen mukaansa ongelmana oli erikoisesti se, että rakennussuunnitelmien laatija ja urakoitsija olivat usein yksi ja sama henkilö, mikä heikensi rakentamisen laatua. Laineen esittämä kritiikki maaseudun rakentamiselle oli tuttua myös Kotiliedestä. Hän kritisoi maaseudun rakentamisessa saavutettuja säästöjä näennäisiksi huonon rakennussuunnittelun vuoksi. Esimerkiksi tilan varaaminen ullakkohuoneen myöhempää rakentamista varten ei tutkimusten mukaan tuonut säästöjä. Toisaalta maaseudun rakentajat nähtiin innokkaina uusien ja testaamattomien rakennusaineiden käyttäjinä. Vanhoja virheitä rakentamisessa toistettiin yhä uudelleen kehnosten materiaalien vuoksi. Myös totutuilla rakennusaineilla saatettiin sortua epämääräisiin kokeiluihin. Laine meni kritiikissään niin pitkälle, että hän näki huoneiden sijoittamisen yhden piipun ympärille huonona seikkana. Tällöin huoneista tuli hänen mukaansa tasakokoisia eivätkä ne perustuneet käyttötarvepohjaiseen suunnitteluun. Samalla pihapiiriä oli hajautettu palovaaran vuoksi ja askelmäärät töissä kasvaneet. Myös maalaus- ja ulkolaudoitustapoja Laine piti monesti vääränlaisina. Syynä rakentamisen väärin uriin hän näki rakennusharrastuksen vähentymisen maaseudulla. Lisäksi valistustyö oli ollut yksipuolista ja pitänyt rakennustoimintaan usein vain välttämättömänä pahana. Tämä oli laskenut kiinnostusta ja harrastuneisuutta entisestään. Erityisesti lainavarojen toteutettua rakennustoimintaa olisi tullut ohjata ja valvoa huolellisemmin. Laineen mukaan valtio oli jo 1700-luvulla harjoittanut suurta lainsäädännöllistä huolto- ja kasvatustoimintaa sekä julkaissut mallipiirustuskokoelmia ja rakennuttanut mallirakennuksia talonpojille. Lisäksi rakennustoiminta 150 vuotta sitten oli Laineen mukaan kauniimpaa ja taloudellisempaa kuin nykyaikana. Tähän verrattuna myös 1920-luvun valistustoiminta oli Laineen mielestä hyvin heikkoa, eivätkä edes parhaat mallitilat olleet edustavia rakentamisen esimerkkejä. Laine katsoi, että pelkästään talous ohjasi rakentamista ja kauneudesta oli turha puhua aikalaisrakentamisen yhteydessä.²⁷⁹

Panostukset maaseudun arkkitehtuurin parantamiseksi eivät rajoittuneet vain rakennusalan ammattilaisten piiriin. Arkkitehdin 5/1928 sivuilla julkaistiin mainos Kotiliesi-lehden järjestämästä

²⁷⁸ 'Sanomalehdet', *Arkkitehti* 1/1931, s.7.

²⁷⁹ Yrjö, Laine, 'Kuviteltua säästämistä maaseudun rakennustöissä', *Kotiliesi* 8/1929, s.296–299 ja 318. Urakoitsijan ja rakentajan eriävistä eduista mainitsee lyhyesti myös Siikonen 1929, s.146.

suunnittelukilpailusta, jonka tavoitteena oli tuottaa pieniä omakotirakennuksia maaseudulle.²⁸⁰ Kilpailun tuloksia esiteltiin Kotilieden numerossa 19/1928. Talot olivat ulkomuodoltaan yhdistelmä klassismia ja modernia, joka näkyi esimerkiksi ikkunoissa sekä niiden sijoittelussa seinäpinnoille. Tuloksia esitellyt Lindberg näki, että nykyaikainen rakennustaiteen makusuunta, asiallinen yksinkertaistuttaminen, oli antanut asiallisuudelle, käytännöllisyydelle ja taloudellisuudelle täydellisen sananvallan rakentamisessa. Halvat rakennusaineet olivat kuitenkin osoittautuneet osin sekundaksi ja Lindberg suosittelikin laadukkaiden materiaalien käyttämistä. Rakennuskustannuksia voitiin sen sijaan pienentää tilaohjelman huolellisella suunnittelulla ja rakennusten pienentämisellä.²⁸¹ Kilpailuehdotuksista 11 mallia, käsittäen 63 erikoispiirustusta, asetettiin yleiseen myyntiin hintaan 25 markkaa.²⁸² Myös muita maaseudun rakennussuunnitelmia esiteltiin silloin tällöin. Esimerkiksi Arkkitehdissä 5/1929 esiteltiin Erik Bryggmanin Kemiön saarelle suunnittelemaa maaseutumaista päärakennusta. Taloon sisältyi osia vanhemmasta paikalla sijainneesta päärakennuksesta ja siihen oli sijoitettu erillinen keittiö sekä pakaritupa. Yhden makuuhuoneen yhteyteen oli myös piirretty kylpyhuone.²⁸³ Toisaalla maaseudun arkkitehtuurin huonon tilanteen lisäksi otettiin kantaa maaseudun asemakaavoituksen ongelmiin. Maaseudun rakennustapoja pidettiin huonoina sekä liikenteen, paloturvallisuuden kuin terveyden näkökulmista puhumattakaan arkkitehtonisista ja asemakaavoituksellisista tarkastelutavoista. Esimerkiksi Paavo Hanstén kannusti Arkkitehdissä 9/1929 arkkitehtejä ottamaan suurempaa vastuuta maaseudun asemakaavoituksesta, sillä ulkolaiset vieraat liikkuvat autoilla pitkin maaseutua yhä enenevissä määrin.²⁸⁴ Kotiliedessä 3/1938 Yrjö Laine puolestaan kannusti vaalimaan suomalaista rakennusperintöä jo pelkästään matkailunähtävyydeksi.²⁸⁵ Perusteluita maaseudun arkkitehtuurin parantamiseksi löytyi joskus ennakkoluulottomistakin näkökulmista. Ulkonäöllisesti maaseudun rakennusihanteena pysyi edelleen vahvasti vanha talonpoikainen rakennustapa. Kaupunkeihin, kauppaloihin ja taajaväkiin yhdyskuntiin sopivia tyyliesimerkkejä tuli sen sijaan välttää.²⁸⁶

Pienviljelijöiden rakennustoimintaa ja sen laatua pyrittiin kehittämään esimerkiksi valistustoiminnalla. Vuonna 1930 pienviljelijäin neuvonnan ja opastuksen järjestelyä varten

280 Mainos: 'Kotilieden piirustuskilpailu 2–3 huoneen omakotirakennuksia maaseudulle', *Arkkitehti* 5/1928. Mainos löytyy myös Kotiliedestä 9/1928, s.294.

281 Carolus, Lindberg, 'Kotilieden omakotipiirustuskilpailu ratkaistu', *Kotiliesi* 19/1928, s.651–656.

282 Mainos Omakotipiirustuskilpailun lunastetuista suunnitelmista, *Kotiliesi* 13/1929.

283 'Skogsbölen talo', *Arkkitehti* 5/1929, s.73.

284 Paavo, Hanstén, 'Taajaväkiset kylät - Niiden asemakaavat', *Arkkitehti* 9/1929 Tampereen numero, s.142–143.

285 Yrjö, Laine, 'Kotiseudun-talot', *Kotiliesi* 3/1938, s.88–89.

286 Siikonen 1929, s.142.

asetettu neuvottelutoimikunta jätti ehdotuksen pienviljelijäin rakennustoiminnan edistämiseksi otetun 200 000 markan käyttämisestä. Myöhemmin komitean tarkoituksena oli jättää maatalousministeriölle ehdotus samaan tarkoitukseen myönnettävien varojen käyttöohjelmasta. Komitean ehdotuksen mukaan pienviljelijöiden rakennusneuvontaa olisi ollut laajennettava ja tehostettava sekä ensi sijassa järjestettävä maatalousrakennusala koskeneen neuvonta- ja suunnittelutyön johto. Komitean mukaan maassa toimi jo maanviljelys- ja talousseurojen sekä pienviljelijäliittojen palveluksessa huomattava määrä maatalousrakennusneuvoja. Lisäksi rakennusneuvontaa antoivat lukuisat maatalousneuvojat. Vuonna 1929 näiden neuvojen laatimien rakennussuunnitelmien kustannukset olivat nousseen noin 160 miljoonaan markkaan, joista puhtaasti maatalousrakennusten osuus oli 135 miljoonaa. Neuvontatoiminta ei kuitenkaan ollut ohjattua tai johdettua ja toimijat, olosuhteet sekä tulokset olivat hyvin kirjavat. Tämä koettiin huolestuttavana eritoten siihen nähden, että monien muiden maatalouden taloudellisesti vähemmän merkittävien osa-alueiden neuvontatoimintaa johdettiin keskitetysti. Huolestuneiden mukaan tämä johti siihen, että rakentamisen taloudellisia seikkoja ei otettu riittävästi huomioon ja maaseudulle epäsovelias ja epätyypillinen rakennusmuotoilu pääsi leviämään. Komitean ehdotuksen mukaan oli perustettava keskitetysti neuvontaa ja opastusta tarjoava Pienviljelijäin rakennustoimisto, johon tulisivat osallisiksi jo valmiiksi rakennusneuvontaa tarjonneet järjestöt: Pienviljelijäin Keskusliitto, Pienviljelijäin Liitto, Maatalousseurojen Keskusliitto sekä Svenska Lantbrukssällskapet i Finland Förbund. Lisäksi mukaan otettavaksi ehdotettiin pienviljelijöille rakennusluottoja myöntäneet laitokset: Asutushallitus ja Osuuskassojen Keskuslainarahasto. Myös Maataloushallituksella olisi ehdotuksen mukaan tullut olla edustus toimiston johdossa. Toimistoa ehdotettiin perustettavaksi säätiöpohjaisena, mutta mikäli tämä ei ollut mahdollista katsoi komitea, että vaihtoehtoisesti Maataloushallituksen yhteyteen olisi perustettu erityinen pienviljelijäin rakennustoimisto ja sen avuksi rakennusasiain neuvottelukunta. Yksi toimikunnan jäsenistä jätti ehdotuksesta eriävän mielipiteen ja toivoi, että maatalousjärjestöjen yhteinen rakennustoimisto olisi käsitellyt maatalouden rakennustoimintaa laajasti eikä pelkästään pienviljelijöiden rakentamista koskevana.²⁸⁷ Eduskunnan vuosina 1929–1932 rakennusalan neuvontatyön laajentamiseen ja tehostamiseen myöntämät lisävarat johtivat erityisesti pienviljelijöille suunnatun toiminnan lisääntymiseen. Rakennustoiminnan käytännöllinen opastus lisääntyi sekä rakennusteknillinen ja -taloudellinen suunnittelu- sekä julkaisutoiminta kasvoivat. Eduskunnan myöntämien varojen avulla julkaistiin useita pienviljelijöiden rakennuskysymyksiin

---

287 'Uutisia - Pienviljelijäin rakennustoimisto', *Arkkitiehti* 8/1930, s.43.

keskittyneitä lentolehtisiä, suunniteltiin ja julkaistiin pientilojen rakennuspiirustuskokoelma sekä toimitettiin Siikosen laatima *Pienviljelijän rakennusoppi*. Teoksen rakennustaloudellisen johdannon kirjoitti toimitusjohtaja V.A. Arola ja rakennusteknillisissä kysymyksissä kirjoittaa oli avustanut arkkitehti Urho Åberg, joka myös oli tarkastanut kirjan teknillisen osan.²⁸⁸ Kirja julkaistiin 1932, mutta toinen painos jouduttiin ottamaan jo 1935. Vuonna 1941 otettiin vielä toisen painoksen lisäpainos sekä 1946 kolmas painos. Vuonna 1937 asetti valtioneuvosto eduskunnan esityksestä toimikunnan maalaiskuntien asunto-olojen epäkohtien havaitsemiseksi sekä ehdottamaan ongelmiin korjaus- tai ainakin lievennystoimenpiteitä. Samalla asetettiin asiantuntijoita myös kaupunkien, kauppalojen ja muiden tiheästi asuttujen yhdyskuntien asunto-olojen parantamiseksi.²⁸⁹ Hallituksen määrärahan turvin julkaistiin myös Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelma valintaoppaineen. Teoksen laati Heikki Siikonen jälleen arkkitehti Åbergin avulla ja piirustusten tarkastustyöhön osallistui 30 kirjan taustalla olleen toimikuntaan kutsumaa tai toimikunnan pyynnöstä eri maatalousjärjestöjen valitsemaa asiantuntijaa. Kokoelman piirustukset oli laadittu 2–14 lehmän viljelmille.²⁹⁰ Valistustoiminta oli monen tasoista ja arkkitehtien jättäessä sen vähälle huomiolle pääsi julkaistavaksi asti joskus kehojakin opuksia. Yksi tällainen oli Funkis-Tradis -niminen mainosvihkonen, jonka avulla pyrittiin kauppaamaan valmiita taloja omakotirakentajille. Arkkitehti-lehden arvostelijan mielestä vihko oli arkkitehtonisessa, käytännöllisessä ja taloudellisessa mielessä suorastaan törkyä. Omakotirakentajia pidettiin vastaavan kaltaisilla teoksilla helposti harhaanjohtettavina.²⁹¹

Eräs ongelma maaseudun arkkitehtuurin laadun parantamisessa oli arkkitehtien ja suunnittelijoiden perimät korkeat palkkiot. Asiaan kiinnitettiin huomiota 1930-luvun puoliväliä lähestyttäessä. Palkkiot nähtiin korkeina, sillä maaseudun rakentajat eivät yleensä hinnoitelleet omaa työtään tai omilta mailta saatuja rakennusaineita. Ratkaisuksi esiteltiin joustavampaa hinnoittelua arkkitehtien palkkioiden osalta, jolloin vähäisemmistä rakennushankkeista perittäisiin pienempiä palkkioita. Toisaalta vastustus palkkioiden pienentämistä kohtaan oli voimakasta, sillä se nähtiin epälojaalina tekona muuta ammattikuntaa kohtaan. Tämän seikan selvittämiseksi maaseutu olisi voitu ”herättää” erityisesti nuorten arkkitehtien työkentäksi.²⁹² Toinen suuri ongelma

288 Siikonen, Heikki, *Pienviljelijän rakennusoppi*, 2. painos, Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja n:o 236, Helsinki, 1935, s.3–4.

289 'Uutinen – Asunto-oloja tutkitaan', *Arkkitehti* 2/1937, s.7.

290 Siikonen 1932, s.3–4 ja 6–7.

291 Nimimerkki K. E-d, 'Kirjallisuutta – Funkis-Tradis', *Arkkitehti* 6/1937, s.24.

292 Anna-Lisa, Stigell, 'Arkkitehti ja maaseutu', *Arkkitehti* 2/1934, s.30–31. Arkkitehti Anna-Lisa Stigell on suunnitellut muun muassa seurataloja sekä tutkinut suomalaista kirkkoarkkitehtuuria.

maaseudun rakentamisessa oli osaavan rakennustyöväen puuttuminen, sillä osaavat työntekijät olivat keskittyneet kaupunkeihin, joissa oli enemmän rakennustoimintaa ja turvatumpi elanto. Ajat, jolloin maalaisnuorukaisen tuli kyetä rakentamaan oma tupansa, olivat ohitse. Silti maaseudun rakennuskysymys oli merkittävä, sillä yksistään maatalouden rakennuksiin katsottiin sidotun pääomaa 10 miljardia markkaa. Toisaalta maatalouksissa oli jo kustannussyistä mahdotonta teettää kaikkea rakennustoimintaa ammattityönä. Maaseudun rakentamisessa erikoisammattimiesten käyttö rajoittui lähinnä uunimuurareihin. Aiheesta kirjoittanut Yrjö Laine piti suurimpana epäkohtana sitä, että Suomesta ei löytynyt rakennustyöntekijöitä kouluttanutta ammattikoulua. Teollisuuskouluista valmistui kyllä rakennustyönjohtajia sekä rakennusmestareita, mutta työntekijöiden ammattitaito oli vain karttuneen kokemuksen varassa. Eräät järjestöt ja muutamat rakennusaineiden tuottajat järjestivät pienimuotoisia ammattikursseja esimerkiksi tietyn rakennusaineen käyttöön. Laine kuitenkin kritisoi tällaisten kurssien tuottaneen maaseudulle ”rakennusneuvoja” tai pikakurssin käyneitä ”rakennusmestareita”, jotka toimivat sitten maaseudulla rakentamisen vahingoksi. Kotiteollisuuskoulujen puutyölinjoilta valmistuneet joutuivat lähes poikkeuksetta heti valmistuttuaan erilaisiin rakennustöihin. Samoin maalarit ja sepät joutuivat erityisesti maalaisrakennuksilla taitamaan monenlaisia töitä. Erikoisammattimiesten oli kuitenkin hankala hankkia tietoa toisilta rakennusaloilta, sillä suoraan rakentamiseen kouluttavia ammattikouluja ei ollut. Maataloushallituksen Kotiteollisuustoimisto oli laatinut ehdotuksen koulutuksen parantamiseksi laajentamalla kiertävä kotiteollisuuskoulu kiertäväksi rakennustyökouluksi. Sen alaisuuteen olisi kuulunut yleisimpien rakennustöiden, kuten perustus-, kivi-, puu-, betoni-, rautabetoni-, maalaus-, uunimuuraus- sekä pelti- ja kattamistöiden opettaminen. Koulun johtoon oli ajateltu monipuolisesti ammattilojansa sekä maaseutua tuntevaa rakennusmestaria.²⁹³ Suomen kolmannen yleisen asuntokongressin yhteydessä 1937 piti varatuomari Eljas Kahra esitelmän maaseudun asuntopolitiikan erityiskysymyksistä. Hänen mukaansa maaseudun asuntokysymyksen tärkeänä osana oli vanhojen rakennusten korjaaminen ja laajentaminen nykyaikaisia terveysvaatimuksia vastaaviksi. Samoin tärkeää oli uusien rakennusten rakentaminen vanhojen asuintarkoituksiin kelpaamattomien tilalle. Hallitus olikin esittänyt 15 miljoonan markan varaamista näihin toimenpiteisiin vuodelle 1938.²⁹⁴

²⁹³ Yrjö, Laine, 'Rakennustyöväen ammattikasvatus maaseudulla', *Arkkitiehti* 2/1936, s.30. Myös Siikonen 1929, s.148 otti kantaa maaseudun rakennussuunnittelijan ammattitaitovaatimuksiin. Rakentajan kannalta suunnittelijan valinta oli erittäin tärkeä kysymys.

²⁹⁴ 'Suomen III yleinen asuntokongressi', *Arkkitiehti* 9/1937, s.33–35.

Maaseudun arkkitehtuurin ja funktionalismin välisiä yhteyksiä alettiin tuoda suuremmin julki 1930-luvun kuluessa. Esimerkkinä suomalaisille arkkitehdeille toimi Ruotsi, jonka funktionalismin juuret nähtiin maan maalais- ja ruukkitraditiossa. Ruotsalaista funktionalismia pidettiin pohjaltaan terveempänä kuin romaanista tai saksalaista, sillä siinä mainitut traditiot yhdistyivät asplundilaiseen klassismiin samalla syventyen asiallisesti paikallisiin olosuhteisiin ja rakenteelliseen tarkoituksenmukaisuuteen.²⁹⁵ Kiinnostuksen herääminen maaseudun arkkitehtuuria kohtaan liittyi vahvasti myös arkkitehtien oman aseman muuttumiseen ja heidän työtehtäviensä laajenemiseen. Arkkitehtien rooli oli muuttunut yksityisasuntojen suunnittelijoista kokonaisvaltaisemmaksi yhdyskuntien suunnittelijaksi, jonka oli esteettisten kysymysten lisäksi hallittava teknilliset, taloudelliset ja sosiaalipoliittiset näkökulmat. Erityisen huomion kohteena oli arkkitehtien laiminlyömä maaseudun rakentaminen, joka ”muutamaa loistavaa poikkeusta lukuun ottamatta, oli kaukana edullisesta”. Arkkitehtien yhtenä ensimmäisistä velvollisuuksista pidettiin työsken- telyä maaseudun arkkitehtuurin kohottamiseksi. Pakkokeinoja ei kuitenkaan pidetty tämän suhteen soveliaana ratkaisuna, vaan ensisijaisesti tulokset oli hankittava valistustoiminnan kautta. Arkkitehtien ammattikunta kävi jatkuvaa sisäistä keskustelua rakentamisen esteettisten ja sen muiden arvojen välillä. Huolissaan oltiin myös rakentamiskysymyksiin käytetyn vallan luovuttamisesta toisaalle työnkuvan muuttumisen myötä. Oliko ammattikunnalla halua ottaa rakentaminen kokonaisvaltaisesti haltuun vai alistua pelkkään piirtäjän rooliin?²⁹⁶

Maaseutupitäjien rakentamisen osalta säännöllisempi tilastojen julkaiseminen alkoi Arkkitehdissä 1935. Raportointi oli kuitenkin hyvin lyhyttä ja pitäjät olivat lähinnä eteläsuomalaisia, kuten Askola, Tammela ja Riihimäki.²⁹⁷ Myös joitakin syrjäseutuja koskeneita rakennusprojekteja esiteltiin lehdessä, kuten vuosina 1934–1936 Asutushallituksen toimesta toteutettua Petsamon alueen maiden jakamista sekä asuttamista. Pienet yhden- tai kahden huoneen ja tuvan asunnot oli aluksi rakennettu hirsistä, mutta pohjoisen huonojen kasvuolojen takia oli pian siirrytty

295 Nimimerkki H.E [Hilding Ekelund], 'Kirjallisuutta – Gustaf Näsström: Svensk Funktionalism', *Arkkitehti* 1/1931, s.14. Asplundilaisuus viittaa ruotsalaiseen arkkitehtiin (Erik) Gunnar Asplundiin, jota pidetään yhtenä merkittävimpana pohjoismaisen klassismin edustajana.

296 Ole, Gripenberg, 'Arkkitehdin vaikutus rakennustoimintaan', *Arkkitehti* 12/1931, s.185–187. Katso myös Martti, Välikangas, 'Arkkitehdit ja kunnallinen elämä', *Arkkitehti* 1/1931, s.1. Gripenberg (1892–1979) valmistui arkkitehdiksi 1915 ja väitteli tohtoriksi 1939. Hänen merkittävimpiin töihin kuuluu Helsingin Taka-Töölön alue. Gripenberg toimi sekä tutkijana että yhteiskunnallisena vaikuttajana. Hän työskenteli muun muassa Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen rakennustaloudellisen laboratorion päällikkönä sekä Sosiaalisen Asuntotuotannon toimitusjohtajana (SATO) 1936–1941. Välikangas (1893–1973), 1906 saakka Buddén, valmistui arkkitehdiksi 1917. Hänen merkittävimpana työnään pidetään Helsingin Kämpylän puutarhakaupunkia. Välikangas osallistui myös Olympiakylän suunnitteluun 1939–1941.

297 'Uutisia', *Arkkitehti* 1/1935, s.1-2.

rankorakentamiseen, sillä pohjoiseen puut kasvoivat yleensä kieroiksi ja olivat laadultaan epätasaisia. Paavo Hansténin suunnittelema asuintaloja rakennettiin kaiken kaikkiaan 44. Vajaan 29 neliön rankorakenteisen asuinrakennuksen keskineliö hinnaksi oli saatu 857 markkaa, kun vastaava hinta hirsitaloissa oli laskettu 1 215 markaksi neliöltä. Asuinrakennusten lisäksi tehtiin pihapiireihin muun muassa eläinsuojia.²⁹⁸ Vuonna 1931 esiteltiin Satakunnan kolmannessa maatalousnäyttelyssä maaseudun pienkotia. Suunnitteluohjeena oli ollut emännän työtehon parantaminen sekä järjestyksen ylläpidon helpottaminen koko kodissa. Pienehköön keittiöön oli sijoitettu runsaasti säilytystiloja sekä tarpeelliset työpöydät. Kodikkuuden nähtiin kuitenkin kadonneen uusien asuntosuunnitteluperiaatteiden myötä, joiden mukaan asunto koostui yleensä keittiöstä, eteisestä ja kahdesta pienestä kamarista. Kaikki vanhassa asuntosuunnittelussa ollut hyvä oli hylätty ja uusien mallien mukaan ei ollut pystytty luomaan ”kotia”. Maaseudun pienkoti haluttiin käytännöllisemmäksi, todellisia tarpeita tyydyttäväksi sekä kauniiksi huomioiden rakentajien taloudelliset edellytykset. Maatalousnäyttelyn pienkodissa keittiöön oli edelleen varattu tilaa kangaspuille, kuten vanhassa tupamallissa oli tapana. Lisäksi talon olohuoneeseen oli sijoitettu makuuosasto. Näin vanhan tuvan toiminnot oli jaettu muihin huoneisiin.²⁹⁹ Olohuone otti uusissa kodeissa omakseen monet vanhoissa tuvista suoritetuista toimista. Ruuanlaitto ja nukkuminen sen sijaan yleensä eriytettiin, jolloin vanha tupa oli ikään kuin jaettu vähintään kolmeen osaan: keittiöön, olohuoneeseen ja makuuhuoneeseen.³⁰⁰ Kotiliedessä 4/1932 Arthur Brummer vertasi nykyaikaisten kotien tarkoituksenmukaista sisustamista jopa vanhoihin savupirttien sisustamistapoihin. Vuonna 1932 Heikki Siikonen esitteli Kotiliedessä Viipurin maatalousnäyttelyssä esillä ollutta pientilan mallitaloa. Talo oli ajateltu 15–20 hehtaarin kokoiselle viljelystilalle. Rakennuksessa oli sekä tupa, että erillinen keittiö monipuolisine säilytyskomeroineen. Siikosen mukaan mallitaloa voitiin tuskin monissakaan tapauksissa rakentaa täydellisenä, mutta sen esikuvallinen tarkoitus olikin tarjota ihmisille poimittavaksi heitä kiinnostavat ratkaisut niin tilaohjelmasta kuin sisustuksesta. Erityisesti talon valaisuolosuhteet oli järjestetty huolellisesti muun muassa keittiötöiden ja kangaspuiden osalta. Emännän käsityöpaikka oli sijoitettu siten, että hän saattoi valvoa hellaa. Keittiön ja tuvan kokoja oli voitu pienentää eriyttämällä ne. Lisäksi eteisen oheen oli sijoitettu erilliset kuivauskomero ja pesukomero. Pieni keittiö säästi emännän askelia ja sen sijoittaminen tuvan läheisyyteen puolestaan mahdollisti tuvan tarjoaman lisätilan käyttöönottamisen tilaa vaativissa töissä. Keittiöstä oli myös näköyhteys pihaan, jotta pihan töitä

298 Kaj, Englund, 'Asutushallituksen rakennustoimintaa Petsamossa', *Arkkitehti* 10/1936, s.150–152.

299 Katri, Jahnsson, 'Pienkoti Satakunnan III Maatalousnäyttelyssä', *Kotiliesi* 18/1931, s.808–810 ja 828.

300 Gustaf, Strengell, 'Kuinka ruokasalin käy?', *Kotiliesi* 7/1937, s.260–261 ja 284.

voitiin valvoa. Leivinuunia ei ollut, mutta se oli mahdollista rakentaa tuvan puolelle. Hellan yhteydessä ollut pientä leivinuunia Siikonen kritisoi siitä syystä, että sen äärestä ei voinut poistua muihin töihin, koska uuni vaati jatkuvaa puiden lisäämistä. Huonekalut olivat yksinkertaisia ja tarkoituksenmukaisia. Ulkonäöltään talo edusti vanhaa suorakattoista tyyliä, joka oli Siikosen mukaan nousemassa uudelleen oikeuksiinsa olleensa syrjäytettynä, maaseudun ulkonäön vahingoksi, monia vuosia.³⁰¹

Kansantyylien paluuta esitti 1930-luvun puolella välissä myös Yrjö Laine. Asiantuntija-arvioiden mukaan kansalliset ja paikalliset tyyli olivat tekemässä paluuta huonekalusisustuksen alalla. Sarjavalmistus ei ollut onnistunut saamaan aikaan yleismaailmallisia kansainvälisiä tyyliä ja samaan aikaan oli herätty huomaamaan entisaikojen huonekalujen tietynlainen tyyppiluonne. Suomen joukkotuotantoa pidettiin tässä mielessä hyvin sopeutuneena, sillä se oli pyrkinyt luomaan raaka-ainemahdollisuuksien pohjalta rakenteellisesti oikeita ja raaka-aineisiin sopeutuvia tyylistyyppijä. Esimerkiksi Englannissa ei ollut innostuttu joukkotuotantotyypeistä perinteisten huonekalutyylien vahvan arvostuksen vuoksi.³⁰² Heikki Siikonen otti lyhyesti kantaa tyyppi-huonekaluihin kuvaillessaan maalaistalon ruokailuhuoneen kalustusta. Tuolit eivät hänen mukaansa saaneet olla *”nykyaikaisen saha- ja höyläteollisuuden tusinatuotteita”* vaan *”tuolilla pitää olla luontevat, pehmeähköt muodot, niinkuin niillä olikin ennen”*.³⁰³ Laine myös toteutti näkemystään Jyväskylän kotitalousnäyttelyyn suunnittelemassaan maalaistalon tuvassa. Tupa oli suunniteltu Marttajärjestön toiveiden mukaisesti ja se noudatteli kansanomaisia sisustusperinteitä.³⁰⁴ Kotilieden 8/1938 sivuilla puolestaan esiteltiin uudenaikainen ja käytännöllinen asuinrakennus, joka osoitti miten käytännöllisesti ja miellyttävästi uudet keksinnöt voitiin soveltaa maalaistaloihin säilyttäen maalaistalon tyylin ja tunnun. Artikkelin kohteena ollut talo nähtiin esimerkkinä pientilojen voimakkaasta kehittämisestä itsenäisyyden ajalla.³⁰⁵ Talonpoikaisen ylpeyden ja omanarvontunnon nähtiin kohonneen 1930-luvun lopulla. Maalaistalot

301 Heikki, Siikonen, 'Maalaistalon uusi esikuva – Viipurin näyttelyn "esikuvatalo"', *Kotiliesi* 14–15/1932, s.568–571 ja 600. Siikonen oli itse piirtänyt talon suunnitelmat, paitsi keittiön sekä komerot, jotka olivat Katri Jahnssonin suunnittelema. Elli Ruuth oli puolestaan suunnitellut muut huonekalut. Ruuth oli aikansa merkittävimpiä kaluste- ja sisustussuunnittelijoita.

302 Yrjö, Laine, 'Kansantyylienkö paluu?', *Kotiliesi* 19/1936, s.716–717.

303 Siikonen 1929, s.46–47.

304 Nimimerkki A. W. [Alli Wiherheimo], 'Maalaistupa on huoneista kaunein', *Kotiliesi* 20/1936.

305 Nimimerkki M., Gd [Maiju Gebhard], 'Nykyäivän suomalaisia maalaistaloja – Käynti Someron Kauralassa', *Kotiliesi* 8/1938, s.306–308. Gebhard (1896–1986) oli kotitalousopettaja osastopäällikkö. Hän toimi muun muassa Pienviljelijäin keskusliiton konsulenttina 1923–1943 sekä Työtehoseuran johtokunnassa ja sen tutkimus-, koulutus- sekä valistustoiminnan johdossa 1943–1964. Gebhard oli tuottelias kirjoittaja ja hän kirjoitti lukuisia kotitalouteen liittyviä teoksia. Parhaiten hänet tunnetaan kuitenkin astiankuivauskaapin keksijänä.

olivat alkaneet näyttää yhä perinteisemmiltä sisustustensa osalta ja uusista vaikutteista oli luovuttu. Aiheesta kirjoittaneen Yrjö Laineen mielestä paraskaan joukkotuotanto ei voinut tyydyttää täydellisesti kansalle ominaisia makutottumuksia, vaikka kotimainen tuotanto lähelle pääsisikin. Kaikkein tärkeintä oli Laineen mielestä edistää harrastusta kotien kohentamiseen ja kaunistamiseen. Hän kuitenkin muistutti, että kaikki oikeasti käytännölliset ja hyvät uudistukset tuli ottaa käyttöön, hukkaamatta samalla paikallisia ominaispiirteitä.³⁰⁶

Aikalaisten mukaan ainakaan Ruotsin maaseudun tilanne ei ollut suomalaista maaseutua parempi. Ruotsalaisen haastattelututkimuksen mukaan, johon oli haastateltu 400 pieniltä tai keskisuurilta viljelytiloilta kotitalousoppilaitoksiin saapunutta opiskelijaa, paikalliset asuinolot olivat ankeita. Lämmön ja veden saanti oli maalla kovan työn takana, sillä vain harvalla Ruotsin maaseudulla oli lämpöjohto kodissaan. Lähes puolet taloista oli myös vailla vesijohtoa ja kylpymahdollisuuksia, kuten saunaa, ei useimmissa taloissa ollut ensinkään. Noin neljäsosalla vesijohto tuli navettaan, muttei keittiöön. Noin neljäsosa oli myös vesijohdollisten keittiöiden määrä. Neljännes emännistä pesi maitoastiat ulkona ympäri vuoden, suurin osa pesi ne keittiössä ja vain pienellä osalla oli tarkoitukseen varattu oma tila. Myös jäätä oli vain harvoilla käytettävissä. Huoneita oli useimmiten riittävästi, mutta etenkin talvisin asuttiin ahtaasti, koska haluttiin säästää lämmityskuluissa sekä siivoamisessa. Syynä tähän pidettiin elämänvaatimusten kehittymättömyyttä, minkä vuoksi valistustyö myös miehille tarkoitetuissa kouluissa oli tärkeää. Maalaisolojen uudistaminen nähtiin välttämättömänä naispuolisen työvoiman kaupunkeihin suuntautuneen muuttoliikkeen hillitsemiseksi. Samalla voitiin estää se, että raskaiden töiden uuvuttamat emännät saattoivat olla ruumiillisesti loppuun kuluneita jo 35–40 vuoden iässä. Ensimmäisenä haluttiin saada loppumaan veden kantaminen. Myös ruuanlaittoa ja säilytystä haluttiin helpottaa. Kolmanneksi haluttiin poistaa erityisen raskaat työt, jotka voitiin suorittaa esimerkiksi keskitetysti ja yhteistoiminnan avulla. Tässä auttoivat esimerkiksi meijerit sekä tiheässä asutuksessa yhteiset saunat, pesutuvat sekä leivintuvat. Yhteenvetona tutkimuksessa todettiin, että tuottamattomat työt kuten vedenkanto oli saatava vähenemään, mutta samalla oli pyrittävä pitämään huolta tuottavista töistä kuten leipominen.³⁰⁷

Arkkitehdissä 1939 esitellyn Lort Sverige -nimisen kirjan mukaan Ruotsin maaseudulla asuttiin

306 Yrjö, Laine, 'Millainen on tyylikäs maalaishäki?', *Kotiliesi* Joulunumero/1938, s.990–992.

307 Laura, Harmaja, 'Maalaisasuntojen parantamista suunnitellaan, Huonot ovat asunto-olot Ruotsinkin seudulla', *Kotiliesi* 3/1937, s.90–91 ja 104.

ahtaasti ja likaisissa oloissa. Paikalliset lääkärit pitivät yhtenä syynä likaisuuteen uunilämmitystä. Pohjois-Ruotsia pidettiin kuitenkin hivenen puhtaampana, sillä siellä huoneet olivat korkeampia. Ruotsissa esitettiin neuvoksi maaseudun naisten kotitaloustyön rationalisointia, jotta naisväen työoloja voitaisiin parantaa. Rationalisoinnin myötä nähtiin myös mahdollisuus luopua kotiapulaisten palkkaamisesta ja tällöin säästyneet varat saatettiin käyttää esimerkiksi asuinolojen kohentamiseen.³⁰⁸ Ruotsissa naisten tulotaso saattoi olla jo vastaava miesten tulotason kanssa, mutta palkkatöiden jälkeen heitä odottivat usein kotityöt. Kodin ulkopuolella työskenteleminen heikensi kotitaloustyön järjestämistä, semminkin kun miehet eivät ymmärtäneet parannusten merkitystä naisten tekemälle työlle. Onnettomat ja raskaat olot olivat kiihdyttäneet maaltamuuttoa, jolloin vanhemmat sukupolvet olivat jääneet huolehtimaan maaseudun rakennuksista miten taisivat ja vähäisten varojensa avulla. Erityisenä likaisuutta pahentavana seikkana oli juuri saunojen puuttuminen. Ruotsissa hallitus olikin myöntänyt apurahoja saunojen rakentamiseksi maaseudulle.³⁰⁹ Toisaalta jo Tukholman maatalousnäyttelyssä 1930 oli ollut esillä mallikoti, jonka rakennukset oli suunniteltu viljelyalaltaan 40–50 hehtaarin tilalle. Talo oli sisältä nykyaikainen, vaikka funktionalismi ei näkynytkään vielä sen ulkomuodossa. Keittiö oli pieni askeleiden säästämiseksi ja tupaa ei ollut vaan kaikilla huoneilla oli oma tarkoituksensa. Taloon kuuluivat muun muassa kylpyhuone, wc, pesutupa, autotalli, kattilahuone ja erilaiset ruokakellarit. Myös talon toiseen kerrokseen oli suunniteltu huoneita, joten kuivausullakkoa ei ollut. Rakennus oli kuitenkin pinta-alaltaan suhteellisen pieni, minkä vuoksi osa tarpeellisista tiloista oli sijoitettu ulkorakennuksiin. Suomalaisiin oloihin peilaten mallitalon katsottiinkin kaipaavan lisää väljyyttä. Ruotsalaisen maanviljelijän nähtiin kaupunkilaistuneen rakentamisessaan ja sisustamisessaan.³¹⁰ Vuosikymmenen alkua ja loppua tarkastellessa tiedot Ruotsin osalta näyttävät siis hieman ristiriitaisilta. Luultavimmin mallitaloa esitellyt artikkeli liioitteli Ruotsin maaseudun rakentamisen hyvää tolää jo suomalaisten valistuspyrkimysten vuoksi. Mallikodin periaatteet lienevät kuitenkin olleen ainakin jossain määrin sikäläisen maaseudun uudisrakentamisen ohjeena.

Rakennusten suunnittelussa ei varhaisempina aikoina ollut juuri kuultu emäntien mielipidettä. Rakentaminen oli ollut miesten toiminnan ja keskustelun piirissä, mutta 1930-luvulla asiat alkoivat muuttua ja myös emäntien ääni pääsi kuuluviin maaseudun rakennussuunnittelussa. Tietoa

308 Nimimerkki K.E.-d. [Kaj Englund], 'Kirjallisuutta – Ludvig Nordström: Lort-Sverige', *Arkkitehti* 1939 -liite, s.7–8.

309 Laura, Harmaja, 'Maaseudun asuntokurjuutta pengotaan Ruotsissa', *Kotiliesi* 4/1939, s.112–113 ja 130. Artikkelin perustuu myös edellä mainittuun Lort-Sverige -kirjaan.

310 Katri, Jahnsson, 'Maalaiskotia uudenaikaistetaan – Tukholman maatalousnäyttelyn mallikartanon asuinrakennus', *Kotiliesi* 18/1930, s.781–784 sekä 804 ja 808.

rakennustyöstä oli levitetty ja asukkaiden arvostelukykä herätetty siinä määrin, että emäntien sormenjäljet alkoivat näkyä maalaiskotien ajanmukaisessa suunnittelussa. Uusissa rakennuksissa asiat oli helpompi toteuttaa, mutta ammattitaitoinen suunnittelija osasi kyllä remontoida vanhastakin tarkoituksenmukaisen. Emäntien omaa aktiivisuutta kaivattiin kuitenkin vielä lisää rakennussuunnittelun parantamiseksi.³¹¹ Vuonna 1938 Heikki Siikonen kirjoitti Kotilieteen asuntojen järjestämisestä emäntien töiden ja toiveiden mukaan. Hänen mukaansa miehiä ei juuri kiinnostanut asuntojen järjestely, sillä he vain lepäsivät ja odottivat ruuan ilmestymistä niissä. Talojen järjestämisellä oli kuitenkin suuri merkitys emäntien keskeytymättömälle työlle. Vesi- ja lämpöhuolto kuluttivat runsaasti askelia, aikaa ja voimia. Melko tavallisessa ja hyvänä pidetyssä rakennusten järjestelyssä keittolieden edestä oli noin 30 metriä matkaa puuliiteriin ja noin 40 metriä kompostiin. Tavallista taloutta varten puita haettiin noin 8 kertaa päivässä ja samoin puhdasta sekä likavettä kuljetettiin noin 6 kertaa päivässä. Näissä ja muissa tehtävissä emäntä saattoi kulkea päivässä noin 1300 metriä, kuukaudessa lähes 40 kilometriä sekä vuodessa vajaa 500 kilometriä. Lisäksi ainakin puolet tästä matkasta tehtiin raskaita kantamuksia kuljettaen ja mahdollisesti vielä ylämäkeen. Silti tällaiset työt katsottiin vain taloudenpidosta johtuneiksi sivutöiksi. Siikonen mainitseekin, että mikäli miehet olisivat joutuneet tekemään kyseiset työt, olisi joka talossa jo vesijohto, viemäri sekä hevoskärryjen avulla täytettävä puulaatikko. Hän esitti, etteivät työt loppuisi tehokkaampien työjärjestelyjen avulla ja että myös naisilla oli oikeus lepohetkiinsä. Koska koti oli naisen työpaikka, oli se suunniteltava juuri tästä näkökulmasta:

- 1) Rakennusjärjestelmä oli tehtävä sellaiseksi, että rakennusten välimatkat, joita usein oli pakko kulkea, tulevat mahdollisimman lyhyiksi.
- 2) Uuden asuinrakennuksen huoneiden, kellarien, komerojen, lieden ynnä muiden vastaavien sovitukset oli tehtävä sellaiseksi, että kotitaloustöiden suoritus kävi entistä helpommin ja askeleita säästy.
- 3) Vanhaan asuinrakennukseen oli tehtävä välttämättömät komerot, kellarit ynnä muut tarpeelliset rakenteet.
- 4) Sekä uuteen että vanhaan rakennukseen oli hankittava ajanmukaisia taloudenpitoa helpottavia laitteita kuten vesijohto, viemäri, kuumavesisäiliö sekä muut tarpeelliset laitteet.

---

³¹¹ Heikki, Siikonen, "Rakentaja pyrkii toteuttamaan maalaisemännän toiveita", *Kotiliesi* 20/1935, s.782–783 ja 793–794. Rakennuspiirustusten hankkimisen yhteydessä rakentajia kehoitettiin ottamaan yhteyttä ammattimiehiin hyvän tuloksen takaamiseksi Siikonen 1935, s.89–90.

Tila määritettiin tässä käytännön kautta. Koti oli etenkin naisten ja heidän tekemänsä työn tilan representaatio ja sen tilalliset käytännöt määrittivät paljolti maatalan elämää ja sosiaalisia suhteita. Asuinrakennus asetettiin suunnittelijoiden pöydällä aina hallitsemaan siihen liittyviä tiloja. Siikosen mielestä miehet eivät olleet ottaneet asuntosuunnittelussa riittävästi naisten tarpeita huomioon ja toisaalta taas naiset eivät olleet osanneet riittävästi tuoda tarpeitaan julki. Tämä johtui joko osaamattomuudesta tai siitä, etteivät naiset olleet ehtineet miettimään asioita tarpeeksi.³¹² Emännän velvollisuus oli jo suunnitteluvaiheessa ottaa kantaa piirustuksiin ja pitää huolta siitä, että asunto suunniteltiin kotitaloutta silmällä pitäen. Parhaan tuloksen tuottivat kunnon piirustukset sekä työselitys. Rakennuksen luonnosta ei olisi saanut hyväksyä pelkästään isännän lausunnon perusteella vaan myös emännän olisi tullut kommentoida sitä. Rakentaminen nieli suuria pääomia, joten kunnollinen suunnittelu oli tärkeää. Siikosen mukaan rakennuksen tuli olla asukkailleen yhtä sopiva kuin puvun. Pukuakin sovitettiin kaksi tai kolme kertaa, vaikka se saattoi kestää käyttöä vain muutaman vuoden. Tärkeintä oli, että asunto tyydytti kotitaloudessa työskentelevien ja itse työn vaatimuksia. Luonnosta tarkastettaessa tuli emännän kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin asioihin:

"Ovatko huoneet ilmansuuntiin nähden siten sijoitettu, että asuinhuoneet saavat aurinkoa ja että keittopaikka on varjon puolella? Onko valaistus riittävä kaikissa huoneissa? Näkeekö tuvasta tai keittiöstä pihaan? Ovatko huoneet sopivan suuruiset ja muotoiset? Onko huoneita riittävästi? Ovatko huoneiden väliset yhteydet hyvät? Onko riittävästi sopivia seinäpintoja tarvittaville huonekaluille? Asiaa saattoi kokeilla leikkaamalla pahvista "huonekalut" ja sovittamalla niitä pohjapiirroksen. Pesupöydälle valon tuli tulla edestä tai sivulta ja sen oli oltava riittävän suuri. Onko kylmä ruokakomero sijoitettu ulkoseinälle lähelle keittopaikkaa? Onko puukomero riittävän suuri ja keittopaikan lähellä? Paras olisi jos puukomeron voisi täyttää ulkoapäin hevosen avulla. Onko lämmin pieni ruokakomero lähellä keittopaikkaa? Ovatko välttämättömät vaatekomerot paikoillaan oikeissa huoneissa? Onko kuivauskomero lämpimässä paikassa palomuurin kupeessa ja onko siitä ilmatorvi savupiippuun? Onko muita komeroita riittävästi ja ovatko komerot sijoitettu niin, etteivät ne pilaa huoneiden muotoa sekä ovatko ne sopivan kokoiset ja tarkoituksenmukaisilla paikoillaan? Onko tuulikaappi vähintään 60cm syvä? Onko kettoliesi sijoitettu niin, että valo tulee sivulta ja onko leivinuunin suu valoon päin? Onko kellarissa tarvittavat välttämättömät osastot?

³¹² Heikki, Siikonen, 'Aiotaanko teillä rakentaa?', *Kotiliesi* 4/1938, s.120.

Onko kellariin kunnolliset portaat keittopaikan läheltä? Ovatko kellarin kylmät osastot sijoitettu niin, etteivät ne pääse lämpiämään? Onko talon laajentamismahdollisuudet otettu tarpeeksi huomioon? Halvimmalla lisähuoneet saadaan ullakolle, jolloin portaille on varattava tilaa.”

Näiden kysymysten avulla rakennusten käyttäjät saattoivat luoda mieleensä kuvan käytännöllisestä ihannetalosta. Yhtäältä kysymykset edustivat suunnittelija kuvaa ihannetalosta. Tietyssä mielessä tässä saattoi nähdä yrityksen siirtää suunnittelijan kuva ja tilan tekstuaalinen representaatio tilan lopullisille käyttäjille. Kysymykset haastoivat käyttäjät kuitenkin vuoropuheluun, jolloin niiden vastauksiin tuli mukaan myös käyttäjien kuvia aiemmista kodeista ja tiloista. Vastauksia miettiessään käyttäjän täytyi punnita suunnittelijan argumenttien ja omien muistikuvien ja tilallisten tottumustensa suhdetta. Emännän ei tullut lannistua, vaikkei hän olisi itse osannut kaikkia tällaisia muutoksia ja korjauksia tehdä suunnitelmaan. Hänen tuli saattaa toiveet ja huomautukset arkkitehdin tietoon, jotta ammattilainen olisi voinut suunnitella talon sellaiseksi kuin käyttäjät halusivat. Apunaan emäntä saattoi käyttää esimerkiksi Kotilieden vuosikertojen sivuilta löytyviä artikkeleita rakennusosista ja teknisistä laitteista.³¹³ Myös korjattu luonnos tuli tarkistaa samoin periaattein ja mikäli tyytymättömyyttä ilmeni, oli puutteet sekä toiveet tuotava jälleen suunnittelijalle julki. Lisäksi emännän tuli tarkastaa huolellisesti työselitys ja korjata siihen kaikki puutteet ja tarpeet erityisesti taloudenpidon kannalta. Parhaana ja edullisimpana vaihtoehtona pidettiin sitä, että urakoitsijan annettiin tehdä kaikki rakennusosat ja laitteet, joita taloudenpidossa tarvittiin. Myöhemmin tehtyinä ne tulivat yleensä kalliimmiksi ja mikäli asiaa lykättiin, saattoivat ne jäädä kokonaan tekemättä. Lisäksi työselitykseen oli kirjattava mitä ei ehdottomasti saanut tehdä, kuten esimerkiksi eristettyjen ja eristämättömien lämpöjohtojen vetämistä kylmäkellareiden läpi. Lisäksi emännän oli syytä valvoa rakennusvaiheessa, että työt tehtiin oikein ja esimerkiksi ovet avautuivat oikeisiin suuntiin ja valopisteet olivat työpisteisiin nähden oikein suunnattuja.³¹⁴ Erilaiset kotien remontointia ja ehostamista käsitelleet artikkelit lisääntyivät Kotilieden sivuilla 1930-luvun loppua kohden. Kotien sisustuksen ja rakentamisen saralla tehty valistustyö lienee siis tuottanut jonkinlaista tulosta, koska remonttineuvoille oli kysyntää.³¹⁵ Myös Pienviljelijän rakennusopissa oli yksi kappale omistettu kokonaan vanhan talon remontoinnille erilaisine käytännöllisine ohjeineen muun muassa kengittämiseen, seinien

313 Heikki, Siikonen, 'Emäntäkin istuu rakennuslautakunnassa', *Kotiliesi* 6/1938, s.214–215 ja 238. Rakentajan ja rakennussuunnittelijan välisestä työprosessista myös Siikonen 1929, s.148–149.

314 Heikki, Siikonen, 'Oletteko nyt varmasti tyytyväiset piirustuksiin?', *Kotiliesi* 7/1938, s.253–254.

315 Katso esimerkiksi Elias, Paalanen, 'Kannattaako vanhoissa huoneistoissa tehdä muutostöitä?' *Kotiliesi* 9/1939, s.346–347. Paalanen piti asunnon remontointia kannattavana ja omistajalleen korkoa tuottavana.

oikaisuun ja lattialahon korjaamiseen.³¹⁶

Siikosen mukaan valaistusolosuhteet tuli miettiä kuntoon jo rakennuksia sijoiteltaessa pihan asemapiirrokseen. Jokaiseen huoneeseen, jossa oli ihmisiä tai eläimiä tuli saada mahdollisimman paljon auringonpaistetta. Toisin sanoen rakennusten sijoittelu tuli ilmansuuntiin nähden olla sellaista, että valo osui parhaiten niiden pitkille sivuilla, joissa oli eniten ikkunoita. Aamuaurinkoa haluttiin saada makuuhuoneisiin, päivähuoneisiin puolestaan eteläaurinkoa ja vierashuoneisiin ilta-aurinkoa. Keittiötä Siikonen esitti sen sijaan sijoitettavaksi vähemmän aurinkoiseen kohtaan, jottei se kesällä tulisi liian kuumaksi. Talon pohjoispuolelle voitiin sijoittaa myös eteiset, ruokasäiliöt, maitohuoneet ja muut viileämpään tarkoitettut huoneet. Silti mikään rakennuksen sivu ei saisi jäädä ilman aurinkoa.³¹⁷

4.3. Standardisointi talous- ja sosiaalipoliittisena välineenä

Andersin piti tyyppitaloja ratkaisuna työväestön elinolojen ja elämisen laadun kohottamiseen. Hänen ehdotuksissaan pienin, lapsettoman parin tai perheen jossa lapset ovat samaa sukupuolta, asunto sisälsi tuvan kyökkialkoviolla sekä kamarin. Työväenasunnon tyyppi oli hänellä kaksikerroksinen, jossa alakerrassa sijaitsivat tupa ja kamari sekä yläkerrassa ullakko ja vinttihuone. Ruuanlaitto tapahtui tässä vaihtoehdossa tuvassa ja lisäksi se toimi päivähuoneena sekä tyttölapsien makuuhuoneena. Andersinin ehdottamat tyyppitalot sisälsivät useampia pieniä huoneistoja siten, että jokainen asunto oli sijoitettu erilleen naapureista siten ja kaikille oli taattu samanlaiset valaistusolosuhteet. Asunnon läpituulettaminen tuli olla myös mahdollista. Varsinaisia erillisiä keittiöitä Andersin sijoitti isompiin neljän perheen tyyppitaloihin sekä näitä tilavampiin huoneistoihin. Hänen mukaansa pyrkimys olisi tullut olla sellaisiin asuntotyypeihin, joissa molemmilla sukupuolilla olisi ollut omat makuuhuoneensa. Tilaohjelmien lisäksi olisi standardisoimisen piiriin tullut saattaa rakennusmateriaalit sekä erilaiset rakennusosat, kuten ikkunat ja ovet. Rakennusten runkoihin tarvittavia materiaaleja, kuten vaneria ja ensopahvia, olisi voitu tuottaa teollisena sarjatuotantona. Yksilöllisen ilmeen standarditalot olisivat voineet saada ulkoväriytyksen vaihteluilla, kuisti- ja eteistyypejä vaihtelemalla sekä sijoittamalla taloja sopivasti maastoon nähden. Andersin toi ajatustensa tueksi esiin ulkomaisia esimerkkejä, joissa anarkiaa ja

³¹⁶ Siikonen 1935, s.221–228.

³¹⁷ Siikonen 1929, s.21.

bolševismia on onnistuttu ehkäisemään työväen asuinoloja kohottamalla. Hänen mukaansa asuntopulan helpottaminen ja hygieenisten asuntojen riittävä tarjonta oli hyvä keino estää yhteiskunnallisia levottomuuksia.³¹⁸

Andersinin artikkeli vertautuu yhtäältä historismiltaan ja talonpoikaisen rakentamisen käsittelytavaltaan muun muassa Elias Paalasen samana vuonna esittämiin ajatuksiin sekä toisaalta rationalisoimisen kehittymiseen ja rakentamistapojen määrittelyyn todellisten sekä kuviteltujen tarpeiden pohjalta. Vaikka Andersin ei suoraan esitä 1800-luvun puoltaväliä edeltänyttä maaseudun rakentamistapaa ihanteena tuo hän sen kuitenkin esiin ikään kuin rationaalisen (kaupunki)rakentamisen mallina. Rakennusten muoto, huonemäärät sekä huoneiden käyttötarkoitus olivat siis syntyneet *"tarpeiden ja elämän ohjaamina"*. Rinnastus funktionalismin mottoon 'sisältö määrää muodon' vaikuttaa vähintäänkin selvältä. Toisaalta kansalaissodan kokemukset ovat myös läsnä, kun asuntosuunnittelun kautta otetaan kantaa bolševismin ehkäisyyn ja yhteiskunnallisten levottomuuksien torjuntaan.

Rakennusosien standardisoimiseen otettiin kantaa jo 1921, jolloin Arkkitehdin sivuilla julkaistussa artikkelissa vaadittiin 1915 julkaistun normaaliovia ja -ikkunoita sisältäneen piirustuskokoelman uudistamista. Rakennusosien standardisointia valmistellut komitea ottaa voimakkaasti kantaa asian puolesta nojautuen erityisesti taloudellisiin näkökohtiin. Pula- ja sekä yksityisten että yhteiskunnan niukat taloudelliset resurssit pakottivat etsimään kustannustehokkaita ratkaisuja rakentamisessa. Rakennusosien standardisoinnilla oli mahdollista säästää sekä materiaali- että työvoimakuluissa. Komitea piti vuoden 1915 kokoelmaa liian laajana ja vaihtelevana. Se ei tarjonnut riittävää vastausta standardisoinnin kautta saavutettavissa oleviin ratkaisuihin. Lehtiartikkelissa otettiin jälleen esiin argumentin tueksi hyviä tuloksia tuottaneita ulkomaisia esimerkkejä. Esimerkiksi Amerikassa kerrottiin tuhannen oven kokoamisen päivässä olevan mahdollista kahden miehen ja koneiden toimesta.³¹⁹ Ikkunoiden ja ovien standardisointia toivottiin myös Pienviljelijän rakennusopin sivuilla viitaten jo tehtyyn aloitteeseen asian suhteen.³²⁰ Pientilojen rakennuspiirustuksia -kokoelmassa käytettiin rakennusten kohdalla kahta eri ikkunamallia sekä erillisiä komeron ja kellarin ikkunoita. Lisäksi ovia oli neljää eri kokoa käsittäen ulko-oven, kaksi väliovea sekä komeron oven. Nämä ovet sopivat sekä asuin- että karjarakennuksiin lukuun

318 Harald, Andersin, 'Pienempien asuntotyyppien standardisointinen', *Arkkitehti* 2/1921, s.4–11.

319 'Uusia ikkunoitten ja ovien standardityyppejä', *Arkkitehti* 6/1921, s.6–13.

320 V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.11–12.

ottamatta ladonovia tai muita vastaavia.³²¹ Kotiliesi puolestaan esitteli tällaista standardivalmisteista amerikkalaista yhden perheen taloa numerossaan 13–14/1923. Tekstin mukaan talot tehtiin standardien mukaan toisten samanlaisten viereen koko kortteli kerrallaan. Lisäksi huonekalut olivat standardityyppisiä ja keittiöt ennen kaikkea tarkoituksenmukaisia. Yläkertaan oli makuuhuoneiden lisäksi sijoitettu kylpyhuone ja pesusoppi oli joko kellarissa tai välikössä keittiön vieressä.³²²

Kauno S. Kallio otti kantaa standardisoimisen, jossa vähillä keinoilla ja ainetta säästämällä tuli saada aikaan yksinkertainen ja tarkoituksenmukainen lopputulos, puolesta erityisesti maaseudun rakentamisen parantamiseksi. Normalisointi olisi Kallion mukaan ehkäissyt rakentamisen huonoja lopputuloksia. Kallio tuo esiin, että vuonna 1921 järjestetyn maalaishankakoulurakennuksia koskettaneen mallipiirustuskilpailun tuloksena tuotetussa Maalaishankakoulurakennuksien mallipiirustuksia -kokoelmassa oli jo käytetty normaaliovia sekä -ikkunoita. Rakennusteollisuus oli kuitenkin valitellut, että standardimalleja oli liiaksi. Tällöin niiden valmistaminen varastoon tuotti teollisuudelle tappiota.³²³

Asumisen ongelmia yleisellä tasolla kuvannee hyvin Arkkitehdin sivuilla säännöllisesti esiintyneet tilastotiedot. Alkuvuosina tilastot keskittyivät enimmäkseen Helsinkiin, mutta 1930-luvun kuluessa myös maaseutukaupunkien rakentamisen tilastotietoja alettiin tuoda esiin. Varsinaisen maaseudun, pienempien kylien, pitäjäin tai taajamien tietoja lehdessä ei esitelty. Arkkitehdissä 3/1927 julkaistu teksti esitteli Helsinkiä koskevia tilastotietoja hieman pidemmällä aikavälillä. Jutun mukaan vuonna 1910 Helsingin huoneistoista 74 prosenttia oli yksihuoneisia ja niissä asui 67 prosenttia koko Helsingin väestöstä. Vuonna 1919 Helsingissä oli asukkaita 157 000, joista 96 000 asuin yksi- tai kaksihuoneisissa asunnoissa. Asuntopula oli kaupungeissa kova, sillä esimerkiksi yksityinen asuntorakentaminen oli vähäistä vuokrasäännöstelyn vuoksi. Pulaa oli pyritty helpottamaan valtion ja kuntien harjoittamalla yleishyödyllisellä rakentamisella sekä asunto-osakeyhtiö -pohjaisella rakentamisella. Viimeksi mainittua rakentamisen muotoa pidettiin erityisesti Suomelle tyypillisenä ja lehtiartikkelissa kommentoitiin esimerkiksi Ruotsissa vastaavantyyppisen rakentamisen olevan hyvin vähäistä. Asunto-osakeyhtiömuotoisessa

321 Siikonen 1932, s.9 sekä Siikonen, *Pientilojen rakennuspiirustuksia*, piirustus numero 117.

322 Nimimerkki Mrs. E, 'Amerikka – oman kodin luvattu maa', *Kotiliesi* 13–14/1923, s.400–404.

323 Kauno S. Kallio, 'Puurakennusten erinäisten osien normalisoimisesta – tärkeä tehtävä eritoten maaseudun rakennustavan parantamiseksi', *Arkkitehti* 4/1922, s.54–56.

rakentamisessa noin puolet rakennuskustannuksista jätettiin osakkaiden maksettavaksi. Jutun mukaan vuosien 1920 ja 1926 välillä tapahtunut voimakas rakennustoiminta oli onnistunut helpottamaan asumistiheyttä. Kuuden vuoden aikana rakentamiseen oli käytetty lähes miljardi markkaa ja uusia asuinhuoneita oli saatu rakennettua 30 750. Tämä toiminta oli onnistunut pienentämään Helsingin asumistiheyttä vuoden 1920 2,2:sta vuoden 1926 1,8:een henkeen per huone. Tekstissä myös keuhuttiin yleisön pitkälle kehittynyttä makua, joka suosi käytännöllistä ja mukavaa asumista. Esimerkiksi niin kutsutut kuolleet pinta-alat olivat hävinneet asunnoista lähes kokonaan ja asuntoja pidettiin hyvin kalustamiskelpoisina.³²⁴ Tilastotietoa esiteltiin Helsingin osalta vielä lisää saman vuoden aikana, kun lehden sivuilla julkaistiin Helsingin rakennustarkastajan vuosikertomus vuodelta 1926. Sen mukaan Helsingissä oli valmistunut 3 325 asuntoa, joista yhden-, kahden-, ja kolmenhuoneen asuntoja oli 2 595. Rakennettu huonemäärä oli 9 002, keittiöt mukaan luettuina. Asuntojen pohjasuunnitelmat olivat edenneet parempaan suuntaan kohti yksinkertaisia ja selviä ratkaisuja. Rakennustapa ja -toiminta oli lähestymässä jo ensimmäistä maailmansotaa edeltänyttä tasoa ja paikoitellen jopa ylittänyt sen.³²⁵

Ajallisesti ja maantieteellisesti kattava tilastollinen vertailu suomalaisesta rakentamisesta esitettiin *Arkkitiedin* 3/1930 sivuilla. Tarkastelujaksolla 1921–1928 rakennustoiminta oli kasvanut voimakkaasti ja erityisen voimakkaana kasvu oli tapahtunut vuosina 1928 ja 1928. Tämän jälkeen rakennustoiminnan määrä oli kääntynyt laskuun. Vaikka vasta vuonna 1924 rakennustoiminta oli määrällisesti ohittanut vuoden 1912 tason, oli se vuonna 1928 jo kaksi ja puoli kertaa suurempi kuin 1912. Helsinki oli absoluuttisilla määrillä mitattuna rakennustoiminnaltaan selvästi vilkkain kaupunki, mutta suhteellisesti mitattuna maaseutukaupungit menivät sen ohitse. Lukuun ottamatta vuosi 1925–1927, jolloin Helsinki oli ollut myös suhteellisesti suurin rakentaja. Rakennustoiminnan muodoista maaseutukaupungeissa kertoivat seuraavat tiedot:³²⁶

324 'Sodanjälkeinen rakennustoiminta Helsingissä', *Arkkitiedin* 3/1927, s.31–34.

325 Harald, Andersin, 'Rakennustoiminta Helsingissä – Rakennustarkastajan vuosikertomus vuodelta 1926', *Arkkitiedin* 6/1927, s.78–80.

326 'Rakennustoiminta kaupungeissa 1921–1928', *Arkkitiedin* 3/1930.

Osuus rakennustoiminnasta maaseutukaupungeissa

Rakennuttajat	1921	1928
Yksityiset yhtiöt	14,10%	72,80%
Teollisuuslaitokset	29,00%	2,40%
Omakotitalot	27,00%	12,60%
Yleishyödylliset yhtymät	20,00%	10,80%
Kunnat	7,50%	1,30%
Valtio	2,00%	0,10%
	Yht. 97,6%	Yht. 100%

Kotilieden tietojen mukaan 1919 maassa oli ollut yhteensä noin 350 000 huonetta. Seuraavan kymmenen vuoden aikana rakennettiin noin 100 000 uutta huonetta, joista 60 000 Helsinkiin. Vuonna 1919 kaupunkien asukkaista yhden huoneen asunnoissa asui 25,9 prosenttia sekä yhden huoneen ja keittiön asunnoissa 36,2 prosenttia väestöstä. Edelleen 36,6 prosenttia kaupunkilaisista asui liika-asutuissa asunnoissa, joissa henkilömäärä per huone oli kolme tai ylitse. Yhden huoneen asuntoja kaikista asunnoista oli 34,2 prosenttia sekä yhden huoneen ja keittiön asuntoja 36 prosenttia. Vuosikymmenen kuluessa ahtaita oloja oli kuitenkin onnistuttu hieman helpottamaan sekä asuntojen laatua ja sisäistä järjestelyä parantamaan. Myös omistusasumisen helpottaminen oli lisännyt asumislaatua, sillä vuokra-asujien alituisena uhkana oli muuttaminen, jolloin esimerkiksi huonekalujen laatuun ei kannattanut satsata. Alkuperäisenä ajatuksena työväenasunnoksi ollut kahden huoneen ja keittiön asunto oli kuitenkin osoittautunut työläisille liian kalliiksi. Samoin kylpyhuoneiden rakentaminen oli työväestölle liian hintavaa. Muiden maiden osalta mainittiin, että huoneen ja keittiön asunto oli ehdoton minimi ja tyyppillisin työläisasunto oli kahden huoneen ja keittiön kokonaisuus. Isommatkaan kodit eivät olleet aivan tavattomia. Suomessa muutos oli vasta alkanut ja se eteni hitaasti.³²⁷

Standardisointi keskittyi aluksi pohjaratkaisuihin sekä rakennusmateriaaleihin, mutta pian alettiin kiinnittää huomiota myös työtapojen rationalisointiin. Pohjoismaisilla Rakennuspäivillä suomalaiset arkkitehdit saivat kuulla millaisia tuloksia naapurivaltioissa oli saavutettu asioiden suhteen. Ruotsissa rakentamisen rationalisointi standardisoinnin avulla oli lähtenyt liikkeelle pulakauden aiheuttamista paineista rakentamiselle. Aluksi ongelmaa oli lähestytty puhtaasti teknillisistä ja

³²⁷ Yrjö, Harvia, 'Asumistason kohoaminen kaupungeissa', *Kotiliesi* 22/1929, s.930–931 ja 952. Yrjö Artturi Harvia, vuoteen 1912 saakka Hagan (1887–1947) oli filosofian maisteri ja kunnallismies. Hän osallistui muun muassa kunnallislainsäädännön ja asuntopolitiikan kehittämiseen. Harvia toimi lukuisissa luottamustehtävissä esimerkiksi Helsingin kunnallispolitiikassa. Asuntoreformiyhdistyksen puheenjohtajana hän toimi vuodesta 1927 lähtien. Lisäksi vuodesta 1939 alkaen hän toimi Helsingin asuntokeskuskunnan (HAKA) hallintoneuvoston puheenjohtajana.

materiaalisista näkökulmista, mutta ammattilaisille oli käynyt pian selväksi että myös työtapoja ja -järjestelyitä oli pyrittävä kehittämään rationaalisemmiksi. Koko rakennustoiminta, niin sisustusdetaljit, pohjakaavat, runkoratkaisut ja kaikki muu rakennukseen liittyvä oli saatettava yksinkertaisemmaksi ja yhdenmukaisemmaksi. Ruotsissa asia oli edennyt siten, että ensin standardisointi oli saatu ulotettua oviin ja ikkunoihin. Toiseksi oli pyritty rakennushelojen standardisointiin. Tämä oli kuitenkin osoittautunut isoksi haasteeksi helatyyppien runsauden vuoksi. Kolmannessa vaiheessa Ruotsissa oli siirrytty keittiösisustusten standardisoimiseen. Kaikissa hankkeissa oli pyritty ottamaan niin valmistajien kuin käyttäjien mielipiteet mahdollisimman laajasti huomioon. Esimerkiksi keittiösuunnittelussa olivat olleet mukana niin keittiöiden tarvekalujen valmistaja kuin emäntäyhdistykset. Ruotsissa standardisoimistyö oli 1920-luvun loppua kohden etenemässä kohti helloja, kattotiiliä, sähkölaitteita, putkia ja terveydellisiä varusteita. Lisäksi oli aloitettu työ rakennusammatin normittamiseksi. Jotta pyrkimys rationalisointiin olisi tuottanut tulosta, nähtiin voimakas propagandatyö tärkeänä käytännön toimien rinnalla. Tämä tarkoitti esimerkiksi aktiivista näyttelytoimintaa.³²⁸

Propagandistisessa tekstissään Arkkitehdin 5/1928 sivuilla ruotsalainen arkkitehti Sven Markelius toi esiin standardisoimisen, funktionalistisen ideologian ja yhteiskunnan kehityksen välisiä siteitä. Markelius näki taloudelliset vaatimukset keskeisinä rakentamiselle. Näitä vaatimuksia voitiin tyydyttää teknillisiä mahdollisuuksia sekä työjärjestelyitä kehittämällä. Koneellinen työtapo synnyttäisi tarvittavat tyypit ja normit. Lisäksi typisoiminen tekisi vastavuoroisesti mahdolliseksi taloudellisen joukkotuotannon ja täydellistäisi yksityisen tuotteen mahdollisimman suuresti. Markelius näki typisoimisen perustana myös vanhempien aikojen arkkitehtuurin yhdenmukaisuudelle. Hänen mukaansa se oli kypsän arkkitehtuurin merkki. Raudan ja betonin tarkoituksenmukainen käyttö oli olennaista uudelle arkkitehtuurille. Markeliuksen mukaan rakennustoiminnan rationalisointia haittasivat erityisesti halpaa rakentamista vastustanut kapitalistinen keinottelu sekä työläisjärjestöjen lyhytnäköinen palkkapolitiikka. Hän katsoi näiden kahden tekijän vahvistavan toisiaan ja kohottavan rakennuskustannuksia liian korkeiksi. Myös uusien rakennusaineiden ja -tapojen vähäinen tunnettuus herätti yleisössä vastustusta uutta arkkitehtuuria kohtaan. Tähän ongelmaan Markelius näki ratkaisuna valistustoiminnan.³²⁹

328 'Rakennusaineiden standardisoinnista – selostus kapteeni Hans E. Elliotin kirjoitelmasta Pohjoismaisten Rakennuspäivien yhteydessä julkaistusta Byggnadsvärldenin erikoisnumerosta', *Arkkitehti* 8/1927, s.108–111.

329 Sven, Markelius, 'Rationalisointipyrkimykset nykyaikaisessa huonerakennustaitteessa', *Arkkitehti* 5/1928, s. 71.

Käytännössä rakentamisen standardisointi osoittautui Suomessa hyvin hitaaksi prosessiksi. Jo aikalaiset 1920-luvulla näkivät, että hyvistä yrityksistä huolimatta standardisoiminen ei ottanut kunnolla tuulta alleen. Useimmiten siihen suhtauduttiin välinpitämättömästi tai jopa vastustaen. Syynä reaktioihin pidettiin muun muassa yleistä ymmärtämättömyyttä aiheesta. Osa arkkitehdeistä ja rakennusmestareista oli vastustanut standardisointia epäillen sen yksitoikkoistavan arkkitehtuuria liiaksi. Tästä huolimatta pyrkimykset rakentamisen rationalisointiin ja aiheeseen liittyvä kirjoittelu jatkui Arkkitehdin sivuilla. Rationalisointia pidettiin tunnuslauseena kaikkien maiden taloudelliselle toiminnalle. Se sisälsi ”*centralisoinnin, specialisoinnin ja standardisoinnin*” ollen näin laajempi kokonaisuus kuin pelkästään talonrakennukseen keskittyvä. Yksitoikkoisuuden sijaan rakentamisen standardisoinnin nähtiin takaavan asukkaiden viihtyisyyden pienemmin kustannuksin sekä vapauttavan työvoimaa ”tarpeettomasta detaljityöstä”.³³⁰ Standardisoiminen eteni kuitenkin verkkaisesti ja vuoteen 1930 mennessä eteenpäin oli päästy vain muutamilla osalualueilla, kuten sileitten vaneriovien valmistuksessa. Vaikka ovityyppien määrä oli saatu laskettua kuuteen ja yhtenäiselle joukkotuotannolle ei nähty käytännön esteitä, olivat uudet ovityypit silti kalliimpia valmistaa kuin vanhat. Osasyyn tähän oli puusepäntehtaitten kirjavat valmistusmenetelmät. Myös Arkkitehtiliiton aloitteellisuutta kaivattiin, sillä arkkitehtien oli nähty vastustaneen standardisointikehitystä.³³¹ Vasta vuonna 1935 julkaistiin Arkkitehdin sivuilla kilpailujulistus yksinkertaisista puisista tyyppihuonekaluista.³³² Tätä ennen oli kuitenkin pidetty vuonna 1930 joulun alla kotiteollisuusnäyttely, jossa ensimmäistä kertaa Suomessa esiteltiin kodin sisustuksessa valtaan päässyttä tapaa ratkaista asuntokysymys tyyppituotannon avulla. Tyyppihuonekalut nähtiin paitsi tapana toteuttaa halpoja kodin sisustuksia myös keinona toteuttaa yksilöllisiä sisustuksia esimerkiksi huonekalujen sijoittelulla, sillä enää ei tarvitsisi ostaa koko kalustoa kerralla. Myöskään vanhat sisustussäännöt huoneille määritellyistä huonekaluista eivät enää päteneet uusien oppien myötä.³³³

Rakentamisen suhteen standardisointi voitiin jakaa kahteen osaan: rakennukseen sisältyvien konstruktiivisten osien standardisointi ja kokonaisten valmiiden talojen standardisointi. Lisäksi

330 A., Willberg, 'Standardisoinnista rakennusallalla.', *Arkkitehti* 4/1929, s.49–51.

331 P.E., Blomstedt [Pauli Ernesti Blomstedt], 'Sileitten faneeriovien standardisoiminen', *Arkkitehti* 7/1930.

332 'Tyyppihuonekalukilpailu', *Arkkitehti* 6/1935, s.21.

333 Yrjö, Laine, 'Nykyaikaisia suuntia kodinsisustuksessa - Kotimme ja tyyppituotanto', *Kotiliesi* 1/1931, s.11–14.

Samanlaisia neuvoja asunnon kalustamisesta annettiin myös vuosien 1930 ja 1931 aikana julkaistussa artikkelisarjassa, joka tarjosi neuvoja nuorten parien ensimmäistä kotia varten. Katso esim. Salme, Setälä, 'Keittiö ja kamari', *Kotiliesi* 11/1931, s.493–495 ja 518–520. Tekstissä kehoitettiin kalustamaan huoneet tarpeiden mukaan eikä millään ”oikeilla kalustoilla”.

edellinen voitiin jakaa vielä kahteen alueeseen: mittojen ja muotojen standardisointiin sekä laadun standardisointiin. Puusepäntuotteista nähtiin hyvänä lähtökohtana tällaiselle työlle, sillä esimerkiksi ikkunoiden ja ovien standardisoiminen voisi johtaa nopeasti myös muiden rakennusosien kuten esimerkiksi lasien, lukkojen ja helojen standardisointiin. Ruotsi nähtiin tässäkin suhteessa esimerkkinä, sillä siellä standardisointityön tuloksena oli onnistuttu vähentämään saranoiden, lukkojen sekä oven- ja ikkunoiden kahvojen lukumäärä noin 2 000:sta 485:een. Standardisoimisen kohteeksi nähtiin soveltuvan erityisesti tehdasrakennukset, työläisasunnot ja huvilat. Ruotsissa oli onnistuttu valmistamaan standarditaloja jo vientiin asti ja Norjassakin toiminta oli ollut menestyksekkästä. Saksassa rakennustarpeiden hintaa oli onnistuttu laskemaan 40 prosenttia ja Ruotsissa rakennuskustannukset olivat pienentyneet 15 prosenttia.³³⁴ Suomen osalta Arkkitehtiliiton asettaman komitean rakennustapojen- ja aineiden normalisoinniksi mietintöä esiteltiin Arkkitehdissä 2/1932. Työsuorituksille, rakennustavoille sekä -aineille ei ollut vielä siihen mennessä asetettu yleispäteviä koko maan kattavia normeja, joilla työn laatua olisi voitu valvoa. Yleispätevän ja ajantasaisen ohjeistuksen laatimista pidettiin hankalana rakennusalan nopean kehittymisen vuoksi, vaikka muissa Pohjoismaissa vastaavia ohjeistoja oli jo laadittu. Komitea esitti normalisoinnin kytkemistä osaksi vuodesta 1925 toimineen standardisoimislautakunnan työtä. Erityisesti se halusi kiinnittää huomion asemakaavoituksen normittamiseen sekä pohjapiirustusten merkintöjen ja työpiirustusten mitoittamisen normalisointiin.³³⁵

Maaseuturakentamista oli kritisoitu jo pitkään huonolaatuiseksi, mutta myös suomalaisessa kaupunkirakentamisessa oli omat ongelmansa. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä rakentamisen laatu oli kaupungeissakin heikko taloudellisen niukkuuden vuoksi. Taloudellinen tilanne kuitenkin parani suhteellisen nopeasti ja rakennussuunnittelussa tapahtui samalla huomattavaa kehitystä. Samaan aikaan, kun taloudelliset olot paranivat, niin rakentamisen vaatimukset kasvoivat, kilpailu koventui ja viranomaisten valvonta tiukkeni. Rakennustoiminnan laatu lähti kuitenkin jälleen heikentymään löysän luotonannon vuoksi, jolloin lähes kuka tahansa saattoi saada hankkeilleen lainaa ilman kunnollisia rakennussuunnitelmia. Näin työn laatu huononi samalla kun rakennuskustannukset nousivat. Myös ammattitaitoisesta työvoimasta oli pulaa. Aikalaiset esittivätkin, että sota-ajan aiheuttamien epäkohtien ja asuntopulan oltua

334 A., Willberg, 'Standardisomisesta rakennusallalla.', *Arkkitehti* 4/1929, s.49–51.

335 'Normaalimääräysten aikaansaaminen', *Arkkitehti* 2/1932, s.17–19.

voitettuja tuli kiinnittää erityistä huomiota rakentamisen laatuun. Työn suorittamisen parantamiseksi ehdotettiin muun muassa viranomaisten ja suunnittelijoiden parempaa koulutusta, ammattitaidon syventämistä sekä vaatimusten tehostamista. Tehokkaimpana keinona pidettiin kuitenkin sitä, että rahoituslaitokset olisivat asettaneet rakennussuunnitelmat aina asiantuntevan tarkastuksen alaiseksi ennen luotonantoa.³³⁶ Eräs ehdotus työpiirustusten laatimisen helpottamiseksi sekä rakennusaineitten vertailtavuuden parantamiseksi oli kokoelman perustaminen saatavilla olevien rakennusaineiden ja -mallien esittelemiseksi. Esimerkkinä käytettiin Berliinissä esillä ollutta vastaavaa kokoelmaa.³³⁷

Terveiden asunto-olojen kehittämistä oli pidetty jo ennen ensimmäistä maailmansotaa nopeimpana sosiaalipoliittisena keinona vähävaraisten elämiin vaikuttamisessa. Erityisesti naisten ja lasten suojele terveiden asunto-olojen kehittämisellä nähtiin tärkeänä. Asunnon käsitteen nähtiin muuttuneen. Kun se aiemmin oli lähes yksinomaan tarkoittanut perheen asuinyksikköä, oli käsite 1920- ja 1930-lukujen kuluessa laajentunut tarkoittamaan alati monipuolistuvaa joukkoa ihmisiä ja perhekuntia. Uusia asuntomuotoja oli siis luotava lakkaamatta. Toisaalta myös perheasunto oli suunniteltava sosiaalisia ja psykologisia seikkoja ajatellen. Esimerkiksi ruumiillisen ja henkisen työn tekijät tarvitsivat erilaisia koteja. Eduskunta päätti syksyllä 1936 toimeenpanna ensimmäisen Suomen asunto-oloja selvittäneen tutkimuksen. Tähän mennessä tämän tyyppistä tietoa asumisesta oli saatu lähinnä vain kaupunkien osalta joka kymmenes vuosi järjestetyn väestönlaskennan avulla. Edellisen kerran laskenta oli tehty 1930. Ruotsissa oli vuodesta 1932 saakka myönnetty valtion lainoja asuntojen korjauttamiseen ja parantamiseen. Tähän tarkoitukseen käytetyt varat, arvoltaan vuoteen 1936 mennessä noin miljardi markkaa, olivat paitsi parantaneet maaseudun asuinoloja niin luoneet myös taloudellista toimintaa, joka oli edesauttanut lamakaudesta selviämistä. Ihmisten keski-ikä oli Ruotsissa 60 vuotta, kun se Suomessa oli kymmenen vuotta vähemmän. Suurin syy eroon oli lapsikuolleisuudessa. Korkeamman lapsikuolleisuuden isona tekijänä pidettiin ankeita asuinoloja. Suomeen kaivattiinkin samanlaista lainoitustoimintaa kuin naapurimaassa oli. Lisäksi esitettiin rakennusosien laajamittaista standardisointia ja joukkotuotantoa, jotta käytännön työt olisi saatu vauhtiin. Tämä olisi myös vauhdittanut laajamittaisen omakotiliikkeen syntymistä, kuten Ruotsin esimerkki osoitti.

336 Martti, Välikangas, 'Luotonantajat ja rakennustuotanto', *Arkkitiehti* 11/1929.

337 Rafael, Blomstedt, 'Rakennusteollisuuden malli- ja ainekokoelma', *Arkkitiehti* 2/1932, s.20–21. Arno Rafael Blomstedt (1885–1950) valmistui arkkitehdiksi 1908. Hän toimi Taideteollisuuskoulun opettajana 1912–1943 sekä taiteellisena johtajana ja rehtorina 1943–1949. Hän suunnitteli monia asuintaloja ja huviloita, mutta pääosa Blomstedtin töistä oli kirkkoja, pappiloita sekä seurakuntataloja.

Tehdasvalmisteiset rakennusosat johtaisivat huokeaan ja yksinkertaiseen rakennustapaan sekä rakennustoiminnan kasvamiseen.³³⁸ Maalaisrakennusten suunnittelussa standardisointi otettiin huomioon etenkin ikkunoiden ja ovien osalta, mutta eräänlaisena tyyppiratkaisuna voidaan pitää myös sitä, että rakennukset suunniteltiin yleensä huone kerrallaan laajennettaviksi. Näin rakentaja saattoi tarpeidensa ja varallisuutensa pohjalta harkita, minkä osan voisi jättää myöhemmin rakennettavaksi varojen niin salliessa.³³⁹

Asuinoloja vuonna 1937 selvittäneen tutkimuksen tuloksia käsiteltiin *Kotiliedessä* 8/1939. Tutkimuksen kohteena olivat olleet 56 maalaiskunnan asunnot. Vuokra-asujia maaseudun väestöstä oli noin 15 prosenttia. Maalaisasunnoista kolmasosa oli rakennettu ennen vuotta 1900 ja lähes kaksi kolmannesta rakennuksista seiso i tiiviin kivijalan päällä. Sauna oli 80 prosentilla taloista, mutta vesijohto vain 4,3 prosentilla. Yli neljännekseen taloista vesi oli kannettava yli 50 metrin päästä. Käymälä oli 90 prosentilla taloista. Tämä lienee tarkoittanut sekä ulko- että sisävessoja. Maataloudesta elantonsa sai 2 miljoonaa ihmistä, joten suoraan laskettuna 200 000 ihmistä tuli toimeen ilman omaa käymälää. Sähkövalo oli kolmanneksessa taloista; Uudellamaalla osuus oli yli 50 prosenttia, mutta Mikkelin ja Kuopion lääneissä vain 7-8 prosenttia. Kellari oli 60 prosentilla ja hoidettu kaatopaikka 46 prosentilla taloista. Asunnoista neljäsosa ilmoitettiin kylmiksi ja kaksi kolmannesta kaikista makuuhuoneista oli sellaisia, joiden ikkunoita ei voinut avata. Yhdestä kolmeen -huoneen pienasunnoista vain puolessa oli kunnolla tilkityt seinät ja niin ikään puolet ulko-ovista oli tiiviitä. Lämmin eteinen oli 5 prosentilla taloista. Lisäksi uunien ilmoitettiin vetävän huonosti. Täysin asunnoiksi kelpaamattomia oli 3 prosenttia taloista. Neljänneksessä taloista asuttiin liian ahtaasti, eli ihmismäärä per huone ylitti kolmen. Keskimäärin kolmannes kuntien väestöstä asui ahtaasti ja Kuopion sekä Oulun lääneissä yli puolet. Yli 14 prosenttia asunnoista oli sellaisia, joissa jätettiin yksi tai useampi huone talveksi kylmilleen. Yhden tai kahden huoneen asunnoissa asui yli 55 prosenttia väestöstä, kun vuoden 1901 tutkimuksen mukaan määrä oli ollut yli 60 prosenttia. Talojen huonemäärä pieneni pohjoista kohti mentäessä siten, että esimerkiksi Kuopion läänissä yhden huoneen asuntoja oli kolmannes kaikista. Öisin sullouduttiin yhteen huoneeseen, sillä kahden huoneen asunnoissa yli puolessa käytettiin makuuhuoneena vain yhtä

---

338 Yrjö, Similä, 'Asuntoihanteet – ja asunnot – uusittaviksi', *Kotiliesi* 5/1937, s.166–169 ja 188. Yrjö Nikolaus Similä (1884–1961) oli raatimies ja rakennusteollisuuden alalla toiminut yritysjohtaja. Hän oli muun muassa Suomen rakennusmestari liiton toiminnanjohtajana 1909–1921.

339 Siikonen 1932, s.9 ja 15–16.

huonetta. Asunto-olojen parantamista ei siis nähty yksistään riittävänä vaan kaivattiin myös asuintapojen muuttamista.³⁴⁰

4.4. Kodin kuvat ja talon muisti sekä merkitykset maaseudulla

Ison osan työurastaan kansanrakentamisen parissa viettänyt Yrjö Laine ilmaisi huolensa suomalaisen maaseudun rakennustaiteen rappeutumisesta *Arkkitehdin* 4/1922 sivuilla. Tekstin tekee kiinnostavaksi sen pyrkimys vedota lukijan tunteisiin. Laine kuvailee tekstinsä alussa vanhan suomalaisen talon herättämiä tunteita ja mielikuvia. Hän kirjoittaa taloihin liittyvästä elämästä ja niiden välittämistä muistoista sekä heijastuksista. Laineen mukaan maaseudun talot tunnistaa suomalaisiksi, vaikka rakennustyyppit ja rakentamisen tavat vaihtelivatkin eri puolilla maata. Ruotsin vallan aikaisten lakien mukaan tontit piti suunnata pääilmansuuntien mukaan ja niiden väliin tuli jättää kuja. Lisäksi tontti oli jaettava mies- ja karjapihoihin. Talo puolestaan koostui Laineen mukaan pääsääntöisesti tuvasta, porstuasta ja kamarista. Lainsäädäntö vaikutti kylämaisemien ja rakentamisen yhtenäistymiseen. Paremmiin ”valvotuilla” kylillä alkoi umpipiha/suljettu talo muodostua tyypillisimmäksi tonttimaisemaksi rakennusten määrän kasvaessa. Laineen mukaan talot olivat yksinkertaisia ulkonäöltään ja rytmi sekä hallitut mittasuhteet korvasivat puutteet niiden koristeellisuudessa. Aiempien kirjoittajien tavoin, hän näkee rakentamisen alennuskauden alkaneen 1800-luvun puolenvälin jälkeen. Laineen mukaan maaseudun rakennukset olisi ollut toteutettava aina suhteuttaen ne pihapiiriinsä. Piha tuli rakentaa suhteelliseen tiiviiksi siten, että se säilyttäisi viihtyisyytensä, mutta loisi myös edellytykset työnsäästölle. Laine painottaa, että maaseudun rakennussuunnittelu vaati erityistä paneutumista ja ammattitaitoa, jotta rakentaminen saatiin sidottua paikkaansa.³⁴¹ Myöhemmin 1930-luvulla Laine yritti herätellä kansallisromanttisia ihanteita maaseudun arkkitehtuurin tueksi kirjoittaessaan *Arkkitehdin* sivuille karjalaisesta arkkitehtuurista.³⁴²

Laineen teksti heijastelee hyvin samoja ajatuksia, joita esitettiin jo *Arkkitehdin* vuosikerran 1921 muutamissa artikkeleissa. Myös hän näkee vanhojen rakennustapojen kärsineen inflaation viimeisten kuudenkymmenen vuoden aikana. Laine kuitenkin valottaa maaseudun rakentamista

340 Laura, Harmaja, 'Onko meillä malka omassa silmässä?', *Kotiliesi* 8/1939, s.297–299.

341 Yrjö L [Yrjö Laine], 'Maaseudun rakennustaiteen rappeutuminen', *Arkkitehti* 4/1922 s.49–53.

342 Yrjö, Laine, 'Kalevan kansan jäljillä', *Arkkitehti* 1/1935, s.1–2.

syvemmlä kuin aiemmat kirjoittajat. Hän tuo esiin rakentamisen ja ympäristön suhdetta sekä maatalan merkitystä paikkana, joka kerää ja välittää muistoja sekä mielikuvia. Voidaan siis ajatella, että nykypäivän tilan- ja paikantutkimuksen suuret teemat olivat näkyvissä myös 1920- ja 1930-lukujen ajattelijoiden ja toimijoiden keskuudessa. Laine jatkoi kirjoitteluaan Arkkitehdin sivuilla ja otti kantaa muun muassa kotien sisustuksiin. Numerossa 1/1927 hän esitteli lyhyesti Carl Malmstenin kirjoittamaa kirjaa Kaunis koti. Kirja oli tarkoitettu ohjeeksi kotien sisustamiseen. Kauniin kodin nähtiin edesauttavan kiintymystä vakavaan työhön ja asiantuntijoiden ponnistelut esimerkiksi rakennussuunnittelussa saattoivat tarjota kehukset hyville kodeille. Kaunis ja hyvä koti syntyi kuitenkin vasta asukkaiden itsensä luomana.³⁴³ Sven Markelius puolestaan totesi uutta funktionalistista arkkitehtuuria esitellessä kirjoituksessaan, että rakennuksen tuli olla *”konstruktiivisessa mielessä puhtaasti ja selvästi rakennettu organismi, jonka jokainen jäsen täyttää tehtävänsä”*.³⁴⁴ Vaikka hän kirjoittikin pääasiassa kaupunkirakentamisen näkökulmasta, voidaan lauseessa nähdä viittaus pohjalla vaikuttaneeseen talonpoikaiseen rakentamiseen. Heikki Siikonen piti maanviljelijälle eteen tulevaa rakennustehtävää yhtenä suurimmista ja tärkeimmistä tehtävistä, mitä eteen saattoi tulla. Maatalon rakennuksia ei tehty vain itselle vaan myös jälkipolville, jolloin niiden käytännöllisyydestä ja tarkoituksenmukaisuudesta olisi iloa vielä pitkään. Vastaavasti huonosti toteutetun rakennushankkeen aiheuttamasta epäkäytännöllisyydestä ja rumuudesta saattoi olla harmia ja vahinkoa vielä useille jälkipolville. Hän vertasi maaseudun rakentamista kesähuviloiden rakentamiseen, joka oli hänen mielestään tilapäistä ja jossa saatettiin sallia yksityiskohtien ja rakenteiden erikoisuudet. Pysyvässä rakentamisessa tuli keskittyä vain asiallisiin ja käytännöllisiin näkökohtiin. Siikosen mukaan: *”Jokaiseen kohtaan rakennuksissamme tulee kätkeytyä vakavan ja itsetietoisien, maahan kiintyneen elämän turvallinen tuntu”*.³⁴⁵ Siikoselle maalaismaisema peltoineen ja maatiloineen edusti edellisten sukupolvien vuosisatain aikana rakentamaa kallista perintöä. Hänen mukaansa viljelysten pohjalta syntyneet rakennukset ikään kuin kalustivat maiseman ja poistivat siitä kaiken tyhjyyden ja autiuden. Talojen suljettuja kokonaisuuksia ja niiden rakennuksia hän vertasi perheenjäseniin. *”Ne ovat aivankuin kokoontuneet suojaamaan, turvaamaan ja palvelemaan sitä elämää, joka niiden keskellä versoo.”*³⁴⁶ Siikosen tekstiä tulkiten ajatus kulkee kuvailevista sanavalinnoista kohti Gaston Bachelardin tutkimaa poeettista tilaa. Vaikkei Siikosen kohdalla ollutkaan kyse runoudesta, ovat

343 Yrjö, Laine, *Arkkitehti* 1/1927, s.11–12.

344 Sven, Markelius, 'Ratsionalisoimispyrkimykset nykyaikaisessa huonerakennustaiteessa', *Arkkitehti* 5/1928, s. 71.

345 Siikonen 1929, s.6.

346 emt., s.5.

kielikuvat ikään kuin tarkoitettu herättämään lukijoissa ja tilan tulevissa käyttäjissä itsessään piilossa olevat kuvat menneisyyden tiloista ja turvaa suoneista kodeista. Viittaukset sukupolviin, perheenjäseniin ja turvallisuuteen tarjoavat välähdyksen tilan suunnittelijan ja käyttäjien uneksituista tiloista.

Elias Paalanen kuvaili lyhyesti olohuoneen merkityksiä 1920-luvun alussa Kotilieden sivuilla. Ihmisillä oli hänen mukaansa erilaisia odotuksia kotinsa ja olohuoneensa suhteen. Käyttäen termejä kuten hauska, iloinen, kodikas ja viihtyisä hän puhui kotiin ja sen huoneisiin liittyvistä mielikuvista. Paalasan sanoin: *"Näissä haaveissa tavallisesti yhtyy jokin pieni piirre lapsuuden kodista myöhemmin saatuihin vaikutteihin, jotka kehittyvät maun ja olosuhteiden mukaisiksi."*³⁴⁷

Lapsuuteen ja lasten kokemuksiin kodista viittasi myös Mary Ollongvist kirjoittaessaan kaupunkilaiskotien muuttamisesta Kotilieteen 10/1923. Kodin katsottiin suovan turvan nimenomaan lapsille ja muuttamisen aiheuttavan hämmennystä sekä turvattomuuden tunnetta. Työläisperheet saattoivat joutua muuttamaan useinkin ja lasten kokemuksia peilattiin muun muassa sellaisiin kysymyksiin kuten: miksi kaikkea tavaraa ei voitu ottaa muutettaessa mukaan, mitkä esineet kuuluvat perheelle ja mitkä talolle ja saattoiko esimerkiksi hienot ovet ja lukot muuttaa mukanaan? Ollongvist jatkoi kuvailevaa pohdintaansa siihen, miten uudesta ja oudosta suojasta saattoi vähitellen rakentua uusi koti lapsen mielessä, kunnes muuttaminen oli jälleen edessä.³⁴⁸ Tällainen lapsen kokemusten tulkinta näyttäytyy tilan tutkimuksessa fenomenologisena kuvaelmana. Sekä Paalanen että Ollongvist kuvaavat eräänlaista representaation tilaa, joka eletyn ja koetun kautta vaikuttaa myös tulevien tilojen tuottamiseen sekä kokemiseen.

Kodin merkitystä ja muodostumista pohdittiin kotiseudun, kaupunkien ja luonnon näkökulmista jo 1920-luvulla. Kotilieteen kirjoittaneen Maria Puputin mukaan kaupunkilaisasunnot eivät olleet koteja, sillä kotiin kuului pala luontoa, maapohjaa, isänmaata ja kotiseutua. Nämä sulivat perheenjäsenten mielissä kokonaisuudeksi itse asunnon kanssa. Koti kuului perheelle sisältä, ulkoa ja ympäriltä. Kaupunkilaisasunnot eivät kuuluneet perheelle välttämättä edes sisältäpäin. Puputti kuvaili kotikaipuun kokemuksia liittäen ne muun muassa yllättäen kuultuihin tuttuihin sävelmiin sekä lapsuuden kodin mieleen tuoviin kukkatuoksuihin. Kotiseutua muisteltiin ja jopa ihannoitiin, mutta toisaalta tällaiset ajatukset saattoivat herättää myös häpeää ja esimerkiksi tunnetta omasta

347 Elias, Paalanen, *Kotiliesi* 4/1923, s.105–107.

348 Mary, Ollongvist, 'Kaupunkilaiskotien puolesta', *Kotiliesi* 10/1923, s.301–302.

lapsellisuudesta. Puputti kirjoittaa luonnontunteesta, jossa hänen mukaansa liittyvät yhteen ihminen, koti ja kotoisten ihmisten rakkaus. Tällä tavoin katoava yksilö sulautuu osaksi sukupolvien ketjua. Toisaalta Puputti myös myöntää olevan sellaisia ihmisiä, joilla ei mainitun laista kaipuuta kotiin tai kotiseutuun ole.³⁴⁹ Osaltaan tekstin voi nähdä liittyneen vallinneeseen pienviljelijäprojektiin, jossa ihmisiä kannustettiin hankkimaan oma maapala. Teksti on eksplisiittisen topofiilinen ja suhteutuu siten Bachelardin ajatteluun tilan muotoutumisesta ihmisten mielissä, jossa uudet ja vanhat kuvat tilasta yhdistyvät. Kotilieteen kirjoittaneen Julius Ailion mielestä kotiseutu, sen ihmiset ja luonto toimivat mittari ihmisten mielissä muille vastaaville.³⁵⁰ Myös Ailion tulkinta paikasta on hyvin lähellä bachelardilaista tilan ajattelua.

Asunnon ja kodin välille tehtiin rajaa määrittämällä asunnolle ehdot, jotka sen tuli täyttää ollakseen koti. Sen tuli olla terveydellisesti tyydyttävä ja valoa sekä ilmaa tuli olla riittävästi. Raittiin ilman saannin merkitys korostui erityisesti kaupungeissa, missä asia ei ollut aina itsestäänselvyys. Kodissa piti lisäksi olla riittävästi tilaa, sen piti olla suojattu ulkopuolisilta tunkeutujilta sekä ennen kaikkea sen vaatimuksena oli pysyvyys. Perheenjäsenillä tuli olla myös mahdollisuus yksityisiin toimiinsa, harrastuksiinsa sekä vetäytyä tarvittaessa rauhaan. Etenkään vähävaraisten asunnot eivät vastanneet näitä määreitä vaan olivat liian ahtaita ja puutteellisesti varusteltuja. Tämä aiheutti vaikeuksia esimerkiksi kotien puhtaanapidossa ja teki kodinhoidosta hankalaa. Lisäksi ahtaus oli myös terveydellisesti arveluttavaa. Ihmisten lisääntynyt vapaa-aika kasvatti viihtyisien kotien vaatimuksia ja määrätietoista toimintaa asuinolojen parantamiseksi kaivattiin.³⁵¹ Ajoittain aikalaiset käyttivät myös termiä kotitaide, joka tavoitteli sopusointua sisustamisessa ja rakentamisessa. Sen katsottiin yleensä onnistuvan paremmin maalla kuin kaupungeissa. Yksinkertaisuus korostui tässä, mutta maaseudulla vanhemmilta polvilta periytyneiden rakennustyylien nähtiin imeytyvän maalaiseen maaperään. Tähän sekoittuvat asuntojen uudet vaatimukset niiden koon pienentämisestä kustannuksien hillitsemiseksi sekä pohjapiirustusten tarkoituksenmukaisuus, jolla voitiin taata hyvät yhteydet toisiinsa kytkeytyvien huoneiden välille. Myös terveydelliset

349 Maria, Puputti, 'Koti ja kotiseutu', *Kotiliesi* Joulunumero/1925, s.627–628.

350 Julius, Ailio, 'Kotiseutunne ja sen psykologiset perusteet', *Kotiliesi* 12/1930. Julius Edvard Ailio, vuoteen 1897 Ax (1872–1933) oli arkeologi ja sosiaalidemokraattinen poliitikko. Hän oli Arkeologisen toimiston (nyk. Museovirasto) esihistoriallisen osaston johtaja 1898–1905 sekä vt. valtionarkeologi vuosina 1926–1927 ja 1928–1929. Ailio suoritti tutkimuksia esimerkiksi Rapolan muinaislinnan alueella. Lisäksi hän toimi kansanedustajana 1919–1921 ja 1924–1933. Ailio oli myös Työväen akatemian johtokunnan ensimmäinen puheenjohtaja 1924–1933.

351 Eino, Kuusi, 'Asunto, koti ja yhteiskunta', *Kotiliesi* 5/1926 Omakoti -numero, s.120–122. Eino Akseli Kuusi, vuoteen 1906 Granfelt (1880–1936) oli sosiaalipoliitikko, professori ja ministeri. Hän toimi Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa sosiaalipoliitiikan opettajana ja rehtorina. Lisäksi Kuusi oli sosiaaliministerinä 1922.

näkökohdat ja kodin puhtaanapito tuli ottaa huomioon sekä sisustamisessa että rakentamisessa.³⁵² Huoneiden kytkeytyminen toisiinsa tarkoitti ennen kaikkea niiden toiminnallisia yhteyksiä, mutta myös esimerkiksi mahdollisuus valvoa pihaa ja muita huoneita keittiöstä käsin alkoi kuulua tarkoituksenmukaisuuden vaatimuksiin. Terveiden ja puhtaanapidon osalta suunnittelussa korostuivat etenkin yksinkertaiset muodot ja materiaalit.

Laine toi 1920-luvun lopulla esiin uuden asemakaavallisen ajattelutavan, jota hän kutsui asemakaavataiteeksi. Se toi hänen mukaansa esiin maiseman rakennustaiteen, jolla tarkoitettiin rakennusten sovittamista ympäröivään luontoon. Laine kuitenkin totesi, että tällainen rakennustapa oli jo vanhastaan tyypillinen maassamme. Suljetut pihapiirit olivat mahdollistaneet paitsi näkösuojan myös työnsäästön vähentyneinä askelina. Laine toi myös esiin vallinneen ristiriidan, jossa keittiösuunnittelussa laskettiin emännän askelia tarkasti, mutta esimerkiksi halkovajat ja aitat saatettiin rakentaa kauaskin pihapiiristä. Uudenaikaisen huvilatyylin Laine näki tuomittavana ja piti sen sijaan vanhaa talonpoikaistyyliä tarkasti mietittynä arkkitehtuurina, jossa olivat sekä sopusoinnussa että tarkoituksenmukaisia ja turhia koristeluja ei tarvittu.³⁵³ Aikalaisillekaan ei ollut aivan tavallista, että talonpoikainen rakennustyyli olisi nähty nimenomaisesti arkkitehtuurina. Laine teki kuitenkin tässä suhteessa poikkeuksen. On myös luultavaa, että muuttuneet käsitykset arkkitehtuurin olemuksesta ja luonteesta toivat myös maaseudun rakentamisen ainakin lähemmäs sen piiriä. Funktionalismin saapumisen voidaan ajatella tasa-arvoistaneen arkkitehtuurikäsitteitä. Talonpoikaisen rakennustyylin katsottiin ulkonäöllään viestivän rauhallisuutta, miehekkästä koruttomuutta ja hiljaista sekä syvää kauneutta. Vanhatkin asuinrakennukset vielä pitkän iän runtelemina puhuivat *”kaunopuheista kieltä rakentajansa terveestä, miehekkästä mausta”*. Vanhoissa maataloissa kaikki oli tehty *”levollisesti harkiten”* ja kaikki oli *”selvän, lujan ja kestävän näköistä”*. Näin kokonaisuus viittasi siihen, että koti oli viihtyisä ja rauhallinen ja siellä eläneet ihmiset elivät *”henkisesti syvää ja aineellisesti vakavaista, tyytyväistä elämää”*. Tältä pohjalta suunniteltuna myös uudet maalaisrakennukset saatiin näyttämään yksinkertaisen kauniilta ulkoasultaan.³⁵⁴ Koruton ja yksinkertainen rakennus oli kaunis ja samalla suhteellisen halpa. Puurakennuksen tuli näyttää puurakennukselta ja kivirakennuksen kivirakennukselta. Maalaisrakennuksen tuli kuvastaa vakavaa ja tervettä elämää. Sen tuli olla säännöllisen suorakaiteen muotoinen ja siinä tuli olla suoralappeinen katto sekä

352 Monet artikkelit Kotilieden numerossa 21/1926 (Omakoti -numero) käsittelevät kodin sisustamista ja kotitaidetta.

353 Yrjö, Laine, 'Kauniit talonpoikaistalomme', *Kotiliesi* 7/1928, s.200–203 ja 226.

354 Siikonen 1929, s.144–145 sekä Siikonen 1935, s.88–89.

ikkunat säännöllisesti sijoitettuna seinille. Pystylaudoitusta pidettiin maaseudulle luonteenomaisena samoin kuin päreistä, oljista tai kattotiilistä tehtyä vesikattoa. Sopivia ulkovärejä olivat punainen, ruskeanpunainen, keltainen tai vihertävän harmaa. Ikkunavuorit, nurkkalaudat, räystäät ja muut vastaavat kohdat voitiin maalata valkoisella tai muulla seinien väriin sopivalla värillä.³⁵⁵ Sopiva, luonteenomainen ja muut vastaavat termit viittaavat pelkän tarkoituksenmukaisuuden ja taloudellisuuden ulkopuolelle. Tarkoituksenmukaisuuden voi tietysti ajatella laveassa merkityksessä sisältäneen myös kauneudelliset ja psykologiset arvot, mutta aikalaisille se tarkoitti ennen kaikkea rakennusten käytännöllisten seikkojen punnitsemista. Maalaisrakennustenkaan kohdalla ei kuitenkaan unohdettu rakentamisen kauneudellisia ja psykologisia puolia.

Aili-Salli Ahde teki eräässä artikkelissaan sisustustaiteesta mielenkiintoisen havainnon aikalaistensa ajatusmaailman muuttumisesta. Hieman aiemmin oli sanottu ”Haluaisin niin mielelläni...” kun nykyisin käytettiin ilmausta ”Tarvitsisin välttämättä...”. Pula-aika ja vähät varat aiheuttivat sen, ettei kehdattu tahtoa tai ainakin tahdotulle asialle piti keksiä ensin tarkoitus. Silti ruumis kaipasi mukavuutta, aistit kauneutta, mieli virkistystä ja kukkaro säästäväisyyttä. Ennen oli nautittu taiteilijoiden luomista asetelmista, mutta nykyään niitä luotiin sisustamisen saralla itse. Sisustustaide kuului Ahteen mukaan nykyisin kaikille.³⁵⁶ Arkkitehtuurin ja ihmismielen välisiä yhteyksiä tuotiin esiin myös psykologisista näkökulmista. Nimimerkki Maallikko kirjoitti Kotiliedessä 3/1935 englantilaisen arkkitehdin Grace Copen kirjoittaman kirjan pohjalta kodin vaikutuksista asukkaisiinsa. Talon muotoja tarkastellessaan Cope piti kaariviivaa rauhoittavana, hyvää oloa tuovana ja virkeyttä herättävänä. Cope suunnittelikin itse pyöreitä ja puolipyöreitä koteja sekä mainitsi psykologien todenneen, ettei mielisairaaloita tarvittaisi, jos asuntojen huoneet olisivat pyöreitä. Pyöreän kodin nähtiin jossain määrin vastaavan ihmisten sisimpiä tarpeita: luola oli pyöreä, paimentolaiskota oli muodoltaan pyöreä ja jalojen ajatusten tyysijana pidetyt holvikattoiset rakennukset edustivat pyöreyyttä. Cope näki myös valon ja raittiin ilman saannin erittäin tarpeellisenä. Lisäksi asunnossa tuli olla tasainen lämpötila sekä hyvät tuuletusmahdollisuudet. Cope tutki kirjassaan myös värien vaikutusta asukkaisiin.³⁵⁷

Kodin merkitystä enemmän kuin vain asuntona toi esiin myös lääkäri Rakel Jalas kirjoituksessaan

---

355 Siikonen 1935, s.89.

356 Aili-Salli, Ahde, 'Käytännöllistä kauneutta', *Kotiliesi* 6/1933, s.214–216.

357 Nimimerkki Maallikko, 'Miten koti vaikuttaa asukkaisiinsa', *Kotiliesi* 3/1935, s.104–105.

Kotilieteen 21/1937. Hänen mukaansa ihminen ei tullut toimeen vain asunnolla vaan tarvitsi kodin viihtyäkseen. Puutteellisuus asuinoloissa oli yleensä seurausta tietämättömyydestä, huolimattomuudesta, saamattomuudesta tai väärin suunnatusta säästäväisyydestä. Yhtenä syynä tähän hän piti miesten hallitsemaan tiedemaailmaa, jonka uudistuksista tihkui tietoa vain vähän tavalliselle kansalle ja naisille yleensä vielä vähemmän. Silti naisten odotettiin valmistavan viihtyisän, lämpimän ja hyvin hoidetun kodin. Tieteen saavutukset tulivat hitaasti kansan tietoisuuteen, jolloin sen käsitys kokonaiskuvasta jäi usein puutteelliseksi. Jalas myös halusi herättää naisia ajattelemaan ja ajamaan aktiivisemmin asuntokysymyksiä. Raitista ilmaa ja valon saantia pidettiin terveydellisesti merkittävinä seikkoina ja niiden riittävä saanti liitettiin esimerkiksi tuberkuloosin hoitoon. Toisaalta monissa asunnoissa oli edelleen kaikki ikkunat suunnattu pohjoiseen päin; tällaisten asuntojen osuus vaihteli kunnittain 2 prosentista 17 prosenttiin. Maaseudulla kaikki eivät myöskään edelleenkään nukkuneet sängyissä, mikä aiheutti ongelmia tuki- ja liikuntaelimille sekä heikensi levon saantia.³⁵⁸

Henkisten arvojen lisäksi maatila nähtiin ennen muuta taloudellisena tuotantoyksikkönä, liikeyrityksenä tai teollisuuslaitoksena. Sen tuli siis toimia samojen periaatteiden mukaan mahdollisimman edullisesti ja kannattavasti. Tällöin rakentamisen suhteen oli tehtävä huolelliset kannattavaisuuslaskelmat, jotta pääomaa ei sijoitettu turhaan tuottamattomiin rakennuksiin. Mitä pienempi tila oli, sen raskaammiksi taloudellinen rasitus sille tuli omista rakennuksistaan. Rakennustekniikka ei kaikesta kehityksestään huolimatta ollut voinut riittävästi luoda rakennustapoja ja -aineita, jotka olisivat tehneet maatalousrakennusten rakentamisen halvemmaksi kuin ennen. Rakentamiseen toivottiin huolellisuutta sekä asioiden ymmärtämistä, jotta rakennukset olisivat olleet pitkäikäisempiä ja helpommin huollettavia. Tämä olisi myös vähentänyt uudisrakentamisen tarvetta. Rakennuskustannuksista tinkiminen sekä rakennusten kestävyys olivat monesti toisilleen vastakkaisia kysymyksiä. Tämän vuoksi tarvittiin huolellista suunnittelua niin rakennusteknillisesti kuin taloudellisesti.³⁵⁹ Vaikka suunnittelussa tuli ottaa huomioon jälkipolvet ja tulevaisuuden mahdolliset kehityskulut ei kaikkea voinut kuitenkaan ennustaa. Samoin ei ollut välttämättä taloudellisesti järkevää suunnitella rakennuksia kestäämään

---

358 Rakel, Jalas, 'Merkitsekö asunto vain neliöitä ja kuutioita?', *Kotiliesi* 21/1937, s.824–825. Rakel Jalas o.s. Hallamaa, vuoteen 1906 saakka Häyrén (1882–1955) oli lääketieteen lisensiaatti ja lääkintöneuvos. Jalas toimi muun muassa kansanedustajana 1948–1951, sosiaaliministeriön eri tehtävissä 1929–1937 sekä 1937–1955 ja Yhteiskunnallisen korkeakoulun opettajana 1942–1945.

359 Siikonen 1929, s.150–151 sekä V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.7–8.

liian pitkäksi aikaa. Esimerkkilaskelmien mukaan 100 vuotta kestävä rakennus sai 6 prosentin korkokannalla maksaa 20 prosenttia ja 9 prosentin korkokannalla vain 8 prosenttia enemmän kuin 50 vuotta kestävä rakennus.³⁶⁰ Rakennuskustannukset nähtiin maanviljelyn taloudellisen kannattavuuden avaintekijänä. Rakentajia kehoitettiin voimakkaasti laatimaan tarkat laskelmat rakennushankkeistaan. Lisäksi rakennusoppaissa tarjottiin valmiita pohjia kustannusarvioiksi.³⁶¹

4.5. Tyyppitalot, omakotirakentaminen ja rakennussuunnittelu

Suomalainen arkkitehtiyhteisö oli tiiviissä kosketuksessa erityisesti Ruotsin arkkitehtien kanssa. Ruotsalaisten kokemuksia rakentamisesta seurattiin tarkasti. Eräs tärkeimmistä yhteistyön muodoista ja foorumeista olivat säännöllisesti järjestetyt Pohjoismaiset Rakennuspäivät. Arkkitehdissä 7/1927 julkaistiin selostus Tukholman kaupunginarkkitehti Sigurd Westholmin rakennuspäivillä pitämästä esitelmästä. Westholmin mukaan Tukholmassa asuntojen terveydelliset olot olivat alkaneet parantua jo 1870-luvulta lähtien tuolloin julkaistujen uusien rakennus- ja terveyshoidollisten sääntöjen vaikutuksesta. Suurempi murros suurimpien huoneistojen asunto-oloissa tapahtui kuitenkin vasta 1800-luvun lopulla, kun niiden varustukseen alkoivat kuulua niin wc kuin kylpyhuone. Lisäksi sähkövalaistus korvasi kaasukäyttöiset valaisimet ja asuntojen lämmitysjärjestelyihin alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Westholmin mukaan Tukholman asuntorakentaminen säännönmukaistui ja yksinkertaistui pula-ajan seurauksena. Huoneistojen varustukseen alkoi miltei poikkeuksetta kuulua kylpyhuone ja yhä useammin myös suihkuhuone. Tärkein uudistus oli kuitenkin keittiöiden tarkoituksenmukainen sisustaminen uusine laitteineen. Puuhellat korvattiin ensin kaasuhalloin ja myöhemmin sähköhalloin. Tukholman osalta erityisen merkittävä uudistus oli keittokomeroiden liittäminen asuntoihin. Tämä oli Westholmin mukaan mahdollistanut itsenäisen vuokra-asumisen ja vaikka asuntojen koko oli pienentynyt, oli niiden asukastiheys vähentynyt ja varustelu parantunut. Asuntopohjat olivat kehittyneet muun muassa hienostuneen sisustuksen sekä korkealle kehitettyjen terveydenhoidollisten laitteiden ansiosta. Lisäksi taloudelliset syyt olivat pakottaneet pienentämään asuntoja. Myös yhteiskunnan luokkatasojen mahdollinen lähestyminen toisiaan esitettiin eräänä syynä asuntopohjien kehittymiselle. Isompien ja pienempien asuntojen pohjasuunnitelmat alkoivat lähestyä toisiaan

³⁶⁰ V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.10.

³⁶¹ Siikonen 1932, s.13–16. Kirjan kustannusarvioissa on laskettu valmiiksi kunkin raaka-aineen menekki aina tietyn rakennuspiirustuksen kohdalla. Tähän rakentaja saattoi helposti täyttää aineiden yksikköhinnat ja laskea hankkeen kokonaiskustannukset.

muun muassa yhdistämällä kiinteämmin asunnon eri osia toisiinsa.³⁶² Etenkin isommissa asunnoissa oli vanhastaan ollut runsaasti käytävätilaa. Halli oli yleinen eteisen tyyppinen suuri vastaanottohuone yläluokan asunnoissa. Tällaiset tilat alkoivat 1900-luvun alkuvuosina käydä tarpeettomiksi sekä käytännössä että ajatusten tasolla. Uusissa asunnoissa käytävätiloille ei yleensä nähty juuri tarvetta.

Myös 1930-luvun taitteen laman yhteydessä vedottiin asuntokysymysten yhteydessä Ruotsissa saavutettuihin tutkimustuloksiin ja peräänkuulutettiin asuntojen minimitason määrittelyä sekä suunnitelmallista rakentamisohjelmaa, joka kantaisi yli taloudellisesti hyvien sekä huonojen aikojen. Suunnitelmallisuudella olisi voitu tasata suhdannevaihteluiden vaikutuksia sekä toteuttaa pitkäjänteistä rakentamista esimerkiksi huoneistojen kokojen suhteen.³⁶³ Myös järkipäistämisen ja standardisoinnin merkitystä elintason ylläpitämiselle lamakauden aikana pohdittiin.³⁶⁴ Asuntojen minimivaatimukset eivät kuitenkaan saaneet varauksetonta kannatusta vaan myös niistä luopumista vaadittiin. Ajankohdan minimi kun saattoi jo huomenna olla alle vaatimusten. Sen sijaan kehoitettiin paneutumaan rakentamisen laatuun viihtyisien kotien ja työpaikkojen luomiseksi. Esimerkiksi 1800-luvun lopulla rakennettuja taloja oli jo jouduttu vanhentuneina purkamaan.³⁶⁵ Rakenteellisesti erityisesti kaupunkien osalta toivottiin siirtymisen hirsirakenteisista puutaloista moderneihin rankorakenteisiin taloihin nopeutuvan. Vanha hirsistä tehty lamasalvosrakenne oli edelleen yleinen rakennustapa maaseudulla rakennusaineen halpuuden ja helpon saatavuuden vuoksi, mutta kaupungeissa sen ei katsottu enää tulevan kyseeseen. Uudet rakennusmateriaalit ja -tavat olivat kevyempiä sekä helpompia toteuttaa muun muassa logistisesti, eivätkä ne vaatineet hirsirakenteelle tyypillistä 4–6 vuoden painumisaikaa, jolloin rakennusta voitiin pitää vielä keskeneräisenä. Uuden ajan asukkaat vaativat asumuksensa heti valmiina ja uudenaikaisilla mukavuuksilla varustettuina. Lisäksi puutalojen keskuslämmityksen uskottiin yleistyvän jo pelkästään tulenvaaran vähentämisen vuoksi. Puutalorakentamiselle haluttiinkin määriteltävän normit ja standardit, jotka mahdollistaisivat rakennustoiminnan suorittamisen uudenaikaisin menetelmin täyttäen hirsirakentamiselle asetetut vaatimukset toistamatta sen ilmeisiä heikkouksia. Erilaiset konstruktio-tavat olivat yleisiä. Näistä tyypillisimpiä

362 'Asuntopohjien kehitys viime vuosien kuluessa – selostus kaupunginarkkitehti Sigurd Westholmin Pohjoismaisilla Rakennuspäivillä pitämästä esitelmästä', *Arkkitehti* 7/1927, s.87–88. Westholm (1871–1960) oli ruotsalainen arkkitehti. Hän toimi ensin Tukholman virkaa tekevänä kaupunginarkkitehtina 1909–1916 ja tästä eteenpäin varsinaisena kaupunginarkkitehtina vuoteen 1940 saakka.

363 Kaj, Englund, 'Asuntokysymys', *Arkkitehti* 9/1933, s.140–141.

364 Laura, Harmaja, 'Mitä nyt voitaisiin tehdä? Itsetutkiskelua pula-ajan johdosta', *Kotiliesi* 8/1931, s.332–333.

365 Otto-I., Meurman, 'Tontin tehokkaasta käytöstä', *Arkkitehti* 1938, s.17–18.

olivat piirurungon varaan tehdyt lautarakennukset, joissa lämmöneristeenä olivat erilaiset täytteet ja/tai levyt sekä lankkuseinä vaihtelevin ratkaisuin.³⁶⁶ Toisaalta maaseudun hirsirakentaminen nähtiin myös työvoimaa tuhlaavana sekä liikaa ammattitaitoa vaativana. Tässä viitattiin erikoisesti hirsirakennuksien nurkkaliitoksiin. Puurakentamista haluttiin yksinkertaistaa siten, että viljelijän oli itse mahdollista suorittaa rakennustöistä mahdollisimman paljon ilman erityistä ammattitaitoa.³⁶⁷

Arkkitehdin numerossa 6/1936 esiteltiin Elias Paalasen Sosiaalhallitukselle laatima kokoelma omakotitalojen tyyppiirustuksista sekä niiden yhteydessä julkaistu rakennusopas. Kokoelma käsitti viisitoista erilaista talotyyppiä, joista 12 oli yhden perheen taloja, kaksi kahden perheen taloja sekä yksi piirustus koski rivitaloa. Yhden perheen asuntojen pinta-ala oli suurinta lukuun ottamatta 45–60 neliömetriä. Tämä mahdollista lainan hakemisen Omakotirahastosta, josta lainaa voitiin myöntää 75 prosenttia rakennuskustannusarviosta. Paalasen malleja pidettiin kuitenkin jossain määrin epäonnistuneina, sillä niissä ei nähty yhtenäistä tyyliä, kuten vastaavassa ruotsalaisessa kokoelmassa. Talot eivät olleet pohjaratkaisuiltaan tai ulkoasultaan yhtenäisiä tyyppejä ja tekstin laatinut toimittaja koki, ettei hän ollut päässyt selvyyteen Paalasen suunnitteluperiaatteista muuten, kuin että asiallisuus ei ainakaan ollut ollut kantavana voimana.³⁶⁸ Vielä 1930-luvun lopulla ennen sotaa ehdittiin Arkkitehdissä julkaista kahden suunnittelukilpailun tuloksia. Sosiaaliministeriön järjestämässä omakotirakennusten tyyppiirustuskilpailussa ehdotusten pohjakaavat ja huonesijoittelut olivat hyvin vaihtelevia. Kilpailuehdotusten julkisivut olivat kuitenkin moderneja ja miltei kaikissa ehdotuksissa oli keittiö sekä wc ja/tai kylpyhuone. Toisenlaista arkkitehtuuria edustivat sen sijaan Maatalousministeriön asutusosaston järjestämän omakotirakennusten tyyppiirustuskilpailuun tulleet ehdotukset. Niiden ensisijaisena arvostelukriteerinä oli ollut taloudellinen järkevyys. Monissa suunnitelmissa ei ollut wc:tä tai kylpyhuonetta ja keittiökin oli järjestetty vanhan tupamallin mukaan.³⁶⁹ Tyyppiratkaisutkin herättivät välillä kritiikkiä, vaikka pyrkimyksiä pääosin kiiteltiin. Saattoi kuitenkin käydä niin, että tyyppiratkaisujen myötä esimerkiksi keittiöissä oli runsaasti tarpeetonta säilytystilaa sekä ylimääräisiä huonekaluja. Ratkaisuksi ehdotettiin sisustuksen pilkkomista osiin, josta jokainen sai omien tarpeidensa ja mieltymystensä mukaan valita kokonaisuuden.³⁷⁰ Vielä aivan 1930-luvun

366 Martti, Välikangas, 'Puutalo', *Arkkitehti* 9/1934, s.130.

367 V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.11.

368 'Kirjallisuutta – Elias Paalanen: Omakotirakennusten tyyppiirustuksia ja rakennusopas, Sosiaaliministeriön julkaisu XXXVIII', *Arkkitehti* 6/1936, s.24.

369 'Sosiaaliministeriön omakotirakennusten tyyppiirustuskilpailu', *Arkkitehti* 1939, s.142–144 ja

'Maatalousministeriön asutusosaston omakotirakennusten tyyppiirustuskilpailu', *Arkkitehti* 1939 -liite, s.31–32.

370 Aili-Salli, Ahde, 'Talousosasto kaupunkiasunnoissa', *Kotiliesi* 19/1932, s.739–742 ja 763.

lopulla omakotitalokeskusteluun tuotiin uudenlainen suunnitteluajatus ”kasvavasta talosta”, jota voitiin tarpeen mukaan kasvattaa siten, että ulkonäkö ja kokonaisvaikutus säilyivät kuitenkin aina hyvinä ja talo näytti jokaisessa vaiheessa valmiilta.³⁷¹

Kerrostalojen asuntokokojen pienentymisestä kertoo Kotiliedessä ollut artikkeli pienasuntonäyttelystä. Kaikissa malliasunnoissa oli erillinen keittiö ja kylpyhuone. Mallina oli muun muassa neljän makuusijan asunto, kooltaan 29 neliömetriä sekä suihkuhuoneella ja wc:llä varustettu perhehuone, kooltaan 20 neliömetriä.³⁷² Tämä herätti myös kritiikkiä, sillä uudenaikaisia keittiöitä saatettiin pitää ahtaina. Niissä ei ollut tarpeeksi ilmaa ja tilaa. Lisäksi suurilla ovi- ja ikkuna-aukoilla avatut seinäpinnat vaikeuttivat huonekalujen sijoittamista. Toisaalta myös koettiin, että keittiöt oli ahdettu liian täyteen ”mukavuuksia” kuten esimerkiksi komeroita. Myös rakentamisen aikainen valvonta nähtiin puutteellisena, josta seurauksena oli rakentamisen heikko laatu. Eräs värikäs kommentoija esitti seuraavan näkemyksen rakentamisen laadusta: *”Meillähän rakennetaan niin, että suuret jälkiremontit seuraavat jo vuoden, parin perästä. Milloin puhkeavat vesijohdot, milloin karisee rappaus, ovet ja ikkunat rakoilevat, maalaukset lyövät ilmakuplille, lattiat aaltoilevat sinne tänne.”* Asuntotuotanto haluttiin saattaa vastuuntuntoisiin ja ammattimaisiin käsiin, jolloin se liiketaloudellisen toiminnan lisäksi olisi myös sosiaalista edistys- ja uudistustyötä. Tämä työ puolestaan vaatisi toimeenpanijoiltaan sosiaalista mieltä ja vilpitöntä harrastuneisuutta asiaan. Tällaisen mielen ja asiantuntemuksen yhteistyöllä olisi ollut mahdollista päästä huokein kustannuksin *”kodikkaisiin, tilaviin, turhaa prameutta välttäviin ja kohtuullisissa vuokratuloissa pysytteleviin perheasuntoihin.”*³⁷³

Asuinrakennusta suunniteltaessa törmättiin kysymykseen talon koosta eli huoneiden lukumäärästä. Oli hyvä, jos toisistaan eroaville toimille kuten nukkuminen, ruokataloudenpito, oleskelu ja kevyt työskentely voitiin järjestää omat tilat. Etenkään aivan pienillä tiloilla tämä ei kuitenkaan usein ollut mahdollista ja siksi samaa huonetta saatettiin joutua käyttämään moneen eri toimeen. Asuinrakennuksen koko ja huoneluku riippui perheen ja talonväen lukumäärästä. Yhtenä ohjeena saatettiin pitää myös viljelysten laajuutta, sillä se määritteli talossa tarvittavan työvoiman määrän.

371 Kaj, Englund, 'Onko vuokra-asunto edullisempi kuin oma?', *Kotiliesi* 11/1939, s.432–433 ja 450.

372 'Meillä on vain yksi huone – Pienasuntonäyttely ehdottaa uusia järjestelyjä', *Kotiliesi* 9/1935, s.376–378.

Suunnitelmat olivat Elna Kiljanderin piirtämiä. Elna Julia Sofia Kiljander (1889–1970) oli arkkitehti ja sisustussuunnittelija. Hän suunnitteli esimerkiksi keittiöitä koteihin ja kouluihin. Kiljander suunnitteli muun muassa Eduskuntatalon modernin suurkeittiön.

373 'Kaupunkilaisemännillä on asiaa arkkitehdeille', *Kotiliesi* 19/1935, s.738–739 ja 749.

Rakennussuunnittelussa oli kuitenkin hyvä ottaa huomioon myös tulevaisuuden tarpeita esimerkiksi perheen koon tai viljelysten kasvun suhteen. Rakennus tuli siis suunnitella ensi sijaisesti nykyhetken ja lähitulevaisuuden tarpeiden mukaan. Mikäli varat olivat tiukassa, oli rakennussuunnitelmista ensin hylättävä mahdolliset vierashuoneet tai suuri sali. Kaiken vähemmän tärkeän ja ylellisyyteen vivahtavan saattoi helposti jättää suunnitelmista pois. Vähäisempi huoneiden lukumäärä myös helpotti puhtaanapitoa ja lämmitystä. Sen sijaan keittiötalouden tilat ja palvelijanhuoneet sekä muut vastaavat suoraan kotitaloudenpitoon liittyvät tilat tuli pyrkiä säilyttämään viimeiseen saakka.³⁷⁴ Ajan uudet vaatimukset asumiselle ja tilalle johtivat palvelijoiden huoneiden tarpeeseen myös maaseudulla. Oman yksityisen ja rauhallisen tilan tarve, jossa oli mahdollista hoitaa yksityisasiat, vaatteiden vaihto sekä esimerkiksi omien vieraiden vastaanotto oli noussut yhdeksi asuntosuunnittelun tärkeäksi ohjeeksi. Palvelijanhuoneita oli tehtävä tarpeellinen määrä ja tällaisen huoneen pinta-ala tuli vähimmillään olla 7 neliömetriä. Huone voitiin pohjapiirustuksessa sijoittaa sellaiseen kohtaan mikä jäi muilta huoneilta vapaaksi, mutta myös tähän huoneeseen tarvittiin auringonvaloa. Tarpeen vaatiessa palvelijanhuone voitiin tehdä myös ullakolle.³⁷⁵ Asuntoa suunniteltaessa oli hyvä varautua mahdollisiin tulevaisuuden huonetarpeisiin siten, että ne voitiin toteuttaa kohtuullisin kustannuksin ja pilaamatta rakennuksen ulkonäköä tai sisäistä järjestystä. Edullisin ja paras ratkaisu oli ullakolle lisähuoneita varten varattava tila.³⁷⁶ Lisäksi uudenaikaisen maalaistalon vaatimuksiin kuului lämpimän eteisen rakentaminen entisen kylmän porstuan sijaan. Tämä onnistui parhaiten kierrättämällä uunin tai hellan savujohto palomuurissa myös eteisen kohdalle. Eteinen toimi eräänlaisena välitilana pihan ja muun asunnon välillä. Tämän vuoksi sen suunnittelu tuli tehdä huolella. Eteisen miellyttävyys vaikutti Siikosen mukaan suuresti koko asunnon ”hauskuuteen”. Siksi suurien, kylmien ja pimeiden porstuoiden tilalle oli saatava lämpimät, valoisat ja kodikkaat eteiset. Käytännön syistä saattoi kuitenkin olla tarpeen rakentaa kaksi eteistä: askartelu- ja vaate-eteinen. Mieluiten ne tuli kuitenkin rakentaa toistensa kanssa vierekkäin, jottei asunto olisi jakautunut liiaksi arkipuoleen ja paraatipuoleen.³⁷⁷ Eteisen ja keittiön väliin voitiin sijoittaa pienen kuivauskomeron sijasta väljempi, valoisa ja lämmin puhdistus- ja kuivaushuone, mikäli tähän oli tilaisuus. Tässä huoneessa voitiin tehdä monet sotkuisemmat taloustyöt, joten tupa tai keittiö pysyivät siistinä.³⁷⁸ Eteisen lisäksi nykyaikaiseenkin maalaistaloon kuului edelleen kuisti, joka kaunisti sekä rakennusta että pihaa.

---

374 Siikonen 1929, s.31–32.

375 emt., s.47–48.

376 emt., s.49–50.

377 emt., s.51–52 sekä Siikonen 1935, s.32.

378 Siikonen 1935, s.36–37.

Malliksi kuistille kävivät hyvin vanhojen talojen ”*verrattoman kauniit*” kuistit.³⁷⁹ Kaiken kaikkiaan asuinrakennuksen tuli olla ”*lämmönpitävä, kuiva, ilmava, aurinkoinen ja valoisa*” sekä siinä tuli olla ”*kaikki ne välttämättömät huoneet ja tilat, jotka tekevät kotitaloudenpidon mukavaksi ja asumisen miellyttäväksi*”.³⁸⁰

4.6. Rakentamisen tekninen kehittyminen

Kaupunkien rakennussuunnittelussa myös pienten asuntojen varustelu parantui jo 1920-luvun lopulla. Helsingin kaupungin rakennustoimintaa vuonna 1928 esiteltäessä todettiin, että vuodesta oli tulossa ennätysmäinen rakennettujen huoneiden kokonaismäärässä mitattuna. Ensimmäisellä puolivuotiskaudella oli rakennettu 4 102 huonetta ja 2 589 keittiötä, kun samaan aikaan vuotta aiemmin vastaavat luvut olivat olleet 4 199 huonetta ja 2 132 keittiötä.³⁸¹ Arkkitehdeissä 8/1928, 10/1928 sekä 1/1929 esiteltyjä pohjapiirustuksia tarkastelemalla voidaan huomata, että kaupunkien kivitaloissa erillinen keittiö oli jo lähes poikkeuksetta pienissäkin asunnoissa ja lisäksi monissa esiintyi jo huoneistokohtainen wc. Muutamista huoneistoista löytyi jo kylpyhuonekin. Osasyynsä varustelutason paranemiseen oli määräysten muuttumisella, sillä uusi terveydenhoitosääntö oli määritellyt millaisia asuin- ja työhuoneiden tuli olla.³⁸² Lisäksi vuonna 1929 Arkkitehdissä julkaistujen Helsinkiä koskeneiden tilastotietojen mukaan vuonna 1928 valmistuneista huoneista noin 50 prosenttia oli keittiöitä, kun vielä vuonna 1926 vastaava luku oli ollut 32 prosenttia. Samaa aikaan huoneentuotannon kokonaismäärä oli kasvanut noin 81 prosenttia vuoden 1926 9 000:sta vuoden 1928 16 365 huoneeseen. Pienten huoneistojen määrä oli kasvanut suhteessa suurempiin asuntoihin nähden ja rakennuskustannukset olivat nousseet samalla aikavälillä 270 markasta 350 markkaan kuutiolta. Etenkin pienemmissä asunnoissa alkoi olla jo korkeampi varustelutaso kuin vanhoissa, vaikka suuremmissakin, asunnoissa. Suihkuhuoneet olivat yleistyneet varsinaisten kylpyhuoneiden sijasta ja aivan minimikokoisten huoneiden sijaan oli

379 Siikonen 1929, s.52–53 sekä Siikonen 1935, s.31–32.

380 Siikonen 1935, s.30.

381 'Helsingin rakennustoiminta', *Arkkitehti* 7/1928, s.106.

382 Helsingin rakennustoimintaa koskien Arnold, Eriksson & Martti, Välikangas, 'Rakennustoiminta Vallilassa', *Arkkitehti* 8/1928, s.108–115 sekä Gunnar, Taucher, 'Helsingin kaupungin uutisrakennustoiminta', *Arkkitehti* 1/1929, s.1–12. Viipurin tilannetta valotti puolestaan Juhani, Vikstedt, 'Silmäys viipurilaiseen rakennustoimintaan kymmenvuotiskautena 1918–1928', *Arkkitehti* 10/1928. Turun osalta katso esimerkiksi Alvar, Aalto, 'Standardivuokratalo Läntinen Pitkäkatu 20, Turku', *Arkkitehti* 6/1929 Turun numero ja Tampereen osalta *Arkkitehti* 9/1929 Tampereen numero. Rakentamisen uusia säännöksiä toi esiin John, Uggla, 'Ehdotus Helsingin kaupungin uudeksi rakennusjärjestykseksi', *Arkkitehti* 9/1928, s.138–141. John Rafael Uggla (1870–1954) oli laamanni ja valtiopäiväedustaja sekä myöhemmin lainsäädäntöneuvos. Uggla osallistui erityisesti kunnallislainsäädännön kehittämiseen. Hänellä oli myös lukuisia kansainvälisiä luottamustehtäviä.

alettu tehdä normaalikokoisia huoneita. Lähes kaikkiin uusiin taloihin oli tehty lämpöjohdot sekä lämpimän- ja kylmän veden johdot. Lisäksi varustukseen kuuluivat kaasujohdot, vaikka erityisesti työläiset olivat omissa asunnoissaan korvanneet kaasuhellat puuhelloilla kaasun kalliin hinnan vuoksi. Puuta nimittäin saatettiin saada jopa ”työsuhde-etuna” ilmaiseksi työpaikoilta.³⁸³ Arkkitehdin numeroitten 2/1933 sekä 3/1933 sivuilla käytiin myös keskustelua liittyen etenkin kaupunkien vanhan rakennuskannan uudistamisesta. Kysymys liittyi paitsi uudisrakentamisen lamaantumiseen yleismaailmallisen laman seurauksena niin myös vanhan rakennuskannan ajanmukaistamiseen. Vanhojen talojen huoneistot olivat monesti liian suuria ja teknisesti puutteellisia. Korjaustoimintaan mahdollisesti osoitettavista pääomista toivottiin apua myös valtion taloudelle kulutuksen, työttömyyskorvauksen säästöjen sekä verojen muodossa. Saneerausrakentamista käsiteltiin viljalti erityisesti Helsingin keskustan osalta Arkkitehdin vuosikerran 1933 sivuilla.

Kaupunkien tyyppiasuntojen osalta monikerroksisista kivitaloista alkoi löytyä jo kylpyhuoneet sekä keittiöt tai keittokomerot kaikista asunnoista rakennusrungoista riippumatta. Joissakin huoneistoissa saattoi olla myös erillinen wc. Sen sijaan esimerkiksi kaksikerroksisista puurakenteisista kahden- ja neljänperheen taloista kylpyhuone oli sijoitettu huoneistojen sijasta pihalla olleeseen saunarakennukseen. Osassa tällaisista taloista oli wc sijoitettu huoneistoon, mutta toisissa oli pihalla erillinen käymälä. Erillinen keittiö sen sijaan löytyi kaikista asunnoista.³⁸⁴ Toisaalta suunnittelijasta riippuen myös puurakenteiset omakoti- ja rivitalotyyppiset asunnot voitiin jo varustaa myös asuntoon sijoitetulla wc:llä. Esimerkiksi Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnan teettämissä tyyppipiirustuksissa yhden perheen kaksikerroksiset tyyppitalot sisälsivät niin keittiön, wc:n kuin pesutuvan. Kahden perheen talon piirustuksissa huoneistoihin oli sijoitettu keittiö ja wc samoin kuin 12 perheen kaksikerroksisen talon asuntoihin. Tyyppipiirustukset oli kaupungille laatinut Uno Moberg.³⁸⁵ Suomalaisten asuntojen sisustuksen modernisaatiota hyvin kuvaava esimerkki tuotiin esiin kaasu- ja sähköheloja käsitelleiden esitelmien artikkelitiivistelmässä Arkkitehdissä 3/1933. Tekstin mukaan Suomessa oli tuolloin noin 400 sähköliettä, kun esimerkiksi

383 'Rakennustoiminta Helsingissä 1926–1928', *Arkkitehti* 2/1929, s.31–32. Uudisasuntojen varustelusta kertoo lisää samassa numerossa ollut artikkeli 'Rakennustekniikkaa, Jäähdytyskoneista', s.31, jossa mainitaan, että yksityiseen käyttöön tarkoitetut jääkaapit yleistyvät kovaa vauhtia. Helsinkiin oli muun muassa rakenteilla kaksi keskusjäähdytyslaitteistoilla varustettua taloa. Näissä kylmä ilma johdettiin putkilla keskusjäähdyttämöstä asuntojen kylmäkaappeihin.

384 Martti, Välikangas, 'Pienasuntojen tyyppipohjia', *Arkkitehti* 7/1931, s.112–114. Kivikerrostalojen piirustusten osalta katso myös 'Pienasuntojen tyyppipohjia', *Arkkitehti* 8/1931, s.119.

385 'Pienasuntojen tyyppipohjia', *Arkkitehti* 8/1931, s.119.

Sveitsissä ja Norjassa oli jo 200 000 täydellisesti sähköistettyä kotia.³⁸⁶ Ensimmäiset sähköhellat oli tuotu Suomeen pieneen kotitalousnäyttelyyn Helsinkiin vuonna 1924. Tällöin kaasukin oli ollut käytössä Suomessa vain kolmessa kaupungissa.³⁸⁷ Tieto sähköheloista herätti kuitenkin kiinnostusta, sillä Helsingin näyttelyä esitellyttä tekstiä Kotilieden numerossa 3/1924 seurasi lukijakysymys numerossa 5/1923 sähköhellan hankkimisesta pieneen maalaistaloon.³⁸⁸ Jossain määrin myös suomalaisten asuntojen varustelutason voidaan olettaa parantuneen, mutta asumisen ahtaus sen sijaan ei ollut helpottanut vielä suurimmissa kaupungeissakaan. Vuonna 1934 Kotiliedessä julkaistiin Unto Korhosen artikkeli pesulaitteistoista maaseudun kodeissa. Korhosen suunnitelmat oli tarkoitettu taloihin, joissa ei ollut vesijohtoa. Tällöin pesukomero voitiin järjestää vesisäiliön avulla ja viemäri johtaa seinästä ulos maakuoppaan imeytettäväksi.³⁸⁹ Kotiliedessä 5/1935 puolestaan insinööri U. A. Nieminen kirjoitti käytännöllisiä neuvoja kylpyhuoneen rakentamista sekä lämminvesisäiliön eristämistä ja lämpöhävikin pienentämistä varten. Numerossa 3/1938 J.Kautola puolestaan kirjoitti veden hankkimisen teknisistä edellytyksistä kuten vesijohdoista ja pumpuista.³⁹⁰ Koneellista vedennostoa suositeltiin erityisesti sellaisissa tapauksissa, missä taloon ei voitu saada vettä painovoimaisesti. Vesi voitiin nostaa koneellisesti vesisäiliöön esimerkiksi tuulimoottorin avulla. Mikäli taloon tuli sähkö, voitiin käyttää sähköpumppua. Tällöin suuri ja kallis vesisäiliö kävi tarpeettomaksi. Pumppu voitiin myös varustaa niin kutsutulla hydrofoorilaitteella, jossa paine vesijohtoverkkoon synnytettiin laitteen ilmakellossa pusertuvan ilman avulla. Näin paine saatiin voimakkaammaksi kuin pelkän vesisäiliön avulla.³⁹¹ Numerossa 9/1938 hän antoi käytännöllisiä neuvoja viemäriin järjestämisestä maalaistaloihin. Viemäri oli maaseudulla todellinen harvinaisuus, edes huviloiden omistajat eivät olleet juuri rakennuttaneet niitä.³⁹² Mikäli talossa kuitenkin oli vesipisteitä, oli näihin kohtiin myös järjestettävä viemäri. Lisäksi vesiklosettien ohessa oli rakennettava kaksi klosettikaivoa maan sisään lähelle rakennusta. Terveyden ja siisteyden kannalta vesiklosetteja pidettiin suositeltavina, mutta osa maanviljelijöistä piti niitä epäedullisina, sillä niissä meni hukkaan jonkin verran lanta-aineita.³⁹³ Huolimatta vesijohdon ja viemäriin harvinaisuudesta maaseudulla, annettiin rakentajille

386 'Kaasu? Sähkö?', *Arkkitehti* 3/1933, s.46–47.

387 Nimimerkki Hg Gd [Hedvig Gebhard], 'Eräs kotitalousnäyttely Helsingissä', *Kotiliesi* 3/1924, s.58–61.

388 'Kysymyksiä ja vastauksia', *Kotiliesi* 5/1924, s.128.

389 Unto, Korhonen, 'Pesulaitteet maatalousrakennuksissa', *Kotiliesi* 10/1934, s.357–358.

390 J., Kautola, 'Vesijohto meillemkin', *Kotiliesi* 3/1938, s.90–91 sekä *Kotiliesi* 5/1938.

391 Siikonen 1929, s.62 sekä Siikonen 1935, s.193–199.

392 J., Kautola, 'Likavesijohto maallekin', *Kotiliesi* 9/1938, s.365 ja 388. Muista kotien vesikysymyksistä kuten kaivon kuivumisesta Kautola jatkoi artikkelissa 'Emännän vesihuolet', *Kotiliesi* 19/1938.

393 Siikonen 1929, s.63.

seikkaperäiset ohjeet niiden toteuttamiseksi.³⁹⁴

Hilding Ekelund oli pitänyt Suomen Arkkitehtiliiton kokouksessa esitelmän tuloista ja asumistasosta ja tästä Arkkitehdissä 5/1935 ilmestyneen selostuksen tilastolaskelmien mukaan perheiden tulot eivät riittäneet tarpeeksi tilavien asuntojen vuokraamiseen huolimatta siitä, että pulakauden katsottiin laskeneen vuokria. Esimerkiksi Helsingissä 36 prosenttia asunnoista oli yhden huoneen asuntoja ja näistä 78 prosenttia, eli 28 prosenttia koko Helsingin asuntokannasta, oli sisustettu keittiöiksi. Käytännössä siis tuvassa asuminen jatkui monin paikoin myös kaupungeissa. Vertailun vuoksi Tukholman vastaavat luvut olivat 15,8 prosenttia yhden huoneen asuntoja ja asuinkeittiöitä 0,2 prosenttia kaikista asunnoista. Virossa puolestaan vuonna 1938 koko asuntokannasta hellahuoneiksi luokiteltuja asuntoja oli 31,6 prosenttia, kun vuonna 1923 luku oli ollut 42,4 prosenttia. Syiksi arveltiin suunnittelematonta rakennustoimintaa, joka ei ollut huomionnut tarpeeksi sosiaalisia kysymyksiä. Myös lyhytnäköistä asuntokeinottelua syytettiin, sillä se oli tuottanut pitkässä kestopaikassa sekä vääränkokoisia että huonosti suunniteltuja asuntoja. Asunnot eivät olleet sopivan kokoisia ja ne olivat joko puutteellisesti tai liiallisesti varusteltuja. Muun muassa keittokomerojen rakentamista arvosteltiin huonona ratkaisuna.³⁹⁵ Kritiikki kohdistui myös kaavoitukseen sekä esimerkiksi väärin liikenteen kasvuoletusten tuottamiin yhdyskuntarakenteisiin, joissa liikenneväylät olivat liian vääränlaisia ja niiden varrelle oli kaavoitettu sopimattomia sekä liian kalliita tontteja, jotka sitten oli rakennettu täyteen voittojen maksimoimiseksi. Näin asunnoista oli tullut liian kalliita ja epäkäytännöllisiä. Ne olivat olleet esimerkiksi huonosti tai jopa väärin valaistuja.³⁹⁶

Lontoossa järjestettiin 1935 kongressi, jossa huomio keskittyi erityisesti maalaisolojen pohdintaan kotitaloustyön näkökulmista. Sähköliesi oli maaseudulla edelleen hyvin harvinainen ja paikoin ei ollut käytössä edes halkoliesiä. Maaseudun asunnot oli usein suunniteltu heikosti sen vuoksi, ettei vähävaraisilla ihmisillä ollut varaa palkata arkkitehtejä tai rakennusmestareita, jotka olisivat olleet perehtyneitä maaseudun oloihin.³⁹⁷ Maalaistalojen modernisointi ei ollut kuitenkaan aivan

³⁹⁴ Siikonen 1935, s.199–202.

³⁹⁵ 'Tulot ja asumistaso – selostus arkkitehti Hilding Ekelundin SAFA:n kokouksessa pitämästä esitelmästä', *Arkkitehti* 5/1935, s.70–72. Katso myös 'Tulot ja asumistaso', *Arkkitehti* 6/1935, s.81–82. Artikkelin tilastot ovat vuodelta 1928. Keittiöiden osalta huonosta suunnittelusta kirjoitettiin esimerkiksi vuoden 1935 lopulla:

'Keittokomerokeskustelua – selostus raatimies Yrjö Similän pitämästä esitelmästä Suomen Liikemiesyhdistyksen tilaisuudessa', *Arkkitehti* 10/1935, s.39. Viron tilastojen osalta katso 'Kirjallisuutta – Aastat ehitamist Eestis 1918–1938', *Arkkitehti* 1939, s.8.

³⁹⁶ Hilding, Ekelund, 'Asuntomme', *Arkkitehti* 6/1936, s.81–82.

³⁹⁷ Alli, Wiherheimo, 'Voidaanko kotitaloustyötä keventää? "Järkiperäinen" kotitalousväki pohtii tekniikan

suoraviivainen ilmiö vaan herätti myös kritiikkiä. Esimerkiksi tyyppikeittiöiden seuraaminen oli kriitikoiden mielestä ollut liian orjallista paikoin jopa kaupungeissa. Todellisia tarpeita tai paikallisesti sopivia rakentamistapoja ei ollut aina mietitty. Kaupungeista ongelmat olivat levinneet maaseudulle, jossa oli matkittu kaupunkien rakennustapoja. Teknilliset uudistukset, sähkö, koneet sekä yhteiskunnalliset ja taloudelliset uudistukset olivat muuttaneet myös maaseutua. Samalla oli kuitenkin jäänyt selvittämättä näiden uudistusten vaatimat muutokset kodinsisustuksen ja huonejärjestelyjen osalta, jotta uusi koti olisi parhaiten palvellut arkista käyttöään. Liian vähän oli myös huomioitu sitä, että talonpoikaisen tuvan sisustus oli syntynyt käytännöllisten seikkojen, sekä maalaiselämän ja talouden välttämättömyyksistä. Tästä syystä ulkoa sellaisenaan tuodut uudistukset olivat saattaneet epäonnistua ja luoda uusia ongelmia. Tyyppisisustuksilla nähtiin mahdollisuus saavuttaa säästöä kaupunkilaiskodeissa sekä liikkuvan maatyöväen kodeissa. Kuitenkin käsityöläisten ja vastaavien ammatinharjoittajien kotien sisustaminen oli tehtävä töiden mukaan. Liika keskittyminen keittiökysymyksiin oli myös vienyt huomiota muilta maatalon töiltä etenkin silloin, jos keittiö oli vain lohkaistu tuvasta. Yleisesti erillistä keittiötä pidettiin kuitenkin hyvänä ratkaisuna ja esimerkiksi porstuan peräkamari voitiin helposti muuttaa keittiöksi, joka oli riittävän tilava ja tarkoituksenmukaisesti varusteltu. Tällöin tupaan voitiin järjestää esimerkiksi makuutilat. Omanarvontunto ja omien arkiolojen tunteminen nähtiin avaimena onnistuneisiin ratkaisuihin kotien suunnittelussa.³⁹⁸ Samantyyppisiä ongelmia tuotiin esiin Ruotsissakin, mutta kaupunkien osalta. Kaupunkikeittiöiden järkiperaistaminen oli ollut monin paikoin vain näennäistä tiettyjen kaavojen mukaan ja samalla oli sivuutettu oikea käytännöllisyys ja todelliset tarpeet. Keittokomero oli saatettu tehdä keskelle asuntoa ilman mahdollisuutta saada raitista ilmaa tai valoa. Samalla se oli sullottu täyteen teknillisiä uudistuksia peruspuutteiden peittämiseksi.³⁹⁹

4.7. Keittiö irrotetaan tuvasta

Suomalaisen rakentamisen osalta tupaa pidettiin perinteisenä ratkaisuna niin keittiön kuin taloudenhoidon osalta. Asuin- tai tupakeittiö oli suhteellisesti ja absoluuttisesti yleisin rakennustapa, mutta eräillä seuduilla kuten Kuusamo, Saimaa, Häme ja Varsinais-Suomi oli jo vanhastaan ollut tapana rakentaa myös erillinen keittiö. Tupakeittiön hyvänä puolena oli sen tuoma

---

mahdollisuuksia', *Kotiliesi* 20/1935, s.775 ja 792.

398 Yrjö, Laine, 'Tuvan sisustusta uudistetaan', *Kotiliesi* 2/1936, s.56–58 ja 76.

399 Laura, Harmaja, 'Ei sama sovi kaikille', *Kotiliesi* 16/1936, s.594–595.

yhteisöllisyys, mutta uudistettaessa sitä tuli ottaa huomioon työtehon parantaminen eli työpisteiden ja säilytyspaikkojen järkevä sijoittaminen. Makuupaikkoja oli jo pitkään pyritty saamaan pois tuvasta. Ne saatettiin esimerkiksi erottaa verholla erilliseksi makuusopeksi ja kesäisin nukuttiin monesti aitoissa. Kehityksen jatkamista pidettiin edelleen suotavana yksilöiden itsenäisyyden kasvattamiseksi.⁴⁰⁰

Kotiaskareitten keskukseksi haluttiin valoisa, terveellinen ja mukava työskentelypaikka. Keittiö haluttiin pitää varattuna vain ruuanlaittoa varten ja esimerkiksi pesutoiminta haluttiin omaan huoneeseensa. Ihmisten erilaisista oloista huolimatta heidän yhteisenä tarpeena pidettiin saada keittiöt valoisiksi, terveellisiksi ja tarkoituksenmukaisiksi. Puutaloihin toivottiin suoria seinä- ja kattopintoja, jotta niiden puhtaanapito olisi ollut helppoa. Esimerkiksi öljymaalilla maalattua ensopahvipintaa pidettiin tällaisena. Kaupunkien kivitaloissa voitiin sen sijaan käyttää kaakeleita pintamateriaalina. Kotiaskareita ja katon putsaamista helpotti, jos huoneita ei rakennettu kovin korkeiksi. Lisäksi asuntojen huoneisiin oli hyvä sijoittaa tarvittavat tuuletusräppänät ja lisäksi ainakin kaupunkilaiskeittiöön vesi- sekä viemärijohdot tiskipöydän läheisyyteen.⁴⁰¹ Keittiösisustuksia ja keittiöiden suunnittelua tuotiin esiin Kotilieden sivuilla myös ulkomaisten esimerkkien voimalla. Luonnollinen suunta huomiolle oli Ruotsi, mutta merkittävän esikuvana oli myös yhdysvaltalainen keittiö, jonka johtavina suunnitteluperiaatteina olivat keskittäminen ja mukavuus. Vuonna 1924 suunnitteilla olleeseen kotitalousnäyttelyyn toivottiin erityisesti mallikeittiöitä sekä kaupunkilais- että maalaiskoteja varten. Myös mallipesutupa oli näyttelyn suunnittelussa mukana.⁴⁰²

Keittiösuunnittelussa pyrittiin yhdistämään tarkoituksenmukainen suunnittelu sekä standardisointi. Tavoitteena oli saada aikaan tehokkaasti toimivia, helposti käytettäviä ja puhtaana pidettäviä sekä rakennuskustannuksiltaan alhaisia keittiömalleja. Arkkitehdissä 1/1925 esiteltiinkin laajassa artikkelissa Ruotsista Suomeen näytille tuotuja kolmea keittiökokonaisuutta. Keittiöitä mainostettiin standardikeittiöinä ja ne erosivat toisistaan hellojen, uunien ja muiden laitteiden käyttövoiman osalta: ensimmäinen oli sähköistetty keittiö, toinen oli kaasuvoimalla toimiva keittiö ja kolmas puun pienpolttoon perustuva keittiö. Artikkelissa kerrotaan kuinka ensimmäinen

400 Katri, Jahnsson, 'Kaipaavatko tupakeittiömme uudistusta?', *Kotiliesi* 2/1934, s.38–40 ja 61.

401 Ellen, Segerstråle, 'Tarkoituksenmukaisista kaupunkilaiskeittiöistä', *Kotiliesi* 7/1924, s.171–174.

402 Hedvig, Gebhard, 'Uudenaikaisia keittiöitä', *Kotiliesi* 11/1924, s.345–348. Kotitalousnäyttelyn suunnittelusta samassa numerossa s.350.

maailmansodan jälkeen syntynyt asuntopula ja inflaatio olivat synnyttäneet halpojen ja ahtaiden asuntojen joukkotuotannon. Ruotsissa oli samaan aikaan aloitettu sekä käytännön toimet että valistustyö pienasuntojen tason ja asumisolojen kohentamiseksi. Yksi näistä toimista oli vuonna 1920 asuntojen minimivaatimuksia pohtimaan asetettu komitea. Komitean mietintö oli valmistunut jo samana vuonna ja sen työtä oli lähtenyt jatkamaan rakennusaineiden standardisointia varten asetettu valtionkomitea. Tämä valtionkomitea oli puolestaan valinnut keskuudestaan valiokunnan, jonka tehtävänä oli miettiä keittiösisustusten standardisoimista. Valiokunnan toiminta oli monialaista ja se kutsui muun muassa kuultavakseen eri alojen asiantuntijoita. Valiokunnan johdossa vaikutti muun muassa Ruotsin emäntäyhdistysten valtioliiton edustajana neiti Kerstin Key.⁴⁰³ Naapurimaassa myös esiteltiin tyyppiasuntoja yleisölle jo Göteborgin näyttelyssä 1923. Esillä oli viisi erilaista kahden- sekä yhden huoneen ja keittiön asuntotyyppiä ja niille vertailukohtana asuntomalli vuodelta 1890. Asuntotyyppeihin sisältyi myös kylpy/pesuhuone peseytymistä ja pyykkäämistä varten. Huonekalut olivat arkkitehtien suunnittelemaa ja keittiöissä oli suuri pyrkimys käytännöllisyyteen. Lisäksi asunnoissa oli varattu riittävästi säilytystilaa.⁴⁰⁴ Ruotsin standardisoimiskomitean suunnittelemaa koekeittiötä esiteltiin Kotilieden vuosikerran 1924 sivuilla. Uudenaikaisia keittiöitä pidettiin terveellisinä, valoisina ja iloisina sekä lisäksi keskitettyinä ja mukavina. Täkäläisten keittiöolojen parantamiseksi esitettiin arkkitehtien, rakennusmestarien ja emäntien välistä yhteistoimintaa.⁴⁰⁵

Suomessakin oli yrityksiä ottaa käyttäjät huomioon keittiösisustusten suunnittelussa. Kotiliesi järjesti lukijoilleen kirjoituskilpailun 1923, jonka tavoitteena oli antaa lukijoille tilaisuus selvittää itselleen ja muille suomalaisen perheenemänään kokemuksia ja toiveita sekä kaupunkilais- että maalaiskeittiöiden suhteen. Ilmoituksessa verrattiin keittiötä teollisuuden työpaikkoihin ja pahoiteltiin täkäläisen suunnittelun huonoa tolaa. Esimerkkinä mainittiin Kristiania (nykyisin Oslo), jossa valtuuston päätöksen mukaan kunnan asuntoja ei voitu rakentaa ilman piirustusten hyväksyttämistä kolmihenkisellä emäntäkomitealla.⁴⁰⁶ Tulokset kuitenkin jäivät ilmeisen laihoiksi, sillä kun kyselyn sato tuli käsittelyyn Kotilieden 21/1923 sivuilla totesi toimitus sarkastiseen sävyyn keittiöasioiden olevan ilmeisen hyvällä tolalla viitaten vastausmäärän vähäisyyteen. Voittajat

403 Nimimerkki S.Lbg. S-s., 'Standardikeittiöt', *Arkkitehti* 1/1925, s.6–11.

404 Nimimerkki Hg Gd [Hedvig Gebhard], 'Mitä näin Gööteporin näyttelyssä – II. Pienasuntoja', *Kotiliesi* 20/1923, s.581–585.

405 Hedvig, Gebhard, 'Uudenaikaisia keittiöitä', *Kotiliesi* 20/1924, s.611–614. Teksti oli osa läpi vuoden 1924 julkaistua artikkelisarjaa.

406 'Kotilieden kiertokysely n:o 2', *Kotiliesi* 12/1923, s.379.

kuitenkin löydettiin ja paras ehdotus maalaiskeittiöksi sisälsi viisi tekijää: 1) Tilaa jokaiselle tarpeelliselle esineelle, 2) keittiön sijoituksien miettimisen työn järjestämisen pohjalta turhien askelien välttämiseksi, 3) maitokamarin läheiseen yhteyteen keittiön kanssa, mutta kuitenkin erilleen siitä, 4) käynnin keittiön eteisestä pieneen puhdistushuoneeseen ja 5) valon tulemisen hellalle sivusta päin. Myös raittiin ilman saanti piti taata säästä riippumatta käytettävissä olevilla terveysikkunoilla.⁴⁰⁷ Ainakin Ruotsissa ja Norjassa voidaan siis ajatella keittiön käyttäjien näkökulman kuuluneen jo suunnitteluvaiheissa. Keittiösisustusten standardisointi viittasi kuitenkin enemmän keittiön eri osien normalisointiin ei niinkään kokonaisuuksien. Valiokunnan työ oli keskittynyt erityisesti yhden, kahden ja kolmen huoneen huoneistoihin kaupunkien vuokrakerrostaloissa sekä monen perheen puurakennuksissa. Ruotsin valtion asettamien minimivaatimusten mukaan keittiön pinta-alan tuli olla 12–13 neliometriä, jolloin huoneiston asuttavan pinta-alan tuli olla vähintään 18 neliometriä, lukuun ottamatta eteistä, varastoja sekä pientä keittiön vieressä ollutta pesuhuonetta josta oli käynti eteiseen. Artikkelin mukaan ensimmäisessä mallikeittiöitä käyttäneessä rakennuksessa rakennuskustannukset olivat tulleet noin kymmenen prosenttia aiottuja halvemmiksi.⁴⁰⁸

Suomessa keittiösisustusten rationalisointi sai osakseen myös kritiikkiä tai ainakin työn pahimmat ylilyönnit. Vuoden 1930 taideteollisuusnäyttelyssä oli nimittäin esitelty ”istumakeittiö”, jonka toiminnallisuuden piti perustua siihen, että iso osa töistä voitiin tehdä istuma-asennossa. Suunnitelmaa pidettiin kuitenkin epäkäytännöllisenä ja keskeneräisenä. Sen propagandistisen tarkoituksen nähtiin kääntyvän itseään vastaan sen loppuun asti harkitsemattomuuden ja puutteellisen toiminnallisuuden vuoksi. Useimpia töitä ei pidetty järkevänä tehdä istuen vaan seisten ja lisäksi suunnitelman mukaisessa keittiössä toimija olisi joutunut jatkuvasti nousemaan seisomaan ja taas istumaan näin hidastaen työntekoa. Lisäksi keittiössä työtä helpottamassa olleita pyörillä varustettuja jäähdytyskaappia sekä hellaa pidettiin liiallisuuksina, semminkin koska kaapit eivät pyöristä huolimatta liikkuneet kovin kevyesti.⁴⁰⁹ Keittiöiden sisustuksen modernisointiin kiinnitettiin runsaasti huomiota. Esimerkiksi jo Kotilieden ensimmäisen vuosikerran numerossa 4 esiteltiin keittiöiden pieniä sähkökojeita kuten kahvinkeitin.

407 'Tulokset nro:n 12 kiertokyselystä', *Kotiliesi* 21/1923, s.632–634. Lisäksi yksi vastaus kyselyyn löytyy numerosta 22/1923, s.670–672. Tässä kirjoittaja toivoi sulhasensa rakentavan hänelle tilavan ja ilmavan keittiön, joka olisi paitsi käytännöllinen niin myös väri-iloinen.

408 Nimimerkki S.Lbg. S-s., 'Standardikeittiöt', *Arkkitehti* 1/1925, s.6–11.

409 Anna-Lisa, Stigell, 'Keskustelu – Rationalisoitu keittiö taideteollisuusnäyttelyssä', *Arkkitehti* 12/1930.

Maalaiskotien suhteen aiemmin keittiöihanteena ollutta suuruutta ja tilavuutta oli alettu 1920-luvun kuluessa yhä enemmän pitää pikemminkin varjopuolina keittiölle. Keittiön sisustus haluttiin laatia suunnitellun työjärjestyksen mukaan. Lisäksi suurempi maalaiskoti tarvitsi keittiön lisäksi sen yhteyteen pienempiä työhuoneita sekä riittävästi komeroita. Kotilieden numerossa 15–16/1924 esiteltyyn maalaiskodin mallikeittiöön oli sijoitettu muun muassa astianpesupesupöytä ja sähkö- sekä puuhellat. Myös keittiön valaistukseen oli kiinnitetty huomiota niin päivänvalon kuin sähkövalon osalta.⁴¹⁰ Martta-yhdistyksen järjestämää ruotsalaisten mallikeittiöiden näyttelyä puolestaan pidettiin huomionarvoisena siksi, että aihe oli kiinnittänyt niin arkkitehtien, rakennusmestarien, teknillisen korkeakoulun kuin sosiaalishallinnon virkamieskunnan huomion. Kotien sisustukseen liittyvät ongelmat olivat siis tiedossa, mutta niiden korjaaminen oli hidasta.⁴¹¹ Huomio kiinnittyi kuitenkin vähitellen myös maalaiskotien asumisjärjestelyihin sekä työvoiman säästämiseen, järkiperäiseen kotitaloudenpitoon ja tarkoituksenmukaisesti rakennettuihin sekä sisustettuihin keittiöihin. Esimerkiksi Suomen Kotitalouskeskus järjesti 1925 kilpailun maalaiskotien keittiösisustuksesta.⁴¹²

Kiinteästi rakennetut komerot nousivat myös kritiikin kohteeksi. Niiden nähtiin kasvattavan rakennuskustannuksia liiaksi sekä vievän erityisesti pienistä asunnoista liiaksi ilmatilaa. Komerot nähtiin myös riskinä tartuntojen leviämisessä erityisesti asunnoista muutettaessa. Keittiössä komeroita pidettiin välttämättöminä, mutta muualla ne olivat korvattavissa irrallisilla kaapeilla.⁴¹³ Keittiöiden muun varustuksen osalta esimerkiksi astianpesupöydät alkoivat 1930-luvun kuluessa muuttua ruostumattomasta teräksestä valmistetuiksi aiempien sinkkisten sijaan. Tämä helpotti olennaisesti pöytien puhtaanapitoa. Keittiötä verrattiin laboratorioon: *”Ainakin kaupunkiloissa keittiölle pyritään antamaan hyvin järjestetyn laboratorion leima, jossa ruuanvalmistus tapahtuu yhtä sääntillisesti ja suppeasti kuin kemian koe.”*⁴¹⁴ Tee-itse -henkisille ihmisille puolestaan tarjottiin valmiita yksinkertaisia ja funkistyyllisiä huonekalusuunnitelmia.⁴¹⁵

410 Hedvig, Gebhard, 'Uudenaikaisia keittiöitä', *Kotiliesi* 15–16/1924, s.461–463. Teksti on jatkoa numerossa 11/1924 julkaistulle artikkelin ensimmäiselle osalle. Myös esimerkiksi Kotiliedestä 1/1928 ja 3/1928 löytyy työtehoa ja kotitaloustöiden järjestämisen suunnittelua esitellyt teksti. Juttusarjassa puhutaan muun muassa taylorismista ja töiden suunnittelusta siten, että työsuunnitelmat laaditaan vuosi-, kuukausi- ja päiväkohtaisesti. Lisäksi tuli varautua yllätyksiin ja varata riittävästi lepoaika.

411 Maria, Puputti, 'Keittiöparatiisi – Ruotsalaisten mallikeittiöiden näyttely', *Kotiliesi* 1/1925, s.18.

412 'Helsingin kirje', *Kotiliesi* 10/1925, s.279–280.

413 Wivi, Lönn, 'Uusasialliset tyypikaapit liian monien komerojen tilalle', *Kotiliesi* 6/1935, s.226 ja 254. Olivia Mathilda (Wivi) Lönn (1872–1966) valmistui arkkitehdiksi 1896. Lönnin tunnetuimpia töitä ovat muun muassa Tampereen tyttölyseo sekä Tampereen paloasema.

414 Elna, Kiljander, 'Uusia keittiöitä – uusia kaappeja', *Kotiliesi* 17/1935, s.660–661.

415 'Kotitekoisia huonekaluja', *Kotiliesi* 17/1935, s.670.

Siikosen mukaan Suomessa maalaiskeittiöiden suunnitteluun ja varusteluun oli kiinnitetty erittäin vähän huomiota. Silti huone, jossa ruokatalous hoidettiin, oli maatalon asuinrakennuksen keskeisin tila. Siinä tilassa tehtiin enemmän ja yhtämittaisemmin työtä kuin missään muussa maatalon huoneessa. Ristiriita verrattuna esimerkiksi ajanmukaisiin karjahuoneisiin, puimalaitoksiin ja jopa latoihin oli huomattava. Ajanmukaista keittiötä tai keittiötupaa ei maaseudulta löytynyt. Vanha perinteinen tupamalli nähtiin edelleen toimivana pienille taloille, joissa emäntä saattoi yksin hoitaa koko kotitalouden. Tällöin tupa tuli kuitenkin rakentaa ja sisustaa tarkoitustaan vastaavaksi. Tuvan tuli olla kooltaan 30–40 neliometriä ja sijoitettu taloon siten, että sinne paistoi aikainen aamuaurinko ja että sen ikkunoista saattoi pitää silmällä pihamaata. Myös yhteyksien muihin huoneisiin tuli olla hyvät, jotta niitäkin voitiin valvoa keittiötöiden ohessa. Lisäksi tällaiseen tupaan tuli järjestää oma paikka tuvassa suoritettaville erilaisille tehtäville. Tarvittaville huonekaluille, kuten ruokapöydälle, tuli olla oma sijansa, samoin myös kangaspuille ja tarvittaessa jopa höyläpenkille. Mikäli tuvassa keitettiin, tuli keittotaloudelle varata tilava seinusta leivinuuneineen ja keittiöliesineen.⁴¹⁶ Leivinuuni oli maalla edelleen tarpeen paitsi aivan pienimmillä tiloilla. Uusien rakennusaineiden ja -tekniikoiden ansiosta se voitiin kuitenkin rakentaa paljon vanhempia uuneja pienemmäksi. Tärkeää oli saada uuni nopeasti kuumaksi pienellä polttoainemäärällä ja tähän voitiin vaikuttaa muun muassa savukanavien sijoittelulla. Maalaistalojen leivinuunien koot vaihtelivat tyypillisesti 9 leivän ja 20 leivän uunien välillä.⁴¹⁷

Liedelle tuli saada valoa sen jommalta kummalta sivulta. Yleensä suositeltiin keittäjän vasemmalta puolelta tulevaa valoa. Keittoseinusta oli varustettava siten, että työskentely siellä tuli mahdollisimman kevyeksi. Työnsäästön ja siisteyden vuoksi keittoseinustan suunnitteluun tuli kiinnittää aivan erityistä huomiota. Sen tuli myös olla yhtä täydellisesti kalustettu kuin ajanmukaiset mallikeittiöt. Kaluston lisäksi keittoseinustan läheisyydessä tuli olla kylmä ruokakomero avattavalla ikkunalla, lämmin komero sekä astiakomero. Tuvan keittoseinustan kalustuksen ei kuitenkaan tarvinnut olla samanlaista valkeaksi maalattua kuin keittiöiden vaan sen tuli istua muuhun asuintupaan. Mikäli keittäminen tapahtui erillisessä keittiöosastossa, joka oli aukon kautta tupaan yhteydessä, voitiin sen kalusto ja muoto toteuttaa kuten varsinaisessa

⁴¹⁶ Siikonen 1929, s.32–33 sekä Siikonen 1935, s.33–34.

⁴¹⁷ Siikonen 1929, s.59. Leivinuunien mitoituksessa 9 leivän uunin arina oli kooltaan 75 kertaa 75 senttimetriä ja 20 leivän uuni 100 kertaa 125 senttimetriä. Lisäksi paistolaadun varmistamiseksi uunin korkeuden tuli olla 20 – 25 senttimetriä.

erillisessä keittiössä.⁴¹⁸

Mikäli talossa oli vierasta työväkeä tai talous oli suuri, oli kuitenkin järkevää järjestää ruokataloudelle pyhitetty oma keittiö. Tällöin keittäjä saattoi toimia rauhassa ilman tuvassa usein istuvien vieraiden alituista huomiota. Tällaista keittiötä ei olisi saanut käyttää muihin tarkoituksiin. Keittiö oli sijoitettava talossa sellaiseen kohtaan, että sinne pääsi helposti ulkoa kulkematta liika esimerkiksi eteisten läpi. Lisäksi keittiön tuli olla asuintuvan vieressä, jotta ruokapöydän kattaminen kävi helposti. Samoin keittiön tuli olla hyvässä yhteydessä muihin asuinhuoneisiin. Keittiön saattoi hyvin tehdä rakennuksen pohjoispuolelle, jottei se kesäisin olisi tullut liian kuumaksi. Samalla oli kuitenkin muistettava, että huone tarvitsi runsaasti valoa.⁴¹⁹ Jos tuvassa keittämistä ei koettu sopivaksi, voitiin sen avoimeen yhteyteen rakentaa erillinen, kooltaan 6–8 neliömetriä, keitto-osasto.⁴²⁰ Erillisen keittiön kooksi maatalossa riitti 8–12 neliömetriä tai isommissa rakennuksissa 10–18 neliömetriä.⁴²¹ Jos keittiö oli liian suuri, tulivat kuljetut matkat usein liian pitkiä. Samoin liian suuri keittiö johti usein sen käyttämiseen muihin tarkoituksiin kuin ruuanlaittoon. Keittiötä suunniteltaessa oli myös syytä miettiä tapahtuiko ruokailu siellä vai jossain toisessa huoneessa. Tämä vaikutti keittiön kokovaatimuksiin. Keittiön pinnat tuli tehdä sellaisiksi, että ne oli helppo pitää puhtaana. Maatalon keittiön kalusto oli myös hieman erilainen kaupunkilaiskeittiöön verrattuna. Sen tilat olivat jonkin verran väljempi ja laitteet yksinkertaisempia. Kaikkea kallista tuli välttää maalaiskeittiön kalustamisessa ja parasta oli, mikäli kaluston pystyi valmistamaan kotona.⁴²² Ajan rakennushanteet vaikuttivat maalaiskeittiöihin siten, että pikkuhiljaa keittiö eriytyi tuvasta ja samalla molempien huoneiden koko pieneni. Työn- ja askeleiden säästäminen sekä tekninen kehitys terveysikkunoineen ja ilmanvaihtoineen johti keittiöiden koon pienentymiseen. Toisaalta ennen tupiin kuuluneet toiminnot kuten puu- ja kangastyöt, nukkuminen ja ruokailu siirtyivät myös hiljalleen tuvasta muihin tiloihin. Tupa ei myöskään toiminut enää siinä määrin sosiaalisena kokoojana kuin se oli ennen toiminut. Pienviljelijätiloilla ei usein ollut paljoakaan oman perheen ulkopuolista työvoimaa, joten miestupien merkitys väheni. Samoin asumisen uudet vaatimukset olivat alkaneet korostaa ihmisten yksityistä tilaa.

---

418 Siikonen 1929, s.34.

419 emt., s.35–36.

420 Siikonen 1935, s.33.

421 Pienempään pinta-alan ohjeistaa Siikonen 1935, s.33 ja isompaan Siikonen 1929, s.36.

422 Siikonen 1929, s.36.

Makuuhuone voitiin sijoittaa asunnon rauhallisimpaan kohtaan siten, että se sai aamuaurinkoa osakseen. Huoneesta oli hyvä olla käynti keittiöön tai tupaan, mutta ovia tai ikkunoita ei saanut olla liikaa. Makuuhuoneen tuli olla ilmava, joten sen vähimmäiskoko oli 15 neliömetriä. Keittiön ilmanvaihdon lisäksi erityisesti makuuhuoneiden ilmanvaihto tuli järjestää maalaistaloissa hyvin. Tämä onnistui savupiippuun tehtävän vähintään 15 kertaa 15 senttimetriä halkaisijaltaan olevan ilmatorven avulla. Samoin seinälle tuli tehdä vastaavankokoinen räppänä. Makuuhuoneen ikkunoista tuli jättää avattavaksi yksi ikkunanpuolikas myös talvisin. Lisäksi yhteen ikkunaan oli hyvä laittaa terveysikkunalaitteisto. Makuuhuoneen tehokas ilmanvaihto ja tuuletus olivat tärkeitä siksi, ettei huoneeseen muodostunut hajua. Puhdasta huoneilmaa voitiin pitää asunnon ensimmäisenä puhtausvaatimuksena.⁴²³

Mikäli keittiön, tuvan ja makuuhuoneen lisäksi voitiin rakentaa vielä jokin huone, tuli ensimmäisenä kyseeseen isännänhuone. Tämä huone toimi isännän eli maanviljelijän toimistona, jossa suunniteltiin maanviljelystyöt, tehtiin kaupat, maksettiin palkat ja hoidettiin kaikki muu sisällä tehtävä työ. Isännänhuoneeseen sijoitettiin muun muassa puhelin sekä eri rakennusten ja huoneiden avainnaulakko. Huone voitiin tehdä talon vähemmän aurinkoiselle sivulle, mutta siitä oli hyvä nähdä pihaan, vainioille tai taloon johtavalle tielle. Huoneen oli myös hyvä olla eteisen läheisyydessä ja tuvasta oli myös hyvä olla mahdollisuuksien mukaan kulku isännänhuoneeseen. Huone saattoi toimia myös vierashuoneena, mikäli tällaista ei talossa muuten ollut. Mikäli vierashuone kuitenkin oli erikseen, saatettiin isännänhuoneesta tehdä suhteellisen pieni, kooltaan 7–10 neliömetriä.⁴²⁴ Pienimmässä maalaisperheen asunnossa tuli olla keittiö ja kamari sekä eteinen, komerot ja pieni kellari tai kuoppa. Talon ja perheen vaatimuksia vastasi kuitenkin yleensä paremmin rakennus, jossa oli väljä tupa keitto-osastolla sekä kaksi kamaria eteisineen, komeroineen ja kellareineen.⁴²⁵

4.8. Pihapiiri ja rakennusten sijoittaminen

Paikoin vielä 1930-luvulla esiintynyttä nurmipihaa, jossa rakennukset sijoittuvat pihan nurkkiin pidettiin Suomessa perinteisenä pihamallina. Pihan vaikutus nähtiin turvallisena, rauhallisena ja

⁴²³ Siikonen 1929, s.40–41.

⁴²⁴ emt., s.43–44 sekä Siikonen 1935, s.37.

⁴²⁵ Siikonen 1935, s.30.

kotoisena joskin myös yksitoikkoisena sekä alakuloisena. Uudenlaisen maisematyylin nähtiin vaikuttaneen pihapiirin rakennusten hajautumiseen ja vanhan maalaispihan katoamiseen. Tilalle olivat tulleet pienoispuistot tai koristetarhat. Entinen huonetuntuinen piha oli muuttunut maisemalliseksi päämääränään väri-iloisuus, eloisuus ja vilkkaus entisen yksitoikkoisuuden sijaan. Pihan suunnittelussa pidettiin tärkeänä omista lähtökohdista suunnittelemista ilman suoranaisia ulkoisia vaikutteita. Suunnittelussa korostui neljä seikkaa: pihan tarkoituksenmukaisuus, paikan luonnonsuhteet, kodin taloudelliset edellytykset ja pihalle asetettavat vaatimukset. Pihan tarkoitus oli olla asunnon jatke, jossa liikuttiin, oleskeltiin ja toimittiin. Piha oli myös etenkin kesäisin tuvan jatke oleskelu- ja ruokailutilana. Työskentelypaikkana pihalla piti puolestaan olla riittävästi tilaa esimerkiksi huonekalujen ja vuodevaatteiden levittämistä varten. Pihan nurmen tuli olla kova ja kulutusta kestävä. Uusiasiallisuuden esittämien vaatimusten askeleiden säästämiseksi mukaan pihan tuli olla tarpeeksi avoin.⁴²⁶ Uudet arvot omaksuttiin myös pihasuunnitteluun, mutta talonpoikainen perinne tuntui pitävän perinteisestä pihamallista kiinni. Vaikka osa rakennuksista hajautui kauemmas pihoista, pysyi etenkin miespihan muoto neliskanttisena. Ennen maaseudun koneellistumista suuri osa sen pinta-alasta pysyi nurmena. Pihoista, kuten asuinrakennuksista alkoikin tulla eräänlaisia uuden ja vanhan hybridejä.

Puutarha alettiin 1930-luvun lopulla nähdä jälleen asunnon jatkeena, kun se pitkään oli toiminut vain erillisenä saarekkeena rakennusten yhteydessä. Tämä asetti uusia vaatimuksia suunnittelijoille kokonaisuuksien hallinnan kannalta. Talon sijoituksen lisäksi oli otettava huomioon puutarhan vaatimukset sopusointuisen, yksityiskohdiltaan viehättävän ja käyttökelpoisen kokonaisuuden aikaan saamiseksi. Uudenaikaisen puutarhan tehtävänä oli tarjota oleskelu- ja lepomahdollisuudet, tilaa askartelulle, pidentää oleskelua ulkona sekä tyydyttää esteettisiä vaatimuksia.⁴²⁷ Siikosen mukaan vanhat maatalot toimivat erinomaisena esimerkkinä rakennusten pihapiiriin sijoittamisen suhteen. Hänen mukaansa tarkasteltaessa sellaista vanhaa taloa, joka oli tehnyt katselijaan *”erikoisen miellyttävän, viihtyisän ja kodikkaan vaikutuksen”*, voitiin nähdä, ettei siinä olleista rakennuksista mikään ollut yksinään erityisen kaunis. Suurin vaikutus tuli rakennusten välisestä yhteydestä ja niiden asemasta toistensa suhteen. Rakennukset olivat neliönmuotoisen pihan ympärillä siten, että niiden paras sivu oli asetettu pihaa kohti. Tällä tavoin piha erottui erikoiseksi

426 Elli, Saurio, 'Nurmipiha suomalaisen maalauskodin pihana', *Kotiliesi* 18/1935, s.704–705 ja 718. Saurio (1899–1966) oli ensimmäinen taloustieteistä väitellyt nainen Suomessa sekä Suomen ensimmäinen naisprofessori taloustieteiden alalla (Kodin taloustieteen professori 1950–1966). Hän teki pitkän ammattiuran kotitalousalalla toimien muun muassa puutarhaopettajana ja konsulenttina.

427 Nimimerkki K. A., 'Puutarha kodin jatkona', *Kotiliesi* 1/1939.

tilaksi, jolla oli oma tarkoituksensa ja muusta ympäristöstä poikkeava luonteensa. Tällöin pihan tarkoituksena oli olla välittävä alue, jonka kautta siirryttiin vapaasta luonnosta ihmiskäsin valmistettuun kotiin. Pihaa pidettiin kunnossa ja kaunistettiin siksi, että siihen astuessaan ihminen tuntisi *”samaa miellyttävää kotoista tunnetta, joka sitten täydellisemmin valtaa mielen pihasta rakennukseen – kotiin – astuessa”*.⁴²⁸ Vaikka maatalon rakennukset olisivat kauniit ja tarkoituksenmukaisesti järjestetyt sekä toistensa että maan kaltevuuden suhteen oli kaikesta huolimatta keskeneräinen ja epäkodikkaan näköinen ilman puutarhaa, luonnonpuistoa tai puita. Tällöin talo oli *”kuin väkivalloin paikalleen rakennettu ja suojattomaksi jätetty”*. Siikonen jatkoi: *”Ympäristö, maasto ei ole ojentanut sille ystävän kättä. Se katsoo tyyliä ilmestynyttä uutta vierasta”*. Erityisesti puiden kaatamiseen rakennuspaikalta Siikonen suhtautui varoitellen. Niitä olisi tullut kaataa kuin aivan rakennuksen kohdalta ja mahdollisesti pihatien keskeltä. Lisäksi uusia puita oli hyvä istuttaa tontille jo ennen vanhojen kaatamista, jotta ne ehtisivät hieman kasvaa. Samoin tuli toimia myös aukealle paikalle rakennettaessa, jolloin puut oli hyvä istuttaa ennen rakentamisen aloittamista. Heti rakennustyön päätyttyä tuli puolestaan ryhtyä koti- tai tuotantopuutarhan laatimiseen asemasuunnitelmassa määritellylle paikalle; yleensä pihan aurinkoisimmalle sivulle asuinrakennuksen läheisyyteen. Kotipuutarhaa ei kuitenkaan kannattanut suunnitella suuremmaksi kuin millaisen kotiväki jaksoi pitää hyvin kunnossa.⁴²⁹

Siikosen tulkinnassa pihasta yhdistyvät lefebvreläisittäin tilalliset käytännöt, tilan representaatiot sekä representaation tilat. Pihan tilalliset käytännöt eli siellä suoritettavat toimet kohdistuvat sekä pihaan että ympäröiviin rakennuksiin ja luontoon. Tilan representaationa piha puolestaan edustaa jo suunnittelijan pöydällä ollessaan ympäröivien rakennuksien välisiä toiminnallisia suhteita. Representaation tilana piha edustaa Siikosen ajattelussa osaa siitä samasta kotoisuudesta mitä itse koti rakennuksena tarjoaa. Pihaa voikin pitää asuttuna tilana, jolloin se Bachelardin mukaan kantaa mukanaan kodin käsitettä. Bachelardin viittaamaan kotoisuuteen ja muistoihin kodista perustuu myös Siikosen huomio vanhoista vaikutuksen tehneistä maataloista suunnittelijan esimerkkinä. Piha on siis yhtä aikaa sekä yksityinen että sosiaalinen tila, näiden kahden sekoittuen jatkuvasti toisiinsa. Siikosen mukaan neliön muotoinen piha oli käytännöllisin ratkaisu niin rakennusten yhteyksien kuin pihan valvonnan kannalta. Mitä suljetumpi se oli, sen paremmin se vastasi käytännöllisyyden ja kauneuden vaatimuksia. Mitä lähempänä rakennukset olivat toisiaan, sen

---

428 Siikonen 1929, s.17–18.

429 emt., s.26–27.

selvemmin erotetuksi tuli piha ympäröivästä luonnosta.⁴³⁰ Rakennusten sijoittaminen ja niiden väliset etäisyydet määrittivät näin myös pihan yksityisyyttä ja sosiaalisuutta.

Siikonen huomautti, että aikalaisilla oli osin tarpeeton tapa rakentaa pihat liian hajanaisiksi. Rakennuksissa tapahtunut kehitys, samaa tarkoitusta varten olevien rakennusten yhdistely ja muut välttämättömät seikat olivat johtaneet siihen, ettei pihapiireissä ollut enää yhtä paljoa rakennuksia kuin aikaisemmin. Näin pihapiiristäkään ei voinut muodostua yhtä suljettua. Toisaalta esimerkiksi karjarakennukset olivat kehittyneet uusien rakennusaineiden myötä sellaisiksi, että ne voitiin aivan hyvin sijoittaa samaan pihapiiriin asuinrakennusten kanssa ilman pelkoa haju- tai hygieniahaitoista. Uudet karjahuoneet olivat useimmiten valmistettu tiilistä tai muusta kiviaineksesta sekä niiden lattiat betonista. Samoin karjarakennusten taakse voitiin valmistaa betoninen lantasailiö, joka mahdollisti huoneiden helpon ja nopean putsamisen. Ainoana pihapiirin suhteen rajoittavana tekijänä Siikonen piti karjamäärää. Alle 40 lehmän karjamäärällä navetta voitiin vielä sijoittaa samaan pihapiiriin asuinrakennuksen kanssa.⁴³¹ Toisaalta betoni oli edelleen suhteellisen kallis rakennusmateriaali ja siksi kehoitettiin harkitsemaan esimerkiksi puisten karjarakennusten tekemistä. Niissä saattoivat tuotantokulut muodostua alhaisemmiksi kuin kiviaineksesta rakennetuissa rakennuksissa.⁴³² Uudet materiaalit mahdollistivat myös rakennusten tiiviimmän sijoittelun ilman, että oli pelkoa tulipalovaarasta. Puurakennusten väliin voitiin esimerkiksi sijoittaa tiilistä tehty rakennus. Siikonen toistaa myös ajatuksen lehtipuista rakennusten välissä palon leviämistä estämässä sekä luomassa pihalle suljettua vaikutelmaa.⁴³³ Rakennusten keskittäminen oli myös taloudellinen kysymys, sillä siten voitiin vähentää turhan työn määrää esimerkiksi lyhentyneiden kuljetusmatkojen avulla. Samoin eläinsuojien keskittäminen yhteen tuotti säästöä rakennusmateriaalien kustannuksissa.⁴³⁴ Rakennusten sijoittelussa asuinrakennus tuli sijoittaa hieman muita korkeammalle, pihaa hallitsevaksi. Karjarakennus tuli tehdä hieman matalammalle kuin asuinrakennus sekä lantala pihan ulkopuolelle. Pitkä aitta- tai vajarakennus voitiin sijoittaa pihan pohjoissivulle suojaamaan sitä kylmältä tuulelta. Pihan eteläistä sivua rajaamaan voitiin rakentaa, mikäli aivan välttämätöntä, pieni aitta, sauna, autotalli tai muu vastaava rakennus, joka ei kuitenkaan estäisi auringonpaistetta pääsemästä pihaan.⁴³⁵

430 Siikonen 1929, s.18 sekä 8 mahdollista maaseudun asemapiirrosta Siikonen 1932, s.11–13.

431 Siikonen 1929, s.19.

432 V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.11.

433 Siikonen 1929, s.19–20 sekä Siikonen 1935, s.27.

434 V. A., Arola, 'Maatalouden rakennustoiminnan taloudellisesta suunnittelusta', teoksessa Siikonen 1935, s.14–22.

435 Siikonen 1929, s.24.

5. Funktionalismi kasvaa talonpoikaisen rakentamisen perinteeseen

Vaikka on selvää, ettei maaseudun rakentamisesta löydy kuin harvoja esimerkkejä funktionalismin ulkoisista tunnusmerkeistä, kuten nauhaikkunoista sekä vaaleaksi rapatuista julkisivuista, voidaan ideologian ja maaseudun rakennustoiminnan välille silti löytää paljon siteitä. Funkkis muutti arkkitehtien ja rakennusmestarien roolia sillä tavoin, että vaikutukset näkyivät myös maaseudun rakentamisessa. Toisaalta maaseudun vanhat rakennusperinteet tarjosivat esimerkin ja oivan alustan ideologian juurtumiselle suomalaisten suunnittelijoiden mieliin. Suomalaiset suunnittelijat saivat ajan mittaan tunnustusta myös ulkomaisilta kollegoiltaan erityisesti materiaalien käytöstä ja rakennuspaikan huomioon ottaneesta rakennustavasta. Alvar Aalto oli tässä suhteessa valovoimaisin esimerkki, mutta hänen vanavedessään tuli myös monia muita suunnittelijoita.

Talonpoikainen rakennustapa oli jo vanhastaan ottanut huomioon paitsi rakennuspaikan, myös saatavilla olevat materiaalit. Rakentaminen oli vuosisatojen ajan toteutettu tarkoituksenmukaisella tavalla, jossa rakennuksia lisättiin tai laajennettiin tarpeiden mukaan. Tämä seikan monet aikalaisetkin 1920- ja 1930-luvuilla myönsivät. Toisaalta yhteiskunnan nopea muuttuminen 1800-luvulta lähtien asetti monenlaisia ja aivan uusia haasteita rakentamiselle. Arkkitehtien ja suunnittelijoiden rooliin muuttuminen esteettisiä näkökulmia korostaneista julkisivusuunnittelijoista muuttui käsittämään yhä enemmän sosiaalis-taloudellisia kysymyksiä esimerkiksi asemakaavoituksen ja rakennusten pohjasuunnitelmien saralla. Kaupunkien tilanahtaus oli ollut ongelma jo aiempina vuosisatoina, mutta nyt se korostui teollistumisen aiheuttaman muuttoliikkeen myötä entisestään. Samalla havahduttiin tarkastelemaan muita asumisen epäkohtia. Lääketieteen uudet löydöt muoivasivat terveellisen elämän vaatimuksia ja vaikuttivat näin myös asumiseen. Erityisesti tuberkuloosia pyrittiin ehkäisemään auringonvalon ja raittiin ilman avulla. Uudet tutkimustulokset esimerkiksi tartuntataudeista herättivät huolen ahtaasti ja epähygieenisesti asuvista ihmisistä. Poikkeuksetta tämä tarkoitti alempia yhteiskuntaluokkia. Sosiaalipolitiikka, jossa heikompien asemaa oli pyrittävä parantamaan yhteiskunnan toimivuuden ylläpitämiseksi, oli viimeistään 1900-luvulle tultaessa pysyvä osa yhteiskuntajärjestelmää. Se kuitenkin sai erilaisia muotoja, eikä sosiaalipolitiikkaa sinänsä voitu pitää mitenkään yhtenäisenä

tai dogmaattisena oppina. Viimeistään Suomen itsenäistymisen jälkeen niin asutus- kuin asuntopolitiikkakin tulivat osaksi sosiaalisten kysymysten eli sosiaalipolitiikan järjestelyä.

Ideologisella ja arkkitehtuuriteorian tasolla funktionalismi loi myös maaseudun rakentamisen uudelleen. Tämä syntyi yhteisvaikutuksessa uuden filosofian sekä tekniikan kehittymisen myötä. Toisin sanoen funktionalistinen ideologia tarvitsi toteutuakseen teknisiä uudistuksia, mutta ilman oikeanlaista filosofiaa olisi tekninen kehitys jäänyt hyödyntämättä. Esimerkiksi keskuslämmitys, vesihuollon kehittyminen ja rakennusmateriaalien muuttuminen mahdollistivat talojen pohjakaavan uudelleen muotoilemisen. Esimerkiksi yksittäiset huoneet eivät olleet enää riippuvaisia lämmitysuuneista, joten tyhjän tilan määrää voitiin vähentää. Tarkoituksenmukainen rakennussuunnittelu pyrki löytämään oman tilan kaikelle tekemiselle ja toisaalta se jakoi myös sukupuolet omiin huoneisiinsa. Vanhemmissa rakennuksissa sama huone saattoi sisältää monenlaisia toimintoja. Tämä voidaan yhtä lailla mieltää tarkoituksenmukaiseksi rakentamiseksi, ajan vaatimukset vain olivat muuttuneet. Aikalaislehdissä esitettiin runsaasti kritiikkiä vanhaa rakennustapaa kohtaan, jossa osa huoneista jäi talven tullen kylmilleen ja ihmiset ahtautuivat esimerkiksi tupaan asumaan pakkaskauden yli. Terveys- ja hygienianäkökulmista tämä vaikutti perin huonolta tavalta. Kritiikki kohdistuikin oikeastaan talonpoikaiseen elämäntapaan, joka ei ollut vielä mukautunut nykypäivän vaatimuksiin. Asiaa tarkastellessa voimme kuitenkin nähdä, seikka jonka monet ammattilehdissä kirjoittaneet aikalaisetkin myönsivät, että myös vanhempi rakennustapa oli syntynyt tarpeesta ja käytön asettamista vaatimuksista. Toisin sanoen huoneille oli ollut olemassa tietty tarve. Myös se oli tarkoituksenmukaista, että talvella säästettiin polttoainetta asumalla mahdollisimman vähissä huoneissa. Lämmityksen järjestäminen puulämmitteisin uunein oli työlästä ja raaka-aineita kuluttavaa. Voitiin siis hyvin ajatella, että tarkoituksenmukainen rakennustapa tarkoitti eri aikoina eri asioita.

Kokonaan toinen tutkimusaihe olisi tietysti selvittää, missä määrin modernisaatio ja funktionalismi näkyivät käytännön rakennustoiminnassa. Sen selvittämiseksi tarvittaisiin uusia tutkimuskysymyksiä ja niihin sopivia aineistoja, kuten rakennusinventointeja, valokuvia, muistitietoa ja niin edelleen. Joitakin oletuksia voidaan tehdä saatavissa olevan tilastoaineiston perusteella, joka osoittaa sen, että uudet keksinnöt eivät levinneet maaseudulle kovin nopeasti. Toisaalta tämäkin on osittain väärä oletus, sillä esimerkiksi vesijohdon esiintyvyys maaseudulla oli

asuinrakennusten osalta hyvin vaatimaton vielä 1930-luvun lopulla, mutta monissa taloissa vesijohto kulki kuitenkin navettaan. Aikalaiset olivat hyvin perillä näistä ongelmista, kuten aineisto osoittaa, mutta 1920-luvulla alkanut ja lamakauden jälkeen uudelleen 1930-luvun loppua kohti jatkunut maaseudun rakentamista uudistanut kehitys katkesi toiseen maailmansotaan. Sotien jälkeinen jälleenrakennuskausi 1950-luvulta alkaen toi jälleen uutta virtaa rakennustoimintaan, mutta sen tulokset maaseudulla jäivät lyhytaikaisiksi. Seuraava vuosikymmen aloitti rakennemuutoksen, joka käytännössä oli lopullinen isku pienviljelijäperustaiselle yhteiskunnalle. Olisiko maaseudun modernisaatio onnistunut ilman sotaa tai olisiko se vaikuttanut rakennemuutoksen etenemiseen jää spekulatioiden varaan.

Kuten rakennusoppaista voidaan havaita, oli maalaistalolla yleensä monenlaisia funktioita pelkän asumisen lisäksi. Maalaiskoti toimi myös esimerkiksi monenlaisien työtehtävien tilana. Rakennussuunnittelun modernien periaatteiden ja uusien tilan tuottamisen tapojen myötä myös maalaiskoti muuttui pitkänomaisesta ja puolikylmästä huoneiden rivistä tiiviimmin yhden piipun ympärille kootuksi ja tilajärjestelyiltään eriytetyksi kokonaisuudeksi. Maaseutua koskeneissa aikalaieskusteluissa sekä julkaistuissa rakennusoppaissa myös talonpoikaiset rakennusperinteet nostettiin julkisen tarkastelun piiriin. Monen vanhan tavan havaittiinkin soveltuvan hyvin myös uudenlaisten terveydellisten ja tarkoituksenmukaisten suunnitteluihanteiden välineeksi. Näin maaseututilaa tuotettiin vanhojen ja uusien ajatusten sekä tapojen yhteisluomana.

Tutkimuskysymysten osalta voidaan todeta, että modernismi näkyi maaseudun rakennussuunnittelun uusissa periaatteissa. Ne loivat uusia tilaohjelmia ja eriyttivät tilojen käyttöä niin sisällä kuin ulkona. Tosin on mainittava, että ulkorakennuksia pyrittiin myös yhdistämään tarkoituksenmukaisuuden lisäämiseksi. On vaikea sanoa, miten maaseudun rakennussuunnittelijat itse kokivat modernismin tai sen ilmentymisen maaseudulla. Kirjoituksia ja suunnitelmia tulkitsemalla voidaan kuitenkin ajatella, että modernit ajatukset koettiin hyvinä sekä kannatettavina, koska niitä sovellettiin suunnittelutyön ohjeina. Suunnittelijoiden puolelta oli myös pyrkimys yhdistää käyttäjien näkemyksiä ja kokemuksia omaan työhönsä. Tähän viittaavat niin Kotilieden kirjoitus- ja suunnittelukilpailut esimerkiksi maalaiskeittiöiden osalta kuin kirjoitukset emäntien ottamisesta mukaan rakennussuunnitteluun. Aineiston pohjalta ei voida kuitenkaan saada laajempaa kuvaa käyttäjien kokemuksista ja ajatuksista. Ainoastaan Kotiliedessä käsitellyt

aiheet, kuten kotitaloustoimiala, luovat siteen käyttäjien ja rakennussuunnittelun välille.

5.1. Moniarvoista keskustelua

Maaseudun rakennustoiminta oli säännöllinen aihe Arkkitehti- ja Kotiliesi-lehtien kirjoituksissa ja se käsitti niin omien suunnittelukohteiden, kirjaesittelyiden, näyttelyvierailujen, valistustyön kuin mielipidekirjoitusten laajan kirjon. Valtaosa Arkkitehdin kirjoituksista käsitteli kaupunkien- ja erityisesti julkisia rakennushankkeita, mutta Kotiliedessä otettiin enemmän kantaa maaseudun oloihin. Suuren osan Arkkitehdin sivuista saivat myös erilaisten suunnittelukilpailujen sadon esittely sekä kommentointi. Kotiliedessä keskityttiin kotitaloustyöhön liittyviin kysymyksiin ja mukana oli myös fiktiivisiä tekstejä. Osa lehtien palstoilla esiintyneistä kirjoittajista ja ammattimiehistä, käytännössä kaikki siis olivat arkkitehtejä tai rakennusmestareita, keskittyi enemmän maaseudun asioihin kuin suuri osa muista. Erityisesti Yrjö Laine otti säännöllisesti kantaa maaseudun rakentamiseen molemmissa lehdissä. Myös maaseudun osalta suuria kysymyksiä olivat rationalisointi, funktionalismi ja rakentamisen standardisointi. Vaikka keskustelu tuntui olevan suhteellisen vilkasta, ei käytännön toimenpiteisiin kuitenkaan tahdottu päästä. Pula osaajista, raaka-aineista ja puutteet teollisen tuotannon tasossa sekä 1920-luvun lopulla talouden nousukauden katkaissut lama vaikeuttivat ongelmien käytännön ratkaisemista. Suuri osa ongelmista, kuten esimerkiksi asumisen ahtaus ja heikko hygienia, tiedostettiin, mutta edellä mainittujen seikkojen vuoksi niiden ratkaiseminen jäi, keskusteluja lukuun ottamatta, pääosin odottamaan parempia aikoja.

Kuten aikalaislähteitä tarkastelemalla voidaan havaita, käsiteltiin maaseudun rakentamista ja funktionalismia monista näkökulmista. Myös kritiikkiä esitettiin tarpeen mukaan. Maaseudun arkkitehtuuria pidettiin jo 1920-luvun alkupuolelta lähtien heikkolaatuisena. Näkökulmassa painottui kuitenkin 1800-luvun puoliväliä edeltänyt ihanne talonpoikaisesta rakentamisesta ja maaseutuarkkitehtuuriin katsottiin tulleen huonoja vaikutteita 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa. Tullessa 1920-luvun loppua kohti talonpoikainen ihanne alkoi jäädä keskustelusta pois ja artikkeleissa keskityttiin lähinnä kritiikin esittämiseen sekä ratkaisuihin maaseudun arkkitehtuurin laadun parantamiseksi. Ennen kaikkea korostettiin ammattilaisten roolia sekä valistustyön tärkeyttä. Tarkastelussa tulee esiin mielenkiintoisia, osin ristiriitaiselta näyttäviä,

seikkoja. Asumisen ahtautta pidettiin merkittävänä ongelmana jo viimeistään 1900-luvun alkuvuosista lähtien. Moderni asuntosuunnittelu kuitenkin tuotti entistä pienempiä asuntoja, mutta silti samaan aikaan asukastiheyttä saatiin laskettua. Tähän vaikuttivat tietysti asuntotuotannon kokonaismäärä, ruokakuntien kokojen muuttuminen sekä uusien suunnitteluihanteiden myötä parantunut asuntojen toiminnallisuus. Asuntotuotantoa voitiin kasvattaa muun muassa standardisoinnin ja tyyppitalojen sekä -asuntojen avulla.

Tarkastelun rinnalle otettuja kaupunkien esimerkkejä ja tilastotietoja tulkitsemalla voidaan päätellä, että rakennustoiminta paitsi kasvoi 1920-luvun loppua kohti, niin myös sen vaatimukset muuttuivat. Funktionalistiset opit asuntojen suunnittelusta korostivat puhtauden, valon ja tilojen eriyttämisen merkityksiä ja ne alkoivat näkyä etenkin pienten kaupunkiasuntojen suunnittelussa yhä enemmän vuosikymmenen loppua kohden. Muutos ei ollut kuitenkaan yhtäkkinen vaan se tapahtui vähitellen ja lähinnä uudisrakentamisen myötä. Maaseudulla muutos on epäilemättä ollut vielä hitaampaa. Toisaalta talonpoikaisten rakennusten helpohko laajennettavuus teki niiden päivittämisen ja korjaamisen helpommaksi kuin kaupunkien kerrostaloasuntojen. Maaseudun uudisrakentamisessa alkoi kuitenkin näkyä myös merkkejä uusista suunnitteluopeista. Keittiöitä pyrittiin eriyttämään ja joistakin suunnitelmista löytyi jopa wc:t ja kylpyhuoneet. Tässä on huomioitava se, että vesijohto ja viemärointi olivat maaseudulla vielä hyvin harvinaisia ja vesi oli kannettava taloihin sisään joko kaivosta tai muusta vesilähteestä.

Maaseudun arkkitehtuurin merkityksiä pohdittiin myös lehtien sivuilla. Pientila käsitettiin paikkana, joka sitoi ihmisiä itseensä sekä toisiinsa. Tässä suhteessa asianmukaista ja paikkaan sekä ympäristöön sitoutuvaa arkkitehtuuria pidettiin avainasemassa. Aikalaisten mukaan suomalainen maaseuturakentaminen tarjosi ihanteineen, kuvineen ja merkityksineen hyvän pohjan modernille asunto- ja kaavasuunnittelulle. Kaupungeissa funktionalismi vertautui enemmän koneeseen ja sen eri osiin sekä tukeutui voimakkaasti erityisesti liikenteen järjestelyihin. Maaseudulla puolestaan funktionalismi otti tukea paikasta, jopa tietynlaisesta staattisuudesta, sekä eläviin organismeihin vertautuvista arkkitehtuurikokonaisuuksista. Silti nämä kaksi erilaista lähestymistapaa eivät olleet toisilleen vastakkaisia vaan täydensivät toisiaan muodostaen suomalaisen funktionalismin kokonaisuuden. Rakennussuunnittelussa tuotetut maaseudun tilat olivat ensi sijassa käytäntöön, toiseksi kehittyneisiin suunnitteluperiaatteisiin eli aatteisiin ja oletettuihin asumisen tarpeisiin sekä kolmanneksi mielikuviin ja kokemiseen perustuvia.

Arkkitehtien ja suunnittelijoiden roolin muuttuminen yksityistalojen suunnittelijoista kohti kokonaisten yhdyskuntien laatijoiksi muutti myös rakennusten ja ympäristön käyttäjien roolia. Suunnittelijoiden toimintakentän laajetessa myös käyttäjät otettiin yhä useammin osaksi suunnitteluprosessia. Vaikka uudet aatteet levisivät suhteellisen nopeasti etenkin suunnittelijoiden keskuudessa, niin myös perinteestä ammennettiin virikkeitä. Materiaalivalintojen ja talonpoikaisen rakennusperinteen vaikutuksesta johtuen funktionalistinen julkisivutyyli ei tullut täysin osaksi maaseudun rakennussuunnittelua. Talousrakennusten, kuten navettojen, osalta tähän löytyy kuitenkin joitakin poikkeuksia 1930-luvun lopulta alkaen, joissa myös betonin mahdollistama muotokieli on funktionalistinen. Asuinrakennusten osalta modernismi näyttäytyi etenkin tilaratkaisuissa ja asuntojen varustelussa.

5.2. Tutkielman haasteet ja jatkotutkimus

Tämän tutkielman suurimpina haasteina ovat olleet käytetyn teorian soveltaminen aineistoon sekä uudemman tutkimuksen sovittaminen keskustelemaan aineiston kanssa. Teoriapuolella etenkin fenomenologinen tilan tutkimus jää tutkielmassa ohueksi, sillä se olisi vaatinut tuekseen toisen tyyppistä tutkimusaineistoa, kuten muistitietoa. Toisaalta joitakin johtopäätöksiä myös maaseututilan psykologisesta ja kokemuksellisesta puolesta voidaan tehdä. Tutkielman teoreettista mallia voi kuitenkin pitää soveltuvana jatkokehittelylle sekä maaseutuarkkitehtuurin tutkimuksen jatkamiselle, sillä se pyrkii yhdistämään tilan tutkimukseen liittyviä erilaisia elementtejä. Samalta teoreettiselta pohjalta voidaan kenties tarkastella muunlaisiakin tiloja. Tilaa tutkittaessa ei ole mahdollista tai ainakaan järkevää rajoittua liian kapeaan näkökulmaan, sillä tutkimuksen keskiössä oleva tila liittyy aina monin tavoin laajempiin kokonaisuuksiin. Tämä voidaan havaita esimerkiksi rakennetun ympäristön konkreettista tilaa tai yhteisöjen abstraktimpaa tilaa tarkastelemalla. Myös lähdeaineistossa tuli esiin aikalaisten monipuolinen suhtautuminen rakennussuunnitteluun ja rakentamiseen. Tarkoituksenmukaisuuden, taloudellisuuden, terveellisuuden ja muiden modernismin oppien lisäksi usein vedottiin perinteeseen, kauneuteen, turvallisuuteen ja muunlaisiin tilan kokemiseen viittaaviin käsitteisiin. Tässä mielessä metodin fenomenologinen puoli puolustaa paikkaansa, vaikkei sitä tutkielmassa päästäkään aivan täysin hyödyntämään.

Aineiston osalta jatkotutkimuksessa olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi muita aikakauden ammattilehtiä, kuten esimerkiksi rakennusmestarien ammattilehti Rakennustaitoa, Maatalouslehteä tai Pellervo-lehteä. Samoin hedelmällistä voisi olla myös aikakauden muiden rakennusoppaiden ja maaseudulle tarkoitettujen mallipiirustusten mukaan ottaminen vertailua varten. Tämä mahdollistaisi laajemman tulkinnan siitä, kuinka laajalle ja missä muodossa modernismin ideologia levisi aikalaissuunnittelijoiden keskuudessa. Vahvempi ja selkeämpi vertailu kaupunkitutkimukseen sekä kaupunkeihin liittyviin aineistoihin voisi edelleen tarjota lisää akateemisia näkökulmia. Myös jo aikaisemmin mainittu muistitieto sekä valokuvat, rakennusinventoinnit ja rakennushistorialliset selvitykset voisivat tuoda tutkimukselle uusia mahdollisuuksia.

Nykytutkimuksen parempi integrointi aikalaislähteisiin olisi ollut tässä tutkielmassa paikallaan. Kirjallisuuden ja lähteiden vuoropuhelulla olisi ollut mahdollista saavuttaa akateemisessa tarkastelussa hedelmällisempi lopputulos. Myös esimerkiksi pohjoismaisilla kielillä laaditun historianitutkimuksen perusteellinen selvittäminen olisi jatkossa paikallaan. Tutkimusalueen ajallinen laajuus ja lähdeaineiston paikoin yllättäväkin riittoisuus tuottivat kuitenkin sisältöä siinä määrin, että tutkielman käsittelyosuus keskittyi lähinnä aikalaislähteiden keskusteluttamiseen toistensa kanssa. Sisältöä olisi voitu kaventaa ja tutkimuskirjallisuuden osuutta käsittelyssä lisätä esimerkiksi pienentämällä ajallista tarkastelualueetta tai miettimällä tutkimuskysymyksen alakysymyksiä uudelleen. Ylipäättään tutkimusnäkökulma osoittautui sen verran vähän tutkituksi, että yleisemmän esityksen laatiminen vaikutti tässä kohtaa perustellulta. Tutkielma pyrkii kuitenkin tarjoamaan tukevan pohjan jatkotyöskentelylle aiheen parissa.

6. Lähteet ja kirjallisuus

ARKISTOLÄHTEET

Suomen arkkitehtuurimuseon arkisto, Helsinki

Siikonen, Heikki, *Pientilojen rakennuspiirustuksia: Ritningar till småbrukarbostäder*, toimittanut maataloudellisten järjestöjen yhteisvaliokunta.

PAINETUT LÄHTEET

Lähdejulkaisut

Siikonen, Heikki, *Millaiseksi rakennan taloni*. WSOY: Porvoo, 1929.

Siikonen, Heikki, *Pientilojen rakennuspiirustuksia, valintaopas*, 2. painos, Helsingin uusi kirjapaino Oy: Helsinki, 1932.

Siikonen, Heikki, *Pienviljelijän rakennusoppi*, 2. painos, Maatalousseurojen keskusliiton julkaisuja nro. 236, Helsinki, 1935.

Lehdistö

Arkkitehti vuosikerrat 1921-1939

Kotiliesi vuosikerrat 1923-1939

Internet

Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittelyt verkossa

[<http://www.mfa.fi/arkkitehdit>]

Koselleck, Reinhart, *The Temporalisation of Concepts*. Finnish yearbook 1/1997.

[www.jyu.fi/yhtfil/redescriptions/Yearbook%201997/Koselleck%201997.pdf] Vierailtu 25.1.2014.

Saarikangas, Kirsi, *Omakotiasumisen kulttuurihistoriaa*.

[http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/omakotiasumisenhistoriaa/]

Vierailtu 25.1.2014.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti, *Laadullinen tutkimus*, 2. painos, Vastapaino: Jyväskylä, 1994.

Bachelard, Gaston, *The Poetics of Space*, Translated by Maria Jolas, Beacon Press, Boston, 1994.

Bachelard, Gaston, *Tilan poetiikka*, suomentanut Tarja Roinila, Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki, 2003.

Butler, Chris, *Henri Lefebvre: spatial politics, everyday life and the right to the city*, Routledge, Abingdon, 2012.

Castello, Lineu, *Rethinking the Meaning of Place: Conceiving Place in Architecture-Urbanism*, Ashgate Publishing Group, Farnham, 2010.

Decker, Julie (ed.), *Modern north : architecture on the frozen edge*, Princeton Architectural Press, New York, 2010.

Embree, Lester, Barber, Michael, Nenon, Thomas (ed.), *Phenomenology 2010, Volume 5: Selected Essays from North America, Part 2: Phenomenology beyond Philosophy*, Zeta Books, Bucharest, 2010.

Halme, Anna-Maija, (toim.) *Oma koti – omakotiasuminen Suomessa*. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja, A:10, Forssa, 2004.

Helsti, Hilkka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 2006.

Hoggart, Keith (ed.), *City's Hinterland : Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*. Ashgate Publishing Group, Abingdon, 2005.

Ivars Marja, Knapas Marja-Terttu, ”Yksinkertainen parempi kuin huonosti ruusattu”: Heikki Siikonen ja maatalousrakentaminen 1920- ja 1930-luvulla.'. Teoksessa Knapas, Marja Terttu, Simpanen, Marjo-Riitta (toim.), *Taidehistoriallisia tutkimuksia 12*, Taidehistorian seura, Helsinki, 1991.

Kautonen, Heimo, 'Maaseutualueitten kaavoitus - Katsaus maaseudun rakentamista ja kaavoittamista koskevan lainsäädännön kehitykseen vuoteen 1932 asti'. Teoksessa *Maaseutukaavoitus*, Maalaiskuntien liitto, Helsinki, 1962.

Knapas, Marja Terttu, Simpanen, Marjo-Riitta (toim.), *Taidehistoriallisia tutkimuksia 12*, Taidehistorian seura, Helsinki, 1991.

Koho, Timo, *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900 – 1960*. Rakennustieto Oy: Tampere, 2000.

Kukkonen, Heikki, 'Rakennettu maaseutu'. Teoksessa Luostarinen, Matti & Yli-Viikari, Anja (toim.), *Maaseudun kulttuurimaisemat*. Sulkava, 1997.

Le Corbusier, *Kohti uutta arkkitehtuuria* Ranskankielisestä alkuteoksesta, *Vers une architecture* (1923) suomentanut Pauliina Nurminen, Avain: Helsinki, 2004.

Lefebvre, Henri, *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing, Oxford, 33^{ed}, 2013.

Luostarinen, Matti & Yli-Viikari, Anja (toim.), *Maaseudun kulttuurimaisemat*. Suomen ympäristökeskus - Finnreklama Oy: Sulkava, 1997.

Maaseutukaavoitus. Maalaiskuntien liitto: Helsinki, 1962.

Mikkola, Kirmo, 'Arkkitehtuuri kansakunnan kohtaloissa'. Teoksessa Vartola, Anni (toim.), *Kuolkoon suomalainen arkkitehtuuri – Arkkitehtien kirjoituksia arkkitehtuurista 1960–2000*, Avain, Keuruu, 2007.

Murphy, Kate, *Fears and fantasies : modernity, gender, and the rural-urban divide*. Peter Lang, New York , cop. 2010.

Nevanlinna, Aarne, 'Onko arkkitehtuuri vain arkkitehtien ongelma?'. Teoksessa Vartola, Anni (toim.), *Kuolkoon suomalainen arkkitehtuuri – Arkkitehtien kirjoituksia arkkitehtuurista 1960–2000*, Avain, Keuruu, 2007.

Nikula, Riitta, *Rakennettu maisema, Suomen arkkitehtuurin vuosisadat*. Otava: Keuruu, 1993.

Nikula, Riitta, *Suomen arkkitehtuurin ääriviivat*. Otava: Keuruu, 2005.

Pallasmaa, Juhani, *Tilan poetiikka ja arkkitehtuurin teoria*, teoksessa Bachelard, Gaston, *Tilan poetiikka*, suomentanut Tarja Roinila, Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki, 2003.

Pallasmaa, Juhani, *The Northern Dimension: Between Universality and Locality*. Teoksessa Decker, Julie (ed.), *Modern north : architecture on the frozen edge*, Princeton Architectural Press, New York, 2010.

Palomäki, Antti, *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen*, Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere, 2011.

Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia 2 – Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki, 2004.

Pevsner Nikolaus, *Euroopan arkkitehtuurin historia*. Suomentaneet Raija Mattila ja Pekka Suhonen, Otava: Helsinki, 1943,1963 (7. painos).

Saarikangas, Kirsi, *Asunnon muodonmuutoksia, Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS: Helsinki, 2002a.

Saarikangas, Kirsi, 'Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena.', teoksessa Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002b.

Saarikangas, Kirsi, *Omakotitalon synty*. Teoksessa Halme, Anna-Maija, (toim.) *Oma koti – omakotiasuminen Suomessa*. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:10, Forssa, 2004, s.14-24.

Sarajas-Korte, Salme et. al. (toim.), *Ars Suomen taide 1*. Otava: Keuruu, 1987.

Sarajas-Korte, Salme et. al. (toim.), *Ars Suomen taide 2*. Otava: Keuruu, 1988.

Sarajas-Korte, Salme et. al. (toim.), *Ars Suomen taide 5*. Otava: Keuruu, 1990.

Sarje, Kimmo, *Sigurd Frosteruksen modernin käsite, Maailmankatsomus ja arkkitehtuuri*. Sarjassa Dimensio 3, Valtion taidemuseo: Helsinki, 2000.

Seamon, David, *Gaston Bachelard's Topoanalysis in the 21st Century: The Lived Reciprocity between Houses and Inhabitants as Portrayed by American Writer Louis Bromfield*. Teoksessa Embree, Lester, Barber, Michael, Nenon, Thomas (ed.), *Phenomenology 2010, Volume 5: Selected Essays from North America, Part 2: Phenomenology beyond Philosophy*, Zeta Books, Bucharest, 2010.

Shirazi, Reza, *The Fragile Phenomenology of Juhani Pallasmaa*. Teoksessa Embree, Lester, Barber, Michael, Nenon, Thomas (ed.), *Phenomenology 2010, Volume 5: Selected Essays from North America, Part 2: Phenomenology beyond Philosophy*, Zeta Books, Bucharest, 2010.

Siddle, David, *Migration, Mobility, and Modernization*, Liverpool University Press, Liverpool, 1998.

Sjöström, Alfred, *Maatalous-rakennuksia – ohjeita maanviljelys-rakennusten tekemiseen etenkin vähemmällä maatiloilla*, 2. painos, K.Malmströmin kirjapaino, Kuopio, 1905.

Slaton, Amy E., *Reinforced Concrete and the Modernization of American Building, 1900-1930*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001.

Smyth, Gerry Croft, Jo (ed.), *Nature, Culture and Literature, Volume 2: Our House: The Representation of Domestic Space in Modern Culture*, Editions Rodopi, Amsterdam, 2006.

Standertskjöld, Elina, *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1900 - 1920*. Rakennustieto Oy: Helsinki, 2006.

Standertskjöld, Elina, *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930 – 1950*. Rakennustieto Oy: Helsinki, 2008.

Standertskjöld, Elina, *The Dream of the New World – American Influence on Finnish Architecture from the Turn of the 20th Century to the Second World War*, Museum of Finnish Architecture, Helsinki, 2010.

Stanek, Lukasz, *Henri Lefebvre on space: architecture, urban research, and the production of theory*, Minneapolis [Minn.]: University of Minnesota Press, 2011.

Syrjämaa, Taina, Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*, SKS, Helsinki, 2002.

Vartola, Anni (toim.), *Kuolkoon suomalainen arkkitehtuuri – Arkkitehtien kirjoituksia arkkitehtuurista 1960–2000*, Avain, Keuruu, 2007.

Watkin, David, *A History of Western Architecture*. Laurence King Publishing: Italy, 1986, 2000 (3rd edition).

Weston, Richard, *Modernism*. Phaidon Press Limited: China, 1996.

Wäre, Ritva, *Rakennettu suomalaisuus, Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Julkaisusarjassa Edgren, Torsten (toim.), *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja*, 95, Vammala, 1991.